

s é d

2015. tél

séd

Veszprémi kritikai lap

2015. tél

Megjelenik évente négyszer

Szerkesztik:

Demel Eszter, Géczy János, Gopcsa Katalin, Ladányi István, Perlaki Claudia

E szám szerkesztője:

Géczy János, Ladányi István

Lapterv: Somody Péter

Tördelés: Dénes Tamás

Fotó: Gáspár Gábor

Felelős kiadó: Horváth Géza dékán
Kiadja a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kara
Levelezési cím: Séd folyóirat, Pannon Egyetem MFTK, Sziveri János Intézet, Egyetem u. 10., 8200 Veszprém
E-mail: seed.veszpreem@gmail.com
www.sziveriintezet.hu

Nyomda: OOK-Press Kft., Veszprém

ISSN 2416-0628

Megjelenik Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatásával

SZÁMUNK SZERZŐI

András Ferenc filozófus

Andráskó Flóra *egyetemi hallgató*

B. Kiss Mátyás *egyetemi hallgató*

Bagin-Csondor Henrietta *színház történéssz*

Balcsik-Tamás Kinga *egyetemi oktató*

Balla Anett *egyetemi hallgató*

Bartuc Gabriella *színkritikus, újságíró*

Bátyi Szilvia *alkalmazott nyelvész*

Bodor Áron *rockénekes, egyetemi hallgató*

Borián Tibor Sch. P. *nyugalmazott gimnáziumigazgató*

Brassai Zoltán *irodalomtörténéssz*

Csehy Zoltán *költő, műfordító, irodalomtörténéssz*

Csonka Bence *egyetemi hallgató*

Dohnál Szonja *művészettörténéssz, muzeológus*

Farkas Luca *egyetemi hallgató*

Farkasné Molnár Csilla *művelődésszervező*

Gáspár Gábor *fényképész*

Géczy János *író, lapunk szerkesztője*

Gopcsa Katalin *művészettörténéssz, lapunk szerkesztője*

Gulyás Gyula *filmrendező*

Halmi-Horváth István *festőművész*

Hartmann Péter *karvezető, zenetudós*

Heizinger Anita *egyetemi hallgató*

Hermann Vilmos *egyetemi hallgató*

Horváth Virág *egyetemi hallgató*

Huber Lilla Mária *művészettörténéssz*

Jahoda Maja *belsőépítész*

Józsa Márta *író, szerkesztő*

Kamarás István OJD *szociológus*

Király Péter *független zenehallgató*

Lagzi Gábor *történéssz, polonista*

Laki Beáta *PhD-hallgató, filozófus, nyelvész*

M. Tóth Antal *ny. egyetemi tanár, orvos*

Marosvölgyi Gergely *egyetemi hallgató*

Martinovics Tibor *újságíró, szerkesztő*

Nagy Szabolcs *régész*

Oláh Miklós *szociológus*

Órsi Ágnes *újságíró*

Pálffy Zsófia *egyetemi hallgató*

Poór Ferenc *helytörténeti kutató*

Rácz Gabriella *germanista, egyetemi oktató*

Reményi József Tamás *szerkesztő, kritikus*

Riskó Annamária *egyetemi hallgató*

Rostetter Szilveszter *orgonaművész*

S. Perémi Ágota *régész, muzeumigazgató*

Saly Noémi *irodalomtörténéssz, kávéháztörténéssz*

Schleicher Vera *muzeológus*

Schreiber Márta *könyvtáros*

Sivadó Ákos *szociológus*

Somogyvári Lajos *neveléstörténéssz*

Szalai Renáta *színház történéssz*

Szántó Viktória *dramaturg*

Szécsi Zoltán *építész, vezető tervező*

Szücs Kitti *színház történéssz*

Takács Dóra *egyetemi hallgató*

Tokos Bianka *irodalmár*

Toldi Éva *újságíró*

Újvári Boglárka *egyetemi hallgató*

Várszegi Martin *egyetemi hallgató*

Tartalom

2 Nagy Szabolcs

Sub rosa – a rózsá alatt

A veszprémi Szent Mihály-székesegyház ismeretlen reneszánsz építményei

4 Martinovics Tibor

Tolnai világlexikon – amikor a vers erősebb

Trialógusok az Ex Symposion Alapítvány és az Irodalom- és Kultúratudományi Intézet szervezésében. Tolnai Ottóval beszélget: Bozsik Péter és Ladányi István. 2015. szeptember 8.

8 Toldi Éva

A lélek mindig győz a kard felett

Test és lélek a Nagy Háborúban – Tábori lelkészet, katonai kórházak és orvoslás az első világháborúban és napjainkban. Tudományos konferencia Veszprémben, Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény, Keresztény Értelmiségiak Szövetsége Veszprémi Csoportja, Keresztény Katonák Szövetsége, 2015. október 16.

10 Borián Tibor

Sírókkal sírni tanulj, Szívem!

Tábori lelkészek és testi-lelki megpróbáltatásaik a Nagy Háborúban A Veszprémi Egyházmegye és a Magyar Piarista Rend tábori lelkészei; *Test és lélek a Nagy Háborúban –* Tudományos konferencia Veszprémben, Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény, 2015. október 16.

12 Órsi Ágnes

Cipők tánca

Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény, Művészetek Háza, Veszprém, Vár u. 3–7.

13 Huber Lilla Mária

Promenáda a konceptuális művészet útjain

Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény, Művészetek Háza, Veszprém, Vár u. 3–7.

14 Halmi-Horváth István

Konstruktív-konkrét nemzetközi művészet a Vass Gyűjteményben

Vass Gyűjtemény, 2014. A kötet szerzői: Geskó Judit, Kumin Mónika, Molnár Magda. A tárgyleírások szerzői: Bodor Kata, Fehér Dávid, Heidt Katrin, Imre Györgyi, Kovács Anna Zsófia, Kumin Mónika

15 Andráskó Flóra

A modernitás szelleme a várban

16 Bartuc Gabriella

Üzenet egy szabad világból

László Károly Gyűjtemény, Művészetek Háza, Dubniczay-palota, Veszprém, Vár u. 29.

19 B. Kiss Mátyás

Veszprémi táncok

Orosz Péter és Gáspár Gábor fotókiállítása, Bethlen Galéria, Budapest, 2015. november 4. – december 2.

22 Schreiber Márta

Mindegy, hol élünk, a történetünk belül zajlik

Íróportrék, Veszprém, Pannon Egyetem MFTK, Sziveri János Intézet, 2015. október 14.

23 Józsa Márta

A spirálfüzetem

Egy moderátor feljegyzései

24 Oláh Miklós

Demográfiai kalandozások térben és időben

26 Poór Ferenc

Rémeink: lépcsők és buszok

December 3.: a fogyatékos emberek világnapja

27 Jahoda Maja

Esettanulmány egy épület kapcsán

Veszprém Agóra, Városi Művelődési Központ, Táborállás park 1.

57 Horváth Virág

ÉsTeÁtrum a Játékszínben

A világgal békémet mára megkötöttem... ÉS TE? A Veszprémi Petőfi Színház és az ÉsTeÁtruM közös produkciója. Zenés műfajtalankodás egy részben, rendezte: Tóth Loon, Veszprém, Latinovits–Bujtor Játékszín, 2015. október 3.

58 Bartuc Gabriella

Liliom a veszprémiek között

Molnár Ferenc „külvárosi legendája” a Veszprémi Petőfi Színházban, Makranczi Zalánna a címszerepben, rendező: Juhász Róza; bemutató: 2015. november 6.

60 Szücs Kitti

Aszú, veszprémiesen

Tokaji aszú. Veszprémi Petőfi Színház, Veszprém, 2015. október 15.

61 Szalai Renáta

Hogyan szelídítsünk hárpíát?

William Shakespeare: *A makrancos hölgy, avagy a hárpia megzabolázása.* Rendezte: Vándorfi László. Veszprém, Pannon Várszínház, 2015. november

62 Rostetter Szilveszter

Tobias Hume kapitány utazása

Les Basses Réuniones-koncert. Veszprém, jezsuita templom, 2015. szeptember 17.

63 Király Péter

Tobias Hume kapitány utazása

Les Basses Réuniones-koncert. Veszprém, jezsuita templom, 2015. szeptember 17.

65 M. Tóth Antal

Zene, vagy produkció

Benyomások és gondolatok egy majdnem maradandó zenei élmény kapcsán. *A Győri Filharmonikus Zenekar és Veszprém Város Vegyeskara hangversenye,* Hangvilla, 2015. október 28.

66 Rácz Gabriella

Dona eis requiem

A Győri Filharmonikus Zenekar és Veszprém Város Vegyeskara hangversenye, Hangvilla, 2015. október 28.

67 Hartmann Péter

Házaspárbaj a hangversenyzongoráért

Hegedűs Endre és Katalin, illetve Várnagy Andrea és Farkas Zsolt, Veszprém, Hangvilla, 2015. október 24.

68 S. Perémi Ágota

Tízéves a Laczkó Dezső Múzeum Szabadegyeteme

69 Schleicher Vera

A veszprémi csutorásmesterség

70 Báttyi Szilvia

Jelenlét – versben, zenében és testben

Závada Péter: Gondolatritmus. Beszélgetőtárs: Berényi Eszter. Éjszakai Egyetem, Pannon Egyetem MFTK, Etika és Antropológia Tanszék, Veszprém, 2015. november 25.

72 Petri György

Orvosomhoz

A vers kézírata (Demel Eszter tulajdona)

Számunkat Gáspár Gábor fényképeivel illusztráltuk.

a séd

az alábbi helyeken kapható:

- Egyetemi Könyvtár és Levéltár Veszprém, Wartha Vince utca 1.,
- Pannon Egyetem B épület, porta Veszprém, Egyetem utca 10.,
 - Pannon Egyetem MFTK Veszprém, Vár utca 39.,
- Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata Polgármesteri Hivatala Veszprém, Óváros tér 1.,
 - Hangvilla Veszprém, Brusznjai Árpád u. 2.,
- Utas és Holdvilág Antikvárium Veszprém, Szabadság tér 13.,
- Éotvös Károly Megyei Könyvtár Veszprém, Komakút tér 3.,
 - Művészetek Háza Veszprém, Vár utca 29.,
- Városi Művelődési Központ Veszprém, Dózsa György utca 1.

A SÉD 2016. tavasz megjelenésének időpontja: 2016. március

- 28 Gopcsa Katalin
Nuka, Dinkar és Félix birodalma
Gondolatok a kortárs építészetéről egy veszprémi állatkerti épület kapcsán
- 30 Szécsi Zoltán
Hangotthon
Hangvilla Közösségi Tér, Veszprém, Brusznai Árpád u. 2.
- 31 Gulyás Gyula
Vannak városok...
Hangvilla Közösségi Tér, Veszprém, Brusznai Árpád u. 2.
- 32 Géczy János
Veszprémi kertek
Veszprémi Történelmi Szalon 13. A veszprémi kertek. Házigazda: Márkusné Vörös Hajnalka. A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltárának rendezvénye a Veszprémi Petőfi Színházban. 2015. október 13., 15.00; *Veszprémi Kaleidoszkóp III. kötet. Püspökkert.* Írta és szerkesztette: Márkusné Vörös Hajnalka, Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém, 2015., 240 oldal; 2015. évi *Cholno-ky- emlékdíj átadása*, Veszprémi Petőfi Színház, 2015. október 13.
- 34 Saly Noémi
Ménküfogóház, húszemeletes
Márkusné Vörös Hajnalka: *Vásárállás, Veszprémi kaleidoszkóp II.*, Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém 2015.
- 34 Marosvölgyi Gergely
A Nagy Háború nyomában
Sétál a család a Nagy Háború nyomában (füzetbemutató és séta). Koordinátor: Nagyné Kozma Ildikó. Kísérő-rendezvény: *Sublótba zárt háború*, 2015. október 7.
- 35 Somogyvári Lajos
Az első világháború emlékezete
Sétál a család a Nagy Háború nyomában (füzetbemutató és séta). Koordinátor: Nagyné Kozma Ildikó. Kísérőrendezvény: *Sublótba zárt háború*, 2015. október 7.
- 35 Géczy János
Rosa Mystica
Rosa Mystica – Titkos értelmű rózsza című kiállítás a Szaléziánus Érsekségi Turisztikai Központban a Rózsafüzér Királynője tiszteletére. Veszprém, 2015. szeptember 19. – 2015. november 21.
- 38 Sivadó Ákos
Szent és érthetetlen
Hajnal Gyöngyi *A magyar szakralitás és a globalitás*, Veszprém, Szaléziánus, 2015. november 5.
- 39 Újvári Boglárka
Solymosi-est az Utasban
Solymosi Bálint író, költővel Bozsik Péter költő, szerkesztő beszélgetett az *Utas és Holdvilág Antikváriumban*, 2015. november 12.
- 39 Tokos Bianka
Most már nem lehet viccelődni!
„5 órai tea” – könyvklub, beszélgetés Erdős Virággal Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Kisfaludy terem, 2015. szeptember 18.
- 40 Balla Anett – Farkas Luca – Takács Dóra
Táj + Színház = Rendezés
Török Péter előadása, Éjszakai Egyetem, Pannon Egyetem, 2015. szeptember 23.
- 41 András Ferenc
Sorsvonal
Veszprém Televízió, *Sorsvonal – Veszprémi életutak*
- 41 Várszegi Martin
Madarak, bőrdökh, testek
Ptah Színház: *A madarak nem alszanak*. Alkotó/előadó: Mykola Bondarchuk (Ukrajna), Domonkos Ágnes (Magyarország). Veszprém, Polgármesteri Hivatal – Kossuth terem, 2015. szeptember 10.
- 42 Dohnál Szonja
Mese kőről, fáról, természetéről
Szabó László Zoltán kiállítása, Művészetek Háza, 2015. szeptember 19. – november 29.
- 43 Csehy Zoltán
Hiány-jelentés
Sztár Katalin: *Hiány-jelek. Babits Mihály, Kosztolányi Dezső és Krúdy Gyula írásművészetéről.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2013. (Universitas Pannonica 24.)
- 43 Kamarás István OJD
A korrupció lélektani dimenziója
Nebojša Majstorović: *A korrupció.* Gondolat, Budapest, 2013. (Universitas Pannonica 27.)
- 44 Reményi József Tamás
A barázda
Masírozó angyalok. Kollázsolt breviárium Fenyvesi Ottó tiszteletére. Forum, Újvidék, 2015.
- 45 Brassai Zoltán
„Merni kell élni, sosincs későn”
Tungli M. Klára: *Tornyok fölött a szó... Vár Ucca Műhely Könyvek 37.*, Veszprém, 2015.
- 46 Laki Beáta
Térátlépések
Térátlépések. Szerkesztette: Géczy János és András Ferenc, Pannon Egyetem, MFTK, Antropológia és Etika Tanszék, Veszprém, 2015.
- 47 Hermann Vilmos és Csonka Bence
Milyen lesz az idő a Balatonon?
Az éghajlatváltozás társadalmi hatásai a Balaton térségében. Szerkesztette: Agg Zoltán és Leveleki Magdolna, Veszprém 2015. Comitatus Önkormányzati Szemle. XXV. évf., tavasz
- 47 Lagzi Gábor
Címerben a város
Veszprémi Szemle. Várostartó folyóirat, 2015. 17. évfolyam, 3. sz.
- 48 Rostetter Szilveszter
Gyász, zene, felmagasztalás
Nemzeti Filharmonikus Zenekar, Veszprém, Hangvilla, 2015. november 15.
- 49 Farkasné Molnár Csilla
Hórák, doinák, nigunok
Veszprémer Klezmer Band, Eötvös Károly Megyei Könyvtár, 2015. október 11.
- 49 Balcsik-Tamás Kinga
Ajka–Pécs–Veszprém–(Ajka)
30y-koncert, Expresszó, Veszprém, 2015. október 16.
- 50 Bodor Áron
„Meggyújtom, eloltom”
Quimby Teátrum, Veszprém, Hangvilla, 2015. október 29.
- 51 Csondor Henrietta
„Játszunk, ameddig bírunk, s ameddig bírunk, addig játszunk”
A hetvenes évek Hobo ünnepi koncertje, Hangvilla, 2015. október 23.
- 51 Bodor Áron
„Gyere és hallgasd, nyög az öreg!”
A hetvenes évek Hobo ünnepi koncertje, Hangvilla, 2015. október 23.
- 52 Heizinger Anita
Holddal takarózni
Egygitáros minifesztivál, Veszprém, Pannon Egyetem, 2015. szeptember 7–10.
- 53 Szántó Viktória
Mesék és mások
Mesevarázs, Pannon Várszínház, Veszprém, 2015. október 20.
- 54 Pálffy Zsófia
Kerek erdő mindenkinék
A négyszögletű kerek erdő. Lázár Ervin regényéből bábszínpadra írta: Szabó Attila; zene: Bakos Árpád; koreográfus: Juhász Anikó; tervező: Miareczky Edit; rendező: Bartal Kiss Rita. Kabóca Báb-színház, Veszprém. Bemutató: 2015. október 11.
- 55 Szücs Kitti
Szeretfilm
Szeretföld workshop. 11. Pannonfiling Mozgóképes Találkozó, Expresszó Klub, 2015. október 10.
- 56 Szücs Kitti
11. Pannonfiling
11. Pannonfiling Mozgóképes Találkozó, Expresszó Klub, 2015. október 10.

Tartalomjegyzékünk a hátsó belső borítón folytatódik.

Sub rosa – a rózsza alatt

A veszprémi Szent Mihály-székesegyház ismeretlen reneszánsz építményei

1907. december 31-én került a veszprémi múzeumba egy nagyméretű, rózsát mintázó kőfaragvány, mely huszonkét más darabbal együtt a székesegyház korabeli átépítése során látott napvilágot. Az előkerülés helye alapján nem volt kétséges, hogy a kő a templom sok évszázados múltjának tanúja – szinte minden más kérdés azonban megválaszolásra várt. Mit árul el egy rózsza-motívumos kőtöredék a Mohács előtti évtizedek székesegyházáról? Mi deríthető fel az alapos vizsgálatok által, és mi marad (talán örökre) homályban?

Bár napjainkban a rózsza legáltalánosabban a szerelem és szenvedély jelképeként ismert, nyilvánvaló, hogy ilyen üzenettel nem sok keresnivalója lett volna a faragványnak a püspöki bazilikában. A rózsza mint a titokzatosság, hallgatás szimbóluma talán kevésbé tűnik idegennek a szakrális környezetben, azonban a középkori és kora újkori nyugati keresztény kultúrában ezen kívül számos egyéb tartalom kifejezője is lehetett. A kegyelem és az isteni szeretet, a vértanúság és a dicsőség egyaránt a rózsza képében nyerhetett megfogalmazást, sőt Szűz Mária maga a Titkos Értelmű Rózsza (*Rosa Mystica*) a középkori eredetű Mária-imádságban. Úgy tűnik tehát, a rózsza-motívum (rozetta) esetleges jelképi tartalma nem sokat segít a faragvány egykori helyzetének és szerepének meghatározásában.

Többre jutunk, ha közelebbről szemügyre vesszük a kőtöredéket és annak talán kevésbé feltűnő jellegzetességeit. Megfigyeléseinket az alábbi lépésekben vázolhatjuk föl:

1) A kő enyhén, de határozottan ívelődik, tehát valamilyen íves szerkezethez, minden bizonnyal boltívhez tartozott. Az ívelődés mértéke (a görbületi sugár) alapján a boltív fesztávja körülbelül 2,5–3 méter lehetett.

2) A faragvány további jegyei megerősítik, hogy valóban boltív eleméről lehet szó. A rozettás mezőre merőleges oldallapok közül kettő (*a* és *c*) tagolatlan, simára faragott felületű. Ezekhez a felületekhez további, töredékünkkel azonos rozettás köelemek csatlakozhattak, együtt adva ki a boltozat ívét. A harmadik oldallap (*b*) lépcsősen tagolt profilú, ez képezte a boltív homlokoldali keretelését. A negyedik oldallap (*d*) eredeti formáját nem ismerjük, a faragvány itt erősen töredékes. A megmaradt részek világosan mutatják azonban, hogy a faragvány ebben az irányban eredetileg szélesebb volt. A szerkezetet összességében hozzávetőleg úgy képzelhetjük el, mint az esztergomi székesegyház Bakócz-kápolnájának hasonló (bár gazdagabb kiképzésű) kazettás boltíveit.

3) Kisebb-nagyobb foltokban a kő szinte teljes felületén megmaradt egykori kifestése. A lépcsősen tagolt profilon szürkészöld, a keretelés további három oldalán sárga festésfoltok figyelhetők meg. A rozetta és négyzetes mezője vörös kifestést kapott. Hasonló, vörös és sárga festést találtak korábbi faragványokon is, melyek esetében a festés a kövek sérüléseire fedett rá. Így valószínű, hogy a kifestés nem a faragványokkal egyidős, hanem a 17. századi felújításához kapcsolható.

4) A sárga és vörös kifestés talán a rozettás kő egykori helyét is kijelöli, hiszen a többi hasonló festésű faragvány egységesen a szentély körzetéből való.

5) Reneszánsz rozettás boltívkazetták az 1500-as évektől jelentek meg a magyarországi építészetben, korai példák között említhetjük az 1506 és 1511 között épült Bakócz-kápolna faragványait is. Ezek alapján a veszprémi rozettás kő is feltehetőleg egy, a 16. század elején készült reneszánsz szerkezet része lehetett.

Megfigyeléseink tehát arra vezettek, hogy a faragvány egy 16. század eleji reneszánsz boltívhez tartozhatott, mely feltehetőleg a szentély környékén helyezkedett el. A boltív nyilvánvalóan nem önmagában állt – továbbra is kérdéses tehát, hogy mi állt alatta, vagy milyen tér felé biztosított átjárást.

A székesegyház kevés fennmaradt reneszánsz kőtöredéke közül néhány szorosabb összefüggésben áll faragványunkkal. A kőanyag és a faragás stílusa alapján felvethető, hogy a rozettás boltívkazetta és egy címerkő töredéke azonos szerkezethez tartozott. A címerkő kétségtelenül Beriszló Péter püspök 1525-ben készült síremlékéből való, mely egykorú források szerint egy „*kewfalba walo boltozath*” alatt feküdt. Úgy tűnik tehát, ez lehet a keresett reneszánsz boltív, mely a templom kőfalába fülkeszerűen

A Bakócz-kápolna rozettás díszű boltíve
(Miklós Horler: *The Bakócz Chapel of Esztergom Cathedral*.
Budapest 1990, 43.)

bevágott síremlék fölött húzódott. A síremlék a szentélyrész egyik oldalépítményében képzelhető el, így nem csupán a építmény szerkezete, keltezése, de templomon belüli helye is megfelel a rozettás kőről tett megállapításoknak.

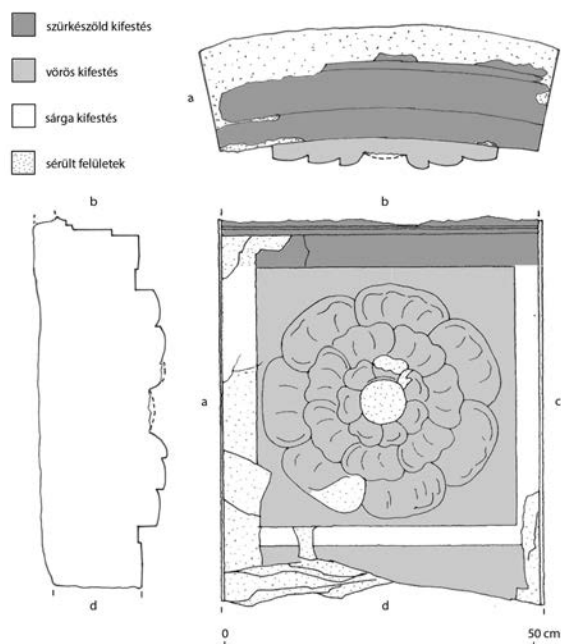
A főpap síremlékéhez tartozó címeres faragvány ma a székesegyház altemplomában látható, rekonstruált formában. A rozettás boltívtöredék a Laczkó Dezső Múzeum állandó kiállításán szerepel, az 1907. évi átépítéskor előkerült további faragványokkal.

Vizsgálódásaink végéhez érkeve meg kell említenünk egy további szempontot. Az a tény, hogy a síremlék egykori építményéből kevesebb mint fél tucat kőtöredéket ismerünk, nem csak a pusztulás nagy mértékét jelzi, hanem a rekonstrukció megbízhatóságát is csökkenti – bár a kőtöredék fent vázolt értelmezése logikus következtetéseken nyugszik. Hogy ténylegesen mi állt a rozettás díszű boltív alatt, bizonyos szintig talán örökre *sub rosa* marad.

Nagy Szabolcs

A rozettás faragvány szemből és oldalnézetből
(Fotó: Oszkó Zsuzsa)

A faragvány felmérési rajza
(Tóth Sándor és Koppány Tibor
felmérései nyomán)

Tolnai világlexikon – amikor a vers erősebb

Trialógusok az Ex Symposion Alapítvány és az Irodalom- és Kultúratudományi Intézet szervezésében. Tolnai Ottóval beszélget: Bózsik Péter és Ladányi István. 2015. szeptember 8.

Tolnai Ottó szavaitól kizökken a szokásos agy menet, semmissé válnak a korábbiak. Belezuhanunk egy új mélységbe, elhisszük az élénk érkező meztelen nőket, a megelevenedő metaforákat, fontossá lesz a rozsdás szög. Mit is lehetne ennél többet kívánni. Estje után azt álmodom, hogy kis tengeri kagylók társaságában köpöm ki a fogaimat, tartom markomban a metszőfogakat, félig ember, félig állat, a sok apró kagyló pedig hullik alá. Ilyet csak Tolnai után lehet álmodni.

Séd, 2015. tavasz, 22. old.

Oly szépen és reménytelenül magyarázta, hogy a veszprémi állatkertben a faházukból kibújó rózsaszín flamingók olyanok, mintha meztelen nők jönnének élénk vacogva, esetleg rózsaszín hálóingben, de mindenképp élénk. Sőt, Japánban odaállított elé egy gyönyörű nő, és azt mondta, „uram, én flamingó vagyok”, és innen már tényleg egy rövid tolnais ugrásra van, hogy a gyerekkorában csodált és vágyott „amerikai rádiós végű grafitceruza csiklószagú”, meg az, hogy a pagoda-szerű cukrászda teraszán mozdulatlanul ücsörgő társaság csak azért alakult, hogy nővesszék a hajukat, szakállukat, meg még az is, ahogy előveszi a táskájából a tanyán talált régi, repedezett fadarabot, benne két rozsdás szöggel, közöttük némi dróttal, mutatja, hogy ezt maga készítette, amolyan emlékmű. Ilyenek kerülnek elő a táskájából. Na, hát ebben a világban rögvést megtalálja a maga helyét az ember, elnyúlik benne, lehet, tévesen, és ezért jönnek a kusza álmok.

Az az igazság, hogy aki egyetlen sort sem olvasott Tolnaitól, az is pompásan elhelyezkedhetett, hátradőlhetett ebben a szóbársonnyal, finoman szótt történetekkel kibélelt világban. A fene sem tudta olykor eldönteni, hogy a megtörténtet meséli, vagy épp egyik novelláját taglalja az egykori súlyemelőről, aki az istennek sem ad neki albán bélyeget Szabadkán az olajos padlójú boltban, és furcsa, a kulcsmásoló gépből származó fémpor csillog a ruháján, tapad rá, mint valami láva.

De mindegy is.

Úgy beszélt irodalomról, hogy a szokott dohos szagot egy pillanatra sem lehetett érezni, mi több, ha agitátor lennék, akkor azt mondanám: ha irodalmi estre mérsz, akkor csakis Tolnai estjére menjél. Úgy beszélt az irodalomról, hogy egy szó sem esett róla, hiszen az irodalmiaskodás önmagában nem érdekes, dögunalom. Tolnait legalább olyan jó hallgatni, mint olvasni, mert élősóban is ír, mert lehet, hogy filatelista, képzőművész, netán figuráns, de mindenképp a legnagyobb megfigyelők egyike. Soha senkit nem hallottam még így beszélni, a szélrózsa minden irányába történetet mesélni.

Aztán mond olyan gyönyörű mondatokat, hogy „a történelmi idő meghorzsol”.

Mesél, hangja szelíd, csak mikor felolvas, kántál kissé vékonyabb hangon. Tekintete, sőt jelenléte sem szuggesztív, az viszont nagyon is az, ahogy szisztematikusan egymáshoz, majd egymásba morzsolja a történeteket, ahogy zsolozsmázza nekünk az apróságokból összeálló univerzumot.

Visz magával minket, mint egy puttonyt, könnyedén, közben magára is reflektál, elszakadt a fonál, nem fejeztem be a történetet – mondja, és nem kanyarodik vissza. Olykor megcsuklik a hangja, a másfél órás monológ végére el is megy, talán mert a hangszálakon kívül nincs semmi más, ami gátat szabhatna Tolnai folyondárjának. Közhely ez a folyondár, de tényleg ez van, igaz, Bózsik az esten elhangzó egyetlen kérdésében burjánzó bodzabokrot említ, nem mintha volna jelentősége, mert Tolnai arról beszél, amiről akar. Belevág a privát univerzumába, fényes, finom, végtelenül hosszú szálak, intim apróságok, és mi, hallgatók megyünk vele, a hazát, nemzetet kiváltjuk a karfiollal, a gipszagygyal – és minden olyan magától értetődő. „Jön utánam a történelem, menekülök az ideologikus, centrális kérdések elől, csak kis, apoéitikus részletekkel foglalkozom a verseimben, de minél jobban visszakozok, annál jobban jön utánam. Volt egy nagy gesztusom, a nyelvezetemből kiemeltem a hazát, a nemzetet, az ideologikus dolgokat, a helyükön keletkezett nagy ürbe pedig belehelyeztem egy karfiolt, elkezdtem róla írni, mai napig írok, egyik nagy motívummommá vált.”

Remeg a keze. Szítál az asztal fölött vagy épp a halántéka közelében tartva, ám amikor a szájához emeli a vizes poharat, már aggódom, mi lesz, kilötytyen a víz. Erre a kéz szítálásra fel lehetne fűzni ezt a tudósítást, gondolom, de mintha megérezné a szándékot, azonnal lecsap, magától mondja. „Gyerekkoromban is volt ez a rezgő kéz, ez a legjobb a homokvár csepegtetéshez, finom, mozar-ti mozdulatokkal tudtam a homokot pergetni a homokvárra”. És mondja tovább a homokvárat mint beteljesült nagy motívumot, mert Tolnainál a megírt motívumok egyszer csak valósággá válnak. Ha véletlenül nem, akkor tesz róla, mint a legjobb számmisztikusok, hogy úgy tűnjék, mint-ha. Pontosabban történjék úgy, hogy a

motívum beteljesíti önmagát. Szép, csillogó, tekervényes mondatokban beszél erről, említi, a palicsi házának falából is folyik a homok, itt rejtőzött el a világtól mint határon túli, kisebbségi költő, és a sövénye előtt most migránsok vonulnak rendre, és hogy a pompeji lávakő meg a salakbeton milyen hasonlatos. Mondja, nyolcévesen kérdezte a bátyját a vonaton, mi az a vasfüggöny; ha tovább megyünk, szétloccsannánk rajta – felelte a testvér, de ez neki nem volt elég, utánaolvasott, mert ha Tolnai nem tud valamit, akkor utánanéző a Tolnai Világlexikonban. Közben nem hagy nyugodni: ezzel a kézzel, ezzel a rezgő kézzel, miként tud írni, miféle szálak, szikár betűk kerekedhetnek ki alóla? Miként lehet hosszan, a gravitációval dacolva, szinte a végtelenbe tartva írni ezeket a történeteket?

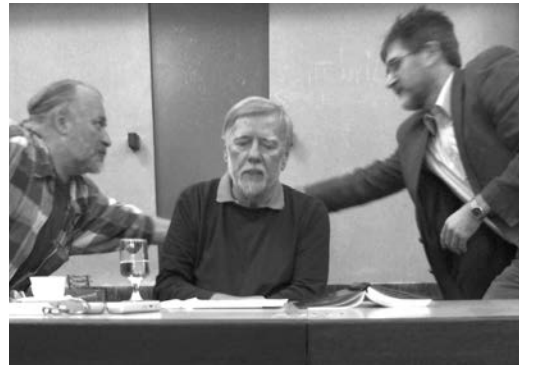
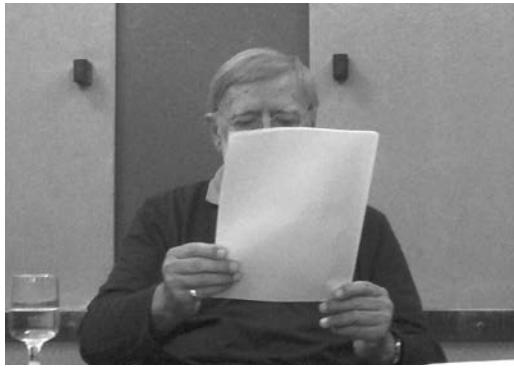
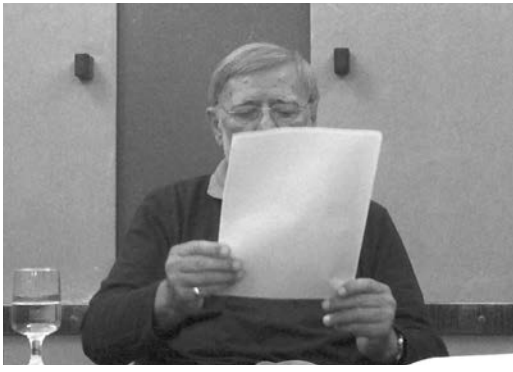
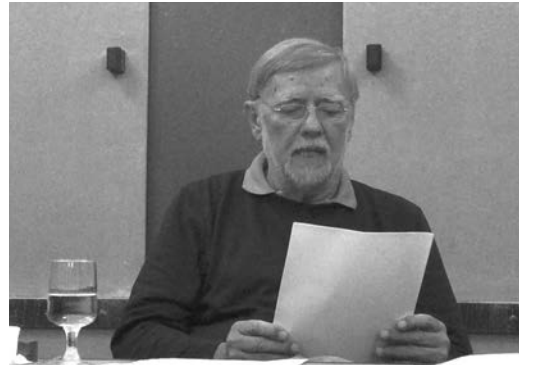
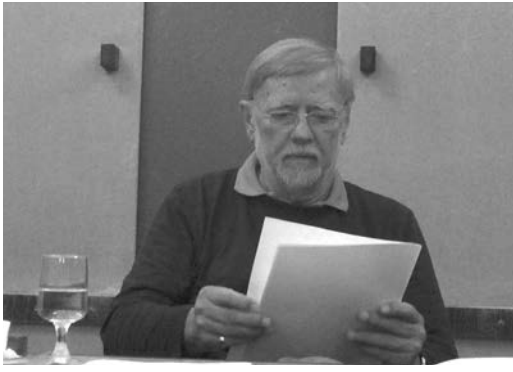
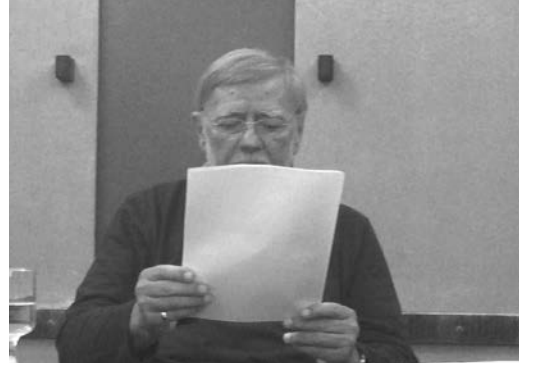
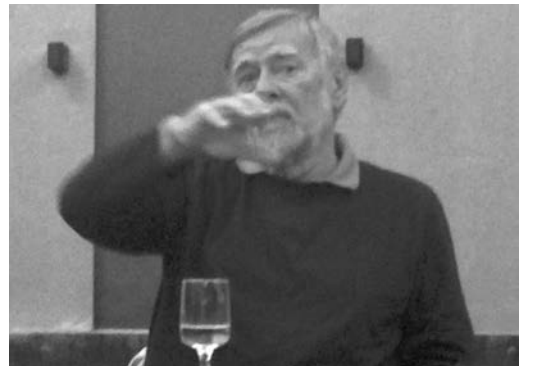
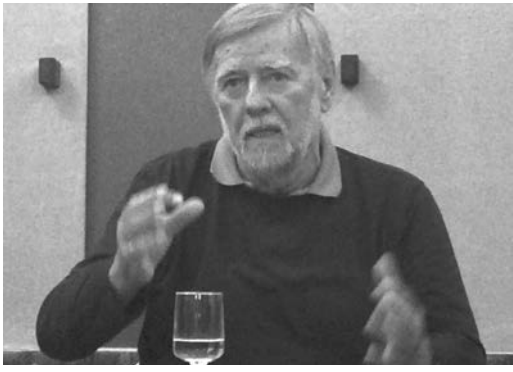
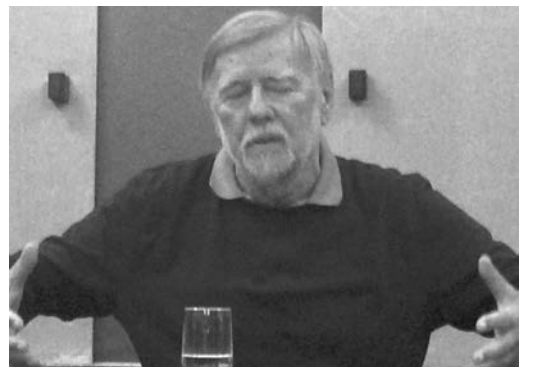
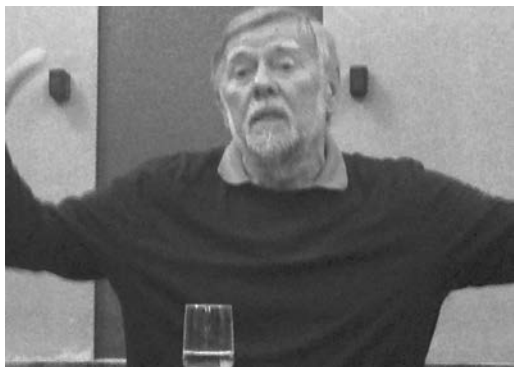
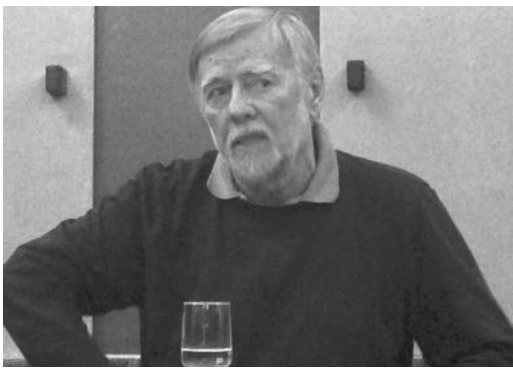
„Mindig is úgy képzeltem, hogyha az ember ül vagy áll egy helyen, és komolyan meg tud nyílni, akkor az egész világ centrális története ott játszódik le előtte.”

Tolnaival lehet nevetni, nevetünk is, de nincs megállás, nincs rákészülés, sodródik tovább a beszéd, és nevetni kell vagy éppen nyelni egyet a drámai pillanatoknál, de itt sincs tétovázás. Egy igazi nagy bölény, író bölény, aki viszont a flamingókkal érez rokonságot, de ha kell, a szamarakról is tud előadást tartani, a rinocéroszról pedig verset ír. Tolnai Györgydeák Györgynél tapintott életében először rinocéroszbórt, hát történetesen én is, íme, a közös pont. Mondja, tegnap este, készülve erre az estre, elővette a Györgydeák György halála után írt versét, „elkezdtem olvasni hangosan, és elrekedtem, éreztem, hogy erősebb a vers, mint én, már nem bírom el, túl veszélyes a rezgésszáma, szétráz.”

(nem könnyű/bármikor elsüllyedhetünk/nem könnyű/az orrszarvú nehéz/néhez mint az élet/sötét katedrálisán nincs ablak/ajtaja sincsen/és a kulcs megboldogult barátomnál van)

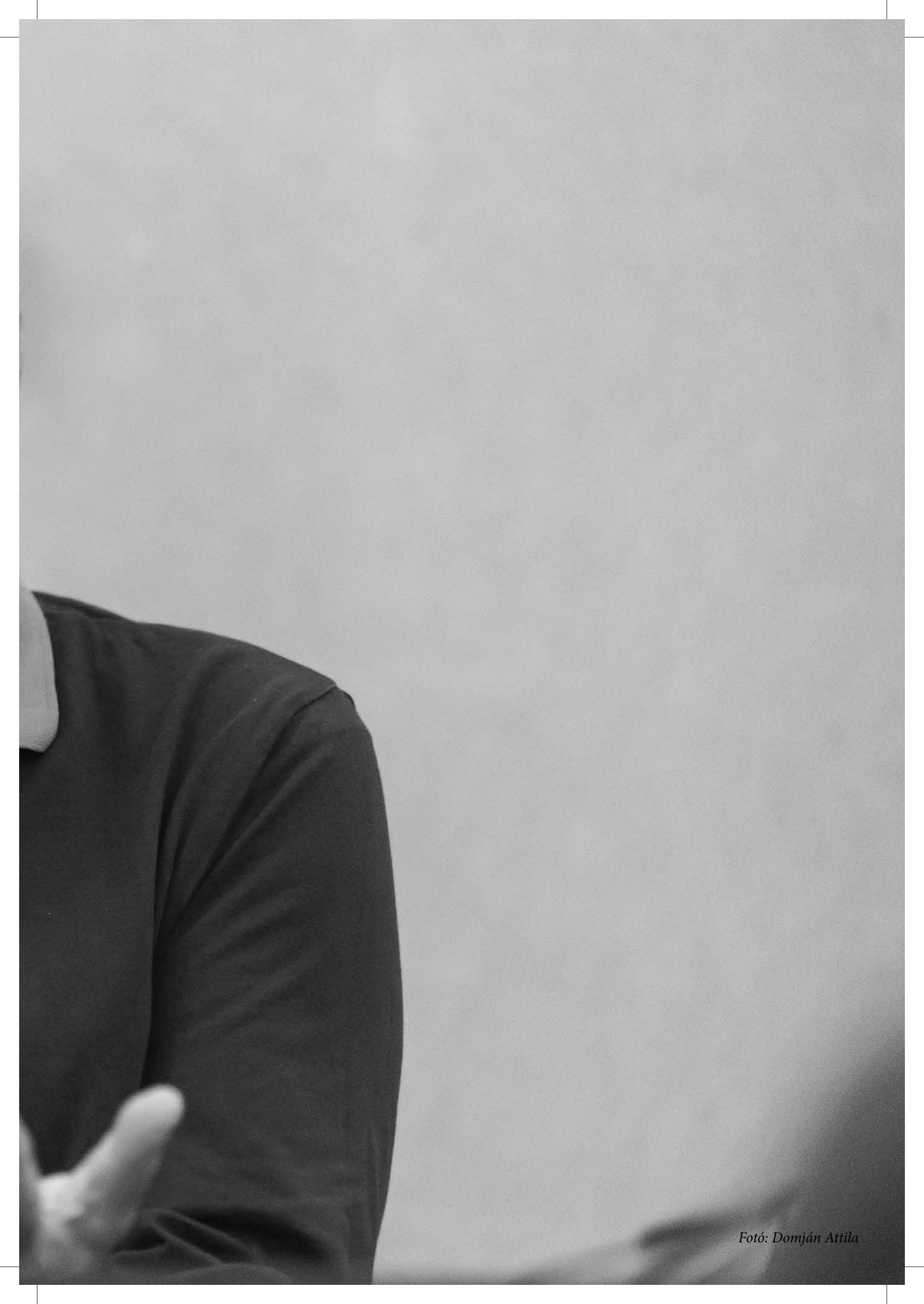
Aztán még egy kis elegáns levezetés, anekdotázás a Petőfi Irodalmi Múzeumban tett bolyongásáról, Füst Milán irdatlan papucsáról. Nincs elvarrva semmi, finoman lengedeznek, lógnak alá az előkotort szálak, bujkálnak a valóság elől, látszólag minden könnyed, csak a kéz rezeg, nem könnyű.

Martinovics Tibor

Fotó: Géczi János

Fotó: Domján Attila

A lélek mindig győz a kard felett

Test és lélek a Nagy Háborúban – Tábori lelkészet, katonai kórházak és orvoslás az első világháborúban és napjainkban. Tudományos konferencia Veszprémben, Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény, Keresztény Értelmiségiek Szövetsége Veszprémi Csoportja, Keresztény Katonák Szövetsége, 2015. október 16.

A háború fájdalmas esemény. De tapasztalhatjuk – ki-ki akár a maga életében is –, hogy a sötét dolgokon is mindig át tud sütni a jóság. Így volt ez a világháborúkban is, a tábori lelkészek, katonáorvosok, betegápoló nővérek szeretetteljes tevékenysége megfényesítette a sebesültek, a szenvedők napjait – mondta megnyitóbeszédében 2015. október 16-án dr. Márfi Gyula érsek a veszprémi érseki palotában azon a tudományos konferencián, mely a Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény májusban megnyílt kiállításához kapcsolódott a száz éve kezdődött első világhézés szomorú mementója alkalmából.

Veszprém a gyászos évforduló méltó megemlékezéseire helyi centenáriumi emlékbizottságot alapított, így kapcsolódott az Első Világháborús Centenáriumi Emlékbizottság munkájához – emelte ki köszöntőjében Porga Gyula polgármester, aki örömét fejezte ki, hogy ehhez a törekvéshez az érsekségi intézmények, valamint civil szervezetek is csatlakoztak. A széles spektrumú konferencia előkészületeit társrendezőként segítette a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége Veszprémi Csoportja, valamint a Keresztény Katonák Szövetsége. Udvarhelyi Erzsébet, a gyűjtemény igazgatója, a rendezvény főszervezője köszönetet mondott mindazoknak, akik hozzájárultak a tudományos tanácskozás létrejöttéhez. Kiemelte, hogy célkitűzésük az volt, hogy az egyházak (római és görög katolikus, görögkeleti, protestáns, izraelita és muszlim felekezetek) első világháborúban betöltött testi- és lelkigondozói feladatairól gondolkodjanak; orvosokra, betegápoló szerzetesekre, tábori lelkészekre, civil ápolókra emlékezzenek.

Varga József ny. ezredes, a hadtudományok kandidátusa a tábori lelkészségek rendeltetését, évszázadokon át történt folyamatos fejlődését, szervezeti felépítését tekintette át előadásában. A katonák vallásgyakorlása évszázadokon át nem volt vitatéma. A tábori misék, istentiszteletek megtartásának feltételeit a katonai egységek mindig megteremtették, s idővel a tábori lelkészségek hálózata intézményrendszerre szélesedett – mutatott rá. Ez csak a kommunista diktatúra évtizedeiben szünetelt, az ideológiai bojkott miatt. Kiemelte a sérültek lelkigondozásának jelentőségét is, s a sebesültek ellátásában munkálkodó katonáorvosokkal való együttműködést a katonai kórházakban. Eleinte a katonai és az egyházi vonal ösz-

szetartozott, egy időben a katonaság alá rendelve működött a lelkészség is, s volt, amikor különvált attól, és a tábori püspökség irányítását követte. 1867 után 12 katonai körletet hoztak létre, s ennek alapján szervezték meg a tábori lelkészségeket. Az első világháborúban már 2400 tábori lelkész szolgált. A Monarchia hadvezetése mindent megtett azért, hogy a különböző vallású katonák gyakorolni tudják a hitüket a hadseregben is. A lelkészeket intették, hogy a prédikációkban és a különböző liturgikus alkalmakon a háborút mint értékteremtő és Istentől eredő entitást emlegessék. Ezzel az idillikusnak tűnő képpel állt szemben a lövészárkok, harcmezők, hadikórházak és a temetők valósága, amelynek ellentmondása a háború előrehaladtával egyre világosabbá vált a világ és a katonák számára is. 1914-ben a hadba lépéskor minden állam a gyors hadműveletekben reménykedett, de a háború állóháborúvá merevedett. A technikai fejlődés révén a korábbiaknál pusztítóbb fegyvereket sorakoztattak fel a szembenálló felek, melyek hatalmas veszteségeket, rendkívül sok sebesülést okoztak a frontokon.

Takács Tamás alezredes, kiemelt vezető tábori lelkész, aki 2006–2013-ig több misszióban szolgált tábori lelkészként az afganisztáni Baghlan tartományban, a Magyar Honvédség Tartományi Újjáépítési Csoportjában, múlt és jelen összevetésében hangsúlyozta a lelkész mindenkori legfőbb feladatát: a tábori élet minden pontján jelen kell lennie, nem húzódnak félre a katonai lét mindennapos küzdelmeitől, a hadgyakorlatoktól sem, s lelki támaszt, tanácsot kell adnia mindig a rábízottaknak. Ma már a tábori lelkész is fegyverrel jár, mondta, hogy ha szükséges, meg tudja védeni magát és a rábízottakat is, mert „vész helyzetben a fegyverhasználat nem vallási kérdés”. Megemlítette, hogy XV. Benedek pápa nyomatékosan felhívta a tábori lelkészek figyelmét arra, hogy foglalkozzanak a hadifoglyok lelkigondozásával is. 1917 húsvétján a pápa szeretetsomagot; fél liter bort, három doboz cigarettát és egy doboz cukros süteményt adott két olasz hadifoglytábor minden foglyának.

Oláh Emil alezredes, református tábori esperes, a Magyar Honvédség Összhadronemi Parancsokság református tábori

lelkésze, aki 2011-ben az EUFOR Magyar Kontingens tábori lelkészeként szolgált, Napóleont idézte: „Két hatalom létezik a világon, a kard és a lélek. Előbb-utóbb a lélek mindig győz a kard felett”. Rámutat ez az idézet arra, milyen nagy szükség van a lélek ápolására, különösképpen a megpróbáltatások idején – emelte ki. A református egyházon belül mindenki felismerte, milyen fontos a nemzeti egység a megosztottsággal szemben, azt is sokan vallották, hogy a háború okát elsősorban az Istentől való elfordulásban kell keresni. A háború persze nem közvetlenül Isten akarata, de vagy az emberiség megbüntetésére vagy erkölcsi felemelésére szolgál. A református tábori lelkészek nemcsak a beteg katonák között fejtették ki lelkigondozói tevékenységüket, emlékeztették, hanem az ápolók között is, kíméletes empátiás gondozásra inspirálták őket.

Borián Tibor piarista szerzetes tanár, a budapesti piarista, majd a veszprémi Padányi Gimnázium volt igazgatója, rendje háborús részvételéről szólt.

1914–1918 közötti apostoli iratai, enciklikái, körlevelei alapján mutatta be a Nagy Háború pápája, XV. Benedek békepolitikáját, egyházi diplomáciáját Berkes Péter plébános, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézetének hallgatója. A pápa *Ubi primum* címmel megjelent pásztorlevele, *Ad beatissimi apostolorum principis kezdetű programadó enciklikája*, valamint a *Cum de Fidelibus* és az *Incruentum Altaris* című pápai dokumentumok alapján kiemelte az egyházfő béke helyreállítására tett felhívásait, kísérleteit. XV. Benedek többek között hangoztatta: a háború oka a világ elkereszténytelenedése, a hitvesztés; a szenvedésnek a televénye, az embertársi szeretet hiánya és a kölcsönös igazságtalanság a társadalmi rétegek egymás közötti viszonyában, valamint az anyagi javak mértéktelen hajszolása. A pápai szózatok, sajnos, hatástalannak bizonyultak, az erőszak nem csillapodott, hanem egyre erősödött a háborús felek között. 1914 decemberében a szenvedések enyhítésére a pápa együttműködést kezdeményezett Svájjal és a Nemzetközi Vöröskereszttel, hogy a harctéren a sebesült foglyokat kölcsönösen cseréljék ki a hadviselő felek.

Hornig Károly és Rott Nándor püspöki körlevelei is szóba kerültek, melyekben a főpásztorok az 1917. évre teljesen elfáradt társadalom szociális, karitatív megsegítésére ösztönöztek (társadalmi szervezetek gyűjtései, imapanok). E témát Varga Tibor László történész, levéltáros elemezte.

A konferencia félidejében került sor Tislér Géza, az MTVA Vallási és Kisebbségi Főszerkesztőségének televíziós szerkesztője, református lelkész szerkesztésében készített Tábori lelkészek az első világháborúban című dokumentumfilm megtekintésére. A film az olasz hadszíntérre vezeti el a nézőt, a Monarchia és Olaszország közötti katonai összeütközés eseményeit idézi az Isonzó mentén kialakult állóháború frontvonalán.

A tanácskozás ezután az irodalom és a művészetek háború viszonyosságai közepette betöltött lélekoldozó szerepével foglalkozott, valamint az egészségügy és a betegápoló szerzetesrendek áldozatos tevékenységével. Gyóni Géza szibériai hadifogságban megszólaló, szinte lelkigondozói sugárzású költészetéről Toldi Éva tanár, újságíró szólt. A költő számára a versírás nem csupán fájdalomnak, honvágyának, elkeseredésének versbe foglalását jelentette, s nem csupán mindennapos személyes lelkigyakorlatot, hanem szinte szakrális küldetést. Kötelességének érezte, hogy fogolytársainak napi lelki mannát adjon szavaival.

Szó volt Margittai Gábor irodalomtörténész, író, kritikus előadásában a déli fronton történt eseményekről s ezeknek a képzőművészetben való feltárulásáról.

A szerbiai hadszíntéren történtek a Nagy Háború legelrettetőbb és legelhallgatottabb barbár cselekedetei, mutatott rá a *Magyar Idők* szerkesztője. Fájdalmas, sötét történetek (kétségbeesett menekülés, éhínség, háborús kannibalizmus) eleveledtek meg beszámolója nyomán. A 2014-ben Tamási Áron-díjjal jutalmazott író *A Szamár-sziget szellemkatonái* című esszé-kötetében mutatja be az 1914-ben a szerb hadszíntéren fogságba esett, főként magyar hadifoglyok kálváriáját, akiket 800 kilométeren át tereltek a Balkánon, majd napokig marhaszállító gőzösökön hánykolódtak, mire Szardíniára értek. A 85 ezer hadifogolyból mindössze hatezren térhettek haza.

A háborús egészségügyi ellátásról, a Nemzetközi Vöröskereszt és a Magyar Szent Korona Országainak Vörös-Kereszt Egylete koordináló munkájáról, a kórházakról és a betegápoló szerzetesrendek tevékenységéről A katonáorvosi ellátás új formái az első világháború éveiben és A beteggondozás és az orvosképzés formái az európai kereszténység világában című előadásában Kapronczay Károly orvostörténész, egyetemi tanár, a Semmelweis Orvostörténeli Múzeum, Könyvtár és Levéltár címzetes főigazgatója beszélt. Az első világháború nagy változást hozott a katoná-egészségügyi és katonáorvosi ellátásban, az orvostudomány sokat lépett előre a sebészet területén, hangzott el. Korszerűbbé vált az orvosi szolgálat, megépültek már a katonai kórházak, ahová a sebesült katonákat vihették. A betegágyak mellett önkéntes nővérek, betegápoló nő-

vérek segédkeztek. Megindult a katonáorvosi, sebészi szakemberképzés is.

Lichtneckert András levéltáros, történész a Veszprém és a Balaton térségében működő katonai kórházak és egészségügyi intézmények szerepéről, a balatoni üdülotelepekről, a balatonszabadi hadiárva-intézetéről beszélt, a helytörténelmi kutatás új útjait mutatva meg.

Kozma Imre irgalmasrendi szerzetes, a Betegápoló Irgalmasrend Magyarországi Rendtartományának elöljárója, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat alapító elnöke a Betegápoló Irgalmasrend alapítója, Istenes Szent János irányadó szellemiségéről, eszményeiről szólt. Ő a 16. században egy olyan gyógyító kultúrát indított el, amely átalakította Európa gondolkodását. A szív parancsoljon! – mondta! Az első ispotály bejáratához is ezt íratta fel. Kulcsszavai voltak továbbá: test, szellem, lélek, közösség egysége. Az ember jól-léte, közérzetének minősége ezeken múlik, megtapasztalhatjuk ezt ma is, mondta Kozma atya. Irányadó a működésben a hospitalitás, a vendégszeretet, „a mennyei szeretet” karizmája. A beteg ember gyógyulását a lélekben mély találkozások segítik elő. A tudás és a műszerezettség másodlagos. A kórházaknak is ezen az elven kellene működniük, mutatott rá a szerzetes.

Gárdonyi Máté, a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola főiskolai tanára és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának oktatója a női betegápoló szerzetesrendek 1950. évi feloszlását kísérte nyomon előadásában, a diktatúra időszakában. Ezek a rendelkezések országosan 9600 szerzetesnővért érintettek, a Veszprémi Egyházmegyében 609 nővért, közöttük elsősorban az Assisi Szent Ferenc Betegápoló Nővéreit és a Páli Szent Vince Szeretet Leányai Társulata tagjait, a betegápoló irgalmas nővéreket.

Megismerkedhetett a hallgatóság egy példaadó orvosdinasztiával, a Kmetykó- (Katona-) testvérekkel Katona József, a Szent János Kórház szájsebész főorvosa előadásában. A családból ketten kórházparancsnokként, továbbá tábori lelkészként, vincés nővérként szolgáltak a háború idején. *Katonai orvoslás* címmel 2008-ban jelent meg a főorvos történelmi albuma az első világháború és a gyógyítás kapcsolatáról.

Vajda Tamás történész levéltáros, a Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Levéltárának vezetője a hadigazdálkodásról és a háború közegészségügyi állapotairól adott képet, statisztikák, korabeli újságcikkek alapján. A táplálkozásról szólva rámutatott: már a világégés kezdetén mutatkoztak a gazdasági válság jelei, s az állam ezért hamarosan korlátozta a fogyasztást, a fűtést, központilag osztották el a háborúhoz szükséges nyersanyagokat, 4-8-9-szeresére emelkedett az élelmiszerek és a ruhamenük ára, 1916-tól bevezették a jegyrendszert.

Végezetül a katonáorvoslás és a tábori lelkészet mai helyzetéről, működéséről, katonai missziókról tartott előadást Svéd László orvos altábornagy, a Semmelweis Egyetem rektori tanácsadója, docens és Takács Tamás kiemelt vezető tábori lelkész.

Toldi Éva

Berkes Péter

Borján Tibor

Vajda Tamás

Kapronczay Károly

Katona József

Margittai Gábor

Takács Tamás

Fotók: Kövesdi Róka Lajos

Sírókkal sírni tanulj, Szívem!

Tábori lelkészek és testi-lelki megpróbáltatásaik a Nagy Háborúban

A Veszprémi Egyházmegye és a Magyar Piarista Rend tábori lelkészei

Test és lélek a Nagy Háborúban – Tudományos konferencia Veszprémben,

Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény, 2015. október 16.

Egy 1475-ből ránk maradt naplórészlet szerint „a tábori lelkész tanult ember legyen, a kapitány sátra előtt a tiszteknek és a közlegényeknek hirdesse a jámborságot és minden igazságot...” Sík Sándor szavai szerint a papköltő ajkát ne mártsa vérbe, szíve a sírókkal sírni tanuljon, halkán imádkozzon, átkot ne ejtsen, és várjon, várjon csendesen.

Az 1912. sz. védtörvény a lelkészeknek kötelezővé tette, hogy háború esetén lelkészi teendőkre az egész fegyveres erők számára igénybe vehetők maradjanak. A Nagy Háború kitörésekor a Magyar Királyi Honvédségnél négy tényleges tábori lelkész mellett 110 római katolikus tartalékos tábori lelkész teljesített szolgálatot. A háborús mozgósítás következtében évről évre növekedett a hadseregben szolgáló tábori lelkészek száma. Így 1915-ben már 1615 tábori lelkész szolgált, 1916 őszén pedig már 2400 lelkész. Munkájuk, helytállásuk elismeréseként közülük csaknem ötszázan kaptak katonalelkészi kitüntetést.

A katonai összeomlást követően a tábori lelkészek nagyobb része visszatért eredeti állomáshelyére, akadtak azonban olyanok is, akik a megpróbáltatások, a megismert szenvedések következtében emberileg összeroppantak, és kiléptek az egyházi szolgálatból. A Tanácsköztársaság 1919 márciusában megszüntette a tábori lelkészség intézményét. Trianon után a magyar tábori lelkészséget újjászervezték, és 1920 augusztusában ünnepélyesen megalapították.

Luttor Ferenc

A Veszprémi Egyházmegyéből katonai szolgálatra behívott papok népes sorában kivételes helyet foglalt el dr. Luttor Ferenc¹. A Pázmáneumban és az Augustineumban végzett tanulmányok és a doktorátus megszerzése után², 1913-ban katonai behívót kapott, és a székesfehérvári 69. közös gyalogezrednél szolgált, majd 1914-ben a szerb harctéren megbetegedett. Leszerelése után, 1914 karácsonyán tért vissza Veszprémbe. 1916-tól Konstantinápolyban – több szemeszterben – ösztöndíjként tanult. Egyházmegyei tevékenységét 1918. november 1-jétől a balatonfüredi plébánián fejtette ki.³

A második világháború után, 1947-ben elhagyta az országot, és Argentínában, Buenos Airesben talált otthonra és újabb egyházi szolgálatra. 1953. április 8-án hunyt el az argentinai Platanosban, és az ottani magyar Angolkisasszonyok Intézetének kápolnájában temették el.

Képzett, nagy műveltségű és széles látókörű papja volt a Veszprémi Egyházmegyének, egyben művészlélek és irodalmi alkotások szerzője.⁴

Sík Sándor és Pallmann Péter

A nemzetiségekkel tagolt Magyar Piarista Rend^{5,6} tartományát sikerült központi irányítás alá vonni⁷, amikor a viláégés megzavarta a rendtagok és a tanulóifjúság kapcsolatát. A Magyar Piarista Rend a Nagy Háború küszöbén 24 iskolai intézményben mintegy 400 rendtaggal szolgált alapítójának karizmáját. Rendtársaink a 24 rendházból 11 városból kaptak katonai szolgálatra behívót (Budapest, Debrecen, Kecskemét, Kolozsvár, Nyitra, Rózsahegy, Sátoraljaújhely, Kiszeben, Szeged, Tata, Temesvár). Az 1915–1916-os tanévben 5, az 1916–1917-es tanévben 6 fő, az 1917–1918-as tanévben 12 fő és az 1918–1919-es tanévben 13 fő, összesen 17 piarista paptanár szolgált a Magyar Királyi Honvédségnél. Aránylag kevésnek tűnik ez a szám, de figyelembe véve az iskolai munka szükségességét, az igazgatók igyekeztek mentesítést kérni a paptanárok számára, viszont az iskolában tanító világi tanárok nagyobb részét behívták katonai szolgálatra.

Az évkönyvek, valamint a *Catalogus Religiosorum Ordinis Scholarum Piarum 1666–1997*⁸ legtöbbször röviden említik a piarista tanárok szolgálatát, mintegy éreztetve, hogy a rendi munka fő területe az iskolai élet és nevelés, ugyanakkor minden magyar piaristának erkölcsi és hazafiúi kötelessége a Magyar Királyság szolgálata.

Mielőtt néhány sajátos piarista tábori szolgálatról beszélünk, legyen szabad előadni, hogy a háborús katonai szolgálat számos esetben nem csupán testi-lelki megpróbáltatást jelentett a szerzeteseknek számára, hanem alkalmanként próbára tette papi-szerzetesi hivatásukat is.

A 17 katonai szolgálatra behívott piarista közül a háború után hárman felvételüket kérték egyházmegyékbe, négyen elhagyták a papságot a háború befejezése után, illetve az ország feldarabolása következtében⁹. Részben érthető, hogy az elszakadt országrészekből származó rendtársak igyekeztek szülőföldjük területén maradni.

Egészen sajátos sors jutott Pallmann Péter¹⁰ – későbbi nevén dr. vitéz Bánáthy Péter – jeles teológus rendtársunknak.¹¹ A Pázmány Péter Hittudományi Egyetemen szerzett doktorátus után, 1914–1915-ben teológiai tanár volt a Kolozsvári Kalazantinumban, ahonnan 1915-ben katonai szolgálatra hívták be, és a Magyar Királyi 31-es számú Veszprémi Honvéd Gyalogezrednek lett tábori lelkésze, majd a Magyar Királyi Budapesti Honvéd Hadosztály plébánosa.¹² Sorsának további alakulását nehéz értelmezni. 1917-ben kilépett a szerzetes-papságból. Először református segédlelkészként tevékenykedett, majd református lelkész-képzői tanulmányok elvégzése után, Debrecenben református lelkészé avatták, és a Tiszántúli Egyházkerület Békés–Bánati Református Egyházmegyéjében működött.¹³ 1918. január 10-én kötött házasságot Becker Hildegárdal, aki református vallású volt. Gyermekai: Péter, Béla, László, Tibor, Imre. Makón 1961. február 27-én hunyt el.¹⁴

A piarista tábori lelkészek emlékét – száz év távlatából – elsősorban Sík Sándor¹⁵ tevékenységével és írásaival idézhetjük fel. Sík Sándor 1912–1930-ig tanított a Budapesti Piarista Gimnáziumban (magyar–latin szak), eközben vált országos hírű költővé, cserkészvezetővé. *Költemények* (1912) című kötetében megérezte és sejtette a későbbi világégés súlyos csapásait, fájlalta a magyarság romlását, Adyhoz hasonló társadalmi látóerőt adott kora Magyarországról.

1915 első négy hónapjában tábori lelkészként szolgált a sirinai táborban, a szerb fronton, szemközt a *Fruška Gorával*. A pécsi 19-es zászlóaljhoz osztották be, a népfelkelők közé. Rendtársa, a jeles teológus Schütz Antal vigasztaló levelei tartották benne a lelket. *Barakk* című versében így ír a tábori lelkész hivatásáról: „Vén katonák között pap vagyok. / Bűzös barakk, levegőtlen sarok. / Penészes szalmazsákon görnyedek / Este van. Tél van. Hideg van. Sötét van.”

Izabella főhercegnő látogatása a veszprémi hadikórházban. Forrás: A 60 éves Magyar Vörös Kereszt. Szerk. Abaffy et al. Budapest, [1939], 115.

Schütz Antal professzor közbenjárására hazakerülhetett a frontról. Úgy érezte, hogy a vallásos eszméket megújult módon kell terjeszteni. A szörnyű pusztulást kiváltó háború és az azt követő békediktátumok lelke mélyéig megrendítették. Válasza a hallgatás, a sírás és a kikívánczó átkok elfojtása volt *A költő háborús imádsága* című versében: „Míg emberhúsokon hízik a föld / És Káin örjög és üvölt / És forr az óriás sátánkatlan: Nézek, némán és mozdulatlan. / Hallgatok... / Csak egyet kérek, Istenem: Átkot ne engedj ejtenem. / Fojtson meg inkább néma mérge, de meg ne mártsam ajkam vérbe. / Sírókkal sírni tanulj, szívem / És várni, várni csendesen. / Halkan, dalom, halkan imádkozz. / Átkozott legyen, aki átkoz!”

A piarista tábori lelkészek irodalmi hagyatékából kiemelkedik Révai József (Rotsching József) *A világháború sodrában* (visszaemlékezés az első világháború katonai szolgálatára 1914. aug. 28-tól 1918. szept. 1-jéig) című kézirásos füzeté¹⁶. Egy elbeszélést is hagyott ránk, *Háború és béke* címmel, és ismert *Levelek Tomiba a háború száműzöttjéhez* (1914. aug. 3-tól 1918. szept. 1-jéig), *hogyan benne a lelket tartás* című emlékezése.

Visszatekintésünk lezárásaként és a teljesebb korpék érdekében legyen szabad megemlíteni Szabó Mihály¹⁷ piarista szerzetes különleges életútját is, aki történelem–latin szakos tanárként, 1915 februárjában, 32 éves korában, Kisszebenből vonult be a hadseregbe, és egészen az özszeomlásig, 1918 novemberéig viselte a katonai egyenruhát. A hosszú és gyötrelmes háború az ő hitét és hivatását is kikezdte. 1918 novemberében, leszerelések, tartományfőnöke a nagykanizsai házba küldte. Itt az őszirózsás forradalom lelkes híve lett, és szocialista szellemű előadásokat tartott, aláírta a Tanácsköztársaság idején a papi pálya elhagyásáról szóló nyilatkozatot. Ezért rendi előjárói 1919 augusztusában, a Tanácsköztársaság bukásakor nem vették vissza a piarista rendbe, sőt a Zala Megyei Bíróság egészen 1920 áprilisáig internálva tartotta. Ezzel véglegesen elszakadt a szerzetespapi életformától.

Rövid áttekintésünk talán hozzájárult a Nagy Háború okozta személyes és közösségi válságok foltárásához, az egyházi személyek kihívásokkal teli élethelyzetének megértéséhez. Köszönjük elődeink hősiességét, történelmi teljesítményeit, és kérjük a megbocsátó Isten irgalmát azok számára, akik különféle okok miatt gyöngébbnek bizonyultak.

Borián Tibor

Jegyzetek

- 1 Pfeiffer János: *A veszprémi egyházmegye történeti névtára 1630–1950.* 686–687.
- 2 Bécsben tanult a Pázmáneumban, és 1908-ig az Augustinum Intézet tagja volt. 1908. augusztus 18-án szentelték pappá, 1909. december 20-án doktorált Bécsben.
- 3 1926–27-ben neoromán stílusban megépíttette a balatonfüredi plébániatemplomot, iskolaházat, plébániát (mintegy 317.400 pengő értékben, amely költségekhez 1944-ben 19.000 pengőt adományozott).
- 4 1928-tól a Magyar Vatikáni Követség egyházi tanácsosa Rómában, 1929-től pápai prelátus és a Keleti Kongregáció, valamint a Collegium Hungaricum egyházi szakosztályának megbízott igazgatója volt. 1935-től a Propaganda Fidei Bizottság tanácsosa, apostoli főjegyző. 1937-től a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend káplánja, 1943-tól, Erdély visszakerülése után nagyváradi kanonok.
- 5 Borián Tibor – Koltai András – Legeza László: *Piaristák.* Mikes Kiadó, Budapest, 2007.
- 6 Legújabb megnevezés szerint a Piarista Rend Magyar Tartománya.
- 7 Magyar, német, szlovák, román, szerb származású piaristákat.
- 8 Magyar Piarista Tartományfőnökség, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1998.
- 9 Csehszlovákiához kilenc intézetünk került önálló tartományként, Romániához négy ugyancsak önálló tartományként, Jugoszláviához pedig egy intézetünk.
- 10 *Catalogus Religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum*, 285. oldal, utólagos kiegészítéssel, dr. Koltai András, Piarista Rend Központi Levéltár vezetőjének bejegyzésével. A Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára anyakönyvi adatai alapján, Szabadi István igazgató szíves közlésével.
- 11 A Torontál vármegyében született tehetséges rendtársunk 1902-ben érettségizett szegedi gimnáziumunkban, jeles eredménnyel. A rendbe lépése után tanulmányait 1904–1907-ig a Pázmány Péter Hittudományi Egyetemen végezte, doktorátusával együtt. Pappá szentelése után nagykarolyi plébániánkon káplán, majd Kecskeméten hittanár és a rendi növendékek prefektusa volt.
- 12 Kiváló teljesítményeier a következő háborús kitüntetések kaptak: Ferenc József Lovagkereszt kardokkal, II. osztályú Lovagkereszt, Signum Laudis kardokkal, IV. Károly Csapatkereszt, majd 1929-ben vitézzé avatták.
- 13 Református lelkészi szolgálatait Debrecenben, Gyulán, Dobozon, majd hitoktató lelkészként 1935-ig Makón teljesítette. 1924–1929-ig a református egyházmegyei tanügyi bizottság elnöke volt.
- 14 Irodalmi munkásságából említhető: *Szerzetesrendek II. József korában*, Kolozsvár, 1914; *Kommunizmus*, Gyula, 1929, több cikke jelent meg társadalomtudományi és egyházi lapokban.
- 15 Rónay László: *Sík Sándor.* Balassi Kiadó, Budapest, 2000. 24–26.
- 16 Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára, Budapest, 1052, Piarista köz 1.
- 17 *Catalogus Religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum*, 359. Piarista lovon – dr. Koltai András közlése. *Piaristák ma*, 2014 ősz, a Magyar Piaristák lapja (Piarista Múzeum, Fényképgyűjtemény, Albumok XVI/9.).

Részlet a veszprémi cs. és kir. tartalékkórház tisztikaráról készült fényképből. (EKMK emlék a veszprémi cs. és kir. hadikórházról, 1914–15.) Az ülő alak dr. Zuber György ezredorvos, a hadikórház vezetője

Cipők tánca

Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény, Művészetek Háza, Veszprém, Vár u. 3–7.

Talán majd még beszélgetünk is egyszer, hiszen van közös témánk: akár csak ő, én is nagyon szeretem a cipőket. A különbség az, hogy Vass László a szakma művésze, amit ő tud, azzal sokaknak szerez örömet – nem csak saját magának, én meg folyamatosan azt a pillanatot várom, hogy elém kerüljön „a cipő”, amibe bele lehet szeretni – vannak már jó néhányan, de mindig várom az élményt. Nincs kivételes stílus, a forma is többféle lehet, ha szép, jó kidolgozású, kényelmes viselni.

Ilyen lehet a műgyűjtő mentalitása is; azt a tárgyat, amibe beleszeret, folyamatosan elérhető távolságban akarja tudni – mondjuk a saját képtárában. Ha pedig már olyan sokan vannak a kedvencek, rábizza a kollekciót egy őrzőre, aki ugyanúgy megbecsüli, szereti, mint saját maga. Ekkora bizalmat érzett Veszprém iránt Vass László, a „cipőkirály”, aki a számára kedves gyűjtemény egy részének bemutatóhelyéül éppen Veszprémet választotta. Duplán nyert a város: a korhűen felújított szép épületekbe így kerülhetett egy olyan kiállítás, ami méltó a környezetéhez.

Hol is van ez a látnivaló? Veszprém-ben, a Vár utca elején, a várkapu után azonnal balra, ahol felirat is hirdeti: Vass László Gyűjtemény – mindössze huszonhat lépcső a Modern Képtárig. Volt egy kis gondom ezzel, mert a kiállítóhely bejáratáig csak tizennyolc lépcsőt számoltam, igaz, a másik ajtóig is vezet még nyolc szépen kövezett, széles fok. Ez így együtt lehet huszonhat. Számolhatjuk így, számolhatjuk úgy a fali napóra alatt. Játsszuk azt, hogy egy láthatatlan csapat vagyunk, az ajándékozó iránti tiszteletből csupa cipómániás. Mindannyian zaj nélkül; puha fehérben egy clown, rózsaszín balerinában egy szinte áttetszően vékony Modigliani-modell, Madame Pompadour udvarhölgye selyemfényű szatécipellőben, lefátyolozott lány a szerájából, kunkori orrú hímzett papucsban. Kényelmes sarkú, csatos tánccipőben

feszes izmú ifjú ember az ír szigetekről. Komoly úr – talán bankár? – igyekszik kordában tartani a társaságot márkás öltönyben, kézzel, az utolsó négyzetmilliméterig természetes anyagból készült, gojzerverrott, elegáns Vass cipőben. A cél így együtt bevenni a Vass Gyűjteményt. Nézzük, a hajdani cipőkorszakok remekeinek viselőit megérinti-e a veszprémi Vass-korszak? Nyílik az ajtó, benyomulunk a zezugos, parkettás, fehérfalú birodalomba. Két lépés egy üveges szekrényig, a közepén látható könyv címlapján versailles-i fotó: a barokk épületek udvarában álló korabeli virágtartót két, rozsdásnak látszó ív fogja keretbe. És szép így! Micsoda meglepetés! Lopakodunk tovább, a hatalmas üveglap túloldalán vadszőlő vörös-pink szőnyege, a levelek között hamvaskék bogycsokor, borostyán zöldje. A novemberi tavasz fényében ragyog minden kis szöglet, ami itt egyedül tűnik valóságosnak, az a Tűztorony udvar fölé magasodó sziluettje. Minden táncol: a fények a falakon, a világhírű vendégművész, a francia Bernar Venet (akitől Versailles-ban a díszítő vasíveket láttuk) kiállításának grafit színű vagy éppen rozsdásra pácolt vasbordáinak árnyéka. Versailles már megvolt, mit gondol vajon kis csapatunk a látnivalókról? Sajnos, méltánytalanul elcsépejt jelző a letisztult, pedig nem tudok mást mondani a két gyönyörű – és biztosan kényelmes – karosszékre. 21x21 db apró kocka egy keretben, fehérek

a háttér is az, de mivel egyik-másik rejtett oldala vörös, illetve sárga, ilyen színű halvány árnyékot vetnek meghatározott rendben. Lélegzetelállító a szeretett csigavonal szögletesben, narancstól a citromsárgáig, vagy visszafelé. A fények játékában ártatlanul, tisztán tárul elénk egy-egy hófehér márvány objektum, egy narancssárga négyzet matt akrilfestéssel vagy ugyanaz vörösben, felhajló sarkokkal. Dicsőség a színeknek, a geometriának, az anyagnak, főleg úgy, hogy a látványt az áttört falból szűrődő fény is erősíti! Mi az, ami közöséget teremt a még feszültségtől lüktető, szétpattant vasgyűrűk, az áldozati mementónak is beillő, halomba dőlt fémbordák, a baljóslatú fémnyilak és a mesterien megmunkált, bármilyen korból származó, szépséges lábbelik között? Mivel az ajándékozó művészi szinten műveli a szakmáját, ezt a kérdést egyszerűen fel kell tenni. Nos, a cipésmesterségnek és a műgyűjtésnek több köze van egymáshoz, mint gondolnánk: az anyag nemessége, mert önmagában az acél is az; megbízható, nehezen megmunkálható, ám ha elkészült, tartós. És közös a megtalált forma feletti öröm, tisztelet is. A természet és a maga törvényei. Szavak nélkül is érezni az összetartozást. Ahogy a katalógusból kiderül, vannak a képtárnak állandó lakói, vannak, akik időnként raktárba kerülnek, hogy helyet adjanak a vendégeknek. A kollekció Vass László és Barcsay Jenő évtizedes barátságának eredménye, ez volt az a kapcsolat, ami gyűjtővé érlelte az érdeklődőt. A találkozás konklúziója nemcsak az, hogy Barcsay-mű is van a gyűjteményben, hanem az a tény is, amit Európa-szerre elismer a szakma: a Vass László Gyűjtemény kiegyensúlyozott, mérvadó kortárs bemutató; képek, szobrok, kispasztikák, térkompozíciók, egy stílus, a konstruktivizmus egymást kiegészítő részei. Érdemes így is, úgy is, különböző irányokból végignézni, a változások okozta új összefüggések is hozzáadnak a pillanati élményhez. Ahogy mára becsukom az ajtót, érzem, hogy képzelt, elégedett úti társaim miként maradnak el mellőlem. A láthatatlan cipők pedig tovább táncolnak...

*

Azóta ismét jártam a házban, az invitáló felirat nem huszonhat lépcsőről, hanem huszonhat lépésről szól. Ez meg, ugye, mindenkinek a saját döntése.

Örsi Ágnes

Fotó: Mórocz Anikó

Promenáda a konceptuális művészet útjain

Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény, Művészetek Háza, Veszprém, Vár u. 3–7.

Promenáda a konceptuális művészet útjain. Séta a geometrikus absztrakció éterében, egy titokzatos és megfegyvelmezett metaforikus kertben, a Művészet egy francia-kertjében. Erre invitál a Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény a veszprémi Várban. Három épületben: középkori és eklektikus architektúrákban – mintegy a barokk kori vár színpadán jelenik meg ez a különleges, vizualitásában és gondolatiságában rendkívül szisztematikus, mondhatni enciklopédikus igényű gyűjtemény.

2003. június 7-én nyílt meg a galéria mint muzeális intézmény Vass László műgyűjtő, a Művészetek Háza – Veszprém város kortárs művészeti, vizuális és irodalmi műhelye –, valamint a városi önkormányzat példaértékű párbeszédét követően. A kollekció a 20. és 21. századi nonfiguratív, többségében konstruktív remekeit – a geometrikus absztrakció szellemében született műveket – prezentálja. A Vass László Gyűjtemény nemzetközi elismertséget és rangot vívott ki magának az elmúlt évtizedben; három alkalommal is szerepelt – egyetlen magyarországi vonatkozásúként – a független magángyűjtők nemzetközi repertóriumában, a BMW Art Guide művészeti kalauzban (BMW Art Guide, szerk. Hatje Cantz; <http://www.bmw-art-guide.com/idx/collections/a-self-taught-collector>).

Két művészettörténeti publikáció katalogizálja, kontextualizálja a gyűjteményt: Sík Csaba: *A Vass-Gyűjtemény*, Dürer Nyomda, 1998; *Konstruktív – Konkrét – Nemzetközi művészet a Vass-Gyűjteményben*, Budapest, Art V. Premier, 2014. (Koncepció: Vass László és Geskó Judit, szerk. Gosztanyi Ferenc, tanulmányok: Geskó Judit és Kumin Mónika, tárgyleírások: Bodor Kata et al.). A gyűjtemény monografikus igényű kiállítás-sorozat keretében interpretálja a geometrikus absztrakt művészet sajátos jelenségeit. 2015. július 18-án nyílt és november 28-ig meghosszabbított időszakos tárlat Bernar Venet – *MetaMetria* címmel a francia művész és teoretikus, szobrász, festő, grafikus, performance-művész univerzumát prezentálja. A kiállítás Vass László nagyvonalú mecénatúrája – műgyűjtői elhivatottsága, személyes barátsága Bernar Venet-hez –, az Audi-Porsche Hungária főszponzorálása, Lukács Viola kurátor rendezése, valamint a Művészetek Háza igazgatója, Hegyeshalmi László és munkatársai folyamatokat harmonizáló szervezése keretében valósulhatott meg.

A Veszprém és Budapest közterein is látható monumentális vonalszobrok (linear sculptures) magukhoz vonzzák a szemlélőt. A matematika belső törvényszerűségeit az absztrakció repertoárjába emelő művész sajátos, mondhatni euklidészi filozófiát alkot műveivel. A Galéria enteriőrjében e heroikus művek miniatűr változatai, „rendezetlen” ívek, szögek, (spirális) vonalak engednek betekintést az alkotófolyamat konceptuális fázisába. A neves cipőkészítő, Vass László az 1970-es

években alapozta meg gyűjteményét. Mesterének Barcsay Jenőt, a Szentendrei Iskola mitikus alakját tekinti. Szívesen és szeretettel idézi fel első találkozásuk emlékét: „...Könyveket vettem, képeket, egyszer ismeretlenül bekopogtam Barcsay Jenőhöz. A találkozás, a mindinkább megtisztelő barátsággá mélyülő ismeretség új irányba fordította életemet. Tóth Menyhért neve hallatán felcsillant a szeme. Kis idő múltán előrukkoltam azzal, hogy szeretnék tőle is egy festményt vásárolni. Hátraballagott, majd előhozott egy nagyon szép kis kompozíciót (*Konstruktív*, 1962)...” (Sík Csaba:

Fotó: Kovács Dániel, Indafoto

A Vass-Gyűjtemény; <http://vasscollection.hu/hu/gyujto/gyujto>).

A Barcsay Jenővel folytatott művészeti disputák, műelemzések, műterem- és kiállítás-látogatások nyitották meg, illetve mélyítették el Vass László számára a kortárs geometrikus absztrakció világát. A Mester mellett a Szentendrei Iskola más, szintén konstruktivista szemléletű festői, mint Korniss Dezső, Deim Pál, Balogh László műveit is integrálta gyűjteményébe Vass László. A festmények mellett szobrok, installációk, kinetikus alkotások, valamint grafikák – jelentős ez utóbbi technika, az egyedi és sokszorosított grafikai alkotások gyűjteményi egysége is – kínálják a *matéria* és *sujet* sokféleségét.

A gyűjtemény alappillérei tehát egyrészt a magyarországi alkotók, mint Bak Imre, Nádler István, Konok Tamás, Maurer Dóra, Haász István, Hencze Tamás, Hetey Katalin, Csiky Tibor és mások alkotásai.

A '90-es évek végétől Vass László érdeklődéssel fordul a nemzetközi művészekhez is, különös hangsúlyal a né-

met, svájci, francia, illetve amerikai (Peter Halley, Robert Mangold, Sol LeWitt), dél-amerikai (Jesús Rafael Soto) alkotókhoz. De megtalálhatók itt a svájci konkrétok, Max Bill, Richard Paul Lohse, Camille Louis Graeser, Verena Loewensberg, a Zero-Gruppe – Günther Uecker –, a GRAV-csoport (Groupe de Recherche d'Art Visual) és mások alkotásai. A Vass Gyűjtemény emblematis darabja Josef Albers *Hódolat a négyzetnek*, *Allegro*, 1963 festménye, amely a művész Négyzet-sorozatának sárga tónusokban tartott szép, kontemplációra invitáló műve.

Mind vizualitásában, mind ikonográfiájában kiemelkedő még az angol op art művész, Bridget Riley alkotása, a *Les Bassacs*, 1997. Sean Scully grafikai pedig a kollekció lágyabb, líraibb oldalát gazdagítják. Úgy vélem, a modern és kortárs művészet befogadása és értő interpretálása mind a műélvező szemlélőtől, mind pedig a hivatásos művészettörténésztől „metodológiai türelmet” és jó értelemben vett szellemi szabadságot is megkíván.

A festészet ontológikus kérdései, a kompozíció, a perspektíva, a formaképzés, a proporciók, a rajz (disegno) és a színek (colorit). A szürrealizmus és a geometrikus absztrakció művészeit ugyanúgy foglalkoztat(hat)ják Euklidész görög matematikus szabályai, mint az aranymetszés és perspektíva barokk mestereit. A „helyes képnézés” paradigmájára Rita Ernst is reflektál: játékos kártyák segítségével kívánja expliciten rávezetni a galéria látogatót a helyes látási metodikára – absztrakt művek esetén.

Huber Lilla Mária

Konstruktív-konkrét nemzetközi művészet a Vass Gyűjteményben

Vass Gyűjtemény, 2014. A kötet szerzői: Geskó Judit, Kumin Mónika, Molnár Magda. A tárgyleírások szerzői: Bodor Kata, Fehér Dávid, Heidt Katrin, Imre Györgyi, Kovács Anna Zsófia, Kumin Mónika

Vass László gyűjteményének második, 2014-ben megjelent kötete méltán reprezentálja azt a gondolati, formai tisztaságot, amelyet az otthon adó veszprémi épület kiállítótereiben láthatunk. A gyönyörűen szerkesztett, keménykötésű, vaskos könyv olyan összefoglalója a nemzetközi konstruktív-konkrét törekvéseknek, amely hazánkban ilyen teljességben és minőségben még nem jelent meg. Vass László ebben a kötetben javarészt az 1998-as évek óta a gyűjteményébe került művészek munkáit mutatja be, ami egyfajta paradigmaváltást jelentett műgyűjtési irányában.

Konkrét, minimalista, monokróm, op art, neogeometrikus irányok határozzák meg jelenlegi gyűjtői hozzáállását. Ezeknek az irányzatoknak a gyökerei az 1912 körül megjelenő konstruktivista művészetben találhatók, többek közt Vlagyimir Tatlin és Kazimir Malevics és az őket követő művészek munkásságában jelent meg. Jellemzője, hogy a geometriai alakzatok térbeli megjelenésére, szerkezetére helyezte a hangsúlyt.

A konkrét művészet Theo van Doesburgnál, Kandiszkijnél és Max Billnél megjelenő fogalom, 1930 környékén lett általánosan használatos. Az expreszionizmussal ellentétes, szigorúan tárgyyszerű építkezési mód mellőzi a szimbolikus értelmezési lehetőségeket, a vonal, a szín és a forma elsődleges valóságát képviseli.

A monokróm festészet az 1960-as években Yves Klein nevéhez kötődik, azóta radikálisan megújult festészeti irányzat, egyetlen színre redukált rendszerben előtérbe került a tárgyyszerű képfelfogás és az anyag, a textúra szerepe. Kifejezőmódjában elkerül mindenfajta ábrázoló szándékot, a műalkotás önmagát reprezentálja. Hasonlóan reduktív indíttatású az 1960–70-es évek minimalista művészete, amely kizárólag a formára és anyagra szorítkozik, mint például Donald Judd művészete.

Az op art az 1960-as években indult mozgalom, az optikai illúzió geometrikus megjelenési formáit kutatja, bevonva a fény és a mozgás különböző megjelenési formáit is. A neogeometrikus törekvések posztmodern párbeszédet folytatnak a klasszikus

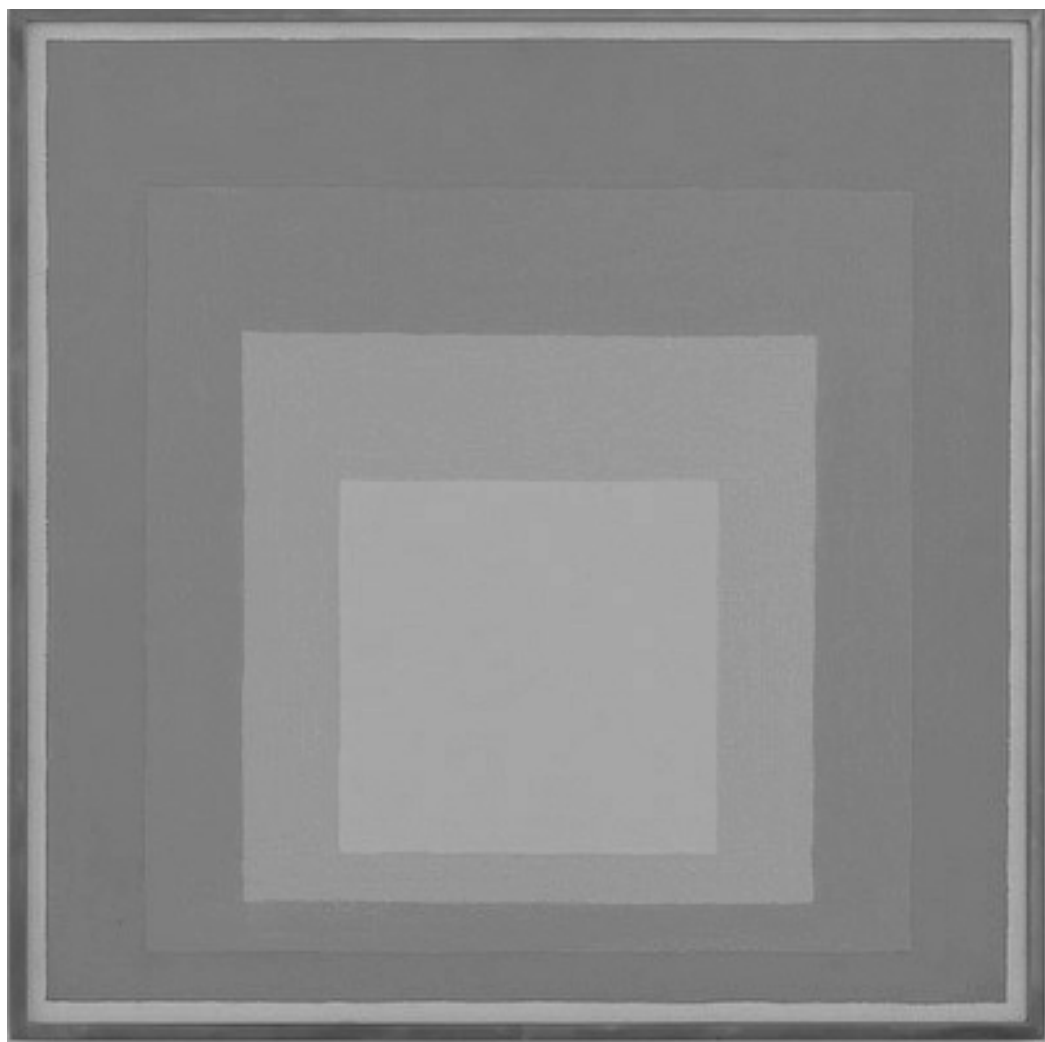
geometrikus, konstruktivista irányzatokkal. Vass László gyűjteménye gazdag reprezentációja a fent említett törekvéseknek. A hazai konkrét-konstruktivista művészetet a könyvben Jovánovics György, Kovács Attila, Maurer Dóra, Megyik János, Molnár Vera, Nemes Judith, Pán Márta, Vilim Kati művei képviselik, mivel mindegyikük élete külföldi helyszínekhez is kötődik.

A majd száz alkotót bemutató könyv a nemzetközi konkrét művészet élvonálából tevődik össze, Joseph Albers lebegő narancsos *Allegro* darabjával indul. Erős kezdés, de egyszerűen nem lehet hangsúlyozni, bárhova lapoz az ember, mindegyik műre mekkora látvány. Ilyen minőségű és mennyiségű műtárgyat ebben a tárgykörben hazai, közép-európai magángyűj-

teményben nem látni. Frank Badur, Agnes Martin, Sean Scully, Bernat Venet, Bridget Riley, Jesus Raphael Soto, Nelly Rudin, Sigurd Rompza, Thomas Pihl, Sarah Morris, Françoise Morellet, Vera Molnar, Carl Magnus, Verena Loewensberg, Sol Lewitt, Julie Knifer, Johannes Itten, Gottfried Honegger, Peter Halley, Camille Louise Graeser, Eduardo Chillida, John Carter... És lehetne folytatni majd százig.

Aki kezébe fogja Vass László nemzetközi gyűjteményét bemutató könyvét, rácsodálkozhat a művészi koncepciók sokféleségére, ugyanakkor lenyűgöző az a minőség, amely az egymástól eltérő indíttatású munkákat egységes, különlegesen kifinomult gyűjteménnyé teszi.

Halmi-Horváth István

Josef Albers: *Tanulmány a Tisztelet a négyzetnek című képhez: Allegro, 1963. Olaj, farostlemez; 45,7 × 45,7 cm, Vass László Gyűjtemény*

A modernitás szelleme a várban

2015. október 28-án este, a Modern Képtár – Vass László Gyűjteményében volt az a Pannon Egyetem MFTK Antropológia és Etika Tanszéke által rendezett Éjszakai Egyetem, amely a neves budapesti műgyűjtőt és kollekciónak állította fókuszba. Az alkalom címe *A Vass László gyűjtemény Veszprémben – műgyűjtés és művészeti közvetítés nemzetközi összefüggésben*, melyen az aktuális kiállítás megtekintése után Vass Lászlóval Hegyeshalmi László, a Művészetek Háza igazgatója, festőművész és Géczi János tanszékvezető, író beszélgetett.

Olykor az Éjszakai Egyetemre nem a megszokott helyén, a Vár utca végében található egyetemi épületek valamelyik tanteremben kerül sor, hanem külső helyszínen. Így az idei szemeszter október végi előadása a Vár utca elején található, csöppet sem hivalkodó, de kortársi értelemben is modern kiscsoportjában, a Művészetek Háza Modern Képtárában került sor. A képtár ez év júliusától ténylegesen magába foglalja Veszprém városát is, hiszen a francia Bernar Venet életműve november 28-ig nem csupán az épületegyüttes termeiben, hanem a monumentális szobrok révén a város három szabadtéri helyszínén is látható. A Venet-életművet átfogni igyekvő tárlat megtekintéséhez maga a műgyűjtő adott szempontokat, és személyesen értelmezett nem egy műtárgyat. A vizit után a műgyűjtővel a galéria mindennapi működtetéséhez jelentősen hozzájáruló Hegyeshalmi László s a művészettörténetet és gondolkodástörténetet is oktató Géczi János beszélgetett, aki ugyancsak büszkélkedhet képzőművészeti magángyűjteménnyel.

A fővárosi születésű Vass László cipészmasterként leginkább a korszerűséget pártolva ábrándozott arról, hogy a szabadidejében atyai gonddal elkészített tervei megvalósuljanak, piacra kerüljenek. Valami hasonló megszállottság és idea vezérli őt műgyűjtőként is. Elkötelezettje a korszerűségnek és az újszerűségnek. Ez az, ami a büszke és sikeres gyűjtő szerint megkülönbözteti s kiemeli az arra érdemeseket az amúgy nagyon jó műpártolók közül, és ez az az aspektus, amelynek tisztára kell tudnia törölni az értékes műtárgyak szemlélésekor az elragadtatástól elhomályosult szemüveget. Amúgy a modern művészet nem mindenkihez szól. Ezt a művészetet, miként a saját korunkban bármit, meg kell tanulni, és ez csöppet sem egyszerű és rövid folyamat. Sokan vannak, akik képtelenek megemészteni, és értéket felfedezni olyan műtárgyakban, amelyek nem evidens módon kerültek be mindennapi életünkbe.

Nem titok, hogy a modern művészet kardvivője sem mindig kedvelte a mostani kollekciónak képviselő modernitást. Maga is lassan fedezte fel a konceptualizmust, a strukturalizmust, a minimalizmust és a gyűjtött anyaga leírásakor használt egyéb művészettörténeti kategóriákat. A gyűjtés során, mondta el Vass László, voltak mellényúlások, voltak balfogások, de ön-

maga mindezt nem tekinti bajnak. Bizonyos merészség és kockázatvállalás is társul a művészeti ízléshez, s annak a vállalása, hogy bizonyos daraboktól egy idő után – bármennyire is kötődik hozzá a gyűjtő –, meg kell válni. Hiszen egy gyűjtemény nemcsak értékek tárháza, hanem barátságok, alkalmak, érdekek megtestesítője is, s egy-egy kép az esztétikai értékén túl számos dolgot képes még megtestesíteni.

Vass László szerényen fogott a gyűjtéshez, eleinte saját kedvére válogatott, és nem csak eleinte fordult elő, hogy az egyébként valóban minőségi saját tervezésű cipőért cserélt néhány igen értékes művet, kötve ezzel – valljuk be – nagyon is jó üzleteket. A felfigyelés majdhogynem felbecsülhetetlen érzés a művész számára, ezt pontosan tudja ő is, hiszen cipészkarrierje kezdetén rá is egy tehetősebb, saját üzlettel rendelkező cipőkereskedő figyelt fel. Ez volt az ő szerencséje, sorsa, elhivatása, vagy nevezzük bárminek. Az egyediség, eredetiség kifizetődő volt számára, meghozta a nem is biztosan várt külföldi sikert is. A szakmai önállóság, a siker nyújtotta magabiztosság aztán egyre inkább felduzzasztotta benne az érdeklődést a kortárs magyar művészet iránt is. Újabb előrelépést hozott, hogy ismeretlenül bekopogtatott Barcsay Jenőhöz; egy újabb példa a meglepetésszerűség sikerére, hogy merészsége egy kellemes és hasznos barátságot hozott számára. Barcsay, Tóth Menyhért, Gyarmati Tihamér, Korniss Dezső műveivel egyre tekintélyesebb lett a gyűjteménye, amely leginkább a konstruktivizmus szellemét igyekezett megidézni, ugyanis ezek okozták a gyűjtő számára örömet. A ma is bővülő és változó kollekciónak pedig következetesen nyitott az újra, a pályakezdőkre és a „nagyokra” egyaránt.

Novemberig egy francia szobrász anyaga mutatkozik be Veszprémben. Bernar Venet főként Nyársapátiban alkot, de robusztus művei a világ különböző helyszínein kapják meg hosszú időre szóló kiállítási tereiket. Különös, a textúrákkal, ívekkel, szimmetriával vagy éppen a káoszal játszó hatalmas fémszobrainak makettjei és éppen azért nagyon értékes, mert ritka rajzai tekinthetők meg a *MetaMetria* névre keresztelt időszak kiállításán, Veszprém várnegyedében. A világ számos pontján jelenleg is látogathatók az önreflexív, több mint 50 éves szakmai pályát jelenleg is bővítő művész kiállításai.

Az alkotó a kiállítás júliusi megnyitóján személyesen is megjelent, ahol előadását is meghallgathatta a közönség. A matematikai pontossággal, gondossággal megtervezett és kivitelezett szobrok kicsinyített másain kívül néhány alkotása, izgalmas megoldásként a tárlat ideje alatt Veszprém három, illetve Budapest további egy pontján látható, mintegy expandálva, kiterjesztve a kiállítási teret.

A helyszín egyébként művekkel belakott, praktikus szűk kiállítási tereit bejárva az embert mellkasát olykor-olykor megszorítják a modernitás félelmetes szimmetriái és káoszai. Az alkotásoknak pont elég tér, fény és levegő egy-egy nagyobb csoportnak talán már nem lenne elég, ám a szervezők jól használják a helyszín teremtette korlátokat. Nem is olyan nagy baj a szűköség, az embert a magányos szemlélődés közben tudja igazán magával ragadni – talán pont így a leginkább – a korszerűség, az egyszerűség, a matematikai pontosság, az eltalált színek és kontrasztok, a meghökkentő újszerűség, a modern művészet. Mégis rejtély, hogy az egyetem hallgatóit miért nem csábítja jobban a modern galéria magával ragadó élménye. Annak ellenére mondom ezt, hogy az Éjszakai Egyetem kihelyezett programja hallgatóinak befogadására nem bizonyult elégnek a könyvtárszoba, s zárt láncú televízióval kellett a beszélgetést az emeleti terembe kihelyezett vászonra is kivetíteni.

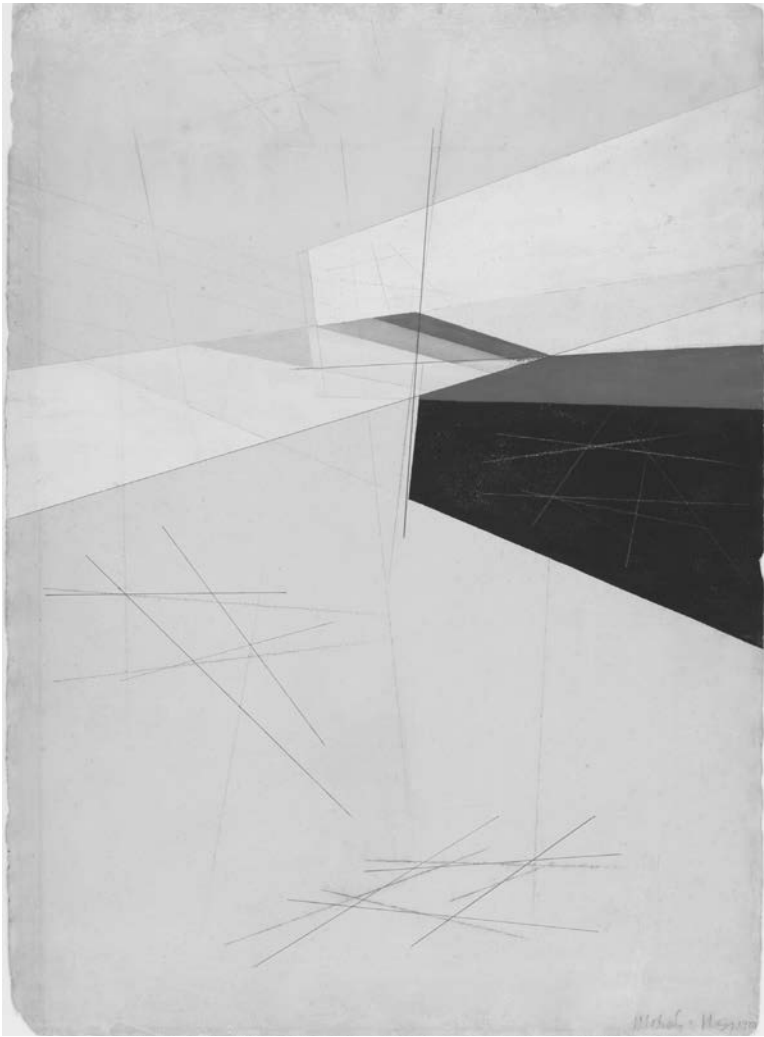
Andráskó Flóra

Üzenet egy szabad

László Károly Gyűjtemény,

Művészetek Háza, Dubniczay-palota, Veszprém, Vár u. 29.

Szétnéztünk a veszprémi László Károly Gyűjteménynek helyet adó Dubniczay-palotában. Visszakerült a gyűjteménybe Moholy-Nagy László 1927-es emblematikus kompozíciója, újra megtekinthető a konstruktivista mű az úgynevezett reprezentációs szobában, ami tulajdonképpen a ház lelke. Átrendezték kicsit a tárlatot, tudtuk meg Herth Viktóriától, a László Károly Gyűjtemény vezetőjétől.

Moholy-Nagy László: Kompozíció, 1927.
Papír, gouache, tempera, kréta; 76,5 × 56,3 cm, László Károly Gyűjtemény

– Izsák Sípos Szilárd örökös elvitt hat művet, de hozott helyettük huszonöt újat, ez már önmagában átrajzolta az erőtereket, igazi meglepetéseket is okozva. Érkezett például egy Szinyei Merse-festmény, impresszionista képre számítottak, természetesen nem a legjobbra, mert az már László Károly idején is megfizethetetlen volt. Ehhez képest megkapták *A remete szent Antalt*, amit szülőfaluja templomának festett a művész korai korszakában. A látogató első gondolata, hogy ez Szinyei? Igen, az, nézzük csak meg a fényeket, a kék eget, egyértelműen rá vallanak – magyarázza a szakember, aki az első meglepetésből fölocsúdva most már büszke rá, ilyen Szinyeije nincsen másnak.

Alapvetően azonban nem változott meg a tárlat koncepciója. A Dubniczay-palota barokk termeiben azoknak a 20. századi magyar képzőművészeknek az alkotásai láthatók, akiknek a munkássága Magyarországhoz kötődik. Szemben, a Moholy-terem az emigrációban élők munkáit mutatja. A második emeleten, a manzárdban pedig 20. századi külföldi alkotók láthatók.

Herth Viktóriával, a Művészetek Háza gyűjteményvezetőjével végigsétálunk a termeken, a gyönyörűen felújított Dubniczay-házban, ahol még mindig meg lehet az építők, restaurátorok igazán kreatív és látványos megoldásai. Szerencsésen találkozott időben és térben az uniós támogatással felújított

palota és László Károly akarata, hogy felbecsülhetetlen értékű gyűjteményének állandó kiállítóhelyet találjon Magyarországon. A műgyűjtő először 2006-ban öt évre adta letétbe a városnak az alkotásokat, amit 2011-ben meghosszabbítottak további tíz évre. Közben 2013-ban elhunyt László Károly, és az örökös, Izsák Sípos Szilárd festőművész tulajdonába került minden (tőle is látható egy munka a fogadótérben). Az új tulajdonos néhány művet elvitt, viszont a többszörösét hozta. – Egy-kettőért fájt a szívem – vallja meg Viktória őszintén –, például elkerült egy szép Basilides Barna-kép, de jött helyette másik. Visszakaptuk továbbá Moholy-Nagy Lászlónak azt a képét, ami plakátja is volt a gyűjteménynek eredetileg, s amit az első öt éves vámeljárás során László Károly visszavett. Nagyon sajnáltuk, most viszont ezt Szilárd visszaadta, felfrissítve, újrakasíroztatva.

A képtárban rendkívül színes és szerteágazó látvány tárul elénk, amelynek darabjait Passuth Krisztina művészettörténész közreműködésével még ő maga válogatta ki. Emlékszem, ahogy a megnyitőünnepségen az augusztus 20-i hőségben, 2006-ban már nagy betegen, nehezen mozogva, de boldogan részt vett. A kérdésre, hogy mit gyűjtött, azt válaszolta: ami tetszett, és meg is tudta vásárolni. Így aztán nem egy stílusirányzatról, hanem a 20. század változatos képzőművészetéről nyújt keresztmetszetet válogatása. László Károly pszichoanalitikus, műgyűjtő és műkereskedő, ha valamit mégis feladatának tartott, akkor az a magyar modernnek pártfogolása volt. Kassák Lajost ő fedezte fel a nyugat-európai közönség számára, ő adta ki kint az első könyvet róla, tudjuk meg Herth Viktóriától. – Nem véletlen, hogy László Károly gyűjteményében nagyon sok a magyar alkotó műve – mondja Viktória –, hiszen úgy érezte, meg kellett menteni őket a magyarországi konzervatív társadalom támadásaitól. László Károly mindvégig magyarnak vallotta magát, illetve magyarnak is. Így beszélt: „Egyrészt hadakozik bennem a magyar, a német és a zsidó, másrészt jól meg is értik egymást. Küzdelmük túl lanyha ahhoz, semhogy belőle valami mély értelmű dolog jöhetne létre”. Amikor László Károly otthont keresett Magyarországon gyűjteményének, egy riporter azt kérdezte tőle, miért akar visszatérni, hiszen őt elűldözték innen Auschwitzba. Válasza jellemzi őt, és példa lehet sokunk számára: „Nekem Magyarország nemcsak Auschwitzot ajándékozta, hanem Ady Endrét, Arany Jánost is. A nyelvet ajándékozta nekem, a magyar vidéket, a falvakat, ahol az őseim éltek”. – Ez a két idézet is bizonyítja, hogy László Károly mindent ki mert mondani – fűzi hozzá Herth Viktória –, magánbeszélgetésben, interjúban, írásaiban sokszor beszélt a félelem ellen. Saját életútja is alátámasztja a bölcs tanácsát, miszerint önmagától nem szabad az embernek megijedni.

Az egész gyűjtemény központi termében, reprezentatív fogadóterében most az árendezés után a magyar konstruktív avantgárd képzőművészet óriásai láthatók, egymással szemben Kassák és Moholy-Nagy. Ugyanez az erős tengely megismétlődik fent, a manzárdban is. Itt van még Réth Alfréd, Kádár Béla és Bortnyik Sándor, akik szintén egy európai vonulat meghatározói voltak. Ha úgy vesszük, most szinte konstruktivista szentély lett a veszprémi vár, hiszen a Vass Gyűjtemény is geometriában utazik. Bár, mint jeleztük, László Károly korántsem csak az absztraktot gyűjtötte, hanem mindent, ami tetszett neki, és meg tudta venni. Ha mindenáron valami közös vonást akarunk találni az itt felhalmozott művekben, akkor elsősorban az eredetiséget kell

világból

észrevenni, láthatóan az avantgárdot szerette. Ám, hopp, itt van például egy Rippl-Rónai-pasztellvázlat vagy Bihari Sándortól egy alföldi naplemente...

Meg kell hagyni, bátor gyűjtő volt, hazardírozott is, olyan művészekről is vásárolt, akiket csak űtána kezdtek felfedezni: Kádár Béla, Járitz Józsa, Prinner Anton ma az aukciós házak kínálatának élvonalában szerepelnek. Neki van Magyarországon a legnagyobb Beöthy István-szoborgyűjteménye. De olyanokat is felhalmozott szép számmal, akiket a szakma sem ismer: Reitzer Elemér, Doboz Imre, Keleti Sándor, Tröster Vera. – László Károly gyakran kezdett bele dolgokba úgy, hogy nem tudta, másnap lesz-e ételre pénze. És mindig volt. A szabadságot választotta, annak kockázatával együtt. És nyert! Mindig nyert! – szűri le Viktória. Független szellemű ember volt.

A szürrealizmus és a dadaizmus voltak az az első művészeti irányzatok, amelyeknek a műveit elkezdte gyűjteni, ami kézenfekvő volt, hiszen pszichoanalízist tanult, Svájcban élt, ahol a Cabaret Voltaire mély nyomokat hagyott benne. Imádta a művészek társaságát, az intellektuális vitákat, ez számára játék volt, élvezet, és nagyra értékelte azokat, akik mertek ellentmondani neki. Az unalomtól viszont iszonyodott, a szellemi tunyaságot megvetette. – Kiterjedt baráti köre volt – meséli Viktória –, a huszadik század amerikai és nyugat-európai alkotói, művészei közül László Károly sokakkal személyes kapcsolatban, barátságban volt. Hosszú a névsor: William Burroughs, Jean Cocteau, Christo, Allan Ginsberg, Patricia Highsmith, Robert Mapplethorpe, Andy Warhol. A magyar alkotók közül Kassák Lajos, Ligeti György, Tamkó Sirató Károly, Victor Vasarely is a barátai közé tartoztak.

Amikor magamra maradok a gyűjtemény úgynevezett pop art-sarkában, a László Károlyt Ginsberg és Warhol társaságában ábrázoló fotók és furcsa „objektok”, kütyük között, Beigbeder jut eszembe, ahogy a *Francia regényben* leírja a hatvanas, hetvenes évek koktélpártijait, happeningjeit, jointok édeskés füstjében gazdag üzletemberekkel, kalapos, fülbevalós fickókkal, művészekkel, topmodellekkkel. A hippik vagy legalábbis lázadók, kiművelt csúfondárossággal, ironikus távolságtartással, könyörtelen éleslátással tekintettek a világra. Seneca-kötet és Buddha-szobrok heverték a kesudióstányérok társaságában, a cikkek mellett felbukkant egy-egy fogyókúra amfetaminkapszula is. Kislemezeket hallgattak, szerették a bossa novát, gátlástalanul vetkőztek, és optimisták voltak. Még az első olajválság előtt, amikor a világ nem tűnt olyan veszélyesnek, mint manapság. Warhol, Peter Blake, David Hockney, Allen Jones, Joe Tilson, Enrico Castellani, Jean Tinguely, Nicolas Schöffer – néhány nagy képzőművész neve jut eszembe abból az időből. Ők azonban nincsenek a gyűjteményben. Itt van viszont Gysin Brion álomgépe, amit csukott szemmel kell nézni, ahogy forog, és alfa-hullámokat bocsát ki magából. Az alfa-hullámok összekötik ugyanis a tudatos elménkkel a tudattalant, az élnék képzeletünket és az ellazult tudatunkat.

Azt, hogy milyen körökben forgott a hatvanas-hetvenes években Bazelban, New Yorkban László Károly, fotókiállítása érzékeltette a legjobban, ami nem sokkal a gyűjtemény átadása után volt látható. Mostanra szerintem ez a pop art-sarok őrzi ennek a szabad művészi szellemnek, a játékosságnak az emlékét.

És lám, pár lépés után itt egy valódi Francis Picabia-kompozíció 1919-ből, piros-fekete absztrakció (papír, tus, akvarell), amelyben a formák csak úgy maguktól jönnek, legyenek tetszetősek vagy furcsák, érthetetlenek vagy semmitmondók. Önmaguk szülöttei. Mintha a művésznek csak a kezét kellene mozgatnia. Egészen közelről is megnézem, próbálok testközelből ráérezni a ritmusára, nemcsak azért, mert vaksi vagyok, hanem kíváncsiságból is. Máskor ilyesmire úgysem lesz alkalmam. Ha nem a gyűjtemény vezetőjével nézelődnék, már biztosan lerohantak volna a teremőrök. Minthogy rajtunk kívül senki nincs a közelben, addig nézem a bolygók mozgását idéző alkotást, amíg be nem telek vele, de amikor Viktória határozott vezetésével tovább megyünk, még mindig nem érzem úgy, hogy elég volt. Eredetiben kell látni a festéket, tust a papíron, hogy valóságossá váljon. Megnéztem már

Ki volt László Károly?

Herth Viktória, a László Károly Gyűjtemény vezetője a következőképpen foglalta össze a műpártoló életútját:

- Pécsen született 1923. július 16-án. Középiskolai tanulmányait a ciszterciek gimnáziumában végezte, majd a pécsi egyetem orvosi karára iratkozott be. 1944-ben Auschwitzba deportálták. Koncentrációs táborbeli élményeiről szóló könyve, *Az út Auschwitz felé – Tóparti nyaralás* címmel 1955-ben jelent meg először. 1945-ben Bazelbe költözött, ahol folytatta orvosi tanulmányait, majd Szondi Lipót tanítványaként pszichoanalízissel kezdett foglalkozni. „Engem AZ ember érdekel, nem az EGYES ember” – mondta egy televíziós interjúban. Ez az oka annak, hogy tanulmányai végeztével csak rövid ideig praktizált, viszont épp a pszichoanalízis vezette a művészet felé, a szürrealizmusban találta meg tudományágának művészeti párhuzamát. Színdarabokat írt, saját színtársulatot alakított és vezetett. Az 1950-es évektől intenzíven részt vett a nyugat-európai művészeti életben. Gyűjteményét ebben az időszakban alapozta meg. Könyveket, folyóiratokat is kiadott, többek között a *Pandermis* és a *Radár* című lapokat, illetve 1982-ben a *No future* című dokumentumgyűjteményt. *Ausstellung von Nichts (Kiállítás a semmiről)* címmel, Bazon Brockkal tárlatot rendezett Hamburgban. A huszadik századi alkotók közül sokakkal személyes kapcsolatot ápolt. László Károly képzőművészeti gyűjteményének jelentős része Veszprémben talált otthonra, 2006. augusztus 20-án megnyílt a László Károly Gyűjtemény.

többször a László Károly Gyűjteményt, de erre a képre például nem emlékszem. A második tanulság: van, ami azonnal feltűnik, más később. Ezért vissza kell térni időről időre a nagy tárlatokra. Jelenleg 226 mű látható a Dubniczay-házban.

Kassák, illetve vele szemben Moholy-Nagy a következő csapda. Akik közel merészkednek hozzájuk, azokat el is kapják. Szó szerint órákig állhatunk előttük, elveszve bennük. Az az igazság, hogy utóbbi munkáit bárhol meglátom, mindig kicsit otthonosabban érzem magam, ugyanis Moholy-Nagy László a földim. Szülővárosomban, Adán járt iskolába, a szomszédos településről, Moholról vitték naponta lovaskocsin az ügyvéd nagybácsitól, aki befogadta őket az édesanyjával. Télen pedig a nagybácsi adai házában laktak, mert hóban, fagyban nehéz lett volna lovaskocsin megtenni a hat-hét kilométer utat. Ma dombormű hirdeti a posta melletti házon, itt élt Moholy-Nagy. A házban, amelyet később gyerekkori barátnőm, Csányi Erzsébet családja vett meg, sokszor megfordultam, nagyon szerettem náluk lenni. Kevesen tudják, hogy a világhírű művész nevét is a településről, Moholról, népi kiejtésben Moholrólól, azaz „Mohojról” kapta.

Bár Kassák és Moholy-Nagy is sokat tett a design, a plakát, a folyóirat, a könyv vizualitásának a megújításáért, tehát kinyomtatva, reprodukálva is jók, mégis azt mondom, az eredeti mű az igazán hatásos. Ahogy ott függ bekeretezve, olyan varázsa van, amelyet semmilyen fénykép vagy poszter nem adhat vissza még megközelítőleg sem.

Kassák szerint, aki kitűnő elméletíró is volt: „A jó műnek jövője van, és mással fel nem cserélhető hatást gyakorol az emberi közösség életére. Kérdéseket provokál, és a létezésével válaszol.” Igen, az alkotás, akárcsak az alkotó, örök rejtély marad, még ha úgy is érezzük, ha megnézzük, megismerjük, gazdagabbá válunk. Nem kivétel ez alól a műgyűjtő sem, az a szenvedélyes emberfajta, aki magára vállalja a kommunikációt alkotó és befogadó között. László Károly ennek a csodálatos szenvedélynek volt a rabja haláláig. – Gyűjteményétől tulajdonképpen soha nem tudott elszakadni, ezt jelzi az is, hogy kívánságára a veszprémi zsidótemetőben nyugszik. Sírhelyét maga választotta. Napsütötte helyet keresett, mert mindig szerette a nap melegét – mondja Herth Viktória. Furcsamód, most nem szomorít el annyira a halál gondolata, talán mert a napsütötte kőfalra gondolok. Na és erre a nagyvilági gyűjteményre, aminek látványával megajándékozott bennünket. Vele együtt a modern látásmóddal, amely előnyben részesíti a fölfedező és újító törekvéseket. Amely tudatában van annak, hogy a valóság lényegileg korlátlan, és mindig változik, még akkor is, ha a dogmatikusok mindig is ennek az ellenkezőjét szerették volna elérni.

Bartuc Gabriella

Veszprémi táncok

Orosz Péter és Gáspár Gábor fotókiállítása, Bethlen Galéria, Budapest,
2015. november 4. – december 2.

A tánc komplex művészet. Nemcsak az előadók mozgása, hanem a zene, a világítás és a táncosok ruhája is mind-mind része a befogadói élménynek. Hasonló a helyzet a táncfotókkal is, ahol egy komplex módon felépülő előadás egy-egy pillanatát látjuk a fotós szemével – ezek a képek két művészeti ág találkozásából jöttek létre.

Orosz Péter és Gáspár Gábor fotókiállítása többéves munka eredménye, a tárlat anyagát a veszprémi kortáránc-fesztiválokon szereplő előadásokról készült képek alkotják. A *Tánc Fesztiválja* évek óta a kortárs magyar táncművészet legkiválóbb képviselőit hozza el Veszprémbe. A kiállítás anyaga is tükrözi ezt a változatosságot, a legtöbb kép a Közép-Európa Táncszínház előadásain készült, különös tekintettel a 2003-ban bemutatott *Orfeusz* előadásra, amelyről mindkét fotóművész több képet is készített.

A *Veszprémi táncok* a tizenötödik születésnapját ünneplő Bethlen Galériában tekinthető meg, a megnyitót november negyedikén Krámer György táncművész és koreográfus tartotta. A Bethlen Galéria az évforduló alkalmából olyan alkotók kiállításait rendezi meg, akik már korábban is együttműködtek a szervezettel. Orosz Péter és Gáspár Gábor mellett ebben az évadban már Eifert János, Dusa Gábor és Merkl Kinga is kiállított, hamarosan pedig Dömölki Dániel tárlatát rendezik meg. A galériának otthont adó Bethlen Színház rendszeres fellépőjének számító Közép-Európa Táncszínház kiállítását májusban tartják majd.

A kiállítás koncepciójának része, hogy a képekhez nem csatoltak semmilyen magyarázó szöveget, a fotók önmagukban állnak, a galériát pedig ketteősították, a terem egyik fele Orosz Péteré, a másik Gáspár Gáboré lett. Az *Orfeusz*ról készült képek viszont kiemelt helyen állnak, egymás mellett Gáspár Gábor és Orosz Péter fotói. Ez egy fekete-fehér képsorozat, amelyben különösen erősen érvényesül a színpadi világítástechnika. A reflektorfény nagyon éles kontrasztokat hoz létre, amelyek a fekete-fehér fényképeken még erősebben hatnak. A táncfotó mindig megállít egy pillanatot az előadásból, egy bonyolult mozgásfolyamat egyik részletét tárja elénk, ez a kimerevített állapot még jobban kiemeli a mozdulatok kifejezőerejét. A színház, így a táncszínház is efemer jelenség, míg a fotóművészet ennek épp az ellenkezője, az előadás lényege a mulandóság, miközben a fényképé a mulandóságnak való ellenszegülés. Épp ezért nem is beszélhetünk az előadások megörökítéséről, hiszen eredeti formájában az előadást nem lehet megörökíteni, sokkal inkább önálló és eredeti műalkotásokról van szó, amelyek kétféle művészet és érzékelésmód találkozási pontján születtek. Ezt az önállóságot erősíti az is, hogy a képekhez nem csatoltak semmilyen magyarázatot arról, hogy mikor és melyik előadásról készültek.

Orosz Péter képei legtöbbször a teljes színpadképet mutatják meg. A ruhák

fodrozódása, a táncosnők testtartása, a vállukban megfeszülő izmok, a fények, a díszletezés és a néha elmosódó mozdulat együtt hozza létre a képek sajátos ritmusát. Egyik fotóján egymás előtt elhajoló táncosnőket látunk. Az ellentétes irányba forduló testek, a fekete, illetve fehér ruhák színe együttesen teremti meg a kép feszültségét. Egy másik képen egy földön fekvő alak szerepel, akit szinte teljesen elborít a sötétség, miközben a világító háttér mögött finoman kirajzolódik egy másik emberalak árnyéka. Talán ez a kép játszik a legerőteljesebb kontrasztokkal az egész kiállításon. A *Tünet* Együttes előadásán készített fotón ketté van osztva a tér, az egyik oldalon két nő, a másikon két férfi áll, épp egy csók előtti pillanatban. Orosz Péter képeinek kompozíciója sokszor alapul hasonló ellentétezen, a tér ketteősöttségén.

Gáspár Gábor gyakran csak a színpadkép valamelyik részletére figyel, sokszor csak egy szereplőt vagy egy apró mozdulatot emel ki, egy mozduló lábat, egy épp megfeszülő vállat vagy egy görnyedő, vizes hajú nőalakot. A *Veszprémi táncok* egyik emblematikus fényképén a kanapén ülő táncosnőknek csak a keresztbe tett lába és felemelt keze látszik, miközben az arcukat árnyék takarja el. A kép mégis elemi erővel hat, a nők testtartása kihívó, szexualitást sugároz, szinte elcsábítja a nézőt – ezt a hatást a ruhák vörös színe is erősíti. Egy másik, fekete-fehér képen kötelen lógó, egymásba kapaszkodó táncosokat látunk. Egy-szerre érzékeljük a hihetetlen erőfeszítést és azt a könnyedséget, amellyel a szereplők végrehajtják ezt a bonyolult mozdulatsort. A Közép-Európa Táncszínház *Vihar* című előadásán készült fényképén egy megköztözött nő szerepel. A táncosnő tartása hatalmas fájdalmat sugároz, amelyet még inkább kiemel a sötét háttér és a szereplőt szemből megvilágító, vakító fény. A kiállítás talán legizgalmasabb darabja egy világító üveg-téglákon lépkedő lány fotója. A felnagyított testrészlet és az alulról érkező, kékeslila megvilágítás a nézőben azt az illúziót kelti, hogy közvetlen közletről látja a mozdulatot.

A *Veszprémi táncok* sokszínű és változatos kiállítás, amelyben az előadások pillanatai különleges látószögben tárulnak fel. Orosz Péter és Gáspár Gábor fotói akár a teljes színpadképet ragadják meg, akár egy apró részletet emelnek ki, mindig a tánc folyamatának egy olyan pontját mutatják meg, amelyet az előadás nézője csak futólag érzékelhetett, miközben a képek látszólag megállítják az időt.

B. Kiss Máttyás

Gáspár Gábor, Orosz Péter
és Krámer György

Mindegy, hol élünk, a történetünk belül zajlik

Íróportrék, Veszprém, Pannon Egyetem MFTK, Sziveri János Intézet, 2015. október 14.

Az *Íróportrék* sorozat októberi vendége Bereményi Géza volt az egyetem Vár utca 39. alatti épületében. Fordulatos életéről Józsa Márta televíziós szerkesztő, az *Ex Symposion* folyóirat szerkesztője kérdezte. Olvasom az invitáló szöveget: „Kossuth- és Balázs Béla-díjas magyar író, dalszöveg- és forgatókönyvíró, filmrendező. Szövegein, filmjein generációk nevelkedtek”. Még el sem kezdődött a találkozó, és máris van ok a töprengésre: mit hív elő belőlem ez a két mondat? És máris van ok a magamba nézésre is: bizony-bizony, az első, ami történt, hogy megszólaltak bennem Cseh Tamás hangján a dalok, aztán felidéződött néhány filmkocka, és csak ezek után kezdtem végiggondolni, hogy íróként vagy a zenétől elválasztva, költőként mennyire ismerem – egyáltalán ismerem-e – Bereményi Gézát.

Rakovszky

Pannon Egyetem,
2015. február 10.

Az *Íróportrék* a Sziveri János Intézetben tartott irodalmi eseménye. A szöveg egyszerű: író-olvasó találkozás az ilyen eseményeket meghívott írók és fellépők között.

Séd, 2015. tavasz, 13. old.

És a kíváncsiság: vajon mennyire igaz, hogy „generációk nevelkedtek” a művein? Vajon az én korosztályomon kívül ott lesznek-e a fiatalok az esten? (Ott voltak, zsúfolásig telt a helyiség.)

Ezek után nem meglepő, hogy azt vártam, a beszélgetés egyik apropóját, talán a nagyobbik részét is a Cseh Tamással közös életmű fogja adni. És milyen jó, hogy nem így történt... Egy rendkívül színes egyéniséggel találkoztunk, aki közvetlenségével, élőlőzban is szinte nyomdakész fogalmazásával, mesélőkedvével végig lekötötte a hallgatókat. A beszélgetés, melynek gerincét a *Vadnai Bébi* című regényhez szorosan vagy kevésbé szorosan kapcsolódó kérdések adták, érdekes egyvelege volt a személyes élet-történetnek és a töprengésnek.

Aki egy kicsit is ismeri Bereményi Géza életét, és olvasta a 2013-ban megjelent *Vadnai Bébit*, óhatatlanul elkezd keresni az önéletrajzi és a valós elemeket a történetben. És valóban, Bereményi megerősítette: soha nem kitalálja az eseményeket, hanem a megtörtént dolgokat, a valóságot írja meg, hiszen az mindig érdekesebb, mint a fikció. A korokat, korszakokat évtizedek szerint különbözteti meg: minden évtized más és más, melyekben az emberek a szemé láttára változnak meg. Minden évtizednek megvan a maga színe, hangulata, világnézete. Ennek a folyamatos változásnak a következtében a szerelem is más, vagy legalábbis máshogy él meg az emberek a különböző korokban, máshogy békében és máshogy a háborúban. Stendhált idézve: a kormányformák befolyásolják a szerelmet, és így közvetve azt is, hogy milyenek lesznek a gyerekek.

Bereményi a könyv születéséről elmondta, hogy negyven évig hordozta magában a témát. A hölgy, akiről a címszereplőt formázta, egy barátjának az édesanyja, egy többórás vallomásban mesélte el ennek a fantasztikus „gyűlölet-szerelem”-nek a történetét, mely a korábbi Stendhal-gondolatra rímelve, nem is történhetett volna meg más korban (a regény egyik idősíkja és helyszíne a 2. világháború végének Budapestje), és

Fotó: Fehér Péter

nem is születhetett volna belőle másféle ember, mint az identitását kereső Doga. És ezen a ponton megkerülhetetlen a közönség soraiból érkező kérdés: ki a *Vadnai Bébi* főszereplője, és hol van a könyvben Bereményi? Az író szerint a címszereplő azonos a főszereplővel, és kétségtelen, hogy érzékletes megformáltsága erősíti ezt a nézőpontot. Magam azonban hajlok afelé, hogy a Bereményi által mellékszereplőnek titulált Dobrovitsot, akiben a fiatal író fedezhetjük fel, legalább annyira fontos szereplőnek tekintsem, mint Vadnai Évát.

A beszélgetést számtalan önéletrajzi mozzanat és történetmesélés színesítette, melyekben természetesen mindig ott volt egy-egy általánosabb érvényű megállapítás is. Hallhattunk a külföldön, Párizsban és az Amerikai Egyesült Államokban töltött időszakról, és ennek az időszaknak a legfontosabb következtetéséről: „mindegy, hol élünk, a történetünk bennünk zajlik”. Érdekes volt a háborúkról elmondott rövid eszmefuttatás, mely szerint a háborúban részt vevő embereknek mindig különböző az indítatásuk, utána mindig külön jönnek rá, hogy miért is harcoltak, de együtt mégis tömegként viselkednek. Nem tudom, hogy igaza van-e, lesz-e abban, nagyon benne élünk még ahhoz, hogy tisztán lássunk, egyértelműen kijelenthessük, hogy a 21. század a vallásháború és a nagy kultúrkörök háborújának évszázada. Talán nem véletlen, hogy a rendezvény után távozásban több beszélgetéssorozatban is ez a gondolat köszönt vissza.

Természetes, hogy a közönséget érdekelték a jövőbeli tervek is, így hallhattunk egy részletet a készülő önéletrajzból is. Nem tudom, a többi résztvevőre hogyan hatott a találkozó. Egy biztos: az én ágyam mellett ott halmozódnak a Bereményi-kötetek, és újranezésre várnak a filmek.

Schreiber Márta

A spirálfüzetem

Egy moderátor feljegyzései

Az író-olvasó találkozó előtt szoltak a tanárok, hogy a találkozó napján ünneplőben kell jönni az iskolába, ami értelemszerűen a sötétkék rakott szoknyát, fehér blúzt és a pionírnyakkendőt jelentette, annak összes tartozékával együtt. Beültünk a díszterembe, akkor jött az író vagy a költő bácsi (a költő bácsi talán jobb volt, rövidebbek voltak a szövegei), felolvasott, majd megkérdezte, hogy kinek van kérdése. Akkor jelentkeztek mindazok, akiknek a tanító néni javasolt egy-egy kérdést, nekem például mindig jelentkezni kellett, mert jó tanuló voltam, és szépen sorban feltettük őket.

Nagyjából ezeket kérdeztük minden író és költő bácsitól (néni-re csak egyre emlékszem): mit alkotott mostanában?; miért fontos, hogy a gyerekek olvassanak? hogyan mintázta meg a főhős alakját?; mi műveinek az eszmei mondanivalója?; min dolgozik most? Író-olvasó találkozókon szocializálódtam gyerekként is, mint generációm nagy része. Ettől nemigen különböztek a felnőtt író-olvasó, később közönségtalálkozóknak nevezett rendezvények sem. Mindennek oka olvasatomban az volt, hogy a közép-kelet-európai kultúrákban az író mandarin-szerepe nagy gonddal őrzött toposz volt, meglehet, mindmáig az. Tudjuk: az író ír, lehetőleg egy puritán, apró szobában, kirottosodott pulóverben, nem árt, ha éhez és fázik, az ihlet végett. Tulajdonképpen az író antiszociális, kivételt képeztek a dekadens világok letűnt írói, akik kávéházakban éjszakáztak. A költők lehetnek ugyan kicsit mondénok, szerelmi drámák beleférhettek a képbe, de csak pletykaszinten, ez semmiképpen sem képezhette a kanonikus közbeszéd tárgyát. Emlékiratokban később felbukkanhattak arra vonatkozó legendák, miszerint az író is ember, mindenféle történet vele, mindenfélét elkövetett, voltak emberi gyengeségeik. Ezek az emlékiratok többnyire sikerkönyvekké váltak, ami arra enged következtetni, hogy az értő közönségnek még az a rétege is kíváncsi az íróra mint megszólítható, megismerhető emberre, aki fejét csóválja azt olvasván, hogy mondjuk Nemes Nagy Ágnes képes volt versbe foglalni önnön körmének lakkozását.

A könyvkiadás '80-as évek végén, '90-es évek elején kipottyant a piacra. A kezdeti konjunktúra után – szinte mindent vittek akkoriban az olvasók, azt remélve, hogy remekművek hada maradt évtizedeken keresztül íróasztalfiókban (amúgy nemigen) – a kiadóknak is meg kellett ismerkedniük a marketing fogalmával. Kiderült: többnyire azok a könyvek válnak jól eladhatóvá, amelyeknek szerzője jól kommunikál, szívesen szóba áll az olvasóval, nem derogál leülmi velük akár egy sörre. Lassan, de azért kialakult a közönségtalálkozóknak egy rendszere, ritmusa, és közben felértékelődött a kérdező-partnerség műfaja is. Annál is inkább, hogy sok szerző is szívesen és jól beszélget egy másik szerzővel, eleve kipottyantva az eszmei mondanivalóra vonatkozó bugyuta álkérdések sorát. Az irodalmi estek műsorra váltak, a műsorok vezetői pedig egyre inkább érzik, hogy versenyhelyzet van, sem a közönséggel, sem a szerzővel nem lehet azt megtenni, hogy ne érezze jól magát egy-egy irodalmi esten.

Az irodalmi est úgy kezdődik, hogy a moderátor fogja az író könyvét, és elolvassa, kijegyzeteli. Ez történhet sokféleképpen, van, aki a könyvbe firkál, van, aki *post it*-eket ragaszt bele megjegyzésekkel, van, aki cetlikre jegyzetel (magam is ezt tettem korábban, minden Bodor Ádám-kötetem tele van például fecnikkel), újabban pedig spirálfüzetekbe jegyzetek az estek előtt, azóta könnyebb dolgom van. Ezekben a füzetekben minden van amúgy, el is szoktam tenni őket, szinte naplónak lehet őket használni. Most, hogy lapozgatom, látom is, hogy a Kárpátalján forgatott filmemet vágtam, miközben Bereményi Géza olvastam egy vesztprémi irodalmi est moderálására készülvén. Utána pedig Horányi Özsébbel beszélgettem Veisz Alinda új műsoráról, csak hogy érzékeltessem: az irodalmi estekre való felkészülés egy adott életritmus fontos eseménye a moderátor számára is, fontos, hogy mi érdekli, milyen passzban van. Alapvetően a könyvek a felkészülés forrásai, ami azért is jó, mert egy-egy felkérés után az ember olyan könyveket is a kezébe vesz, amelyek éppen nem szerepeltek az éjjeliszekrényen vagy a bakancslistáján – mondjuk, a sok éve olvasott *Legendárium*, az előtte csak részleteiben ismert *Vadnai Bébi*, illetve a még mindig rész-

leteiben ismert – mert el nem készült – önéletírás. Ráadásul olyan szerzőről van szó, aki filmesként is ismert, sőt ismertebb. Több interjúban szerepelt filmesként mint íróként, költőként. El is mondta, hogy számára azért vonzóbb a film, mert nagyobb ismertséget hoz. Nos, számomra nem az ismertség okán vonzó egy filmes-író, hanem amiatt, hogy a szövegeiben felbukkanó, filmes szemmel készült leírásokba kapaszkodva lehet a beszélgetést göngyöltíteni. És játszani – mondjuk azzal, hogy szinte kötelező megkérdezni: ki az a színész, akivel szívesen eljátszatná Vadnai Bébi szerepét. Persze a korrajzok, a szerző kedvenc történelmi időszakai (esetünkben például a 30-as évek), és a számomra tetsző idézetek kimásolása a spirálfüzetbe mind-mind hasznos adalék – de nem kötelezően felteendő kérdés. Nekem fontos, hogy ne hasonlítson a beszélgetés a szerző korábbi interjúira (általában éppen ezért elolvasom a vele készült interjúkat), de egy-egy kérdést lopni ér, különösen, ha úgy érzem: ezt én továbbgondoltam, -kérdeztem volna. De nem ér feltenni olyan kérdést, amire kívülről tudjuk a választ, teszem azt, Bereményi és Cseh Tamás kapcsolatára. Nos, ezek szerepelnek a spirálfüzetemben, amely nem forgatókönyv, hanem mankó, amibe bármikor bele tudok pillantani. A cél pedig – túl azon az említetten, hogy mind a közönség, mind a szerző, mind pedig, nem is utolsósorban, én jól érzem magam – az: tudjunk meg valamennyien olyasmit egy-egy esten, amit eddig nem tudtunk. És ez még a szerzőre is érvényes.

Józsa Márta

Fotó: Fehér Péter

Demográfiai kalandó

Hányan voltunk, hányan vagyunk, hányan leszünk? Mi, emberek, európaiak, magyarok, Veszprém megyeiek, Balaton környékiek, veszprémiek. Fontosabb kérdések ezek, mint azt általában gondoljuk. Mindig is azok voltak, most viszont olyan helyzetben van a város, az ország (1981 óta folyamatosan fogy Magyarország népessége), a kontinens és az emberiség, hogy ideje foglalkozni a problémával. Ha vannak olyanok, akkor a megoldásokkal; ha pedig ilyenek nincsenek, akkor azzal, hogy miként alkalmazkodjunk az akaratunk ellenére, viszont általunk így alakult helyzethez. Ne is feltétlenül ahhoz, amiben ma élünk, hanem ahhoz, ami a bennünket követőkre vár holnap – egészen bizonyosan. Hol azzal kell foglalkoznunk, hogy sokan vagyunk, hol azzal, hogy kevesen.

Akár a bolygónkon található erőforrások rendelkezésre állásának mértéke, akár pedig a társadalom életét alakító nagy rendszerek működőképessége felől közelítjük meg a kérdést, belátható időn belül mai tudásunkkal szinte megoldhatatlan problémákkal találjuk magunkat szemben. Jó, mi ötvenesek, hatvanasok talán még nem, de fiaink-lányaink, unokáink már egészen biztosan. Már ha vannak gyermekeink, unokáink. És ezzel el is érkeztünk a lényeghez.

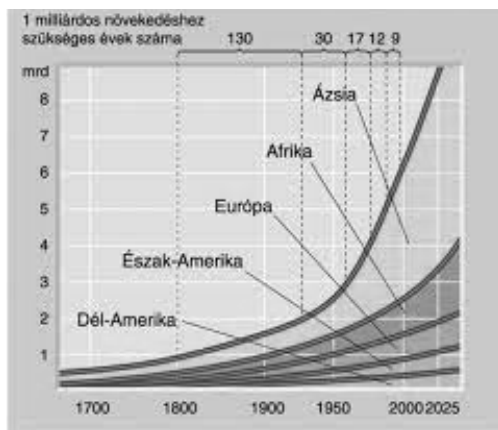
Globális trendek

Egy térség népességszámának alakulása a születések és a halálozások számától, valamint a vándorlástól függ. E folyamatok tudományos eszközökkel történő elemzésére a demográfia tudománya hivatott. Szerencsére ez az egyik legpontosabb eredményekkel kecsegtető társadalomtudomány. Ha valahol ma megszületik valaki, tudjuk, hogy mikor lesz szükség számára bölcsődei, óvodai, iskolai férőhelyre, gondozóra, iskolai tanteremre, tanárra, munkahelyre, saját otthonra, mikor megy nyugdíjba, átlagosan meddig él, a társadalmi szokások alakulásának vizsgálatából pedig tudhatjuk, hogy általában mikor lép majd párkapcsolatra, hány gyermeket vállal majd stb. Ezen ismeretek birtokában tervezhetők és működtethetők a társadalmi intézmények, ellátórendszerek.

Globális viszonylatban jelentős mértékű népességnövekedés jellemzi a Földet, nagy regionális eltérésekkel. Nem lenne ezzel semmi probléma, ha mindez a Föld eltartóképességével arányosan történne. A helyzet viszont az, hogy kőolajunk legfeljebb 80, földgázunk pedig esetleg 100 évre elegendő. Az értük folytatott verseny határozza meg a nagyhatalmak politikai aktivitásának irányait, gondoljunk csak például Irakra vagy az úgynevezett arab tavaszra... Az elektronikai eszközeinkhez szükséges ritkafémek némelyike még ennyi időre sem elegendő, ezek lelőhelyeit sok esetben ma afrikai és más válságtérségek jelölik ki a térképen – jelezve, az ásványi kincsek feletti rendelkezés lehetőségének megszerzése nem nélkülözi a feszültségeket. Ha a felszínen maradunk, már ma is tapasztaljuk, hogy erősen fogytán vannak az olyan alapvető létszükségleti cikkek, mint például a tiszta levegő vagy a jó minőségű ivóvíz. Az éghajlati viszonyok környezetszennyezéssel

is összefüggésbe hozható alakulása sincs az emberiség javára. Növekszik az éves átlaghőmérséklet, a Szahara évente fél kilométeres sebességgel terjed észak és dél felé, a világon mindenütt, így nálunk is általánossá vált a hőmérsékleti rekordok gyakori megélése, soha nem tapasztalt időjárási szélsőségekben van részünk.

E körülmények összjátéka régóta nem tapasztalt mértékű népvándorlási folyamatokat okozott, a világon évente 60–70 millióian kelnek útra a jobb élet reményében. A hírek ma már nemcsak távoli országokról szólnak, az egyik (egyelőre csak tranzit-) útvonal hazánkon ment keresztül. Az okok nem is olyan bonyolultak. A világ túlnépesedett, erőforrásaiban fogyatkozó vidékeiről az emberek átmenetileg vagy végleges szándékkal a ritkábban lakott, gazdasági, környezeti, kulturális vagy éppen közbiztonsági szempontból alkalmasabb, élhetőbb tájakra költöznek. A kontinensek között ilyen migráció figyelhető meg Ázsia és Afrika felől Európa irányában.

www.mozaweb.hu

Samuel. P. Huntington *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* című, 1996-ban megjelent munkájában e folyamat előrevetülését a különböző vallású és kultúrájú civilizációk összecsapásaként jósolja meg, szemben Francis Fukuyama a történelem végét, vagyis a kommunista világrendet követő nyugati, liberális demokráciák elterjedését vizionáló elméletével. Ma már kétségteljesen belátható, hogy a viszonylagosan fejletlenebb, vagy annak gondolt civilizációk nem feltétlenül akarják, tudják átvenni az úgynevezett nyugat (Nyugat-Európa s főként Észak-Amerika) értékeit.

Michel Houellebecq *Behódolás* című, 2015-ben megjelent, és 2022-ben, Párizsban játszódó könyvében a franciaországi iszlám közösség politikai tényezővé válik.

A regénybeli fikció demográfiai kontrollja könnyen elvégezhető. A családonként átlagosan egynél alig több gyermeket vállaló eredeti népességhez képest a már ma ott élő családok 6–8 gyermekes átlaga az évszázad derekára többségi helyzetbe hozhatja a francia arab közösséget, ez a fordulat néhány városban már megtörtént vagy hamarosan meg fog történni. A hitüket aktívan gyakorlók körében Franciaországban már ma is az iszlám az első számú vallás.

Magyarország

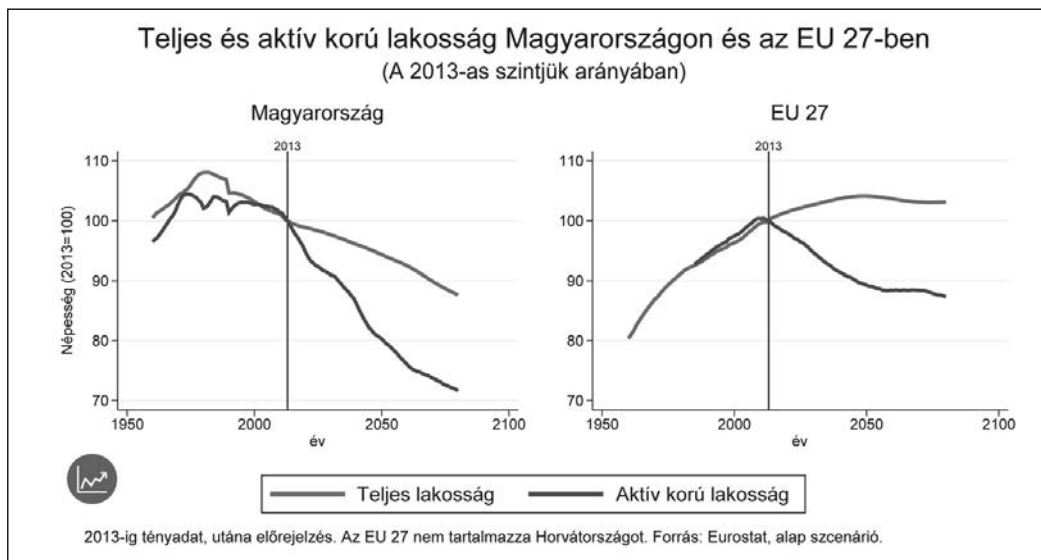
A hazai népesség számának alakulása-kor más típusú, ám a fent említett francia problémával rokon esetről beszélhetünk. A népesség száma 1981-től folyamatosan fogy, 2011-ben a lélektani határnak számító tízmillió alá esett. A folyamat szinte egészen biztosan megállíthatatlan.

A jelenleg ismert adatok alapján előre becsülve az ország népességét, 2100-ra alig élnek többen, mint hét és fél millióan. A pesszimistább előrejelzések szerint ez a szám négymillió is lehet. Mivel a Kárpát-medence országaiban hasonló népessédségi folyamatok figyelhetők meg, nyilvánvalóan felmerül a túlnépesedett területekről történő benépesülés forgatókönyve. Nyolcvan-száz év múlva (ez nincs is olyan nagyon távol, ma született gyermekeink közül ezt sokan meg fogják érni) az ország mai területén valószínűleg más etnikumú népek élnek majd többségben, vagyis utódaink a saját bőrükön fogják megtapasztalni a határon túli magyarok által már ma is ismert kisebbségi létet.

Veszprém

Egy város lényege több mindenben megragadható. Meghatározó lehet a földrajzi környezet, a táji adottságok, az épített környezet, az intézmények, a munkahelyek, az előállított termékek sokfélesége. Sorolható tovább, kinek mi jut még eszébe. Talán nem esünk túlzásba, ha ebben a rövid írásban a város valaha volt, jelenlegi és jövőbeli polgárainak összességét is ide soroljuk. Ők azok, akik formálták, alakították, működtetik a várost. Tőlük olyan és akkora a város, amilyen és amekkora. A város sikeressége, szűkebb és tágabb környezetéhez viszonyított versenyképessége

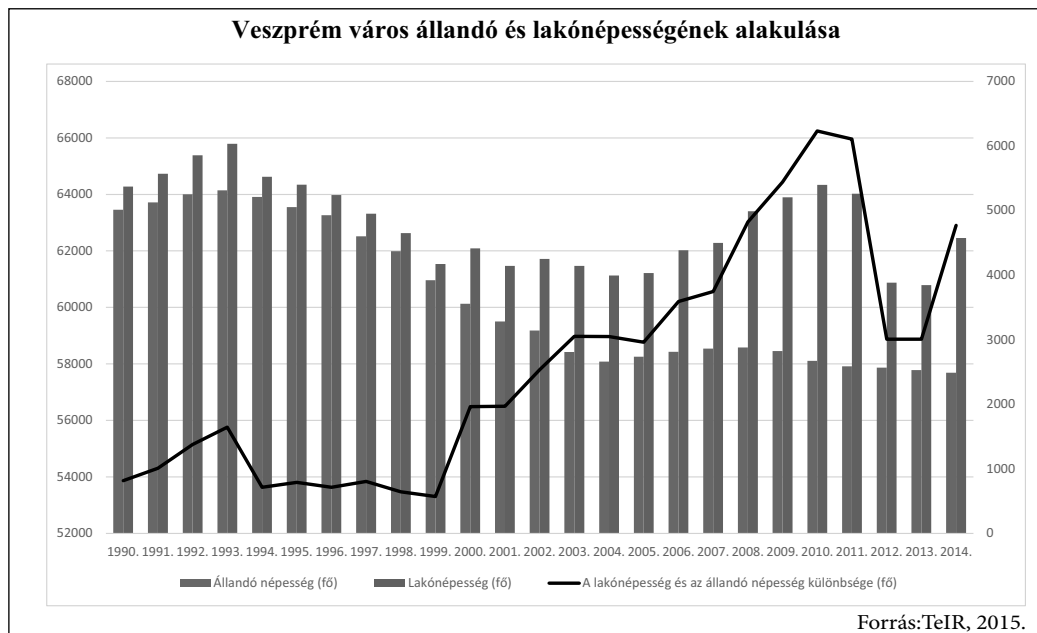
zások térben és időben

ge nagyrészt attól függ, hogy mennyire differenciált és szociológiailag milyen minőségű népessége van. A tartósan sikeres városok tulajdonsága, hogy a foglalkoztatás, a szolgáltatások, a szabadidő eltöltése terén ki tudja elégíteni lakói és a környező települések, esetleg a távolról oda látogató vendégek igényeit. Településszerkezetben elfoglalt helye, státusa, gazdasági pozíciója, kulturális jelentősége tehát stabil kell hogy legyen, és az sem baj, ha jó tájéztetikai adottságai vannak a városnak. Ha ez nem így van, a lakók elvándorolnak, a szomszéd települések lakói máshol veszik igénybe a szolgáltatásokat, és a turisták is máshol keresnek felüdülést, élményeket. A versenyképesség elengedhetetlen feltétele tehát a jó szociológiai minőség (differenciált helyi társadalom, előnyös korszerkezet, képzettség, társadalmi aktivitás, kulturális érdeklődés stb.). Csak az ilyen település rendelkezik az élet minden területén alkalmas polgársággal, mely a megfelelő választék birtokában képes a megfelelő eljárók kiválasztására, akik átláthatóan, elődeik nyomában járva, a polgárok igényei alapján fejlesztik tovább a várost.

A népességmegtartó erő egy település versenyképességének legfontosabb indikátora. Veszprém népességének alakulása hektikusnak mondható. 1850-ben mindössze 10 468-an lakták. Polgárainak száma a má-

sodik világháborúig folyamatosan és egyre meggyőzőbb ütemben nőtt. Az 1941-es népszámlálás idején már 21 557-en éltek a városban, számuk 1949-re viszont 18 229-re csökkent. A szocializmus korának közpon-

ciója értelmében ettől kezdve tízévenként átlagosan mintegy tízezer fővel gyarapszik a lakosságszám. Főként a szocialista ipar népességkoncentrációjának lehetünk ekkor tanúi. Sokan kerültek a falvakból a váro-

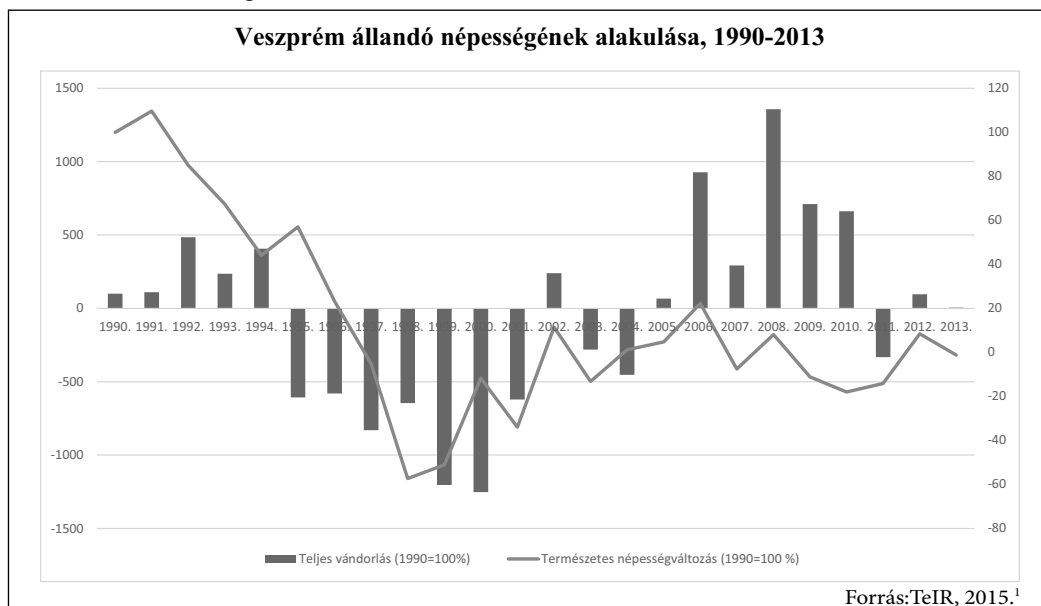
sokba, de a '80-as években és a '90-es évek elején számos művész és egyéb értelmiségi települt jellemzően Erdélyből és a Vajdaságból a diktatúra, illetve a jugoszlávai háború elől Veszprémbe. A '90-es évek elején Veszprém az egyik legjobb korszerkezetű, vagyis egészséges belső arányokkal növekvő lakosságú város az országban. A folyamat a rendszerváltást követő negyedik évben török meg látványosan. 1990-ben 63 459 állandó lakosa van a városnak. 1993-ban kúszik 64 ezer fölé a szám (64 143), aztán 2005-ig hanyatlik (csak 1995 és 2001 között 4419-cel többen költöztek el a városból, mint oda). A veszteséget a városban maradó állandó lakók és a beköltözők természetes népességváltozása (ez a születések és a halálozások egyenlege) nem képes kiegyenlíteni.

Ezt követően 2008-ig nő a népesség, majd a lassú csökkenés a jellemző. (Az igazság kedvéért megjegyzendő, hogy Magyarországon a megyeszékhelyek, megyei jogú városok népessége Kecskemét, Nyíregyháza és Sopron kivételével min-

den esetben csökkenő tendenciájú. 1990 és 2013 között az összehasonlítható státusú és nagyságú települések közül Békéscsaba népessége 68 089-ről 61 663-ra csökken, Egeré 61 311-ről 54 315-re, Kaposváré 72 205-ről 65 645-re, Zalaegerszegé 62 200-ről 58 978-ra.) A jelenségnek nyilván több oka is van. A városok népességének demográfiai adottságán túl ezek közül a leginkább talán a szükséges fejlesztések, ezen belül is elsősorban az egészséges lakásmobilitáshoz szükséges városi lakásállomány fejlesztésének elmaradására gyanakodhatunk.

Lakásprivatizáció

A szocialista ipar kiépülése és a benne dolgozni hivatott „uralkodó” osztály, az ipari munkásság területileg koncentrált letelepítése érdekében a megyeszékhelyeken és néhány újonnan fejlesztett ún. „szocialista városban” megjelentek a lakótelepek, ezrével épültek a panellakások.

A rendszerváltást követő években megszűnt a tömeges lakásépítés, a veszprémi házgyár az első olyan magyar cégek egyike volt, amely (nem teljesen indokolt módon) felszámolás alá került – sok kisebb építőipari céget hagyva maga után. 1990-et követően több mint félmillió egykori tanácsi, akkori önkormányzati bérlakást vásároltak meg igen kedvezményes áron a bérlők, ebből 3900-at Veszprémben. A város így is számottevő bevételhez jutott a vételárakból. Lehetőség nyílt volna tehát az egészséges lakásmobilitás reformjának keretében új építési övezetek kijelölésére és a megfelelő infrastruktúrával való felszerelésére, Veszprémben azonban ez, sajnos, nem így történt. Pedig a város népességmegtartó képessége érdekében szükség lett volna ezekre. Akkor egészséges egy város lakáspiaca, ha az ún. lakásosztályok között szabad és gördülékeny az átjárás. A pályakezdő fiatalok és a gyermekeiket elengedő idősebb korúak akkor tudnak kis értékű és fenntartási költségű, általában kis alapterületű lakáshoz jutni, ha az azokat kinövő családoknak van hova továbblépni, és így tovább. Építési lehetőségek híján a veszprémi lakáspiac hamar bezárult. Pedig sokan szerettek volna új otthont építeni, azok, akik a kilencvenes években költöztek ide, és főleg azok, akik megvásárolva korábbi, kinőtt bérlakásukat, sorházakba vagy önálló, saját építésű családi házakba vágytak.

Kereslet tehát volt az új építési lehetőségekre. A szocialista tervutasításos modellt váltó piaci, jellemzően magánéros építkezések világában a lakásmobilitást támogatásokkal lehetett katalizálni. Az új lakás építéséhez nyújtott támogatás 1994 őszén ugrott csábító magasságokba. Egy gyermek után kétszáz ezer forint jár, két gyerek után már egymillió-kétszáz ezer, három esetén kétfélmillió-kettőszáz ezer, s minden további gyermek újabb kétszáz ezret ér. (Összehasonlításképpen: ebben az évben az egy főre jutó havi nettó átlagkereset mintegy 19 ezer forint volt.)

Egy, a város önkormányzati vezetése számára készített 1993. novemberi vizsgálat (Albert József–Oláh Miklós) eredményei szerint csak a lakótelepről kilépni szándékozó új tulajdonosok között évente annyian voltak, hogy mintegy 150–170 építési telekre lett volna szükség Veszprémben a soron következő években. A szabadpiacon azonban elvétve volt csak ilyen, azok viszont érthetően borzasztóan drágák voltak. Aki építkezni szeretett volna, vagy kellett neki (a 3900 lakás tulajdonosának 4,1%-a!), Veszprémben nem tehetett, kénytelen volt ilyen szándék esetén elhagyni a várost. Ahogy csökkent az 1995-öt követő évtizedben Veszprém népessége (-9%), úgy nőtt Nemesvámosé (+8%), Balatonalmádié (+7%), Alsó- (+17%) és Felsőőr-sé (+23%), Szentkirályszabadjáé (+14%), Márkóé (+7%), Eplényé (+17%), Hajmáskéré (+31%) stb. A megyeszékhely sok értékes polgárát taszította így más településre. Dolgozni, vásárolni, színházba stb. természetesen továbbra is ide járnak, de már máshol vannak otthon, máshol adóznak, máshol fejtik ki civil aktivitásukat, új identitásra tettek szert.

Epilógus

Ahogy egy földrész, egy ország részleges (ne feledjük: több mint félmillió honfitársunk tartózkodik EU-tagságunkból következően legálisan külföldön, főként nyugaton, a második legnagyobb magyar város már nem Bukarest, hanem valószínűleg London – vajon hány közöttük a veszprémi?) vagy teljes elnéptelenedése nem kívánt következményeket hozhat magával, ugyanez történhet egy népességét veszítő várossal, községgel. Európát már felfedezték maguknak az afrikai, közel-keleti migránsok, a keresleti piacon gyorsan megjelentek a legújabb kori népvándorlás „logisztikusai”, az embercsempészek. Az egykor dübörgő, nagyszemű természetföldrajzi adottságú Detroit néhány év alatt közelmúltbeli népességének jó részét veszítette el a szabadpiacnak (féloldalas iparfejlesztés: autóiipar) és az annak alárendelt, a távlatokban gondolkodni képtelen városvezetőknek köszönhetően. (Előbbi nyugati országaiban afrikai, ázsiai migránsok, utóbbiban jó esetben művészek, kérdőjeles egzisztenciák telepednek meg.) Ha Magyarországon kezd elnéptelenedni egy település, ott kereslet híján kezdetben csökkennek az ingatlanárak, majd pedig az így leértékelődő ingatlanokban alacsonyabb társadalmi státusú lakosok jelennek meg – taszítva maguktól a város korábbi polgárait. Lassan kicserélődik a városi polgárság. Elsőként a gazdasági és kulturális elit, aminek következtében helyi társadalmi bázisát veszti a választott politikai elit. Az új választók által pajzsra emelt politikai elit pedig az új polgárság, (mondjuk inkább úgy, hogy új lakosság) többségének ízlése, érdekei szerint rendezzi be a város intézményeit...

Okkal remélhető, hogy Veszprémre nem ez a sors vár. A város állandó népessége viszont lassú fogyásnak indult. Egyelőre nem tudható, hogy mi(k) ennek a pontos oka(i). A lelkiismeretes házi orvos ilyenkor küldi vérvizsgálatra, egy „nagy-rutinra” a betegét, biztos, ami biztos. Veszprém önkormányzati vezetői a város jó minőségű népességmegtartó erejének biztosítása, versenyképességének megtartása érdekében az adatgazdától már bekérték és megkapták a részletesebb helyzetképet ígérő demográfiai adatokat, és igényfelmérések, szociológiai elemzések elkészítését kezdeményezték, és ezekre épülő koncepció elkészítésére szánták el magukat.

Oláh Miklós

Jegyzet

- ¹ Az adatok leválogatásában és rendezésében Dombi Gábor szociológus volt segítségemre.
- ² A 2010-es évekre Detroit lakossága megfleződött, és a város jelentős része kiürült, szellemvárossá lett. Több ezer felhőkarcoló, családi házak ezrei, templomok, iskolák, színházak és rendőrségi épületek ma már konganak az ürességtől, sőt a szegények laktak külvárosok is elnéptelenedtek. Az elhagyott épületek időről időre szándékos gyújtogatás miatt kapnak lángra, évtizedeken keresztül rendszerint minden október 30-án kellett a tűzoltóknak több tucat tűzesethez kivonulniuk. Az üres házakat többen személtlerakó helynek vagy meggyilkolt személyek holttesteinek elrejtésére használják. Becslések szerint a városban ötven ezer kóbor kutya él. A legrosszabb állapotban lévő házakat a városvezetés időközönként elbontja. Forrás: wikipedia.org

Rémeink: lépcsők és buszok

December 3.: a fogyatékos emberek világnapja

Az ENSZ kezdeményezésére 1992. december 3. óta ez a nap a fogyatékos emberek világnapja. A világnap elődje 1981–1992 között a minden év szeptember 18-án tartott rokkantak napja volt. A rokkant kifejezés ma már politikailag inkorrektnek számít, de az állapot nagyon is létező. Bár az illetékes hatóságok különböző segélyekkel, kedvezményekkel, könnyítésekkel igyekeznek a fogyatékosok helyzetét megkönnyíteni, azok mégis kénytelenek naponta számtalan problémával megküzdeni.

Viselkedéskultúránk egyik próbaköve a fogyatékos emberekhez való viszonyulásunk. A megértés, beleérző képesség, az udvariasság mint érték szekularizált korunkban kezd veszendőbe menni. A pénz mindent maga mögé utasító hatalma, az ezzel együtt járó szabadságérzet – amely a rendszerváltásig nálunk szinte ismeretlen volt –, a keresztény értékrend gyakorlatban kitapintható elutasítása nem segítette a mások iránti tolerancia érvényesülését, amiben sajnálatos módon közrejátszott a tekintélyelv, a szabályokat és kényszereket elutasító, liberális szellemű gyermeknevelés is.

Mozgáskorlátozott és mozgássérült személy egyaránt fogyatékosnak minősül, közöttük az a különbség, hogy míg az egyik akár súlyos korlátozottsággal bár, de saját lábán közlekedik, addig a másik kerekesszékre kényszerül. Most az előbbieket tekintem át, mivel ők minden téren kevesebb figyelmet kapnak. Bár Veszprém középületeinek java része az uniós előírásoknak megfelelően akadálymentesített, ez elsősorban a kerekesszékekkel közlekedő mozgássérült emberek számára könnyítés.

A sors úgy hozta, hogy súlyos mozgáskorlátozottként hemiplegiával közel negyedszázada veszprémiként élem meg a fogyatékosok nem problémamentes mindennapjait. Nem vagyok ebben egyedüli – a problémák, amelyek érintenek, sem különlegesek, kis odafigyeléssel fizikailag is, mentálisan is megoldhatók lehetnek.

A mozgáskorlátozottakat elsősorban a közlekedés nehézségei sújtják. Elég sok kedvezményt élvezhet az, akinek gépjárműve van (amit viszont egy féloldali bénulás esetén nem vezethet), mert adókedvezményben részesül, és ingyenes parkolást biztosító kártyát is kaphat. Csakhogy ezekre a kedvezményekre a jogosultságot eléggé szigorúan korlátozzák, általában periodikusan megújítandó szakorvosi bizottsági igazolás alapján adják. Az idős embert, akinél logikusan már nem várható, hogy évtizedekig fennálló állapota csoda folytán megjavul, elbátorlaltatja a megismétlődő felülvizsgálat, a megalázó bizalmatlanság: periodikusan ellenőrzik, hogy csaló-e? Egykor az orvosszakértői bizottság, amikor leszaza-

lékolta, megállapította: állapota végleges, további felülvizsgálata nem szükséges. Ezt a papírt egy kormányrendelet sem misnek tekinti, megkérdőjelezve a korábbi orvosszakértők szavahihetőségét vagy szakmai tudását, korrektségét.

A két lábon még nehezen, de járni tudó emberen keveset segít, hogy néhány hely kerekesszékkal megközelíthetővé vált, ő kerülők nélkül használná a lépcsőt is (főleg ott, ahol nincs alternatíva), ha lenne mibe kapaszkodnia vagy mire támaszkodnia. Veszprém jó néhány lépcsőjén (van belőlük elég) ugyanis hiányoznak a kapaszkodók, vagy azok csak egy oldalon találhatóak, ami potenciális balesetveszélyt jelent. Ha az építész felől oldalon van a korlát, nagy segítséget nyújt a felfelé vagy a lefelé jutásban, de csak egy irányban (színházkeresztes lépcsők). Nem jelenti ez azt, hogy egy lépcső mindkét oldalára feltétlenül kapaszkodót kell szerelni. Ha a korlát kellően széles lépcsőn közepén húzódna, mindenki számára biztonságosan használható lenne, mint ahogy ezt a megyei könyvtár előtt éleslátással megoldották. Ezt a lehetőséget szalasztották el a tervezők a belvárosi rekonstrukció során több helyen is.

A városi autóbusz-közlekedés is számos problémát jelent a mozgáskorlátozott személynek, habár nagyszerű, hogy növekedik az alacsony padlós járművek száma, sőt ezeken a járműveken billenthető a kocsiszekrény a könnyebb ki- és beszállás érdekében. Szomorúan tapasztalom, hogy ezeket a lehetőségeket a járművezetők nem használják ki, még indokolt esetben sem. Mindez a kellő figyelmesség hiányára vezethető vissza, habár a technikai lehetőség megvan. Ennél elszomorítóbb esetnek is tanúja voltam, amikor egy mozgáskorlátozott idős nő a gépjármű vezetője durván kioktatott, mert szerinte lassú volt a felszállásnál. Bicskanyitogatóan megalázó eset volt. Olyan esetről is tudok, amikor a vezető nem állt közvetlen a járdaszíj mellett, s amikor erre kérték, kioktatta a mozgáskorlátozott személyt, hogy mivel utazzon. A figyelmetlenség hiányát mutatja, hogy a mozgáskorlátozott személyre rácsukják a busz ajtaját, sőt el is indul a jármű.

Ilyen helyzetekben kell megszerelnünk megcsönkített létünket, mert sorsunk a támogatottság ellenére is a kiszolgáltatottság különböző változatainak való alávetettség. Ez a helyzet gyakran elkeserítő és megalázó.

Külföldi tapasztalatok példáján is okulva látom, hogy a magyar társadalom még mindig rejtegetni kívánja a fogyatékosokat – szégyelli, rosszabb esetben lenézi, gúnyolja vagy elítéli őket. (Csak melleleg említem meg, hogy a lenézéssel, a cinikus hozzáállással visszatérítő példája volt, amikor a „szeretet gyülekezete” egyik tagja alig leplezett gúnyjal „a nyomorék” jelzővel illetett, természetesen a hátam mögött. Ez a példa is bizonyítja, hogy a fogyatékos emberekkel való bánásmóddhoz még nem nőttünk fel, a tőlünk különbözőket nemigen vesszük emberszámba.) A fogyatékos ember sebezhetőbb, mint ép embertársa, nem vár el szánalmat, sajnálkozást, csak

emberibb, megértő magatartást, odafigyelést és kellő tiszteletet. És ezen a téren még lenne sok tennivalónk.

Viselkedéskultúránk egyik közvetítője lehetne a média, ez közvetíthetné számunkra azokat a viselkedési normákat, amelyek segíthetnek legyőzni az előítéleteket, félelmeket, türelmetlenséget és az esetenkénti ellenszenvet a sérült emberekkel szemben. Sajnálatos módon az etika kiszorult a mai médiából.

Poór Ferenc

Esettanulmány egy épület kapcsán

Veszprém Agóra, Városi Művelődési Központ, Táborállás park 1.

Kaptam egy felkérést, hogy írjak véleményt egy veszprémi épületről. Nagyon régen jártam Veszprémbe, alig ismerem a várost. Évtizedekkel ezelőtt az akkor még Szigeti József Faárugyárral (később Balaton Bútorgyár) dolgoztam, amire nagyon szívesen gondolok vissza. Persze a város azóta rengeteget változott, alig találtam ismerős pontokat. A szóban forgó épületet – Veszprém Agóra Városi Művelődési Központ – nem ismertem, nem láttam abban az időben, amikor mint Helyőrségi Művelődési Otthon működött.

Természetesen, ahogy a tisztesség kívánja, felhívtam az építész tervezőket, hogy legyenek segítségemre a tervezési és kivitelezési folyamat megismerésében. Legnagyobb döbbenetemre teljes elzárkózással találgattam. A tervezőnő a koordinátorra hivatkozva közölte, hogy nem nyilatkozhatnak. Megjegyzem, nem nyilatkozatot kértem, tájékoztatásra, adatokra lett volna szükségem. Az épület igazgatónőjét nem értem el, szabadságon volt.

Ezek után utaztam Veszprémbe, hogy megnézzem az épületet. Ott sem jártam jobban. Egy nagyon udvarias portáson kívül senkivel nem tudtam találkozni (szabadság, ebéddő stb.). Az információs pulton talált ismertetőből kaptam adatokat. Azt most sem tudom, hogy a ház eredetileg mikor épült, ki volt akkor az építésztervező, a kivitelező. Azt sem tudom, hogy a mostani tervezők mennyire nyúltek, nyúlhattak bele. Jelenlegi kinézete szerint akár ma is épülhetett volna.

Az építészeti megjelenése kívül-belül korrekt, korszerű és egyszerű. Egységes anyaghasználatú, áttekinthető térképzésű és amennyire az információ hiányában megítélhető, funkcionálisan is jól működő.

A szórólappból megtudható, hogy a megvalósítási időszak 2013. július 23-ától 2015. május 31-ig tartott, és 685 millió forintos beruházás volt. 100%-os támogatásból valósult meg, amit az Európai Regionális Fejlesztési Alap és a hazai költségvetési előirányzat finanszírozott. A beruházás tartalmazta a nyílászárók cseréjét, a homlokzat hőszigetelését, a

tető hő- és vízszigetelését, az energetikai fejlesztés részeként napelemek telepítését, az akadálymentesítést. Mivel nem tudom, hogy az eredetileg helyőrségi épület milyen funkciókat tartalmazott, csak feltételezni tudom, hogy a nagyobb átalakítás belül történt a nagyon sokrétű funkció követelményeként. Az megállapítható, hogy minden olyan funkció jelen van, ami egy korszerű művelődési központ része kell hogy legyen. Mivel az épületben nem volt senki, aki a lezárt részeket megmutatta volna, elég kevés helyiséget tudtam megnézni.

Az előcsarnokba belépve az első benyomásom a színesség volt. Nem az építészeti elemek színessége – az tökéletes összhangban van a ház külsejével – hanem a berendezési tárgyak színessége. Egy ilyen összetett funkciójú épületnél nagyon sokat segíthet a tájékozódásban az adott funkció tartalmának tükrözésében a színek használata. Ezt itt hiányolom. Mindenhol egyformán színes, minden szín mindenhol megjelenik, legfeljebb egy-egy szín mennyisége változik a különböző helyeken lévő ülőcsoportoknál. Kicsit olyan az egész, mintha a berendezés csak kisgyerekek részére készült volna, de a színek őket sem igazítják el a keresett hely megtalálásában, egyszerűen csak színes a környezet. Így, majdnem üresen, ahogy én láttam az épületet, emberek nélkül, lehet azt mondani, hogy „vidám”, de mi van akkor, ha megtelik emberekkel, színesen és nagyon változatosan öltözött tarka sokasággal?

Egy-két, az adott funkcióhoz kötött színnel meg lehetett volna oldani az épület információs rendszerét, ami most a berendezés sokszínűsége miatt észrevehetetlenül visszafogott, szerénységével eltűnik. Az épületben szépek a burkolatok, a lépcsőkörlátók, a világítótestek, az ajtókon lévő feliratok. Idegen testként vannak jelen az emeleti natur-fa kiállítási tárlók. (Feltételezem, hogy nem tervezői szándék.) Egyszerűek és szépek a mosdók. Ottlétemkor az épületben alig volt élet. A programfüzet rendkívül sokrétű, gazdag, gyerekeknek és felnőtteknek egyaránt ad kulturális, oktatási, művelődési, szórakozási lehetőséget. Kedves színfolt a *Kabóca színei bábkiállítás*.

A színházteremben munka folyt, de be tudtam nézni. Technikailag jól felszerelt, egyszerű, szerencsére nem színes. Klubtermeket, alkotóműhelyeket, oktatótermet, nyelvi laborokat, könyvtárat, kiállítótermet nem láttam, zárva voltak. Mindent összevetve – eltekintve a rossz szájíztól, ami a tervezői elzárkózás okozott – öröm, hogy a rendszerváltozás után haldokló kultúrházak után ilyen létesítmények valósulhatnak meg. Nagyon nagy szükség van rájuk.

Az épületről alkotott – természetesen szubjektív – véleményemet figyelembe véve, érthetetlen, hogy a tervezők részéről – akárki utasítására – ilyen mértékű elutasítás van egy jószándékú érdeklődés esetén. Nem találgattam hasonlóval. Annál is inkább érthetetlen, mert az épület kiáll minden kritikát, és nem hiszem, hogy a jó szándékú érdeklődés és vélemény bármit árthat. Talán valaki több szerencséével jár, ha érdeklődik.

Jahoda Maja

Nuka, Dinkar és Félix birodalma

Gondolatok a kortárs építészetéről egy veszprémi állatkerti épület kapcsán

Több mint száz éve, hogy felépült a budapesti állatkertben a szecessziós, keleti hatásokat is ötvöző Elefántház épülete, melyet a bejárati főkapuval együtt Neuschloss Kornél tervezett 1912-ben. A mozgalmas tömegalakítású, sokkupolás épületet annak idején úgy hívták: a Vastagbőrűek Háza – és színes pirogránit díszítményeivel, eozinmázás állatdomborműveivel, pompás, a Zsolnay gyárból kikerült zománcos csempéivel, pazar monumentalitásával elementáris hatású volt.

Tervezőjüknek köszönhető, aki az átépítés (1909–1912) vezető-kivitelező építész is volt, hogy Kós Károly és Zrumeczky Dezső sok épülete (Madárház – ma Ausztrálház, Fácános, Szarvasház stb.) is megvalósult. Ezeket a műemléki épületeket komoly szakmai kutatások alapján felújították, 2000-ben Europa Nostra-díjat kapott a ház. Mindez az épületgyűttes és alkotóik, mára pedig a felújítóik tevékenysége is hozzájárult ahhoz, hogy az építészet iránti közömbösség csökkenjen.

Bruno Zevi olasz építésznek, egyetemi tanárnak volt ez a „közömbösség az építész iránt” a fő vesszőparipája: „A közönség érdeklődik a festészet, a zene, a szobrászat és az irodalom iránt, de közömbös az építészettel szemben. Az a művelt ember, aki szégyellné, ha nem ismerne egy Sebastiano del Piombo nívóján álló festőt, és elsápadna, ha rajta kapnók, hogy nem ismeri Matisse egy képét vagy Éluard egy versét, közönnel vallja be, hogy nem hallotta soha Buontalenti vagy Neutra nevét.” Zevi ezt részben azzal is magyarázza (1948-ban!), hogy nincsenek meg a hatásos eszközök az épületek népszerűsítésére és az „építészeti rátságok megvalósításának megakadályozására”. Az azóta eltelt évtizedekben nemcsak az építészett változott, de az építészeti „propagáló”, ismertté tevő lehetőségek is óriásit gazdagodtak. Egyes folyóiratokban vannak építészettel foglalkozó rovatok, speciális, szakemberekkel dolgozó újságok, építészeti weboldalak, sok hatékony intézmény, kiállítóhely. Eleve a reprodukálás hatalmasat változott: reprodukciók, makettek, videók stb. De ha ma, akár közvetlen környezetünkben többeket a kulturális jelenségek iránt érdeklődők körében megkérdeznék, tudják-e, ki tervezte át a Séd mozit Hangvillává, vagy kik voltak az Eötvös Károly Megyei Könyvtár felújítását tervező (nívódíjas) építészek (akik nem tudták, hogy források vannak az épület alatt, és emiatt hónapok óta nem használható a háromemeletes épület liftje) – úgy vélem, igazolódna pesszimista feltételezésem: nem szűnt meg az építész iránti közömbösség. Márpedig megtehetjük, hogy nem megyünk el egy bennünket nem érdeklő tárlatra, elzárjuk a rádiót, ha a benne közvetített zene nem érdekel bennünket, becsukjuk a könyvet, ha unjuk amit a kortárs (vagy nem kortárs) író ír, de épületekben lakunk, középületek belső-külső terei képezik a helyszínét sok eseménynek – egyszerűen: az építészeti közeg, akár választjuk, akár csak elviseljük, mindennapi életünk folytonos része.

A kissé hosszú bevezető után most lássuk az elefántokat Veszprémben! (Három kis elefántnak: Nukának, Dinkarnak és Félixnek teremtettek otthont Veszprémben.) A 19. század második felére (és még talán tovább is) jellemző a kicsit „mesepalotás”, kicsit romantikus („műsziklás”) és az állatok „őshazájára” jellemző építészeti stílus. Mára viszont ez csakúgy meghaladott, mint a totálisan „modern”, „csupa üveg”, „csupa beton”, „csempe-üveg” építmények az állatkertekben. A mai állatkerti fejlesztések, bizo-

nyos szabványok szigorúan meghatározzák az állattartási követelményeket: fontosak az állatok biológiai szükségletei – hely, hőmérséklet, tér, biztonság –, de az üzemeltetési, tartástechnológiai, fajfenntartási kérdések is, a gazdaságosság. És itt most meglepő módon a veszprémi állatkertben a Gaschler Gábor által tervezett, 2015-ben átadott épületet nézve azt kell megállapítanunk, hogy „szinte észre sem vesszük”. Ami annyit tesz: bár a ház bír bizonyos jelentéssel és értelmezési lehetőségekkel, a jellemzője: kevés, visszafogott építészeti eszközzel megvalósított, logikusan végiggondolt építmény. Minimalizmus az építészetben.

A helyszínt, a dolomit- és mészkőrétegekből álló fennsík tulajdonságait, mely nem tűri a növényzetet, élményt adóan Cholnoky Jenő elemezte Veszprémről írt könyvében, de a tervezők is tisztában voltak a hely adottságaival. Ha megnézzük az alaprajzot: „szabad hullám-görbét” ad: a Hans Arpot idéző foltokat harmonikusan elrendező formavilág organikus mivoltában ellensúlyozza a puritánságot. A „központ”, az elliptikus központi tömeg az elefántok helye. A külső, befoglaló, alacsonyabb gyűrű, amely segíti, hogy a 1150 m²-es épület ne hasson monstrumnak, alkotja a látogatói teret. Ebből nyúlik ki a faszervezetű szélfogó elem. A látogatói tér egy méterrel magasabb az alapszintnél, hogy legyen rálátás, és a biztonsági üvegfal nincs keretbe foglalva. Kapcsolódik még ehhez az egységhez fürdőmedence, a nyugati épületrészben boksok, kiszolgáló egységek, mind tolóajtóval és biztonsági megoldásokkal ellátva. A belső kifutó homok padozatú (az állatok lábának biztonságát adó), a falak homogén egyhangú síkját egyszerű fatörzsoszlopok törik csak meg. A külső kifutó, mely szintén megfelelő sétáló-megfigyelő nézőpontokkal övezett, 5200 m²-es, árnyékot adó facsoportokkal, farönkökkel, iszapos fürdőmedencével ellátott.

Legutóbb Lohrmann Mária építésszel együtt néztem meg az állatkert új épületeit – Afrika-ház, Orrszarvúház és -kifutó, lámák látványkifutója, vizes egység, Kölyökdsungel, Csimpánzvilág, madárröpdé. Lohrmann, aki építész szemmel figyelte a jellegzetességeket, azokat jellemezve azt mondta, bizonyos mértékig „alkalmazkodnak a dsungel törvényeihez”, de mind organikus, természetbarát és funkcionálisan is remekül megoldott. Nagyon jó ezeknél az épületeknél az anyaghasználat, alkalmazkodik a természethez, és jól alkalmazza a korszerű technikákat: a parabolikus-hiperbolikus függesztett tetőszerkezetet (a madárröpdénél, ahogy a kábel- és ponyvaszerkezetek alapján az ívek kiemelkednek a fák közül), a mellette lévő háznál, ahogy a tető a fabetétek szárnyimitáló elhelyezéseivel idézi a „madárlétezt”, szimpatikusak az átlapolt, szélezetlen pallókerítések). Hosszabb időt töltöttünk az Elefántháznál, amely szerinte is egyaránt alkalmazkodik a helyhez és az elefánt igényeihez is, egyszerű és szép, racionális anyaghasználattal alakítva a tereket: a simított, gyantával kevert betonlapot, amely a belső nyomatokkal úgy van kiképezve, hogy szinte természetesnek hat. A félhold formájú szabadtéri kifutónál jó megoldást jelentenek az elefántlábait idéző betonoszlopok, és egyáltalán a visszafogott – szürke – színhasználat. Összegezve: az épület alkalmazkodik a terep adottságaihoz, a környezethez, az állatokhoz – és hozzátehetjük: az állatkert bravúros statisztikáját tekintve, a turisztikai igényekhez is.

Egy dologról nem esett még szó: két fagázósító kazán gondoskodik a megfelelő fűtésről, amit felületfűtésekkel oldanak meg; gyűjtik az esővizet, a gazdasági udvaron napelempark van és a tetőn napkollektorok. 2015-ben az épület elnyerte a Média Építészeti Díj energiahatékonysági különdíját.

Gopcsa Katalin

Hangotthon

Hangvilla Közösségi Tér, Veszprém, Brusznai Árpád u. 2.

Új közintézménnyel gyarapodott a szívemnek oly kedves város. A hosszú-hosszú évek óta elhanyagolt filmszínház a város közepén végre új funkciót kapott, így minden esély megvan arra, hogy Veszprém ezen akut problémája végre megoldódjék, és az elhalt városszövet pangó pontja ismét véráramot kapjon, hogy föléledhessen tetszhalotti állapotából. Ennél jobb felütést el sem lehet talán képzelni, ha az ember felkérést kap, hogy recenziót készítsen a megújult állapotról és annak kulcseleméről. Ezzel a lelkesedéssel fogtam neki a bejárásnak.

Séd, 2015. ősz, 52. old.

A korábban meglévő épületről konkrét építészeti tapasztalatom, sajnos, nem volt, noha létéről tudtam, hiszen feltárulkozása, szigorú, szabályos, fegyelmezett mértani tömege tartást adott neki, és respektet váltott ki belőlem, ha megérkeztem a város e pontjára (elhaladtam mellette). Ám a rendszerváltás-újvilág őt sem kímélte, a kegyelemdőfést pedig valószínűleg a mára szintén válságba került pláza erőfölénye adta neki, és akkor még nem is beszéltünk a lassan tíz éve beköszöntő és életünk szerves részévé vált általános és lélekromboló válságról...

Nagyon jó helyen kapiskált a város vezető értelmisége, amikor a Belváros stratégiai pontjának megújítása során egy kulturális koncentrátum létrehozását tűzte ki célul. Veszprém kulturális jelentősége, kultúrafogyasztása nem csupán országos jelentőségű, hanem messze földön is híres – gondoljunk csupán a Veszprémfest nyári eseménysorozataira, ahol évről évre világsztárok egész sora lép a magyar közönség elé.

A közös erőfeszítések során létrejött hangversenytermet mérete, minősége, műszaki paraméterei szerint az ország első öt előadóterme között találhatjuk. Ez méltó súlyt ad neki, és a várost visszahelyezi arra a szintre, amely mindig is dukált neki. A jó városszerkezeti elhelyezkedést talán nem kell itt részletezni, mert evidencia. Intenzív városi kapcsolatok: színház, könyvtár, vár-körzet. Ez a sűrű halmaz valódi kultúrfórum, kitűnő alapadottság.

Körüljárva az épületet kettős érzésem támad. A belváros térsége felől az új tömeg jól összefogott az erőteljesen hullámozó üvegfallal, amely talán túlzott törődést is kapott a vízszintesen futó fa lamella árnyékolók formájában (nehéz eldönteni, hogy e kettőt összeeresztve melyik is az erősebb...), ám a hátsó fertály tömege a Színházkert felé meglehetősen szétesett formát mutat, additív résztömegeivel. Itt nem sikerült meghaladni az utcakép terhes örökéget sem, amely durva parkolólemezek képében ad viszonylag hosszan elnyúló, „egységes” (sic!) térfalat egy több érzékenységet igénylő, szinte belvárosi szituációban.

Az épület megközelítése, föltárása is kétarcú: az épület előtti városi tér jó arányú, kialakítása igényes, süllyesztett pozíciója alapadottság, de a közönség aszimmetrikus fölemelése e térről a meglehetősen szűkös főbejárati ponthoz már kevésbé sikeres.

Az előcsarnok tobzódó idomaival meglepett. Első pillanatra föltűnőek az alkalmazott szerkezeti túlzások: a sok tartópillér erőszakosan szétaprózta a teret. Indokolatlan túlsúlyukra, térképző dominanciájukra nem lehet ésszerű magyarázatot találni. Ritmusuk kissé szájbarágósan határolja a térrészeket, de paradox módon funkcionális gátakat is képeznek a használat útjában (a bárban föllállított pódium például nem látható tőlük).

A vertikális közlekedési rend kötött, nagyrészt a meglévő adottságokon alapszik. Új eleme, a háromkarú fölépcső viszont meglehetősen nehézkesre sikeredett. Az öröklött fő hangversenytermi tömeg statikusságát – hasonlóan az épület tömegét átformáló, laza kontúrú addícióhoz – e ponton talán lehetett volna oldani.

A hangversenyterem megközelítése ugyancsak adottság. Nem a „mi lett volna, ha” önmagában (háttérismeretek nélküli) értelmetlen ragozása mondatja velem, de kár, hogy a fölépcsőről kilépve, egy viszonylag keskeny erkélylemezzel derékszögben elfordulva állunk rá a terem főbejárati tengelyeire. Ezt némileg

kompenzálja a térélmény, amit az erkélylemez izgalmas és intenzív vizuális térkapcsolata jelent a többszintes előcsarnok légtérrel.

A terem föltárását a meglévő moziterembe fölvezető oldallépcsőn keresztül alighanem ismét evidenciaként kell kezelnünk (mi lett volna, ha...). Az akadálymentes elérést a tervezők gondosan megoldották. Belépve a fő funkcionális térbe azonnal megkap az erőteljes hangversenytermi miliőt. Nagyon jólesik a szemnek annak keresetlen, nyers és őszinte megmutatkozása. Jó térérzetet biztosít, tágasságot jelenít meg, semmi sallang, didaktikus magyarázkodás. Egyértelműen ez az épület csúcspontja. Ha hangversenyre jönnék, szinte alig várnám, hogy fölhangozzék...

Motoszkál bennem a gondolat: kár, hogy az épület hangversenytermet kiszolgáló tereibe ez a nagyvonalú építészeti viselkedésmód nem tudott átszivárogni. Míg a hangversenyterem őszinteségében a részletek szinte a háttérbe vonulnak (funkcionálisan teszik a dolgukat, odafigyeléssel), addig utóbbiakban indokolatlan számban és minőségben előtolakszanak és egymásra halmozódnak a korlátok, mellvédek, álmennyezetek, falburkolatok, fa milyenségű pultok és tokborítások stb. típusai, fajtái, összefűző, hierarchiába rendező építészeti szándék nélkül. Mintha valaki már választott volna, valamilyen szempontrendszer szerint a föltoló (és előre ajánlkozó) anyagkészletből a megvalósulás során, míg az építész és csapata csupán kapkodta volna a levegőt, hogy végre utolérje magát a tervszolgáltatással... Pedig mindig kéznél van a megoldás, a „less is more” alapigazsága, amely mára fényes győzelmet aratott a „less is bore” antitézisen. Más szavakkal: az inhomogén építészet – szerkezeti túlzásaival, elaprózott, széttartó kiszolgáló tereivel – egyetlen szakmai minőséghez vezetett.

Feltűnő az épület professzionális és jól átgondolt funkcionális rendje. Gazdag felhasználói és téri kínálata is imponáló, mint ahogy sűrűsége is az: garázshangulatú rock café; előcsarnok – kávézó, alkalmi színpaddal; teljes gasztronómiai spektrumot lefedő étterem, kitelepüléssel a kültéri teraszokra; hangversenyterem; konferenciaterem; kamaraterem. A valódi multifunkcionális használat lehetőségével, ahogyan egy korszerű, 21. századi épületnek ebben a súlycsoportban és ebben a kategóriában azt tennie kell. Mindez jól összefűzött térbeli kapcsolási rajzzal, szakmailag hibátlan háttérbázissal, kiszolgáló apparátussal. Olyan infrastruktúrával, amely az üzemeltetést magas határfokon lehetővé teszi.

Őszintén kívánom, hogy látogató közönsége – nem csak a veszprémiek –, amely potenciálisan minden korosztályt lefed, valóban ki tudja élvezni e magas színvonalú, széles skálát lefedő kulturális, közművelődési és szórakoztató spektrumot (legyen hozzá anyagi ereje és elég ideje, energiája), a hét minden egyes napján, az év minden egyes hónapjában! Meggyőződésem, hogy Veszprém belvárosának ez az izgalmas gócpontja, a funkció és az annak térbeli és technológiai összetettségében rejlő számtalan szakmai kihívás az egész építésztársadalmat képes lett volna megmozgatni, és a természetes kiválasztódás útján – amelynek neve: nyílt, országos építészeti tervpályázat (minden nyűgével-bajával, hosszadalmasságával és egyéb tortúrájával egyetemben) – egy erőteljesebb építészeti keret adhatna most otthont a professzionális technikának és a korszerű üzemeltetési filozófiának.

Összegzésként – „az egyik szemem...” De harapjuk el ezt a közhelyet, illetve éljek inkább a párjával, azaz, inkább legyen pozitív, így, hogy ...csak a másik szemem nevet. Azt viszont jó szívvel teszi, hiszen Veszprém és a Balaton-felvidéki régió historikus,

művészeti és művelődéstörténeti öröksége méltó a nagyívű kulturális fejlesztésre. Különösen büszkék lehetnek a helyi polgárok a civil kurázi manapság igen ritka megnyilvánulására is: egy polgár (a neve Bélafi László) megálmodta és meg is csinálta Veszprém városának ezt az ambiciózus kulturális központot, nem várva senki kegyeire, a politika lekenyerező mecénatúrájára („nagyvonalúságára”?)! Meggyőződésem, hogy a Hang végre méltó otthonára lelt a veszprémi Hangvillában.

Szécsi Zoltán

Vannak városok...

...melyekben mindig is szerettem volna élni, huzamosabban, hogy kitapinthatam, megtapasztaljam sajátos, összetéveszthetetlen értékeit, szellemi ízeit, amelyeket többször is fel lehet fedezni, át lehet élni és éltetni ismerőseinkkel, szeretteinkkel. Országhatáron innen és túl; a zömében Kelet-Európának mondott, egykor volt és mai országunkban van mindegyik – pedig nem nevezhetem mag-magam s sorsom „világ-talannak” – holott napnyugat felé csak krisztusi korban kaphattam kollektív passzust. Ám a másik irányt, a „legyőzhetetlen Békétábor” alaposan bebarangoltam, többnyire gyalog és stoppal.

Ezek a vágyott helyek olyan helyzeteket szültek, melyben mindenkor megletem azokat a személyiségeket, akik nemcsak számomra határozták meg a *genius loci*t, egyszer s mindenkorra. Combos exhibitionizmus lenne, ha most citálnám ezt a névsort Gyulától Sopronig, Kassától Nagykanizsáig, Debrecenről Szabadkára és így tovább; Pozsony, Szolnok, Kolozsvár s a Maros menti Vásárhely számtalan lehetőséget s nem csak alkalmat adott ezekre a meghatározó, mondhatnám sorsformáló kapcsolataimra.

Mindebből talán kitetszik, hogy ettől plasztikusak számomra a felsorolt és többségükben itt most nem említett urbánus tömörülések, mert többletjelentéssel bírtak egykor a létező városképet meghatározó architektonikus alkotások, soha nem sejtett, önmagától meg sem közelíthető fakturális jelentésükkel. Veszprém régóta ezek közé a jeles, vágyott és szeretetre méltó helységek közé tartozik, azzal a megkülönböztetett lehetőséggel, hogy itt nemcsak jöttmentként kirándulgattam, tévelyegtem és bóklásztam néhány órát vagy napot, hanem heteket „dolgozhattam” a *Fényes szelek*ben, ami meghatározó sarokpontja lett mentalitásomnak is. Persze már annak előtte s utána is meglehetősen alaposan ismertem a város zeg-zugait, historikus emlékeit, azok régészét, néhány építészét is, és személyesen is megélttem a városkép nem éppen organikus átalakításának az elbeszélések, vallomások nyomán megismert tapasztalatát. Sokszor járhattam itt kiállításokon, előadásokon, filmes vitákon, s láttam azt a megújulást is, ha nem is teljességében, melyet lépésről lépésre, következetes összehangoltsággal valósítottak meg. Nem mindenütt és nem is sok helyen találkoztam ezzel a következetes minőségérzékkel, mely nem csak egy-egy létfontosságú, megkerülhetetlen épületnél érvényesült, hanem az utcaképek és a műtárgyaknak nevezett járulékok esetében is. Ám mindezek részben ismerete mellett is egyszerűen hihetetlen volt számomra az a nem várt, revelatív élmény, amely az egykori Séd mozgó megőrzése megszűntetésében testet öltött. Nem vállaltam esztétikai vagy művészettörténeti szempontból értelmezni és értékelni a művet, mert nem tartom magam ezen ismeretek tudorának. Ugyanakkor azok is, s köztük én, részesülhetnek egy ilyen „heuréka”-élményben, akik nem rendelkeznek ezekkel a szakmai és tudományos ismeretekkel, mert olyan érték teremtődött meg ebben az átalakításban, amely bárki számára érzékelhető.

Már maga a külcsín formagazdagsága, amely nem össze-teveszthetően egyedi, funkcionális célképpzettel öltött testet, és lett nemcsak kiegészítője, de bevezetője az egykori mozi asszimilált nézőterének. Ez a megoldás akként pártját ritkító, hogy úgy válik el a környezetétől, hogy nem didaktikus elszántsággal más, hanem éppen korunknak megfelelően. Vonzóan nyitott, áttekinthető és belátható – azt sugallja, ami zajlik, nagy távolságtól is jól kivehetően: éppenséggel egy presszó-étterem lokalizáltságát vagy a különböző rendezvények más-más beállítódású közönségének seregését, vonulását, távozását. Így a kívülről is sejtheti, különösebb idevágó élettapasztalat nélkül is, hogy mikor kik és mire használják épp a Villát, a fiatalok örjöngésétől a komolyzenei eseményeken át a

színházi programokig vagy más művelődési eseményekig. Ráadásul nemcsak a produkciók idején, de a rákészülésekkor, a próbák során is, amikor kórusok, bábjátszók, színészek változhatnak egymást, időben és térben is jól szeparálva. A város felé ez az eleven látvány vonzó felhívást jelenthet, és belépéskor ez csak fokozódik a térkapcsolatok változatosan szellemes, meglepetésszerű variációival. Hosszasan sorolhatnánk ezek részleteit, a burkolatok, a bútorok, a világítás gondos, kellemesen újszerű, egyedi alkalmazását, amelyek gazdagítják architektonikai élményeinket. Többször is járhattam a földszinti előterekben, hiszen ide bármikor bárki besétálhat. Az igazi, feledhetetlen élményt, a nagyterem funkcionalitását mégis az Auer-napokon volt szerencsém két alkalommal, más-más helyzetből megélni. Több mint szimpatikus az a keresetlen visszafogottság, amely a teljes tér átgondolt kialakítását jellemzi. Érzékletesen, lenyűgözően, irigylésre méltóan ölt itt testet a hangzás. Többnyire a Veszprémnél rangosabb zenei múlttal rendelkező városok sem rendelkeznek még csak ezt megközelítő kubatúrával sem. Ilyenkor mindig jön a közhely, hogy hibádzik a ráfordítható tőke. Talán azt a szándékot kellene kutatgatni, amely fedezete lehet az ilyen rendkívüli alkotásoknak. Aztán menten támad a következő ellenérv: van-e egyáltalán érdemleges alkotó, aki alkalmas ilyen többfunkciós közösségi tér létrehozására? Többen is vannak országszerte és határainkon túl is, akik képesek ilyesfajta vagy akár teljesen önálló, új, születendő elképzelések megvalósítására.

Csak arra van szükség, hogy legyen, aki őrzi az ilyen elképzelések álmát, és lépésenként tesz is a megvalósításáért. Vagyis nemcsak a készre kell figyelniük értő műtésztként, hanem arra is, hogy ki vagy mi teremti meg a korántsem egyszerű lehetőséget, ki koordinálja, korrepetálja a felmerülő kompromisszumok és totális ellehetetlenülések, ellehetetlenítések közt, muszáj-Herkulesként a szándékot, amely nélkül lehet, hogy elindul egy-egy pályázat, létrejönnek soha nem citált tervtanácsok, konzultációk, de a végső megtestesülés messze alatta marad az eredeti ideának. Esetünkben ő a komplexum házigazda tulajdonosa, nem kinevezett ejtőernyős, nem áthelyezett politikai vagy gazdasági csókos, hanem olyan valaki, aki a maga mániás tervezetét valósította meg, nevezetesen, hogy legyen egy méltósággal teljes tere az általa is működtetett kórusnak. Ez éltette, ez motiválta erre a könnyednek, elismeréssel kecsegtetőnek, hálásnak nem nevezhető tevékenységre.

Kis kiterőként, fókuszált szubjektivitással: nagyon sajnálom, hogy nem tudtam minderről időben, mert egy párját ritkító, nem múltidéző, rekonstruált emlékekből építkező folyamatfilmzés lehetőségét mulasztottam el. De az is elgondolkodtató, hogy helyben sem adódott semmiféle dokumentátor, újságíró, szociográfus vagy helytörténész, aki akár némi késéssel megérzéskítette volna fokról fokra ennek az utólag könnyűszerrel beteljesült álomnak nevezhető folyamatnak a részleteit, topográfiáját, Szkülláit és Charüdiszeit. Másként tekinthetne majdan vissza a ma még csak eszmélkedő vagy tán ezután születő s majdan az épületet használók nemzedéke. És mi is. Talán fel kellene mutatni ezt a háttérmunkálkodást is, mert erről nagyon keveseknek van bármiféle tudomása. Megmutatni, hogyan jött létre az, amire a helyiek, nem csak művészetérzékeny ismerőseim, de a járókelők, a szünetekben társalgók is méltán büszkék, ha őshonos lokálpatrióták, ha „gyüttmentek”, egyként.

Ennek az egyediségnek hosszan hangzó visszhangja van, mert saját erőből egy Veszprém nagyságrendű városban nem igazán történt eddig ehhez hasonlatos genesis, ilyen vonzó produktum. Kevésszer élhetjük át az élő zenének ezt a fajta magasztos felfogását, mely vissza is hat a mindenkori előadókra, szereplőkre. Bizony, jó lenne azt is rögzíteni, hogy a fellépő művészek érzékelik-e ezt a különös interferenciát? Persze nem a szokásos közhely-udvariassági bókokra van szükség, hanem elemzésre, netán kritikára, nemzetközi tapasztalatokkal történő összevetésre. Sokatmondó, nemcsak impressziókat ötvöző korpépet kaphatnánk ezekből a nyilatkozatokból. A Hangvilla értébecslése ekkor történhetne meg megfelelő szinten.

Nem sorjázom a neveket, az építészeket eddig is citálták, ki-létüknek bárhol utána lehet nézni, ám a tulajdonos-gubernátorral, aki a harcát megharcolta és hitét, hitelességét megőrizte, kevésbé foglalkoztak. Pedig leginkább neki tartozunk főhajtással, tetteleg és gondolatban, mert olyan ajándékkal látta el városát, amilyenre nem sok példa akad. Következetes háttérben maradása, a kész épületnek fokozatosan a városra testálása és fizetés nélküli továbbszolgálata hosszú távon talán megbecsülésre érdemesnek bizonyul.

Gulyás Gyula

Veszprémi kertek

Veszprémi Történelmi Szalon 13. A veszprémi kertek. Házigazda: Márkusné Vörös Hajnalka. A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltárának rendezvénye a Veszprémi Petőfi Színházban. 2015. október 13., 15.00; *Veszprémi Kaleidoszkóp III. kötet. Püspökkert*. Írta és szerkesztette: Márkusné Vörös Hajnalka, Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém, 2015., 240 oldal; 2015. évi Cholnoky-émlékdíj átadása, Veszprémi Petőfi Színház, 2015. október 13.

A Veszprémi Történelmi Szalon beszélgetések keretében, 13. alkalommal a Petőfi Sándor Színház nagyszínpadán mutatták be 2015. október 13-án a *Veszprémi Kaleidoszkóp* könyvsorozat legfrissebb kötetét. Az est háziasszonya Márkusné Vörös Hajnalka, a kiadvány szerkesztője, s vendége volt az utolsó püspöki főkertész lánya, Benedek Magda, a veszprémi Petőfi Színház egykori gondnokának fia, Fábíán Pál és Veszprém nyugalmazott – a város kertkultúrájában mindentudó – főkertésze, Strenner József kertészmérnök is. A programot zenei bemutató kísérte, hiszen a szép számú közönség a szerző tolmácsolásában meghallgatta Lakatos Orsolya *Fák és virágok* című, zongorára írt sorozatának néhány darabját. A feszes és jó hangulatú program végén Porga Gyula polgármester átadta Márkusné Vörös Hajnalkának az idei év Cholnoky-émlékdíját – éppen a *Veszprémi Kaleidoszkóp* első három kötetének létrehozását hangsúlyozva a méltatásában. A Cholnoky-émlékdíjat 2005-től adja ki a kuratóriumi javaslat nyomán a városi közgyűlés azok számára, akik a helyi kultúra hazai és nemzetközi képviselőjét példásan teljesítik és meghatározzák. Markó László, Palágyi Sylvia, Rainer Pál és mások nyomán ebben az évben a Veszprém Megyei Levéltár igazgatóhelyettese, főlevéltárosa részesült a város egyik legmagasabb kitüntetésében.

A 2015. augusztus 24-én bemutatott *Veszprémi Kaleidoszkóp II. Vásárállítás* című könyv után gyorsan jelent meg a kiadványsorozat új kötete. Amíg a veszprémi mikrotörténelmet felkutató és bemutató sorozat előző tagja házról házra sorra véve a mai Kossuth Lajos utcát, a tőle délebbre fekvő dolomitfennsíkot és az egykori kereskedők által fontossá emelt Vásárállítás területét mutatja be, a III. kötet a Belső- és a Külső-Püspökkert kialakulását és szüntelen átalakulásának bemutatását választotta feladatául. A Püspökkert a 18. században különült el a várostól, hogy egy egészen különleges főúri parkként Veszprém talán legsajátosabb, sokak számára

tiltott és titkos zöld szigetévé váljon, amelyet aztán a 20. század elejétől lépcsőről lépésre nemcsak nyilvánossá tesznek, hanem vissza is bontanak, hiszen idekerül a polgári közösség szórakoztatókomplexuma, benne az ország első vasbeton színházával, majd pedig az 1950-es években itt kap helyet, hogy végképp szétrombolja azt, az egyetem kampusza.

A Püspökkert egykoron a belső várostól elkülönülten készült el, mégpedig a felső-magyarországi kertépítészeti minták és reneszánsz, itáliai eredetű kertészmény nyomán. Padányi Bíró Márton veszprémi püspök volt az, aki nyitrai, nagyszombati, pozsonyi életstílust követve igyekezett egy olyan hortust létrehozni, amely nemcsak a nyugati katolicizmus új európai mentalitásigényeinek a megjelenítése a térségünkben, hanem egyben gazdálkodási, gazdaságszervezői irányumutatót is nyújt. Padányi Bíró Márton a várat és a középkorban oly fontos Szent Miklós-szeget (ahol kialakítja a Kálváriát) köti össze, illetve határolja körbe, a centrumba állítva későbbi kertjét. Azaz a székesegyház előtti Szentháromság tér és a Kálvária pontjai között, miközben hasonló stílusú, a körmenetekben érintett szoboregyütteseket épített föl itt is, ott is, létrehozza az „épített” s ugyancsak szakrális szempontoknak is eleget tevő kertjét. A kert funkciójára, szerkezetére, növényállományára és szimbolizmusára Lippay György esztergomi érsek pozsonyi nyári palotájának kertje és e kerthez kötődő *Posony kert* című agronómiai mű volt hatással. A püspökség az 1740-es évektől vásárolja meg és építi meg először a püspöki fogadó és a kálváriadomb közötti birtokot, elsősorban a hasadék feltöltésével. E kert eredetileg négyszögletes, lejtős, kőfallal bekerített, épületekkel ellátott hely, amely főként itáliai, de máshonnan is származó növényanyaggal ékesített. A Belső-Püspökkert, melynek része a jószágkormányzóság épülete, a késő reneszánsz kertek sajátosságaival rendelkezik. Épült díszkapuja, csak a vendégek számára látható fűtött üvegháza, amelyben télvíz idején az érzékeny mediterrán növények tenyésztek, üveg- és szaporító háza, amelyek a liturgia alkalmainak virágszükségeit elégítették ki. Volt továbbá haszonkertje, amelyben az idénygyümölcsöket termelték meg a kiváló hordaléktalajon, míg máshol az évszakra jellemző zöldségeket állították elő. Természetesen a kor főúri ízlésének megfelelően kialakítottak egy különleges, rekreációra szolgáló díszkertet is, amelyben díszített építmények, madárházak, labirintus és évszagos dísznövényeket magában foglaló növényáldások húzódtak meg. Az egyszerre szakrális igényeket, medicinális igényeket, táplálkozási igényeket és szépművészeti-szórakozási igényeket lehetővé tevő, többfunkciós kert fenntartásához megfelelő szakemberállományt volt szükséges biztosítani. Kertészek és segédjei dolgoztak és éltek a jószágkormányzóság épületében, illetve az üvegházak melletti lakásban, de számos püspöki alkalmazottat is segítségül hívtak.

A Külső-Püspökkert azután kezdett kialakulni, hogy a különböző megvásárolt területeket 1745-ben egyesítették. E püspöki földet is palánkkal kerítették be, amely a főpap szérűskertjeként, a szérűskerthez szükséges lakóházak és gazdasági épületek térségeként, cselédlakások helyszínékként, majd veteményeskertként, kaszálóként munkaterületként szolgált. A Belső-Püspökkertnél jóval terjedelmesebb Külső-Püspökkertből idővel olykor közcélra is átadtak egy-egy térséget, így alakult ki a mai Zeneiskolától délre fekvő alsóvárosi temető, a katonai lő- és gyakorlóter, majd belőle a sétaút. Száz évvel később pedig az Ördögárok befedésével létrehozták a Plosszer-sétányt.

A könyv hét nagyobb tartalmi egysége az elsőként létrejött reprezentációs és az utóbb megvalósított gazdasági Püspökkert-részek történetével és a kertekbe beékelődő, illetve azokat körbevevő városdarabok történetével foglalkozik. Kiemelt bemutatáshoz jut – ennek megfelelően – a Korona Szálló és annak környezete, a színház és a benne zajló színházi-kulturális élet, a Komakút és környéke, amely már a 13. században beépült rendszerű volt, s mely a 19. századtól magába fogadta a megyeszékhely elöljáróságát és a laktanyát, a Kálváriadombot és környékét és

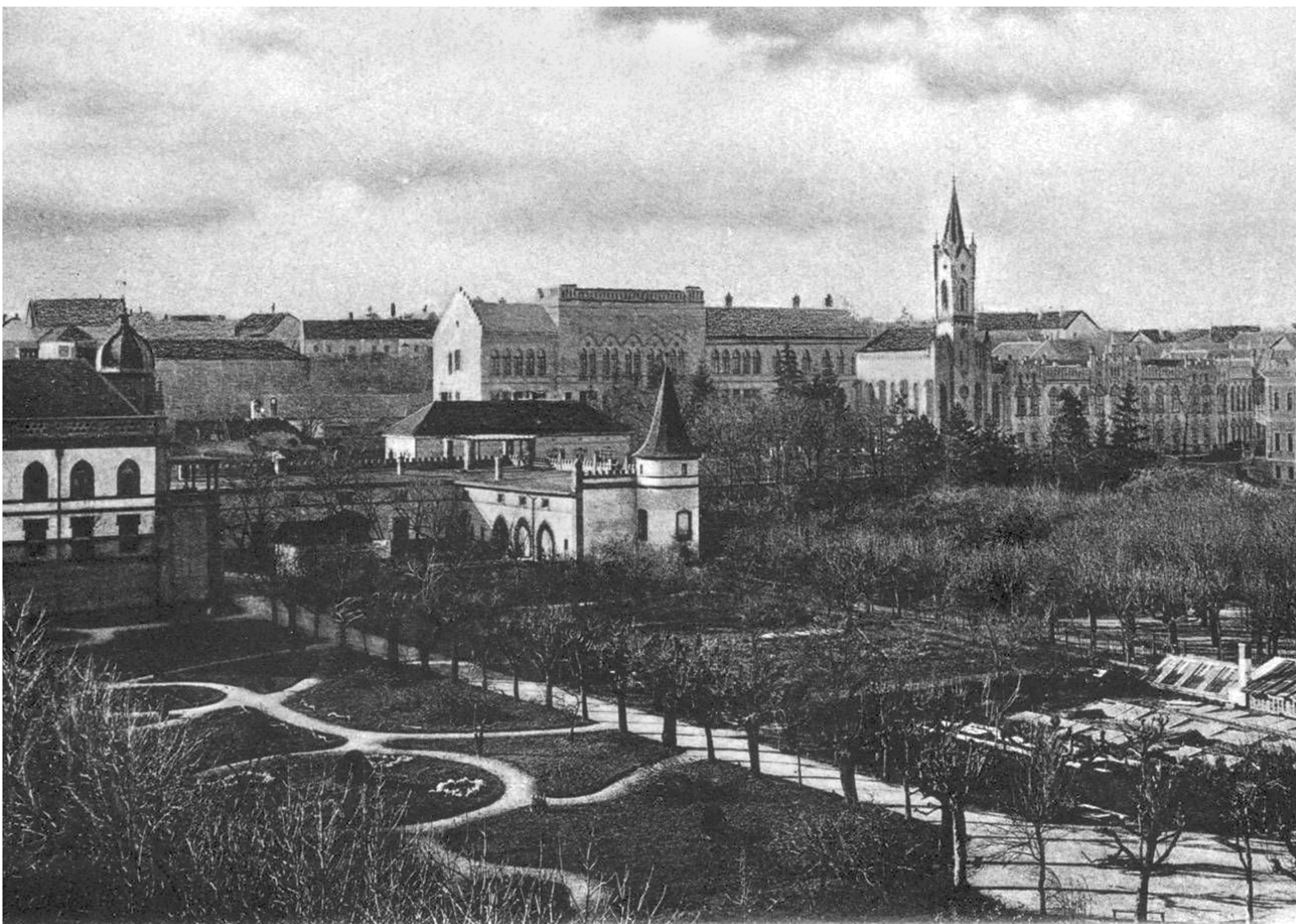
a külső Püspökkert déli végét lehatároló egykori gyermekmenhelyet, amelyből a Heim Pál Megyei Gyermekkórház alakult ki, hogy napjainkra lezártan, kiürítetten és elhagyatottan álljon az elvadult parkban. A topográfiaileg jól körülhatárolható s könyvészeti egységeket eredményező helyszínek egyes építményei – miként a korábbi két könyvben is – történetükben alaposan felkutatottak és dokumentáltak. Ennek korszerű összegzése az, ami a műben olvasható, kiegészítve gazdag ikonográfiai anyaggal. Nagy érdeme a kiadványnak, hogy a könyv létrejöttéhez szükséges fényképek begyűjtésével szinte városi mozgalmat indukált.

Az enciklopédikus jellegű kötet kitűnő kézikönyv is, mert rendelkezik a megfelelő információs bázisokkal. Az elsődleges levéltári forrásokat gazdag irodalomjegyzék egészíti ki, amelynek adataiba ugyan néhány apróbb hiba bebecsúszott. Kitűnő (még ha a könyvben felsorolt valamennyi nevet nem is tartalmazza) a névmutató, bár megfontolandó a személynevek és a köznevek, egyéb mutatók elkülönítése. Ugyanakkor a helymutató csupán a városi térségek neveit tartalmazza, s ezek olykor a névmutató locusaival keverednek. Példás a képjegyzék, és megfelelő kutatómunkához teremtenek alapot a jegyzetek. A könyv, amely a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltárának 2015-ben megjelent kiadványa, a KDOP-3.1.1/D1-14-K2-2014-0001 „Veszprém Integrált Városfejlesztés – belváros funkcióbővítő rehabilitáció-ja I/B ütem” című pályázat keretein belül készült, az Európai Unió támogatásával, valamint az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával. A kiadványt a veszprémi OOK-Press Nyomda állította elő.

A mű példányai azonban a kötet létrejöttét segítő pályázat kiírása miatt könyvterjesztői forgalomba nem kerültek. Ez a legnagyobb problémája ennek a szakszerűen létrehozott, kiterjedt stábot megmozgató várostörténeti jelentőségű, a korszerű eredményeket összegző műnek.

Géczi János

A Püspökkert látképe. Képeslap: Pósa Endre (1906); EKMK Vmhyg L. sz. Vp. 2090

Ménkü- fogóház, húszemeletes

Márkusné Vörös Hajnalka:
*Vásárállás, Veszprémi Kaleido-
szkóp II., Veszprém Megyei
Levéltár, Veszprém, 2015.*

Valamikor az 1980-as évek elején, a Budapesti Városszépítő Egyesület hős- és fénykorában (amikor még nem volt szabad „városvédőnek” nevezni, mert „ugyan kitől akarják megvédeni az elvtársak a várost?”), no, akkor régen Ráday Mihály kezdeményezésére elindult egy izgalmas mozgalom. Önkéntesek végigfényképezték és dokumentálták a Népköztársaság útja (ejtsd: Andrássy út) minden házát. A fotóanyagból kiállítás, az írásokból kötet lett (1988-ban jelent meg), de a csapat egyre nőtt, úgyhogy a 2000-es évek elejére majdnem minden belső kerületről és a Margitszigetről is született egy-egy ilyen könyv. A ház-leírások színvonala persze hullámzó, művészettörténeti értékű leírásoktól suta anekdotáig mindenféle akad köztük, hiányok is tátonganak, de mégis: ez volt az első kísérlet arra, hogy Budapest minden házáról tudjunk legalább valamit, ha már mindent nem lehet.

Ezt csak azért meséltem el, hogy az olvasó még inkább méltányolhassa azt a csodálatos kötetet, amellyel a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára ajándékozta meg Veszprém lakóit és a város minden barátját. Mert a budapesti sorozat nem folytatódott, vidéki városról pedig tudomásom szerint soha, de soha nem jelent még meg hasonló kiadvány.

Az első lapokon 80 ember neve sorakozik, akik segítettek a mű létrejöttét – közülük heten nem érték meg a megjelenését –, és 11 együttműködő intézmény: könyvtár, levéltár, portál is szerepel a „dicsőségtáblán”. Egyszóval mindenki, aki él és mozog, összefogott annak érdekében, hogy Veszprémnek ezt a kicsi, de annál érdekesebb negyedét az utolsó szögig földerítsék és bemutassák. És most van a pillanat, hogy nyomban fejet hajtsunk Márkusné Vörös Hajnalka, a kötet szerzője és szerkesztője előtt, aki egy ekkora csapat munkáját fogta össze. Nevezzük meg hasonló tisztelettel az anyaggyűjtő-képválogató Bontó Lászlót és a nyomdai előkészítést végző Gáty Istvánt is (a „hogyan csináljunk kevés pénzből szép és gazdag könyvet” bűvészműtávkönyv mestere).

Valamivel több mint 70 épület sorakozik ezeken a lapokon, 383 fényképen csodálható meg építésnek, pusztításnak, újabb építéseknek a története – s ha még csak ez lenne, de nem, mert ott vannak az emberek is, akik ezeket a házakat építették és építették, lakták, használták, dolgoztak bennük: Wolfram János rézműves- és Hoffmann Géza asztalosmes-

tertől a zsidó elemi színjátszó kisdíák-jain át a panelszerelő szakmunkásokig, Hoffmanné Kelemen Anna pincérnőig (a Balaton cukrászdából) és a május 1-jei felvonulókig mindenki.

A térség földrajzi adottságainak és korai alakulásának áttekintése után két nekifutásra sorra járhatjuk az összes házat a Kossuth Lajos utca páros, majd páratlan oldalán a Takarékné-udvartól a postáig, a Hungáriától az édességboltig, majd „a Cserhát déli végvidékén” és a Vásártér határán, hogy aztán megismerkedjünk a Búzapiac térrel és lakóival, végezetül pedig a Zsidó udvarral – nem mintha menet közben nem lenne bőven alkalmunk elköszönni mindazoktól a zsidó polgártársainktól, akik a Vásárállás többi házában, üzletében laktak és kereskedtek, amíg tehették.

A városrész másik jelentős felekezetéről, az evangélikusokról is bőven esik szó: templom, iskola, lelkeszlakás, nőegylet és leányegylet, a középiskolások Ifjúsági Luther Szövetsége, Keresztény Ifjúsági Egyesület: az ember nem győzi kapkodni a fejét, micsoda gazdag, sok szálból szőtt közösségi háló fogott össze felnőttet, gyereket a régi Magyarország egy-egy átlagosnak mondható kisvárosában.

És a társasélet helyszínei között kedvenceink, a vendéglők, kávéházak, cukrászdák! Családi fényképes skatulyákból élénk lépnek a régi tulajdonosok, pincérek, vendégek – olykor még az is kiderül, mit kártyáztak, miről beszélgettek azoknál a régi asztaloknál. Szikvízgyár és szeszgyár, gabona, vas, illatszer, cipő (de micsoda cipők és micsoda daliás cipészsegédek!), közben az agg Táncsics veszprémi vendéglátója és az Esterházyak tudós levéltárosa, az itáliai Magyar Légión zsidó századosa, itt egy deszkauzem, amott egy főszolgabíró, kofák és gyerekek a vásártéren...

Nem is sorolom tovább, már csak azért sem, mert aki veszprémi ettől nem rohan azonnal a könyvesboltba, hogy megkaparintsa ezt a kincset, az nem érdemli meg a városi polgár nevezetét.

Ha megkaparintotta, nemcsak ezt az adatgazdagságot fogja élvezni, hanem a könyv barátságos stílusát, ép, kerek, olvasható mondatait, szellős, áttekinthető tördelését, a megértést okosan segítő tipográfiáját is. Sok a jóból? Pedig van, amit még nem is meséltem. A mellékletek! Mit, hogy az unalmas? Óriási tévedés. Először is: takaros táblázatokban az összes közterület névváltozásai a 19. század közepétől máig. Aztán a házak címváltozásai. A levéltári források és két sűrű oldal irodalomjegyzék, 70 fölött van az idézett könyvek, cikkek, tanulmányok száma! Csodás, precíz jegyzetapparátus (az is gyönyörködhet benne, akinek nem hivatása a történelmi kutatás), ugyanilyen pontos, kimerítő képjegyzék, helymutató és kedvencem: a névmutató, amelynek 12 sűrű oldalán Abafalvi József cukrászmestertől Zsebe József gépkocsivezetőig, a 31. honvéd gyalogezredtől a Zsolnay Porcelángyárig bolyonghatunk emberek és intézmények buja vadonában.

És a végére hagytam a legeslegjobbát. Minden fejezet végén van egy oldalnyi ajánló, ilyen alcímekkel: *Olvasni-
való; Kutatnivaló; Hallgatni- és néznie-
való; Filmajánló*. És ott a legszűkebb környékre és lakóira vonatkozó írások, a levéltári forráshelyek, internetes linkek, letölthető filmek garmadája.

Ha én történelemtanár lennék, akár felső tagozatban, akár gimnáziumban, de még szakközép- vagy szakiskolában is, simán eldobnám a kötelező tankönyvet, és ezt adnám a srácok kezébe. Mert ebből az igazi történelmet lehet megtanulni, azt, ahogyan a mindenkori emberek átérték, sőt ahogy mi épp átéljük a magunkét. Meg lehet tanulni belőle, hogy egyáltalán: mi az, hogy történelem? Mi az, hogy történelmi kutatás? Mi annak a haszna, a hozadéka, az értelme? És bizony mondom, a lehető legjobb minőségű történelmi szemléletet lehet megismerni ebből a szerénynek látszó, szép kis könyvből: amelyik tiszteli és szereti az embert, a városát és ezeken keresztül (nagy szavak, de mit csináljak?) a hazáját, mindenestől, na. Pokolba a császárokkal és csatákkal, éljen a Vásárállás!

Saly Noémi

A Nagy Háború nyomában

*Sétál a család a Nagy Háború
nyomában* (füzetbemutató és
séta). Koordinátor: Nagyné
Kozma Ildikó. Kísérőrendez-
vény: *Sublótba zárt háború*,
2015. október 7.

2015. október 7-én egy kis délutáni, múltba tekintő sétára invitálta az érdeklődőket az Eötvös Károly Megyei Könyvtár, amely egy kiállításmegnyitóval kezdődött, majd a különböző iskolákból érkezett diákokat kisebb csapatokra osztották, hogy külön-külön járassák be az öt útvonal valamelyikét.

Megnyitóbeszédében Porga Gyula polgármester arra kérte a gyerekeket, hogy nyugodtan „szekálják” otthon a szülőket, hogy mindenképpen járják be ezeket a kijelölt városi helyszíneket, és fedezzék fel családjukkal együtt a múltat. Hiszen egy ilyen tragédia, mint amilyen az I. világháború is volt, így vagy úgy, de szinte minden magyar család életére rányomta bélyegét. A megnyitón Zsilinszky Cecília énekelt, citerán kísérte Jákói Bernadett, akik egy gyönyörű magyar nótával zárták a műsort.

Jómagam a Földesi Ferenc által vezetett csapatot kísértem és fotóztam. Vezetőnk mély átéléssel mesélt az egykori épületekről, azok használatáról, a katonák szálláshelyéről, emberi sorsokról, és arról is, hogy a veszprémi városkép mennyire megváltozott az elmúlt évtizedek során, ami az utókor nyomkereső munkáját

jócskán meg tudja nehezíteni. Csak azt bántam, hogy nem volt időnk végigjárni a kijelölt útvonal összes állomását, ugyanis 16 óra körül minden csapatnak abba kellett hagynia a túrázást, bármerre is jártak.

Igaz, csak kívülállóként, de volt már szerencsém bepillantani egy-két rendezvény szervezése mögé, s tudom, hogy nem könnyű feladat (különösképp, ha iskolákkal kell időpontot egyeztetni). Éppen ezért szeretném elismerésemet kifejezni az Első Világháborús Centenárium Emlékbizottságnak (EVCE); a Bakony-Balaton Környezetvédelmi Oktatóközpont (BaBaKO) vezetőjének, Nagyné Kozma Ildikónak, valamint az Eötvös Károly Megyei Könyvtárnak – és itt kiemelném a Helytörténeti Gyűjtemény dolgozóinak szervezőmunkáját –, amiért ilyen rendhagyó délutánnal gazdagították az országos könyvtári hetet, és egy kicsit más szempöngből is megismertették a gyerekekkel a történelmet. (Ezenkívül az égieknek is hálásak lehetünk, hogy a borús idő ellenére nem esett!)

Amikor alkalmanként visszapillantunk a múltba – mint ahogy ezen a sétán is tettük –, nekem óhatatlanul mégis a jövő jut eszembe, és elgondolkodom, hogy az egyre inkább felgyorsuló életforma mellett vajon lesz-e még, aki emlékszik majd ránk, mikor már mi is történelem leszünk?

Marosvölgyi Gergely

Az első világháború emlékezete

2015. október 7., *Sétál a családban a Nagy Háború nyomában* (füzetbemutató és séta).
Koordinátor: Nagyné Kozma Ildikó. Kísérőrendezvény: *Sublótba zárt háború*

Az előző század a világháborúk évszázada volt, amire két évforduló is emlékeztet: a 2014-es év az első világháború 100 éves jubileuma, míg 2015-ben lett 70 éve, hogy befejeződött a második világháború. 1945 az élő emlékezet része (már nem sokáig), hiszen Jan Assmann német kultúrakutató szerint körülbelül 80 évet ölel fel az az időtartam, amikor kommunikatív az emlékezet, mert még élnek a sorsfordító esemény szemtanúi, átélői. Az első világháború viszont már a történelem része, amit mindig élővé kell tenni megemlékezések, évfordulók és egyéb ünnepségek segítségével, hogy újra a köznapi diskurzus részévé váljon.

A Laczkó Dezső Múzeumban 2014-ben nyílt kiállítás a *Veszprémiek ez első világháborúban, az I. világháború Veszprémben* címmel, a városházán első világháborús viseletek voltak láthatók, a Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjteményben pedig a táborig lelkészokról,

katonai kórházokról és orvoslásról tekinthető meg gazdag tárlat.

Az Eötvös Károly Megyei Könyvtár ilyen eseménynek adott helyet 2015. október 7-én, a *Sublótba zárt háború* című kiállítás megnyitójával – a kiállítás egyébként otthon őrzött első világháborús emlékekből állt össze, és a több mint egy éve tartó megemlékezés-sorozat része. Az Első Világháborús Centenárium Emlékbizottság elnökének, Porga Gyula polgármesternek a felhívására 2014 januárja óta gyűjtötték a veszprémi közgyűjtemények (a könyvtár Helytörténeti Gyűjteménye, a Veszprém Megyei Levéltár és a Laczkó Dezső Múzeum) a lakosság tulajdonában lévő emlékeket: fényképeket, naplókat, leveleket, képeslapokat, hadifogságban és a fronton készített tárgyakat vagy akár egy csatahajót ábrázoló, díszesen hímzett kendőt.

A megnyitó katonadalok előadásával kezdődött, ami a látvány mellett akusztikájában is megidézte a világháborút – a szerző szintén szervezett egy első világháborús emlékünnepséget pár éve Pécsen, így tudja, hogy mennyi pluszt ad egy hasonló eseményhez a citera és az ének hangja. Ezt követően Pálmann Judit, a könyvtár igazgatója és Porga Gyula polgármester köszöntötte az egybegyűlteket, majd Tóth Péter, a levéltár munkatársa mutatta be a kiállítás anyagát: a levéltárban megtekinthető anyag molinókon látható, míg a vitrinekben a később vándorkiállításokként funkcionáló világháborús emlékek foglalnak helyet. Megismerkedhetünk például a távoli Nikolszk-Usszurijszkba (Szibériába) hurcolt Blaska Jenő naplójával, a frontról küldött leveleket, képeslapokat író, egykor élő emberekkel vagy az otthon maradt családtagok és a háborúba induló katonák közös fotóival. A kiállítást Tóth Péter rendezte, dr. Földesi Ferenc, Nagy Szabolcs és Rainer Pál szakmai tanácsokkal segítette a munkáját, míg a tárlat elkészítésében Fa Lili Eszter és Gáty István vett részt.

A rendezvényhez kapcsolódik az immár több éves múltra visszatekinthető program, a *Sétál a családban Veszprémben*. Az országosan is egyedülálló kezdeményezés vezetője a Bakony-Balaton Környezetvédelmi Oktatóközpontot irányító Nagyné Kozma Ildikó – az interaktív helytörténeti séták keretében óvodások és alsó tagozatos általános iskolások ismerkedhetnek meg a korábbi években Veszprém város emlékeivel, tavaly pedig a zsidó múlt nyomait tanulmányozhatták az útmutató segítségével az érdeklődők. 2015-ben a Nagy Háborút hozza közelebb a füzet, épületek, személyek és kulturális gyakorlatok (hadigondozás, adományok, emlékhelyek állítása) felidézésével. Az előző füzetekkel egyezően mindegyik tematikus blokkhoz feladatok és térkép tartozik (idén már GPS-koordinátákkal), ami lehetőséget ad a város újfajta megismerésére. A kiadvány (a kiállításhoz hasonlóan) több ember együttműködésével született meg: Nagyné Kozma Ildikó mellett Szabóné Vörös Györgyi vett részt a szerkesztésben, Rainer Pál történész lektorálta a kéziratot, Palkóné

Jády Melitta készítette elő a nyomdai munkálatokat és Bontó László nevéhez kötődik a térképészeti munka.

A programsorozat (helytörténeti kiállítás és séta) több szempontból is előremutató. Egyrészt az együttműködés mintapéldája, hiszen több közművelődési gyűjtemény (könyvtár, levéltár, múzeum) összefogásával valósulhatott meg a rendezvény, bevonva az iskolákat, illetve helyi lakosságot is. Az iskolások vetélkedőn vehetnek részt a munkafüzet segítségével, a kiállított tárgyak pedig veszprémi és Veszprém környéki, elszármazott vagy később ide telepedett emberektől származnak. Ez az a pont, ami túlmutat a szokásos múzeumi kiállítási gyakorlaton, mivel a helyi, közösségi emlékezeti formák, család- és élettörténetek felidézésével valójában sokkal szélesebb kört érinthet meg a *Sublótba zárt háború*. A múlt megőrzéséért mi magunk is tehetünk – az emlékek összegyűjtése, az idősebb emberek történeteinek meghallgatása és lejegyzése nemcsak a történészek dolga, bárki tehet érte. Itt válunk mindannyian érintetté: családjaink múltja több szálon is érintkezik a történelemmel, amely nem feltétlenül tőlünk távoli események és döntések terepe, hanem a résztvevő, a sorsfordulókat átélő mindennapi ember történeteit is jelenti.

Somogyvári Lajos

Rosa Mystica

Rosa Mystica – Titkos értelmű rózsza című kiállítás a Szaléziánium Érsekségi Turisztikai Központban a Rózsafüzér Királynője tiszteletére. Veszprém, 2015. szeptember 19. – 2015. november 21.

Az október hetedikén tartott *Rózsafüzér Királynőjének ünnepe* kapcsán, az *Ars Sacra Fesztivál* keretében nyílt a Szaléziánumban az az ismeretterjesztő kamarakiállítás, amely Dr. Kuncsik Katalin gyűjteményére alapozva számos olvasót és a rózsafüzér történetéről szóló tablók mutatott be. A Pálfalviné Ósze Judit és a Dr. Léner-Pintér Sára kurátorok által gondozott, kítűnő látványtervű és kivitelezésű kiállítást Dr. Márfi Gyula érsek nyitotta meg, s énekével közreműködött a Szent Mihály-székesegyház kántora, Zsilinszky Cecília.

A *Szent Rózsafüzérről* II. János Pál pápa bocsátott ki apostoli levelet, s ez önmagában is bizonyítja, hogy a harmadik évezred elején is mind a nyugati katolikus egyház, mind a hívői számára fontos az az imádság, amely az Istennel való közvetlen kapcsolattartás egyszerű imaformája. A rózsafüzér, annak ellenére, hogy jellemzően máriás imádság, letagadhatatlanul Krisztus-központú is. A mariológia és a krisztológia mély összekapcsolódása

MARIA

S.S. NOMEN MARIAE

Clairvaux-i Szent Bernát és a ciszterci szerzetesek érdeme, akik nyomán a domonkosok, majd a karthauziak s a reneszánsz időszaka utáni újfajta ájtatosság szorgalmazói, például a jezsuiták tevékenykedtek. A rózsafüzér egyszerre jelenti a szent olvasót és az imádkozási gyakorlatot. Másrészt magában foglal és megjelenít számos rózsaeértelmezést. A rózsza, amely a korai keresztények számára ekként jelzi pirossága révén a vértanúk vérontását, fehérsége által a szüzek testi és lelki tisztaságát, azaz két rendkívül fontos keresztény erényt, mint füzér a 10–12. század után kerül az imaszámlálásba. Muret Szent Jakab templomában egykor még látható volt az a 13. század elején festett alkotás, amely azt ábrázolja, amikor Mária Szent Domonkosnak nyújtja át az olvasót. A 15. század végéről ismerünk egy spanyol fametszetet, amely Máriát már a Rózsafüzér Királynőjeként ábrázolja, aki előtt három – fehér, piros és sárga ruhájú – imádkozó ember a rózsafüzér örvendetes, fájdalmas és dicsőséges titkait jelképezve mormolja az imát. De a sixtusi kápolnában látható Michelangelo Buonarroti *Utolsó ítélet* freskóján is hasonló szerepű a rózsafüzér: egy már üdvözült férfi szenvedő társainak azt az olvasót nyújtja, amelynek segítségével ők is a mennyországba juthatnak. A rózsafüzér tehát az a segítség a testi, bűnös ember számára, amelyet a mennyből Mária juttat el hozzá, s amely, az általa végzett imagyakorlatokkal emlékeztet Mária és Jézus élettörténetére, továbbá az üdvözülésre mint a hívő ember végső céljára.

A Rózsafüzér Királynőjének hálaünnepét V. Pius pápa engedélyezte, miután a Szent Szűz közbenjárását kérve, 1571-ben, a lepantói ütközet alatt a rózsafüzért imádkozta. Meghallgatott imájának tulajdonította a keresztények pogány törökök ellen vívott sikeres csatáját. A nyugati kereszténység Szűz Mária segítségének tulajdonította a török hatalom lehanyatlását. Ennek nyomán számtalan hadi győzelem reményében imádkozták a rózsafüzért, s tartották meg évről évre Mária közbenjárásáért a hálaünnepet. A szent olvasó használata és az Olvasós Boldogasszony, azaz a Rózsafüzér Királynője a 15. században nemcsak Nyugat-Európában népszerű, hanem a Kárpát-medencében is. Amikor Esterházy Pál 1690-ben megjelentette a világ Mária-kegyképeit leíró könyvét, akkor azt kiegészítette a magyar képek leírásával, illetve metszeteivel. Ezek a képeken már feltűnik a *Lorettói Litánia* egyik invokációjának idézete, *A Rosa Mystica*, azaz *A titkos értelmű rózsza*.

A gondosan kivitelezett és elegánsan rendezett kiállítás anyaga két részre osztható. Speciálisan értékesek a Kuncsik Katalin körorvosnő gyűjteményéből származó rosariumok. Ezek az imaszámlásra használt, rögzült formájú szent olvasók a kiállítás számára részben saját gyűjtéséből, részben pedig a doktornőnek adott ajándékok közül választódtak ki. A rendkívül változatos formájú, nyersanyagú, kivitelezésű olvasók között éppúgy találhatunk

rusztikusan faragott, rózsabimbókat utánzó olvasót, mint műanyag gyöngyökből, fagolyókból vagy féldrágakövekből készült használati eszközöket. Ezek imához használt segédeszközök éppúgy, mint mentalitást kifejező dísz-, illetve emléktárgyak, amelyek egy-egy zarándoklatra vagy nagy jelentőségű eseményre emlékeztetik tulajdonosát. A kiállítás falakon látható része azoknak a tablónak a sora, amelyek néhány rózsafüzér imát mutatnak be, illetve a rózsafüzér ima történetét, felépítését és elmondásának algoritmusát, így például a *Kis rózsafüzér a gyermek Jézus Krisztushoz* vagy a *Missziós rózsafüzér történetét*, az *Örök rózsafüzér imájának legendáját* vagy a népi ájtatosság rózsafüzére titkoszatosságát. Megismerkedhetünk továbbá néhány magyar Rózsafüzér Királynőjének szentelt kegyhellyel, az olvasóhasználat és a rózsafüzér-imádkozás gyakorlatával, és a Mária-kultuszt, a rózsafüzér-gyakorlatokat bemutató kis kiadványok és szakkönyvek némelyike is a kiállító tárlóba került. Egy-két képreprodukció pedig a rózsafüzér ikonológiáját villantja föl. A tárlatlátogató számára nyilvánvalóvá válik, hogy a rózsafüzérnek és a szent olvasónak éppúgy megvan a leírható európai és Kárpát-medencei története, mint a vele kapcsolatos hálaadó ünnepnek, illetve a hozzá illeszkedő egyre bonyolultabb ájtatossági formáknak. A sokféle rózsafüzér használata mögött áll, hogy az általuk elvégzett imádságok sikereseknek bizonyultak, s a sikert követő népszerűség tartja fenn a mai napig az olvasónak mint tárgynak a mindennapi használatát és a meghatározott imaszámra alapuló, a keresztény hit alapigazságaira emlékeztető-felidéző mindennapos lelki gyakorlatokat.

Géczi János

Szent és érthetetlen

Hajnal Gyöngyi *A magyar szakralitás és a globalitás*, Veszprém, Szaléziánium, 2015. november 5.

Hajnal Gyöngyi bölcész-kutató november elején tartott előadást a Veszprémi Érsekségi Turisztikai Központban, melynek keretében az ősmagyar szakralitás és a globalizálódó világ lehetséges kapcsolódási pontjai képezték a társalgás alapját. Az előadás a Veszprémi Magyarországtudományi Kutatási Műhely eseménye volt – azonban végighallgatása után a fejtegetések tudományos státusa egyáltalán nem vált magától értetődővé.

Nehéz kérdés annak eldöntése, hogy milyen kritériumok alapján engedjünk be bizonyos szellemi tevékenységeket a tudomány berkein belülre – egy rövid előadás-kritika pedig semmiképp nem biztosít elegendő helyet arra, hogy mindenkit

meggyőző érveléssel álljunk elő valamely terület tudományos vagy tudománytalan mivoltával kapcsolatban. Mindezek tudatában talán ellentmondásosnak tűnhet kijelenteni, hogy Hajnal Gyöngyi bölcész-kutató (bármit is jelentsen ez a titulus) előadása az ősmagyar szakralitás és a globalitás (ami vélhetően a globalizációval ekvivalens kifejezés) összefüggéséről nem tekinthető tudományosnak. Ha annak tekintjük ugyanis, akkor nehezen fogjuk tudni értelmezni – szükségképp olyan elvárásokat fogunk támasztani vele szemben, amelyeknek képtelen megfelelni. Ilyen lehet például a fogalmi tisztaság számonkérése: jó volna tudni például, hogy mi a magyar szakralitás (azon túlmenően, hogy valami, amit nagyon régen nagyon sokan nagyon nagyra tartottak), vagy hogy mi a globalitás. És az utóbbit nem menti meg az, ha úgy véljük, hogy „a globalitás nem engedi meg önmagának, hogy definíciószerűen létezzen”. Ez ugyanis, sajnos, nem jelent semmit.

Igazságtalan lenne azonban azt a látszatot kelteni, hogy a címben szereplő két kulcsfogalommal kapcsolatban semmi ne hangzott volna el – lássuk tehát röviden, hogy mit tudhattunk meg egyikről s másikról, ha már definiálni nem lehet őket. Az előadás első része a magyar szakralitásról szólt, amiről azon nyomban kiderült, hogy a modern világ számára is ez a legfontosabb dolog, hiszen „ha ez a gondolat nincs, a modern világ üres”. Megengedve most, hogy a spiritualitás képes lehet bizonyos típusú kiüresedés és elidegenedés ellen védelmet nyújtani egy szélsőségesen anyagközpontú kultúrában, akkor sem válik teljesen világossá, hogy miért épp a magyar szakralitás lesz a globalizmus egyetlen ellenszere. Ha csak azért nem, mert az „az embert metafizikai személyiséggel párosítja”, és olyan egyezményes szimbólumnyelvet alkot, amelynek segítségével „beszélgetni lehet a világgal”. Ha az olvasó úgy véli, hogy tudományos előadás helyett ezoterikus jellegű kijelentések egymásra halmozását olvassa, nem jár messze a valóságtól. A show ugyanis alapvetően akkor működik, ha azonos értékrenddel bíró hallgatósága megdöbbenven veszi tudomásul, hogy neki igenis fontos szerep jutott a világ folyásában, és igenis lehet valaki, hiszen génállományába kódolták kiválóságát évezredekkel ezelőtt. Akárha egy amerikai kommunikátorképzéseken szocializálódott motivációs sámán olvasná fel a rovásírással írt *Sikerkalauzt*.

Ez azonban csak az érem hazai oldala: a globalitás sem jár sokkal jobban. Arról ugyanis megtudhatjuk, hogy „álmotdatja az emberekkel a globalitást”, valamint hogy ő maga ugyan nem valós, de „keresi a fizikai megvalósulási formáját”. Jóindulatú olvasatban ez egy hagymázos nyelvezetbe csomagolt, ám rendkívül kevésbé szubsztantív kapitalizmuskritika: azért vesz a kedves olvasó fagyaltot, sík-képernyős televíziót és okostelefont, mert valakik valahol elhitették vele, hogy ő ezt akarja. Mintha a kapitalizmus újratermelné önmagát azzal, hogy szükségleteket

és vágyakat termel – ami kétségkívül velősebb kritika, de mindjárt nem akkora újdonság, ha ez ember olvasott már például Marxot. Fizikai megvalósulása pedig nyilván nincs „a” globalizációnak, mint ahogyan „a” házasságnak, „az” egyetemnek és „az” inflációnak sincs – ezek ugyanis társadalmi jelenségek, amelyek részint fogalmilag konstituáltak, egyszerűbben fogalmazva: nem lehet őket megfogni. Aki pedig a ténylegesen megfogható jelenségek (a globalizáció esetében például a külföldön gyártott áruk, a külföldön élő barátok stb.) lajstroma után még mindig „nem látta” a globalizációt magát, az nem valami hihetetlen méretű kozmikus összeesküvést leplez le, csupán kategóriahibát követ el.

A globalitás további jellemzője, tudhattuk meg, hogy az „az emberi minőséget szeretné fölfejleszteni”, tekintve, hogy „a spirituális fejlettségi állandó meghatározza a tudatosságot és testiséget”. Ez a bizonyos „spirituális fejlettségi állandó” vélhetően rendelkezik valamilyen képlettel is, erre vonatkozólag azonban nem kaptunk további eligazítást, mint ahogyan az is kérdéses, hogy létezik-e mértékegysége a tudatosságnak és a testiségnek, esetleg ezek viszonyának. Én magam, őszintén bevallom, nem tudom értelmezni ezt az állandót, és az a gyanúm, hogy ha rákérdeznék, javarészt az eddig olvasottak büvkörén belül maradó, szintén definiálásra szoruló fogalmak terminusaiban kapnám meg a választ. Ez viszont menthetetlenül körben forgóvá teszi a projektet, ellentétben a tudományos igényű vállalkozások legtöbbszörével. Ha nem tudom például, mi az a Planck-állandó, és egyáltalán nem értek a kvantummechanikához, akkor is el tudja nekem mondani egy kellően rátermett szakértő a lényegét, olyan fogalmakra utalva, mint energia, idő, lendület és távolság. Ezzel szemben, ha az elméletemben szerepel a „drigza” fogalma, amelyről annyit tudok elmondani, hogy az „a zrigda hiánya”, a „zrigda” pedig a „drigza” ellentéte, úgy legjobb esetben is tolvajnyelvet és kezdetleges titkosírást tudok csak alkotni, tudományt aligha.

Ha pedig már titkosírás: a bebocsátás élménye, a kiválasztott kevesek közé tartozás pszichológiai hatásai nyilvánvalóan nem elhanyagolhatóak, és némiképp magyarázhatják is, hogy miért tartható meg egy ilyen típusú előadás. Azt azonban aligha magyarázzák, hogy miért egyetemi támogatással történik mindez, és miért hangozhat el az este folyamán például többször, hogy „az emberek önmagukból is kivándorolnak”. Nem mint-ha a kijelentés ne illett volna az este többi mondata közé – a szituáció szürrealitását pedig még kétségkívül növelte is. Olyannyira, hogy mikor a közönség (nagyjából 20 fő) kérdéseire került sor, és a válaszok között elhangzott, hogy „amit közösen gondolni tudunk, az egy energiamező”, ez már teljesen természetesnek tűnt.

Hát persze, hogy az.

Sivadó Ákos

Solymosi-est az Utasban

Solymosi Bálint íróval, költővel Bozsik Péter költő, szerkesztő beszélgetett az *Utas és Holdvilág Antikvárium*ban, 2015. november 12.

Egy művész habitusa szempontjából az exhibicionizmus elengedhetetlen tulajdonság. Az alkotónak, legyen akár festő, költő vagy zenész, büszkének kell lennie produktumára, és foggal-körömmel akarnia kell azt, hogy megmutathassa a nagyközönségnek. Persze az efféle magatartásnak párosulnia kell a megfelelő alázattal és tisztelettel.

Az *Utas és Holdvilág Antikvárium* november 12-én este Solymosi Bálintot látta vendégül. Beszélgetőtársa Bozsik Péter költő, az Ex Symposion folyóirat főszerkesztője volt. Bozsik Péter nemcsak Solymosi írópályáját ismerte, hanem életének különböző állomásait is. A társaság igen csekély számban jelent meg, de én mégis izgalommal vártam az eseményt.

A beszélgetés gördülékeny és közvetlen volt, annak ellenére, hogy szó esett az írói ellehetetlenülésről vagy a különböző sorsfordító vagy éppen sorsgátló találkozásokról. Solymosi szívesen beszélt munkásságáról és magánéletéről is. Fiatal korában például folyton castingokra járt barátaival. A kultikus Jeles András-film, *A kis Valentino* főszerepét például azért nem kapta meg, mert a rendező túl intellektuálisnak találta a szerepre, nem illett a koncepcióba. Ekkora már Nietzschét és Kantot olvasott. Vonzalma az irodalomhoz a helyi pap reformtevékenységének köszönhető, aki a fiatalokkal egyszerre hallgatott Beatlest és értette meg velük a Szentháromság bonyolult misztériumát. Megtudhattuk, hogy fiatal korában nem szeretett iskolába járni, viszont az előbb említett atya Remington írógépén Arany János balladáinak mintájára pötyögött hosszú-hosszú verseket, mintegy élvezve a gép mechanikus működéséből születő formákat. Máskor indigós papírba vésett különböző alakzatokat körömmel. Ekkor döntötte el, hogy építésznek tanul. A szocialista vasbeton építészeti eszményt azonban hamar meguntta, mert rájött, hogy a magyar építőipar nem a sydney-i Operaház-féle kivitelezéseket támogatja. Akkor grafikai pályán indult tovább, mentora Barcsay Jenő volt. A Művészeti Főiskolára azonban már nem jelentkezett. Úgy gondolom, ennek igen kevés köze volt az irodalomhoz, de érdeklődéssel figyeltem az eszmecserét. Hiszen egy ilyen eseményen nem feltétlenül kell az irodalomtudományi terminusokkal untatni a közönséget. Írótevékenységének lényegi meghatározója a neoavantgárd által közvetített szabadságvágy megtalálása és megteremtése. Valószínű ezért nem kedveli túlzottan a romantikus értelem-

ben vett anekdotát, mert fecseg, eltereli a figyelmet a lényegről.

Hallhattunk még arról is, hogy Solymosi Bálint többek között forgatókönyveket is írt, és nem áll tőle távol a filmek világa sem. Amikor felolvasott egy részletet készülő regényéből, ambivalens érzéseket keltett bennem. Félreértés ne essék, nem vagyok sem álszent, sem prüd, de véleményem szerint az indokolatlan, hatásvadász káromkodások nem illettek a csodásan megfogalmazott költői hasonlatokhoz. Tisztában vagyok vele, hogy ezek a szavak a karakter árnyalásához kellettek, de számomra nem illett bele a mű kontextusába. Nem akarok indokolatlanul belekötni, összességében tetszett a felolvasott műrészlet, és szeretném elolvasni a regényt. Nyilván, ha magamban értelmezem, máshogy hatnak az afféle megfogalmazások.

A beszélgetés végén szó esett a művészi ihlet hiányáról és a vidéki emberek kulturálatlanságáról. Bizonyára sarkított volt az utalás Solymosi részéről, de ha valakinek nincs lehetősége arra, hogy tanuljon, azért nem szabad megvetni. A művész beszélt arról, hogy kényszerből kellett visszaköltöznie szülőfalujába, és kevés inger éri ahhoz, hogy ihletet kapjon. A közönséggel való beszélgetés során kiderült, hogy az író komolyan aggasztja a művészet mai helyzete. Egy hölgy felvetette, hogy napjainkban szörnyű az, hogy az emberek nem tisztelik egymást, és folyton egymás szavába váganak. Solymosi Bálint erre úgy reagált, hogy ez nem lenne gond, ha nem hülyeségeket beszélnének. Ezen a ponton elhatároztam, hogy elolvasom valamelyik regényét, hiszen ezzel a mondat-tal maximálisan azonosulni tudtam.

Újvári Boglárka

Most már nem lehet viccelődni!

„5 órai tea” – könyvklub, beszélgetés Erdős Virággal Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Kisfaludy terem, 2015. szeptember 18.

Ismerős arcokkal telnek meg a székek a Kisfaludy teremben, most is azok jelennek meg jórészt, akik általában is kíváncsiak a Veszprémben tartandó irodalmi estekre. A kérdező, Kilián László gondosan előkészíti papírlapjait, amelyekre kérdéseit írta, azzal kezében vezényli a beszélgetést. Erdős Virág pedig egyik versének felolvasásával nyit, majd azzal is zárja az estét.

A költőnő a 2013-as *Ezt is el* című kötetével került be az irodalmi köztudatba, pedig előtte is szép számmal jelentek meg kötetei. Kiderült, hogy amennyire szókimondó, merész verseiben, annyira visszahúzódó, szavakat kereső a válaszadásban.

Kilián László gondosan becsomagolt kérdéseire egyébként is nehéz válaszolni, mert magát a kérdést is meg kell először találni, és csak azután jöhet a válaszadás. Nincs könnyű helyzetben, mert a kérdések nem könnyítik meg a róla kialakult kép árnyalását. Erdős Virág „szociális” irodalmat művel, Erdős Virág „női író”. A kérdező nehezen mozdul el ezektől a kérdésköröktől, annak ellenére, hogy Erdős Virág többször is jelzi, hogy ő már bizony túl akar lépni ezeken a sztereotípiákon. Már túl van „önmagán”, mondja. Az első kérdések mégis a közéleti líra körül forognak, és a beszélgetés többször vissza is tér ehhez a problémához. Ő vajon annak a része? Ennek a jegyében alkot? A válaszból megtudjuk: Erdős Virág szereti az esztétikait keverni a politikummal, fessegetni az irodalom, a költészet határait, de *éppen* nem túllépni azokat. *Jó botrányt kelteni*, mondja.

A beszélgetésből hiányzik az egy-egy kérdésben való hosszabb elmélyülés. S egy-egy hosszabban felépített kérdésre rövid válasz érkezik. Bár sokáig folyik a beszélgetés a női irodalomról, a női írásról, zavaróan biztosan véve annak külön létmódját, „formáját” az irodalomban. Kérdés még a siker, amiről az ő szemszögéből nem tudunk meg sokat, idegenkedik is ettől a szótól. A kettő össze is fonódik a beszélgetésben, *milyen jó, hogy Erdős Virág gyarapítja a női íróink számát*, csak a női író szerep marad kifejtetlen, nem tisztázódik, hogy ki mit ért ezen, mitől női a női írás...

Szó esik a *Rájátszásról* is, amelyre Erdős Virág a buli szót használja, s amely mára külön arculatot kapott. Erdős Virág elmondása szerint ez egy olyan „tér”, ahol mindenki beletesz saját karakteréből valamit a közösbe. A költőnő igyekezete mindvégig látszik a beszélgetés során, megpróbál adekvát válaszokat adni. A kérdések alapján azért szépen lassan kialakul a képünk ars poeticájáról. Szerinte a dal a versek eredeti létformája. A zene tehát fontos. Olyannyira, hogy most közösségi finanszírozásból készül lemez verseiből.

Előkerül a dráma kérdése, így a veszprémi kötődés is, mégpedig a Kabóca Bábszínházon keresztül, ahol a *Pimpáré és Vakvarjúcska* című bábjátékát adták elő. Ugyanígy szóba kerül a dunaújvárosi rádiójáték is. Erdős Virág mesél arról az érdekes tapasztalatról, amikor a szerzői szándék már nem érződik a szövegen, s az külön életet kezd élni, más emberek értelmezésében születik újjá.

Kilián László időnként belemerül a részletekbe. Hosszan dicséri a *Négyeshatos* kötet képi megjelenítését, többször kiemeli: *ezt Erdős Virág maga rajzolta*. Erdős Virág örül, amikor az embert hagyják alkotni. Felolvassuk a *Négyeshatos*-ból, kiemeli: nem akar gyerekíró lenni, ez a kötet egy korszak kezdetét és végét is jelenti egyben, most tovább akar lépni. Az új téma Budapest, az új hobbi pedig a fotózás, a városról pedig vannak képek, s azok alapján készülnek a prózaversek, s egy három hónapos svájci ösztöndíjnak köszönhetően nyugalomban készül-

hetnek. Ezeket a minimalizmus fogja jellemezni, mondja. Aprólékos, *nem kiabálós* versek lesznek. Most már nem akar viccelődni tovább.

Tokos Bianka

Táj + Színház = Rendezés

Török Péter előadása, Éjszakai Egyetem, Pannon Egyetem, 2015. szeptember 23.

Előadónk Török Péter táj- és környezet-építész volt, vagyis „az” a Török Péter, akinek nevéhez fűződik többek között a budapesti új Nemzeti Színház parkjának, a sárospataki Rákóczi-vár parkjának és a szintén budapesti Szent István-bazilika környezetének tervezése. Címzetes egyetemi docens, számos alkalommal nyert építészeti díjakat, ezek közül is talán a legjelentősebb: 2012-ben magyar építészeti és építőművészet kategóriában a Prima Primitissima-díjat.

Szerda este szép számmal összegyűltünk az Antropológia és Etika Tanszéknek otthont adó épületben. Több ismeretlen, valószínűleg nem egyetemi polgár is megjelent. Az előadóterem egyre csendesül, pedig Török Péter még egy szót sem szólt... Kedvesen nézeget körbe (várunk még lakait?), mégis, tekintélyével képes elhallgattatni a közel 60 fős nézőközönséget. Felkonferálják, bemutatják, a kedves mosoly, szimpatikus tekintet végig arcára van írva, nyugodt benyomást kelt. „Én nem tudok nagy dolgokat mondani, de azt a káoszt, ami a fejemben van, ígérem, megpróbálom a lehető legjobban átadni és elmondani” – kezdi előadását, mellyel máris mosolyt csal a közönség arcára, feloldódik a kissé merev (‘pszt, előadás van!) hangulat, és egy oldottabb, kötetlenebb légkört teremt maga körül. Először is megköszöni, hogy itt lehet, valamint, hogy ennyien eljöttünk az előadására. Bemutatkozik, előre is elnézést kér az előadás hosszúságáért, de reméli, élvezni fogjuk... A végén kérdezhetünk. A prezentáció első pár diája után választ nyer az első kérdés, hogy mit takar a cím.

Előadását a *kultúra* szó etimológiájával kezdi. A föld megművelését állítja párhuzamba a rendezéssel. Az első mondatai után már érezzük, hogy ösztönművészeti alkotásban lesz részünk, s ez a három szó végig szorosan össze fog kapcsolódni a világában. „Minden kert egy színház” – fogalmazza meg nagyon egyszerűen Török Péter saját alkotásának alap gondolatát, magára vonva immár az összes tekintetet. Hogy is van ez? Részletesen elmeséli a görög színház jellemző motívumait, kiemeli főbb jellegzetességeit, mindezt szemléletes, színes képekkel, diákkal teszi, hogy a lehető legérdekesebbé tegye a közönség számára. Megtudhatjuk, hol is gyökerezik a táj- és kert-

építészet, ez hogyan kapcsolódik a görög színházhoz, melyek azok a ma is meglévő elemek, melyeket a kortárs kertépítészek is felhasználnak, illetve, hogy ő személy szerint hogyan alkalmazza ezeket a motívumokat, mi az, ami a legnagyobb inspirációval hatott rá, és mik azok az elemek, amelyek már szinte egyáltalán nem jelennek meg a színházak porondjain, külső terein. A diák sorban követik egymást, mindegyikhez van mit hozzáfűzni, elmagyarázni, mindezt szenvedélyesen, de szerényen teszi, alázattal és tisztelettel beszél elődeiről, példaképeiről, kortársairól és saját munkásságáról.

Az előadó már a legelején megemlíti egy szót, ami az előadásnak akár a kulcsszava is lehetne: káosz. Ő maga is kiemeli, hogy gyakorlatilag annyi mindenről tudna mesélni a hallgatóságnak, és emellett leginkább nem tudja, miről kellene, és így azt az utat választotta, hogy megpróbál lehetőleg mindenről. A káosz, bár elsőre sokkoló volt a rengeteg információ és forrás halmaza, végül hatott. Elhangzik a „színházkert” kifejezés, melyre ismét felkapják páran a fejüket. Kérdő és érdeklődő tekintetek szegeződnek az előadóra, aki azonnal magyaráz, hozzáfűz, ha a legcsekélyebb jelét is látja annak, hogy valaki nem érti, nincs tisztában azzal, mik hangzanak el. Na, de mi is az a színházkert? Ha elmegyünk egy színházi előadásra, valljuk be, kevesünknek tűnik fel, hogy egy-egy színpadi előadás mögött mennyi rendezés, munka áll. És itt nem a színészi rendezésről, hanem magáról a tárgyi dolgok elrendezéséről, a megálmodott színpadi kompozíció megvalósításáról beszélünk.

Bemutatja a táj kihasználásának módjait: az ókori földműveléstől a kínai rizsföldek hálószerkezetén és az egyiptomi geometriai rendbe szedett kerteken át a barokk kor megkomponált tájaiig. Mindezekben maga a rendezés a közös, az, ami a lényegét adja, mert mindenféle kertrendezésnek vagy akár zenei kompozíciónak, festmény kompozíciójának a figyelem irányítása a célja.

Kiemeli a ritmizálás lényegét, többek között az itáliai Teatro Marittimo (Tivoli) példáján keresztül, melyet tökéletesített természetnek nevez. Boncolgat jelenkori problémákat is, melyekkel a táj- és kertépítésznek szembe kell néznie. Ilyen például az elhagyott kert, vagyis az elhagyatott, kiüresedett színház, amiről így fogalmaz: „Az ingergazdag kertélménytől megfosztjuk magunkat, helyette az interneten bejárható kertekre szavaztunk”. Tehát a mai ember megelégszik a fantáziált kerttel, nem igényli a ritmizált, harmonikus, Édent idéző „kertszínházat”. Másik ilyen probléma, melyet csupán megemlít, a valódi kertrekonstrukciók hiánya volt.

Saját munkásságát csak pár szóval, utalással említi, nem beszél igazán arról sem, hogy mit takar gyakorlatban a kertépítészet, a tájrendezés. Az előadás legutolsó negyedében némi betekintést nyerhetünk az életművébe. Bemutatja az elképzeléseit, melyek alapján a Nemzeti Színház környezete épült: a víz jelentősé-

gét, mely szerinte „termékeny helyszíne lehet a színháznak”; az ősi hajóattribútum felhasználását és ennek inspirálóját, a Tevere szigetét (Isola Tiberina); a Zikkurat Galéria belső spirális lépcsőházát, alul a Könnyek Tavával; valamint a timpanonos kaput, azaz a vízbe döntött színházat. Beszámol még a gödöllői Grassalkovich-kastély tervezett kertrekonstrukciójáról, a Budai Vár épített kertjéről, és szóba kerül a sárospataki várkert is. Az előadás végén – még mindig ugyanolyan lelkesedéssel, mint az első mondatoknál – megemlíti jelenlegi munkáját, Tata főterének megtervezését, mellyel célja, hogy egy agórához hasonló, arénaszerű teret hozzon létre.

Az előadást Oscar Wilde szavaival zárja „Színház az egész világ, csak pocskék a szereposztás.”

A „kaotikus” szó nagyon jól jellemzi azoknak a gondolatoknak és érdekességeknek a tömegét, melyeket az előadó szerett volna megmutatni nekünk. Emésztteni kellett a hallottakat, aludni az előadásra egyet. Utólag átgondolva a hallottakat, már megértem az előadás témáját, miszerint „Táj + Színház = Rendezés”, azaz a színházi rendezés nem pusztán a színészek munkájára vonatkozik, hanem a táj éppen úgy igényli az emberi rendet, a rendezői beavatkozást.

**Balla Anett – Farkas Luca
– Takács Dóra**

Sorsvonal

Veszprém Televízió, *Sorsvonal – Veszprémi életutak*

A Veszprém Televízióban, a honlapon online is elérhetően *Sorsvonal – Veszprémi életutak* címmel szubjektív várostörténeti portréorozatot láthatunk „aki büszke Veszprémre, akire büszke Veszprém” mottóval. A műsor készítői úgy fogalmazzanak, hogy a példaértékű személyeket olyan élethelyzetekben kívánják bemutatni, ami nem mindennapi, így vezetvén kulisszák mögé a nézőt. A televízió weblapján a legfrissebb portré hőse Török László, a veszprémi Kittenberger Kálmán Növény- és Vadaspark igazgatója, míg a korábbiaké Oberfrank Pál színházigazgató, Érdi Tamás zongoraművész, M. Tóth Géza filmrendező, Dr. Márfi Gyula veszprémi érsek, Ókovács Szilveszter, a Magyar Állami Operaház főigazgatója volt.

Sorsvonal – veszprémi életutak – „aki büszke Veszprémre, akire büszke Veszprém”. Sors és hírnév, a városé, az emberé, s ami összefűzi őket. Erőteljes szavak. Erre szükség is van, mert az alapvető kérdés nem tűri a kitérő választ: milyen értékekre, teljesítményekre büszke Veszprém városa? S fordítva: miféle értékre büszke az, aki veszprémiségre büszke? Nem lehet kétséges a két kérdés mélyén húzódó azonosság. Valaki akkor és csak akkor lehet büszke arra, ami veszprémi, ha lehetséges személye-

sen képviselni azt, ami emblematikusan veszprémi. Tehát a kérdés megszületett: miféle érték az, ami sajátosan veszprémi?

Ha erre az egyszerű kérdésre gyors válasszal kívánunk szolgálni, könnyen Szent Ágoston-i zavarba jöhetünk, aki az idő fogalma előtt torpant meg, ezekkel a szavakkal: „Tehát mi az idő? Ha senki nem kérdezi tőlem, akkor tudom. Ha azonban kérdezőnek kell megmagyaráznom, akkor nem tudom. Mégis nagy merészen állítom: tudom...”

Egy logikai játékot gyorsan lefuttathatunk, hogy kiejtsük a legkézenfekvőbb válasz-jelölteket. 1. Veszprémi büszkeség az, aki itt, helyben született. Nos, ez nyilvánvalóan nem igaz, hiszen büszkék vagyunk sok nem itt születettre, a középkori királynéktól egészen néhány idegenlégiós, meghatározó kézilabda-játékosig. 2. Veszprémi büszkeség az, aki, ha személyesen nem is itt született, de a teljesítménye a városhoz kötődik. Nyilvánvaló, hogy ez sem igaz, épp az előbbi indok megfordítása nyomán: sok Veszprémbe születettre büszkék a veszprémiek akkor is, ha sikerük szülővárosuktól távol s távoli erőforrások révén teljesedett ki. Pillantsunk egyszerűen a fentebbi névsorra, a *Sorsvonal* hőseire. Ellenpéldaként pedig gondoljunk – a kézilabdás példát felmelegítve – egy-egy itthon felnevelt, majd a vendégcsapatban a veszprémiekkel szembenálló játékosra.

Marad a kérdés: miféle érték az, ami sajátosan veszprémi? A kérdés megértése érdekében lépünk egy nagyot! A *Trónok harcától* Fekete István *Csendes* padlásáig. George R. R. Martin, a *Trónok harca* szerzője egy beszélgetésben kifejtette a sztori mélyén húzódó írói megfontolást. Olyan ez, mint a cselekményvezetésre húzott káoszelmélet: a jelentéktelennek vagy elvesztettnek tűnő senkiből lesznek a leghatalmasabb uralkodók (pillangóhatás), míg a kiteljesedett, letisztult figurák és uralmi rendszerek ledőlnek, mint a kiüresedett bálványok. Ami a legfontosabb, hogy nem akárhogyan, hanem szükségképpen. A kis senkik ugyanis nem senkik, csak annak tűnnek, a hatalmasok pedig nem erősek, pusztán annak látszanak. Az írói erény eszerint abban áll, hogy ő látja s feltárja, hogy ki mire méltó – ki a bukásra, ki az uralkodásra. Szó sincs véletlenről, csakis rejtőzködő szükségszerűségről. Szó sincs „hát kérem, ez így esett” élményről, hanem kizárólag az „ennek így kellett lennie” megértéséről.

Ha valami egyáltalán nem a *Trónok harca*, az Fekete István *Csendje*, annak is a padlásjelenete. A véres birodalmi vetélkedéshez és trón-hajszához képest a falusi padlás nem is ugyanazon világ, hanem egy másik, párhuzamos világegyetem. „A kémények felhozzák az élők hangját, a kályhák zümmögését, az öröm vagy bánat egy-egy kiáltását, az alkonyattal kószáló baglyok és bőregerek pedig összekötik a nappalokat az éjszakákkal”. Itt megrendítődik az esemény, ha egy egér átsurran a pókhálós láda alól a tölgygerenda tövébe, mígnem a csapda karjai közül düledt szemmel nézi a végérvényes sötétséget. „Időszaga

volt ennek a padlásnak, meseszaga, mégis álmos valóságsgaza, mint az öreg bor-nak, amely híven megőrzi a föld, a töke, a venyigék, a nyár, az ősz, a táj és a szüretelők messze szálló dalának minden édes és szomorú emlékét”.

George Martin szavai után azonban gyanakodva fogadjuk az efféle mozdulatlan semmiséget. Bármely eldugott padlás lehet egy vándorló pillangó átmeneti pihenőhelye, ahonnan szárnyra kapva épp annyit mozdít a szellők áramlásán, amennyi elegendő az aktuális világ teljes felborításához. Aki ráismer erre a pillangóra, abból lehet királycsináló. S aki látja ennek a pillangónak az erejét, annak egyúttal látnia kell a fennálló uralom elmúlását. Fekete István visszahozott bennünket Veszprémbe. Vissza a kiinduló kérdéshez: miféle értékre büszke az, aki veszprémiségre büszke? Úgy tűnik, körvonalazódik egyféle válasz. E büszkeségben nem történik más, mint amikor valakinek lokális apropóból egyetemes értéket tulajdonítunk. Mindehhez kell az itt-kötődése, a pillangó rezdülésének helye és ideje, ugyanakkor kell tovagyűrűző erejének-hatásának határokat nem ismerő érvényessége.

András Ferenc

Madarak, bőröndök, testek

Ptah Színház: *A madarak nem alszanak*. Alkotó/előadó: Mykola Bondarchuk (Ukrajna), Domonkos Ágnes (Magyarország). Veszprém, Polgármesteri Hivatal – Kossuth terem, 2015. szeptember 10.

Ukrajna függetlenségének 24. évfordulója alkalmából látogatott el városunkba a Pthah Színház, Mykola Bondarchuk és Domonkos Ágnes személyében, akik az ukrán és a magyar mozgásművészet képviselői. A két előadóművész (színész/táncos) kifinomult formanyelve *A madarak nem alszanak* című előadásukban elevenedett meg.

A veszprémi közönség félig fel is tudta tölteni a körülbelül ötven férőhelyes előadótermet, ezt az előadás kezdetekor szomorúan vettem észre. Persze a fizikai színház alapvetően más befogadói attitűdöt igényel, így a prózai vagy musicalszínházhoz szokott közönségnek kicsit el kell rugaszkodnia a konvencióitól, hogy eljőjön egy ilyen eseményre. Talán a hírverés sem volt a legjobb. Jomagam is csak egy véletlen folytán szereztem tudomást róla.

A rendezvény kisebbségpolitikai hátteréről annyit, hogy Veszprémbe

már régóta működik az ukrán közösség kulturális érdekeiért dolgozó egyesület, akiknek ezt az előadást is köszönhetjük. Egy nyitóbeszéd előzte meg a műsort, mely a mű politikai háttéréről is szólt. A kijevi Majdanon 2014-ben történtek első évfordulójára, februárban mutatták be először a darabot, és azóta is rengeteg helyen játsszák. Aktuálpolitikai vonatkozásai egyértelműek.

„Az előadás egy bőröndből bontakozik ki” – így kezdődik a darab ismeretője. És valóban. A tárgymanipuláció már a tér berendezésével megkezdődik, és amint színpadra lépnek a színészek, érezni lehet a jelenlétük ritmikus lüktetését. A hétköznapi mozgások, mint a séta, a cipőpróbálás vagy éppen az imént említett bőrönd kinyitása megkomponált koreográfiák által válnak táncá. Azonban itt nincsenek lépések, csak az élet őszinte táncát látjuk, amit minimalista kalimbaszólov tesz felejthetlenné. A néző felteszi magának a kérdést: „Én vajon már táncoltam bőrönddel?” A válasz egyértelmű: így még sosem!

A testek munkájából kitűnik, hogy óriási szerepet kapnak a mikrojátékok és a függetlenítés. Előbbi esetében a legutolsó ujjperc mozgása is megkomponált, míg az utóbbi egy furcsa, emberidegen világ mozgáskultúráját idézi. A páros együttmozgása a test mágneses terét szimulálja, kiváló közös játék alakul ki a vonzás és taszítás erőinek képzetét felhasználva. Ehhez hasonló az antigravitációs tér megidézése és a slow motion technika.

Szép lassan veszi észre a néző, hogy a bőrönd nemcsak táncol az előadók-kal együtt, de színészkedik is. Kellékből átminősül a színészek játszótársává, meghosszabbított végtagjaikká, fizikai kiterjesztésükké. A tárgymanipulációnak vagy tárgyanimációnak köszönhetően elveszíti eredeti funkcióját, és rengeteg új interpretációs lehetőségre nyit kaput. Ajtó, írógép, ejtőernyő, takaró, páncél, roham-pajzs, pad, vonatkabin vagy kád – hogy csak néhányat soroljak fel a látott variációk közül. Mintha egy drámapedagógiai foglalkozás „Mi lehet ez?” című játéka elevenedne meg folyamatosan előttünk, csak épp sokkal nagyobb téttel.

Egyéb kellékek közül még egy férfi-zakó és egy mosogatócső kap hasonlóan széles lehetőséget a benne rejlő funkciók kinyilvánítására. A ruhadarab más és más pozíciókban történő felvétele által értelmezi újra önmagát, vagy éppen csak rákerül a bőröndre, és az ettől éppen egy apuka szerepét veszi fel. A műanyag bordázott cső pedig inkább állati (mérgező kígyó és madár) attribútumnak látszik. Persze mindez a befogadó képzettségétől függ.

Megindító metaforikus képek váltják egymást: egy megcsonkított papírhajó válik gyermekpólvá, egy kígyó megfojtja a férfit, majd a pólóból a férfi woodoo babája lesz, és szemtanúi lehetünk, hogy egy katonai kiképzés mintha megtörné az egész lelkét és testét. Különös ropogó zaj kelti újra életre, és egy 230 centiméteres

esőkabátos szörny képében tér vissza. A bőröndök ruhákat öltönek magukra, és így alkotnak egy családot. Az alkotók még azt is kitalálták, hogyan nézhet ki a szülés a bőröndöknél – hiszen a kisbőrönd az anyukájából mászik ki (honnan máshonnan?).

Mindeközben végig az az érzésünk, hogy a szereplők álmainak, vágyainak teljes mértékű lerombolása és elpusztítása megy végbe. Lehetne mosolyogni is, de a színészek játéka meggyőz arról, hogy sok hullanak a porba a szemünk láttára. A háborút idézi, ahogy a földre zuhanó marokkópálcák úgy kerülnek fel onnan egy kis harang csilingelésére, mintha Isten a halott emberek lelkeit szólítaná magához.

Az előadás végeztével a férfi a nézők háta mögé megy a bőröndjével, és onnan küldi előre azt a nőnek, amiből aztán egy fehér papírmadár szállhat fel. A probléma csak az, hogy a bőröndnek át kell jutnia a közönségen. „Az előadás egy bőröndből bontakozik ki?” – nem, a bőrönd maga az előadás üzenete. Csak akkor tud célba érni, ha a közönség saját magán is átszűri, tehát veszi a fáradságot, és értelmezi a látottakat. Valahol a háború elviselése is ilyen lehet. Az emberek közti kapcsolatokat fent kell tartanunk, hogy emberek maradassunk egy olyan összecsapás idején is, ami állati ösztöneinket hívna a felszínre. A tömegeknek (ez esetben a közönségnek) akkor sem szabad megfélemleniük a körülöttük történő dolgok értelmezéséről és megfelelő feldolgozásáról.

Távozásakor úgy éreztem, hogy az előkészített vendégkönyvbe feltétlenül be kell írnom egy mondatot: „Testek ilyen szépen még nem meséltek”.

Várszegi Martin

Mese kőről, fáról, természetről

*Szabó László Zoltán kiállítása,
Művészetek Háza, 2015. szeptember 19. – november 29.*

Szabó László Zoltán alkotásaiból nyílt kiállítás a Művészetek Háza Magtárában, Áfrány Gábor rendezésében *Kő, Kavics, Fa* címmel. Az alkotó bútorkészítéssel, -restaurálással foglalkozik, ugyanakkor alkot szobrokat kőből, fából, rendszeres résztvevője országos és nemzetközi fa- és kőszobrász szimpóziumoknak. Néhány évvel ezelőtt a Népi Iparművész és a Népművészet Mestere cím mellé Népi Bútorkészítő Mester címet is szerzett, ugyanis 1981 óta készít népi jellegű használati tárgyakat, ezen belül Balaton-felvidéki faberakásos bútorokat. Jelenleg Vörösnél él, gyakran vesz részt különböző

alkotótelepeken, számos köztéri alkotása látható nemcsak Magyarországon, de külföldön is.

A veszprémi kiállításon nem népi használati tárgyaiból, hanem kő- és faszobraiból válogatott a kurátor. A kiállítóterbe lépve a látogató úgy érezheti: mesevilágba csöppent. Talán nem véletlen, hogy szinte azonnal Buda Ferenc Kossuth-díjas költőnk *Mese* című versének sorai jutottak eszembe, ahogy végigfuttattam a szemem a sűrűn elrendezett, fehér posztamenseken álló, erdőt idéző alkotások során. „*Kőország / kővilág / kőfákon / kő az ág / kőágon / kőmadár / kőtolla / hulldogál*”.

A földszinti teremben a kőből készült alkotások kaptak helyet. Nem csupán a szobrok anyaga (mész, márvány, bazalt, travertin, homokkő), valamint a téma és gondolatvilág, de a címek (*Hullám, Kagyló, Csiga, Ararát, Kavics, Hal stb.*) is mind a természetet idézik meg, és hozzák közel a befogadóhoz. A természetközelség és a természetesség együtt él Szabó László Zoltán műveiben. Az élet legalapvetőbb formái, archaikus motívumok, totemek jelennek meg a különböző kagyló- és csigaformákon keresztül a szexuális felhangokkal bíró – *Az élet kezdete* című, spermiumot idéző szobor alakján át a *Szárnyalás és Mag II.* című alkotásokig. „*Kővirág / kőfelhő / kőölgyben / kőpatak / kőhegyen / kőerdő / kővízben / kőhalak*”.

A különböző természeti formákat rendkívüli letisztultsággal, mondhatnánk úgy is, tisztán ábrázolja. Minden sallangtól és felesleges részletől megszabadítva, magából az anyagból kibontva adja vissza azok lényegét. A letisztultsághoz hozzá tartozik a kövek simasága, finom felülete, a fény játéka a visszafogottan csillogó márvány kékségén, feketeségén vagy éppen hófehérségén, a kő természetes mintázata, repedései, színárnyalatai, foltjai vagy erezete. A természet által létrehozott tökéletes formák érzékeltetéséhez nem szükséges azok százszázalékos kimunkálása. Szabó László Zoltán ösztönösen alkotó művész, aki érzékeli az anyag „rezdüléseit”, energiáit, mely szobrait is átítatja; maga a természetesség mutatkozik meg ezáltal művein. Emellett az ellentétek játéka is folyamatosan épít, például az *Ararát* című alkotás esetében, ahol a fekete és fehér márvány, a sötétség és a világosság, a magasság és mélység differenciája dinamikát visz a szoborba. A kagylók, csigaformák, hullámok lágy-sága, ívessége és a kő keménysége, hidegsége, merevsége, tömörsége szintén ellentétpárt alkot. „*Vénséges / kőjuhász / könyájra / ő vigyáz / köréten / kőjuhok / fű is csak / kő jutott*”.

A népművészethez, a népmesék világához való vonzódása átjárja művészetét. Stilizált népi motívumokat, népmesei elemeket, madáralakokat fedezhetünk fel alkotásaiban, melyek soha nem élethű kidolgozottságukkal, inkább nemes és kifinomult egyszerűségükkel hívják fel magukra a figyelmet, vonzzák magukra a tekintetet. Emberi jelenlétre ugyanakkor mindössze egyetlen szobor esetében talá-

lunk utalást: a Metropolisz súlyos, hatalmas, fekete márvány golyóbisa, melynek egy szeletében fehér hengerek jelzik a várost, a civilizációt, a társadalmat, mellőzi a könnyedséget, bensőségességet.

A melegebb hangvétel az emeleten a faszobrok barnájában kerül középpontba; gondolatvilágában, tematikájában eltér a kővilágtól. A művész a fát, az állati eredetű szarut és a követ kombinálja a pogány szertartást idéző műveiben. Kiviláglik a keleti kultúrák és az ősmagyar-ság történelme iránti érdeklődése is. Ha távolabbról nézzük, azt is mondhatnánk, az alsó és felső terem hangulatában, színeiben, hőmérsékletében különböző világokat mutat be, reflektálva a „kintre” és a „bentre”, a láthatóra és arra a láthatatlanra, amely bennünk munkálkodik. Jung azt írja *Gondolatok a természetről* című könyvében, hogy „A lélek alapja a természet, és a természet teremtő élet. Valahányszor érintkezésbe kerülünk a természettel, tiszták leszünk”. Ez a fajta „lélek-jelenlét” és érintkezés érezhető Szabó László Zoltán szobrain is. „*Kőgen / kő a nap / kisbojtár / bújj elő / ostorod / kapd elő / s kő kövön / nem marad*”.

Dohnál Szonja

Hiány-jelentés

Szitár Katalin: *Hiány-jelek. Babits Mihály, Kosztolányi Dezső és Krúdy Gyula írásművészetéről*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2013. (Universitas Pannonica 24.)

Szitár Katalin *Hiány-jelek* című kötete több szempontból is izgalmas kihívás elé állítja az olvasót. Ez a nagyszerű arányérzékkel megalkotott munka a hiány-világok jelle szerveződésének jelenségén keresztül vizsgálja Babits, Kosztolányi és Krúdy „költői” prózáját a csönd, a semmi és a feledés háromszögletes pontjai nyomán, egy hiány-poétikai háttérdimenziót tárva fel.

Ez a feltárás nem pusztán az értelmezés rejtettebb rétegeit nyitja meg és teszi szinte magától értetődővé, hanem a befogadót a korszak lírai telítettségű prózairodalmának vizsgálata egyenesen arra ösztönzi, hogy magáról a szöveg létmódjáról is elgondolkodjék.

A hiány-jelek mentén szerveződő olvasás a nyelvi reflexió és az eredendő létszorongatottság irodalmi topográfiáját kínálja hasznosításra, mely a hasadások, szétnyílások indexeit teszi látványossá, és a köztük lévő viszonyokból olvassa ki a szóhiányra (Babits), a létdeficitre (Kosztolányi) és a múlteloszlásra (Krúdy) vonatkozó információkat. Ezek a kisugárással bíró olvasati helyek válnak az értelmezés alapjává: az elbeszélhetetlenség megszólaltatása mellett különösen fontosá lehet az azonosságvesztés

ricoeuri nyomvonalon történő felderítése is az „őmagaság” és az „ugyanazonosság” szerencsésen alkalmazott kategóriáinak segítségével. A hang karakterének (esztétikai meghatározottságának) és a hang hiányának dinamikája, a külső hallás belsővé transzformálódása fedi fel például *A golyakalifa* című Babits-regény alapmetaforájának én-vesztéses, illetve nyelvvesztéses jellegét. Szitár Katalin egyedülálló zenei-ritmikai fegyvellemmel és figyelemmel olvas: a hangalaki rendezettség nála világos jelentéskonstituáló erőként aktiválódik újra.

Az Esti Kornél-elemzés fókuszába a konstitutív lételemként schopenhaueri értelemben elgondolt „semmi” paradigmája kerül: a létről való beszéd e „hiány-jel” nélkül nem lenne képes szöveggé tenni azt a létszorongatottságot, mely a töredék létmódjából adódóan magában hordozza az egészt, sőt az egész potenciális jelenlétét. Különösen plasztikus a *töredék* fogalmának műfaji applikációja: Szitár gondolatmenete különös haszonnal lenne alkalmazható a modern líraolvasási stratégiák átszabásánál is.

Krúdy *Női arckép a kisvárosban* című Szindbád-története Turgenyev prózapoétikájának vers- és ritmuselméleti metanyelvi dimenzióival kerül összhangba, s Krúdy, ez a Kassák Lajos szavaival élve „melodikus író”, az emlékezés, illetve az emlék emlékezetének hiány-jeleivel töri meg a „gordonkahang” intonációját. Krúdy Szindbádja „az emlékezeti jel” provokációjának köszönhetően kísérli meg „helyreállítani a személy egészét, mint hang, kép és fogalom egységét”. Ez a technika metapoétikus is: Krúdy írásmódja mellett az értelmező elemző stratégiájáról is árulkodik. Az elbeszélői tevékenység otthonosságában nemcsak a karakter jelenléte válik szinte tapinthatóvá, hanem az irodalomtörténész érzékeny, követő tekintete is minduntalan megcsillan.

A kötet különlegessége és egyik legnyilvánvalóbb hozadéka a költői és a prózai szövegenerálás mintázatainak eltolódásait figyelő módszer provokációja: meggyőződésem, hogy Szitár Katalin olyan modellt dolgozott ki, mely a jelentéstulajdonító energiák felszabadítására különösen alkalmasnak bizonyult.

Csehy Zoltán

A korrupció lélektani dimenziója

Nebojša Majstorović: *A korrupció*. Gondolat, Budapest, 2013. (Universitas Pannonica 27.)

A korrupció már évezredek óta minden társadalomban jelen lévő és rossznak (mert törvénytelennek és/vagy bűnösnek) ítélt, ugyanakkor általában kiküszöbölhetetlennek tartott jelenség, mely egyaránt előfordul az ókorban és a jelenkorban, felüti a fejét diktatúrákban, demokráciákban, vallási közösségekben, a hivatalos és a civil világban. Korrupciómentes viszonyok talán csak a diktatúrákban és maffiastruktúrákban valósultak meg, ahol a magánügyek elrejtésének lehetetlensége és a megtorlás nagy kockázata szinte kizárja korrupció megoldások létrejöttét.

Korrupciót büntető rendelkezéseket már Hammurabi törvénykönyve tartalmaz (a megvesztegetett bírót a megnyűztetés fenyegette), és az óegyiptomi tudósítások vagy Konfucius tanításai egyaránt a korrupció gyakorlat általánossá válására utalnak, miként Ámosz próféta szavai is (5,12): „Tudom, hogy vétkeitek milyen számosak, bűneitek milyen súlyosak: ellenségei vagytok az igaznak, elfogadjátok a megvesztegetést”. És több ezredéves ugrással Szörényivel és Bródyval lehetne lezárni a történelmi ívet: „Nem nagy dolog elintézni, ha lenne, aki meghálálná”.

Ennek a rendkívül összetett kérdéskörnek egyik dimenziója kétségül művelődés- és gazdaságtörténeti. Kirajzolódni látszik, hogy felfelé ívelő korszakokban valamivel kevésbé, a hanyatlás idején jobban átítatja a korrupció a társadalom életét. Sokak szerint legfőképpen a közgazdaságtudomány illetékes ebben a kérdésben. Többben a versenypiaci viszonyok háborítatlan érvényesülését vagy éppen a piac hiányának, és még inkább, mint a mi Kornaink, magának a hiánynak tulajdonítják a korrupciót. Olyan megállapítással is találkozhatunk, mely szerint a vállalkozások irányultsága megoszlik az értékteremtés, a járadékszerzés és a szervezett bűnözés között. A problémakör harmadik dimenziója a jogtudományé. Annak ellenére, hogy az állami funkcionárius vesztegetési ügyeit már a régmúlt időkben is nagyon súlyosan büntették, a tilalmak büntetőjogi szempontból nézve szűk korre szorítottak, ezért aztán a jog nem is korrupcióról, hanem korrupciós bűncselekményekről beszél. Értelemszerűen a politológia is illetékes, elég csak Gombár Csabát idézni, aki szerint tág értelemben a korrupció a „közrossz” megnevezése. A politológusok szerint a korrupció megszüntetéséhez, mivel ez elsődlegesen politikai jelenség, mindenekelőtt politikai akaratra van szükség. Fontos tárgya a korrupció még a magatartástudománynak,

a deviáns viselkedés a szociológiának, de még a morálteológiának is.

Magyarországon a téma a közélet mellett a tudományos életben is napi-
renden van. Érthetően, hiszen például a
rendszerátalakítás első tíz évében a gazdasági
tevékenység hozadékának mintegy 18
százaléka, tíz évvel később mintegy 30
százaléka adóterhek alól kivont ügyletek-
ben keletkezett. Mindezt fontos adalék
Nebojša Majstorovićnak, az Újvidéki
Egyetem pszichológusának veszprémi
vonatkozású, az Universitas Pannonica
sorozatban megjelent könyvecskéje, mely
lélektani, szociálpszichológiai és er-
kölcpszichológiai dimenziókban közelíti
meg a kérdéskört, amikor a korrupció
okaikat, működésének sajátosságait és gyó-
gyíthatóságának lehetőségeit kutatja.

Majstorović vitatja a korrupciónak
az érdekre összpontosító közgazdasági
redukcióját (vagyis azt, hogy a korrupció
lényegét tekintve nem más, mint egyéni
vagy csoportérdek megvalósítását szolgáló
megvesztegetés és a köztisztviseléssel való
visszaélés), ugyanis szerinte a korrupció
mélyen összefonódik az emberi természet
moralitásával. Könyvében mégsem mora-
lizál, és amikor a lélektani jelenségekhez
etikai reflexiót fűz, azt elsősorban Kohl-
berg erkölcspszichológiája alapján teszi.
Az újvidéki pszichológus szerint a korrup-
ció egyaránt megjelenhet az egyénnek ön-
magával, másokkal és környezetével való
viszonyában. Az anyagi haszon megszer-
zése mellett a lélektani hasznot is hangsú-
lyozza, és mindkét esetben az erkölcsi el-
vek tudatos mellőzését vagy megszegését.
Másképpen: nem lehetünk korrüptörök
sem ösztönösen, sem véletlenszerűen. A
korrupció nagysága mérhetőségével kap-
csolatosan kételyei vannak, elterjedtségét
illetően kevésbé. Saját empirikus kutatása
alapján állítja, hogy összekapcsolódik
a társadalmi pozíció és a másoktól várt
korrupció (azoknak a megkérdezetteknek
a száma, akik úgy vélik, hogy valószínű-
leg meg kell majd vesztegetniük valamely
szolgáltatást ahhoz, hogy megkapják a
szolgáltatást, mely jog szerint jár nekik). A
szerbek úgy vélik, hogy leggyakrabban a
rendőrök, az orvosok és a nővérek meg-
vesztegetésére kerülhet sor, de még eléggé
gyakran a vámosok és az önkormányzati
tisztviselők esetében is, legritkábban a
főnökök és a tanárok körében.

Majstorović szerint a korrupció
egyéni és/vagy csoportérdeket szolgáló
visszaélés, mely egyaránt a jogi és az
erkölcsi törvények tudatos megszegése,
egyszersmind a rend, az ideálok és a biza-
lom szándékos semmibe vevése. A szer-
vezeti korrupció esetén a szerző egyéni,
csoportos és kontextuális tényezőkkel
számol, mely valamilyen külső nyomás
és a cél elérését lehetővé tevő alkalom kí-
nálkozása és felismerése esetén jön létre.
Nemcsak gazdasági nehézségek ellensú-
lyozásaként, hanem „normál menetben”
is létrejöhet a korrupció, amikor alkalom
adódik a profit nem etikus növelésére.
Egy idő után a korrüptív viselkedés a
problémamegoldás normálisnak tekintett
és megbecsült módjává válhat.

Arra a kérdésre, hogy milyen szemé-
lyiség alkalmas a korrüptóra, a geneti-
kus választ a Kohlberget követő pszicho-
lógus elveti. Abból indul ki, hogy a külső
kontrollos személyek jóval nehezebben
állnak ellent a társadalmi nyomásokkal
szemben, mint a belső kontrollal műkö-
dők. Kohlberg az erkölcsösség szintjét a
kognitív-morális fejlődés szintjével azo-
nosítja, és a két legfelső, vagyis a poszt-
konvencionális fejlettségi szintre tartja
jellemzőnek azt, hogy viselkedésünket
az alapvető emberi jogokkal és az igaz-
ság fogalmával egyeztetjük. A korrüptív
ember a szerző szerint macchiavellista,
akiből hiányzik az emocionális távolság-
tartás és a konvencionális moralitás hiá-
nya, és markáns vonása az anyagi sikerre
törekvés, a szorongás, a nárcizmus és a
pszichopátia. A korrüptív személyt olyan
tipikus kognitív hibák jellemzik, mint az
események befolyásolásának illúziója, a
túlzott önbizalom, optimizmus és aktiviz-
mus. A korrüptív személy az erkölcstelen
döntést gátló akadályokat eltávolítja: a
pszichopata leállítja a morális deaktivá-
lást, a normális személy pedig, mint ezt
Bandura leírja, újraszervezi a valóságot
(benne a jó és rossz jelentéskörét).

Az újvidéki pszichológus a korrüptió
jelenségeinek vizsgálatára négyféle lélek-
tani megközelítést javasol: a) individuál-
pszichológiai (a szervezetben felbukkanó
„rohadt almák” hatástalanítására példa-
képpen szolgáló „morális hősökre”, valamint
a korrüptóra fogékonyak gyógyító célú
kezelésére lenne szükség, b) csoportszem-
pontú (az „egy láda rohadt alma” ese-
tében hatékony lehet etikai kódex beve-
zetése, de még inkább az etikai (munka)
közösség, benne világos kommunikáció
az etikai szabályokról), c) interakcionista
és szociális háló megközelítést (vagyis a
saját etikai érettségünk és a szervezetben
uralkodó etikai légkör egymásra vonat-
koztatását). A gyenge csoportviszonyok
között (melyeket a ritka találkozások,
az érzelmileg hűvös, nem kölcsönös és
aszimmetrikus viszonyok jellemeznek)
létrejövő korrüptió legfőbb ellenszere
szerinte a gyakori kölcsönös viszonyok-
kal jellemezhető, empatikus erős csoport.
Csakhogy, figyelmeztet Majstorović, még
az elég gyakori és empatikus interakció-
ban is létrejöhet korrüptió, ha a referen-
ciaszemély korrüptált vezető.

A korrüptió terjedését Majstorović
szerint erősíthetik a pénzügyileg válságos
helyzetbe kerülő szervezet „odaadó” al-
kalmazottai, akikben a korrüptörök olyan
fegyvertársakat keresnek, akiket eléggé
könnyen meg lehet győzni az „amit tettem,
mindenki javát szolgálta a vállalatban”
ideológiával. A korrüptió könnyen racio-
nalizálódhat, rutinizálódhat, intézménye-
sülhet, és az új tagok már ebben a kontex-
tusban szocializálódhatnak. A rutinizáló-
dás elrejtje a korrüptiót, kikapcsolja a tuda-
tos részvételt, a személy tudatos érdeklődé-
sét. Az ideológiák lehetővé teszik, hogy a
korrüptörök eltávolodjanak saját etikai vét-
ségüktől, erkölcsi inverziókat gyártsanak
(a rosszat jóként élik meg), eredményen
csökkentsék a büntudatot és a szorongást,

viszonylagossá tegyék a tett törvénytelen-
ségét, kicsinyítsék az okozott kárt. Mindezt
a korrüpt szervezet még jótékonykodással
is álcázhatja. A témakörben végzett empi-
rikus kutatások a szerb pszichológust arról
győzték meg, hogy a pénz, a hatalom és a
népszerűség iránti erőteljes irányultság fo-
gékonyra tehet a korrüptív gondolkodásra
és viselkedésére, az immunitást pedig az
univerzális értékek felé történő irányulás
és a személyes érdekek meghaladására való
törekvés készsége erősítheti.

A korrüptió elleni fellépést tekintve
a szerb pszichológus természetesen
nem veti el a gazdasági eszközöket sem.
Legjobbnak a piacnak az állami szabályo-
zások alól való felszabadítását és az átlát-
hatóság növelését tartja. Ezzel szemben
a kormányok által kibocsátott korrüptió-
ellenes programcsomagok szerinte
legfeljebb csak arra jók, hogy jobb képet
kínáljanak a külföldi befektetőknek, a
korrüptiót viszont alig-alig csökkentik. Ő
a hatékony fellépést azokban a pszicho-
lógiai programokban látja, melyekkel új,
korrüptióellenes identitást lehet megte-
remteni. Ebben komoly szerepet kap a
problémát észlelő tudatszint emelése, az
alkalmas eljárások megkeresése és beiktatása,
az olyan univerzális jólétet támogató
értékek felismertetése, megértetése,
mint az igazságszeretet, a tolerancia és a
nyitottság. Az egyének és csoportok reha-
bilitációjának fontos eleme lehet az etikai
kódex, de még inkább az etikai légkör és
kultúra. Tapasztalatai szerint a munka-
helyi etikai oktatóprogramok ténylegesen
hatnak az etikai gondolkodásra.

Majstorović a korrüptiót a mai világ
egyik főbűnének tartja, mely ellehetetleníti
a fejlődést, hátrányos helyzetbe hozza
az egyén fejlődőképességét, lefokozza a
csoport munkavégzési és alkotói potenciá-
láját. Nem tartom túlzásnak végkövetkez-
tetését, mely szerint manapság a lokális
és globális jólét elérésének a korrüptió az
egyik legnagyobb akadály.

Kamarás István OJD

A barázda

*Masírozó angyalok. Kollázsolt
breviárium Fenyvesi Ottó
tiszteletére.* Forum, Újvidék,
2015.

Hogyan öregszik egy hobó? Hogyan őrzi
meg hobóságát, amikor „minden rendes
ember” óhatatlanul elrévedő tekintettel
keresi a múltjában életének értelmét, mű-
ködésének visszaigazolását? Az anarchis-
ta rendet tesz. Ellentmondásos kép ez,
amelyet a nemzedéktárs (barát, kolléga)
hajlamos volna érzékenyülten tudomásul
venni. Ám az utódok, kellő tisztelettel
és kíméletlenséggel, nem hagyják szó nél-
kül. Mint az ifjú leány, aki megkérdi: „És
hogyan szeretné a bácsi?”. Fölköli Gábor
például – elfogulatlan Sziveri-elemzést
is köszönhetünk neki korábban – így írt

2012-ben Fenyvesi Ottó *Némely részletek* című kötetéről: „meglepőnek tűnhet, hogy F. O. egyre gyakrabban üt meg olyan hangot, amelyet az elégikusság és az érzelmek visszafogott, férfias felvállalása jellemez (...) Mintha már-már elválnának a személyes, önként választott esztétikai preferenciák a körülmények által az emberre kényszerített tematikától”.

Förköli látványmagyarázatai helyénvalóak (elvesztett otthon, elvesztett kánon, a káosz és apokalipszis egykori üzenete mint sodródó palackposta), ugyanakkor a váltások mögött látnunk kell/lehet a mégis folytonos művészmagatartást, amely *mindig* szubkulturális beállítódásban találta/találja meg autonómiáját. Ebben az értelemben a (balkáni) háború előtti személyiségződés képe azonos a háború utáni szóródás képeivel. Mindkettő *ugyanazt* a választ adja helyzetre és korparancsra: a radikális nonkonformizmus méltóság-teljes öniróniával reflektált választát. Az 1993-as verseskötet, *A káosz angyala* óta úgy látom Fenyvesit, mint éppen (bácskai) lágyságában rendíthetetlen, nyersségében artisztikus művészt, Tolnai Ottó újhullámos rokonát. Ami korábban, egy diktatórikus szerkezetben a legelviselhetlenebb, legirritálóbb volt, mert nem *szemben* szólt, hanem *nélküle*, ebből a frissességből méríti lazaságát utólag is, a perfekcionizmus napjaiban. „Az első bácskai vulkanikus villanytelep” nem is évült, nem is korhad el. Ez a szubkulturából építkező/szétoldódó magatartás túlél mindent, túléli a sikert is, a farba rúgást is, a helykeresést idegenben. Fenyvesi nem a kortipikus összetörésből, a mártírumból új csúfot, mint testvéri barátja, Sziveri János, hanem az örök zsidóság, a mindennapi konzolidáció világát helyezi obligón kívül. Az ideológiai lózungoktól a rock and roll elszarodásáig. Ebben a megközelítésben a múltásás csak árnyalataiban nosztalgikus, sokkal inkább a megújító rítus dominál benne. Tárgyasított eredetmítosz Fenyvesi „műfaja”, akár – Tolnai mellett – a másik sympós atya, Végel László Szenttamás- és Neoplanta-reprodukciója.

Végelt is, Förköli Gábort is „természetesen” ott látjuk a költőt ünneplő antológia népes seregletében. Hány Fenyvesi Ottó köszön vissza abból a tükörből, amelyet a két szerkesztő, Virág Zoltán (egyébként Sziveri-díjas) és Orcsik Roland (egyébként Sziveri-díjas) állított a 60. születésnapra a Forum Kiadó jóvoltából (vezetője Virág Gábor, e. Sz.-d.)? *A Masírozó angyalok* olyan, mint egy térben kiterített időutazás. Ahogy egy kedves kolléganő mondta a könyvet forgatva: „előkerülnek mindenféle régi figurák, és találkoznak teljesen ismeretlen újakkal. Valami olyat hoz össze az antológia, ami nincs”. És mégis van, teszem hozzá, hiszen a kötetben az ünneplő művész poétikai szóródásai mögött sorra egy magát szétszórázó ember funkciói köszönnek vissza. Lám, *itt a szerkesztő határon túl* (egykori társak szólalnak meg, Maurits, Balázs Attila, Szügyi, Ladányi, Kalapáti, akivel F. O. egészen Londonig futott). Azután a *szerkesztő határon innen* (Nemes Z. Márió első verse

a *Vár Uccában* jelent meg, és ide is kötődik például Bencsik Orsolya, Jódal Kálmán, Benedek Miklós). *A kollázművész* (Szombathy Bálint). *A lemezlovas F. O., alias Koko Kommandó* (szakmabelije, Marton László Távoldó mintha helyette írta volna egykor: „a bakelit szaga kell az időutazáshoz”). *A műfordító*, azaz a „jugoszláv” lét kiapadhatatlan és semmi máshoz nem hasonlítható szellemi közegének letéteményese, aki egy-magában is igazolja egy történelmi illúzió termékenységének gyönyörű paradoxonát (itt vannak a kötetben lefordítottak, Jovan Zivlak, a régi harcostárs, Vladimir Kopicl és persze Slobodan Tišma). Azután Fenyvesi *veszprémi költő*-mivolta (verssel köszönti Géczy János, a hívó fél, az északi mediterráneum alkotója, akinek nemcsak abban volt szerepe, hogy F. O. új otthonra talált, hanem épp abban is, hogy innen felszabadultan lehetett visszafelé lokálpatrióta; kötetbeli írásában Végel megállapítása nem csupán mutatós mondat, hanem mély igazságot rejt: „F. O. igazán vajdasági költő akkor lett, amikor Magyarországra települt”). És azután mindenestől: *a zalánti-borbanmegjelenőfenyvesiottó*.

Költőnk évtizedekkel ezelőtt Marton László Távoldónak ajánlotta egyik kedves Fenyvesi-versemet, az *Éjszakai műsort*. Két sora – „A lemezjátszó tüje hibás barázdában. / Ezer éves szakadékban. Az utolsó bácskai éjszakában” – nekem ma is Domonkos Istvánt idézi meg. A „hibás barázdák” itt pontosan ugyanúgy a lokalizálhatatlan árvaságnak a metaforája, mint a *Kormányeltörésben* „téves csatateret”, hiszen a „barázdák” szó végtelenül finom mozdulattal a szülőföldre is asszociáltat. *A Masírozó angyaloknak* ezért is fölajzó meglepetése, slágere, mintegy emblémája a *Kormányeltörésben* horvát fordítása és mellette az eredeti magyar szöveg közlése délszláv ortográfiával. A K. monogrammal jelzett szerző a megtöbbszörözött nyelvhagyásból gyártott *közös irodalmat*. Mi lehetne ennél kifejezőbb és méltóbb születésnap ajándék egy költőnek, akinek egész élete épp e peremeken/határokon/lövészárkokon átható nyelvtérítés jegyében telt. Teljen még soká.

Reményi József Tamás

„Merni kell élni, sosincs későn”

Tungli M. Klára: *Tornyok fölött a szó... Vár Ucca Műhely Könyvek 37., Veszprém, 2015.*

Egyre gyakrabban jelennek meg naplók, emlékezők, irodalmi naplók, dokumentum értékű, eredetileg magánfeljegyzések, hogy ilyen tekervényesen fogalmazzak. Mindenesetre lássuk be, hogy az olvasóközönség egyre inkább

kíváncsi olyan szövegekre, melyekről érezheti, hogy valóság áll mögöttük. Ezek között vannak a vallomások, naplók, napi életünkről szóló szövegek. Tungli M. Klára *Tornyok fölött a szó...* című kötetét a Dubniczay-palotában, a László Károly Gyűjtemény termében mutatták be.

Tungli M. Klárának ez már nem az első prózakötete. Négykötetnyi vers után jelent meg a *Boldog szökés*, melyben kicsit szégyellősen, de prózai darabok is voltak, méghozzá naplójegyzetek, emlékezők. Majd ezt követte az *Átló a homlokodon*, az új könyv közvetlen előzménye, a nekikészülés a nagyobb terjedelmű beszámolóra, szembenézésre. Arra, amit talán nem csupán versben lehet megírni, aminek erősebb valóságillata van, hiszen ma már látnunk kell, akár tetszik, akár nem, a próza jócskán népszerűbb, olvasottabb lett a versnél. Még a költők hazájának tekintett magyar nyelvterületen is. A példányszámok pontosan mutatják ezt, de a könyvtárak kölcsönzési mutatói is. Elég, ha elbeszéltem (illetve tapintatlanul kibeszéltem), hogy a megyei könyvtárban, ahol egy ideje nem működik a lift a betörő víz miatt, a földszinten a készséges könyvtárosok kikészítették a leggyakrabban kikölcsönzött könyveket, hogy ne kelljen az olvasóknak két emeletet mászni. Nos, kérem, ritkán látni köztük verseskötetet. Ha egyáltalán látni. A 19. században a napi eseményekre, benyomásokra versben reagáltak az írástudók, és ezt várták tőlük a magyar nyelven olvasók; ma már ez ritkább, sokkal ritkább.

Tungli M. Klára új könyvét naplónak neveztem a felvezetésben. Ez úgy lehet pontos, hogy eléggé kitágítjuk ennek a szónak a jelentéskörét. Valahogy úgy, ahogy Spiró György tette régen egy esszében, mikor „műfajtalankodásunk történetéről” beszélt. Ebben a kötetben is keveredik a napi jelenségek, kis események leírása a régi emlékek földidézésével, a fölwillanó gondolatok rögzítésével és néha indulatos megjegyzésekkel. Ezek adják azt a valóságízt, amely kell az ilyen műfajú szövegekhez, hogy túlmutassanak a magánérdekű mondatok határain.

A kötet kulcsát számomra a következő kis részlet tartalmazza: „A valóság költni, de a parfüm a képzelet. Hogy női válasz? Naná, hogy az – nőből vagyok” (32.). Egyrészt azért, mert jelzi a tudatosan kevert műfajt. De fontosabb ennél, hogy a szerző szándékosan, büszkén vállalja, hogy női szemmel ír, számol be az általa ábrázolt világról. Mert ennek van, lehet értéke, ez adhatja azt a plusz hatást, amit, hogy így fejezzem ki magam, csak nő tud megírni. Nem versenyre kel a férfakkal, hanem úgy ír, ahogy nőként érzi, gondolja. Az igazi nőírók ezt mindig tudták, a magyar irodalomban mennyire igazolja ezt Bethlen Kata, a magyar Médeia, Kaffka Margit, az itt is többször említett Szabó Magda vagy akár Nemes Nagy Ágnes. Írhatnak életet is. A napló műfajában ráadásul ez elengedhetetlen, mert az olvasó rögtön megérzi a hamisságot, túlzást, szerepjátszást. De az őszinteséget, a valós érzéseket is. Tungli

M. Klára pontosan tudja ezt, le is írja: „A valóság, ha szeretettel fogadod, mindig dupláz” (42.). Persze, ebben néha benne van az is, hogy megbánthatunk másokat, sokszor a szándékunk ellenére; nem lepődnek meg, ha az őszinte könyv okán lenne néhány ember ezen a vidéken, akiben tüske marad, aki megsértődik. De ezzel számolni kell, a műfajjal jár, olvasunk csak bele például (hogy megyénken belül maradjunk), hogyan szakadt meg, sőt vált ellenségessé Rubin Szilárd és Galsai Pongrácz diákkortól mély barátsága. Persze, okosabb nem megsértődni, hiszen miért ne lehetne valakinek eltérő véleménye, vagy muszáj az, hogy valaki mindenkor mindenkit szeressen? Legalábbis ezt írja. Én is találok a kötetben olyan értékelést, mellyel nagyon nem értek egyet: a szerző lesújtóan ír Szász Imre *Ménesi út* című könyvéről, mely szerintem korszakos szerepet is betölthetett volna, ha a rendszerváltozás korában jobban megbecsülik a tudást. (Vagy akár napjainkban is.) Így is fontos, jó könyv Szász dokumentumértékű műve az Eötvös Kollégiumról. De ettől még tiszteletben tarthatom a más értékelést. Azt is, hogy a *Tajtékos napok* című regényt vegyes érzésekkel tette le.

A *Tornyok fölött a szó...* a legfőbb értékekről beszél, melyek szerzője életét meghatározzák: család, hit, tanítványok, költészet, művészet. Néha van ellentmondás is, mint ahogy minden emberben, hiszen egy nehezebb nap után azt írja le, hogy „ne a családban keresd az örömeid”. Ilyenek vagyunk: hol örülünk egymásnak, hol meg el sem bírjuk viselni egymást. Ezzel együtt Tungli M. Klára alapvetően boldognak tudja magát. Ezt sem sokan merték leírni a magyar irodalomban. „Igen, örömmel teremtetél, Uram, erősítem a hitemet, ahogy tudom, s néha, minden viszontagság ellenére tényleg azon kapom magam, hogy boldog vagyok” (23.). Örömet jelentenek a kulturális események, az osztálytalálkozók, a könyvek, a rokon kisgyerek, és ezek mellé odakerül, hogy megnyugtató a lelet is. Ez bizony hozzátartozik az élethez, a naplók ma már erről is beszélnek. Régebben nem illett.

Néhány apró hibát szóvá lehet tenni. Az első, hogy a neveket egységesen kellett volna jelölni, ha már a kötetben rövidítések is vannak. Zavaró, ha ugyanannak a személynek a neve négyféleképpen is megjelenik, hol a család-, hol a keresztnév van csak egy betűvel jelölve. Erős aforizmamondatokat találunk a könyvben, ezek gondolatilag a legjobb részek. Kár, hogy néha magyarázatokkal gyengülnek. Mennyire jó például, mikor egy bekezdés végén ez áll: „Merni kell élni, sosincs későn” (71.). Nem véletlenül írtam ez az idézetet recenzióm élére. Nekem, hozzám is szól.

Brassai Zoltán

Térátlépések

Térátlépések. Szerkesztette: Géczi János és András Ferenc, Pannon Egyetem, MFTK, Antropológia és Etika Tanszék, Veszprém, 2015.

A *Térátlépések* a 2015. március 26-án azonos címmel megrendezett konferencia összefoglaló tanulmánykötete, mely a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kara Antropológia és Etika Tanszék Kiadványainak, valamint a tanszék kutatócsoportjának egy újabb eleme.

Ennek a multidiszciplináris kutatóműhelynek korábbi kötetei is jelzik a csoport aktív működését és tényleges elkötelezettségét az antropológia, a filozófia, az etika és a humánökológia iránt. Első három munkájuk a 2014-es év terméke, nevezetesen a *Hungarológia Veszprém*ben, *A test mint antropológiai tér*, valamint az *Iskolakultúra 11–12. tematikus különszáma*. Az idei év kiadványai pedig egyrészt egy hosszabb projekt zárókötetete, a *Klímaváltozás, társadalom, etika*, valamint a most bemutatásra kerülő *Térátlépések* című mű.

Ahogy a konferencia felhívása is jelzi, elsősorban a kortárs kulturális antropológia iránt érdeklődőket szólította meg a rendezvény. Nemzetközi jellege révén nemcsak a magyar tudományos közösséget volt hivatott meginvitálni, hanem az egész Kárpát-medencében tevékenykedőket. A nemzetközi tudományos fórumra a 2015. március 26–27-én megrendezett *Magyar Napok 2015 – Nyugati magyar diaszpóra* című program keretén belül került sor, maga a kötet pedig az elhangzott előadások írásos változatait jelentette meg, így nemcsak a konferencia résztvevői, de az azon részt venni nem tudók számára is hozzáférhetővé váltak.

A konferencia az előző évi *A test mint antropológiai tér* történeti antropológiai szakmai eseményhez kapcsolódóan most az ember, illetve az emberi test cselekvési tereivel, e terek közötti átlépéssel, határátlépésekkel foglalkozott. Központi kérdései, ahogy az a konferenciafelhívásból is kiderül: *miként teremthet kapcsolatot a térbe foglalt egyén a másikkal, ha az a vele azonos vagy tőle különböző térben helyezkedik el, milyen térátlépési technikákat alkalmaz és ennek során milyen kérdései és problémamegoldásai adódnak?* Ezek megválaszolásához különböző szakterületek, így a művelődéstörténet, néprajz, pszichológia, színháztudomány vagy építészet, irodalom, nyelvészet, filozófia stb. képviselőit szólította meg. A teljesség igénye nélkül elmondható, hogy hangsúlyosak voltak a politikai, a filozófiai és etikai, a pedagógiai, a teológiai, az irodalmi és a geopolitikai témák.

Különösen figyelemre méltó, hogy az előadók között ott voltak a tudományos közösségek különböző szintjei, így a PhD-hallgatótól a fiatal kutatón

keresztül egészen az egyetemi tanárokig és MTA-tagokig. Következtetésként levonható, hogy kettős célt sikerült beteljesítenie ennek a fórumnak, egyrészt a témamegjelölésben meghatározott kívánalmaknak tett eleget, másrészt pedig ezt az elméleti problémát gyakorlatba iktatta azáltal, hogy térátlépések és határátlépések révén létrejöhettek egy tudományos diskusszió hallgatók és oktatók, kutatók között, mely által még értékesebbnek könyvelhető el a rendezvény és annak utóélete.

Rátérve a kötetre, minden igényt kielégítő, sokak számára érdekes tanulmányokat tartogató művet foghatunk a kezünkbe. A 34 tanulmányt betűrendben hozza, véleményem szerint ehelyett talán célszerűbb lett volna egy tematikus jellegű, a konferencia szekcióinak megfelelő tartalmi felépítés és ehhez egy szerzői névmutató. Így átláthatóbb és kezelhetőbb lett volna a kötet. Ebben az esetben ugyan nyolc, illetve – ha a plenáris előadásokat is külön csoportosítanánk – kilenc szerkezeti egységből állt volna össze a mű, és a tér és a térátlépések tematikus elkülönülését rendszerezettebben követhetné nyomon az olvasó. Ezt leszámítva valóban megfelelő, a tudományos igényeket kielégítő munka született.

A teljesség igénye nélkül számba véve néhány tematikus kört, elsőként egy jogi és részben filozófiai jellegű tanulmányt érintenék. Andrassy György *Nyelvek és nyelvi jogok a térben* című cikke a nyelvi jogok térhez kötöttségének kérdését vizsgálja részben a magyarországi és a határon túli magyarság, részben pedig globális szinten. A szerző három szinten különíti el mondanivalóját. Egyrészt jogi és filozófiai szempontból, másrészt jogtudományilag a kisebbségi nyelvek és azok használóinak jogait érintve, harmadrészt a hivatalos nyelv problémájának megoldási javaslatából. A nyelvi jogok és a filozófia című szakaszban kihangsúlyozza a nyelvszabadság implicit meglétét mind a filozófiában, mind a jogban, mely végül is a filozófia elmarasztalásának jogosságát szándékozik tagadni: „mindenkinek természetes vagy emberi joga van egy még csak kevéssé ismert szabadsághoz, a nyelvválasztás szabadságához vagy nyelv-szabadsághoz” (41). Ezzel a gondolattal válik kimondottá az eddig kimondatlan, mégis meglévő filozófiai állásfoglalás a nyelvi jogokat illetően. A nyelvi jogok és a nemzetközi jog című részben az ENSZ Emberi Jogi Bizottság egyetemes nyelvi szabadsághoz való jog kidolgozásáról esik szó a kisebbségi és többségi nyelvhasználók nyelvi jogainak változásain és változtatásain keresztül. Andrassy végül a tér szerepének értelmezésével kíván a hivatalos nyelv és a közéleti nyelv között megoldásra találni. Ez a rövid áttekintés is ráébreszti az olvasót, hogy a térnek, illetve átlépésének, valamint értelmezésének milyen hangsúlyos szerepe van akár a nyelvhasználati szabadság kérdésében, akár a hivatalos nyelv meghatározásának kérdésében, még akkor is, ha itt mindössze a hivatalos nyelvnek a régtől fogva,

hagyományosan beszélt kritériumára gondolunk.

Csehy Zoltán a lírai szövegek zenei metamorfózisait mutatja be, melyet az egyes zenei térátlépési stratégiákon keresztül ábrázol, s mint mondja, „a lírai szövegek helyzete zenei térben különösen bonyolult a térátlépési stratégiák tükrében” (81).

Kiss Endre *A szimmetria terei* című írásában a szimmetria-jelenség tudásszociológiai és részben filozófiai megközelítését szemlélteti.

Faragó Kornélia *Közelségek és distanciák – A térbeli létezés határ(talanság)airól* szóló tanulmányában a határt többek között mint a megkülönböztetés előhívóját, mint a megkülönböztetésre való ráeszmélés eszközét látja és láttatja.

Folytathatnám a felsorolást érdekesebbnél érdekesebb tanulmányok kiragadásával, ugyanakkor ehelyett mindenkit arra buzdítanék, hogy ha teheti, olvassa el az egyes munkákat, hiszen a konferencia központi kérdéseire megadják a választ az itt képviseltetett tudományterületek szempontjából, sőt gyakran túl is szárnyalják célkitűzéseiket, hozzátevé mindig még egy kicsit a tér, a térátlépési technikák és ezek megoldásainak, értelmezéseinek köréhez.

Laki Beáta

Milyen lesz az idő a Balatonon?

Az éghajlatváltozás társadalmi hatásai a Balaton térségében.

Szerkesztette: Agg Zoltán és Leveleki Magdolna, Veszprém 2015. Comitatus Önkormányzati Szemle. XXV. évf., tavasz

Ez az a kérdés, amire nem kaptunk pontos választ az elmúlt években folytatott kutatásoktól. Amit viszont megtudtunk, az az, hogy miképp vélekednek erről az emberek, s ez sem kevés. Hogy hol olvashatunk erről? A Comitatus 2015. évi tavaszi számának apropójaként jelent meg *Az éghajlatváltozás társadalmi hatásai a Balaton térségében* című tanulmánykötet.

Egy nagyon fontos és újszerű kérdéssel foglalkozik, melyben a szociológiai vizsgálódás, kutatás és figyelem elsődlegesen a környezeti és éghajlati változásokra összpontosul. Ezen belül pedig arra, hogy miként változtatja meg a társadalmat és az azt alkotó csoportok (egyének, családok) hozzáállását, közgondolkodását az éghajlatváltozás a térségben, valamint vizsgálja, hogy a különböző társadalmi osztályok, rétegek miképp ítélik, élik meg ezt a jelenséget. Különö-

sen fontos ez abból a szempontból, hogy a környezetkárosító tendenciák erősödéséért elsősorban az emberi tevékenység felel, egyszersmind katalizálja is azt.

A tanulmánykötet megkísérel választ adni a Balatoni régió és háttértelepüléseinek a vizsgálata kapcsán az olyan releváns kérdésekre is, mint például hogy milyen hatással van ez a Balaton turizmusára, és milyen irányban befolyásolja az egyéb gazdasági ágazatokat és a környezetvédelmet. Részletesen taglalja a környezet fenntarthatóságához szükséges lehetőségeket, valamint a környezetvédelmi célra létrehozott csoportok, szervezetek támogatását is vizsgálja. Felhívja a figyelmet arra a tényre, miszerint a természeti erőforrásaink elsődlegesen a társadalmat szolgálják ki, mégis kimeríthetők, így elsőbbségi probléma a környezet és az erőforrások szinten tartása, újratermelése.

A XXV. évfolyamát kezdő folyóirat immár 218. száma ezenkívül a túlnépesséssel, valamint a populáció szabályozásával foglalkozik részletesebben, valamint feltérképezi a társadalmi véleményt a növekedésszabályozással kapcsolatban. Manapság azonban az iparosodott, modern, centrumtársadalmakban éppen hogy a népesség számának tendenciózus csökkenésével van a probléma. A népességnövekedés problémája inkább a centrumtól távol eső országokban jelent elsődlegesen kihívást, aminek velejárója az erőforrások végzetes felhasználása, túlfogyasztása, áttételesen pedig a nagyfokú migráció miatt a kulturális különbözőségek gerjesztette feszültség.

A környezettudatosság kérdése is felmerül, valamint ennek fontos szerepe a környezet fenntarthatóságában. Értékszociológiai vizsgálatok segítségével méri fel a környezettudatosság mértékét a balatoni társadalmon, a különböző neműek, illetve a különböző iskolai végzettségűek között, és rávilágít arra a fontos tényre, miszerint a politikai hovatartozás is befolyásolhatja a polgárok környezetvédelemmel kapcsolatos véleményét, de csupán három kategóriába osztva a politikai nézeteket. Véleményünk szerint érdemes volna külön-külön, az egyes pártok szerint kategorizálni a választópolgárok hozzáállását, és nem csak jobb, bal, közép irányvonalra felosztani. De itt felmerül az apolitikusság kérdése is, és az, hogy még így is nagy azon választópolgárok aránya, akik nem döntöttek még az irányvonalak közül sem.

Felhívja a figyelmet a tanulmánykötet az Eurobarometer indikátorfelmérésére, miszerint az ár miképpen hat a környezettudatosságra és a hazai készítésű termékekre. Részletesen vizsgálja a környezettudatosság kérdését a nemek és életkor alapján. Érdekes, hogy egy 2007-es tanulmány alapján hogyan alakul a környezettudatosság például Amerika fekete társadalmában, valamint hogyan hat az iskolai végzettség a környezettudatosságra. Vizsgálja a társadalom véleményét a környezeti változások elleni teendők lehetőségeiről és módjáról, valamint az alkalmazkodási lehetőségekről, figyelembe véve az önkorlátozást, az

otthon szemléletet és az új technológiák alkalmazását. Kiemeli a tradíciók fontosságát a környezettudatosabb életmód megteremtése érdekében. Egy empirikus kutatás segítségével vizsgálja, hogyan függ össze a balatoni társadalom környezettudatossága például az iskolázottság mértékével, illetve a vallásossággal, valamint a lakóhely típusával.

A különböző elméleteket és feltevéseket alátámasztja, megmagyarázza a kötet ábrákban, diagramokban gazdag illusztrációs anyaga. A publikáció alapjául szolgáló kutatás az *Attitűd, mentalitás, történeti és kortárs alakzatok* elnevezésű alprojektjének munkáját összefoglaló tanulmánykötetben lelhető fel, melyet a Séd előző számában Laki Beáta ismertetett (*Klímaváltozás, társadalom, etika*, szerkesztette: Gécz János és András Ferenc). E tanulmánykötet szerzői hitelességüket szociológusi (Albert József, Formádi Katalin, Leveleki Magdolna), geográfusi (Agg Zoltán), politológusi (Kaiser Tamás) végzettségükből merítik, bevonva az írásba két tanítványt (Csapó Dávid és Hajas Bálint) is. A mű erősen ajánlott azoknak az olvasóknak, akik érdeklődnek a szociológia iránt, különösen pedig a Balatoni régió/térség viszonyai, az éghajlatváltozás hatásai iránt.

Hermann Vilmos és Csonka Bence

Címerben a város

Veszprémi Szemle.

Várostartörténeti folyóirat, 2015. 17. évfolyam, 3. sz.

Bele sem gondolunk, de az életünket észrevétlenül is körbeveszik a régmúlt emlékei, jelei. Nincs ez másként egy olyan szimbólum esetében sem, mint a címer, amely egy kisebb vagy nagyobb közösség (család, uralkodóház, város, állam) identitását fejezi ki, mutatja be a külvilág számára. Habár a nemzeti szimbólumok jelentősége látszólag szűkülőben van a modern világban, amelyben különböző módon, csatornákon zajlik az identitásformálás (vagy éppenséggel annak lerombolása), de a címer (és a zászló) megmaradt fontos közösségformáló erőnek, hiszen ott találjuk a dokumentumainkon, középületeinken, használati tárgyainkon.

A Veszprémi Szemle legfrissebb, tematikus (Emlékdézés: Veszprém címere és zászlaja) száma nem kevesebb vállalkozott, mint hogy feltárja a város két jelképének „mélytartalmát”. A szám látszólag a címertan (heraldika) szerelmeseinek szól elsősorban, de nem csak nekik – a helytörténészek, de akár a város múltja iránt fogékonysággal bíró olvasóközönség is örömmel veheti kezébe a folyóirat aktuális számát.

Földesi Ferenc nyugállományú ezredes, hadtörténész-kutató írása egyszerű

célt tűzött ki maga elé: bemutatni Veszprém város címerének történetét a középkortól napjainkig. Maga a tanulmány címe és tematikája száraznak, „akadémikusnak” tűnik, de a szerzőnek sikerült az érdeklődő, de a heraldikában (címertanban) járatlan olvasó figyelmét is lekötnie a mintegy 70 oldalas írásával (amely így egy tanulmány és egy kismonográfia között helyezkedik el terjedelmileg), és jól ötvözi a tudományos megközelítést a népszerűsítéssel és a közérthetőséggel.

A szerző érzékletesen vezet minket a veszprémi város címer történetének legfontosabb állomásain. Ismert, hogy a jelenleg is használatos szimbólum a heraldikában ritka megoldást alkalmaz: két katona is helyet kapott, egy lovaskatona és egy huszár. A lovas a címer legfontosabb részén, a pajzson kapott helyet (ez az ún. „mesteralak”), míg a kivont kardú huszárvitéz a sisakdíszben került elhelyezésre. Ennek a jelenségnek a magyarázata egyszerű: két közösség (városi polgárság és a nemesség) „egyesült” közjogi értelemben az 1848-as áprilisi törvények következtében. Ez a címerben is kézzelfoghatóvá vált, amelynek hivatalos megerősítésére 1906-ban került sor. Minden bizonnyal a végvári korszakból eredeztethető a címer létrejötte, így nem véletlen, hogy annak főalakja, a kivont kardú, vágtaozó lovaskatona testesíti meg a veszprémi várvédőt. Érdekes, hogy Veszprém szimbólumában nem egy mitikus vagy éppen statikus alak foglal helyet, hívja fel a tanulmány szerzője a figyelmünket, hanem egy dinamikus figura, aki a török időkben harcolt a városért, a hazáért.

A címerhasználatban hosszú évtizedekig változatlanul uralkodott, s nem meglepő módon a kommunista korszak hozott változást – az 1940-es évek legvégétől csak az állami címert volt szabad használni a pecsétlenyomokon, azaz a hatalom a szimbólumok tekintetében is egységesített, pontosabban fogalmazva – egyszerűsített, méghozzá a régi, ósdiak tartott hagyományok eltörlésének szándékával. Ám az 1960-as években számos település vezetésében felmerült annak igénye, hogy visszatérhessenek a történelmi címerükhöz. Veszprém városa 1971-ben tért vissza az 1906-os címeréhez, pontosabban annak polgári változatához (lovaskatona, sisakdíszben levő huszár nélkül), hogy három évvel később „modernizáció” essen át, azaz megjelent a pajzson egy vörös csillag, amely a „szocialista fejlődést” volt hivatott jelképezni. A kommunista szimbólum elhelyezése igencsak szerencsétlenül sikerült, hiszen úgy tűnik, mintha a páncélos vitéz leverné azt az égről... Ez a vörös csillagos címer egészen 1991-ig volt használatban, amikor is a demokratikusan megválasztott városi közgyűlés visszatért az 1906-ban elfogadott címerhez. Ennek ma is használatos változatát az ismert festőművész és grafikus, Somogyi Győző készítette el, aki a régi szimbólumot „fiatalította meg”, tiszteletben tartva a heraldika merev szabályait és a történelmi hagyományokat.

A tanulmányban nemcsak leírásokat, kordokumentumokat, forrásokat olvashatunk, hanem a szerző fényképekkel illusztrálva bemutatja a címeremlék városi épületeken való előfordulását is (többek között a volt városháza/Kapuváry-ház; Állami Polgári Fiúiskola/Kossuth Lajos Általános Iskola; volt Fecskendőház/Ipartesület, Veszprém Aréna, városháza, a „húszemeletes” toronyház, ahol a „vörös csillagos” címer látható még).

A Szemlében helyet kapott két rövidebb lélegzetvételű cikk is, Rainer Pál történész és Cziráki Veronika restaurátor (mindketten a Laczkó Dezső Múzeum munkatársai) tollából, amelyek Veszprém városnak jelenleg a Hadtörténelmi Múzeumban őrzött 1745-ös zászlaját mutatják be egyedi szempontból. Habár nem ismerjük a zászló létrejöttének körülményeit, sorsát évtizedeken át, de valószínűsíthetjük, hogy a hadizászlót az osztrák örökösödési háborúban részt vevő veszprémi nemesi felkelő alakulatnak készítették. Az is biztos, hogy az 1930-as években már Budapesten, a Hadimúzeum gyűjteményében volt, és a pecsétet, illetve pecsétlenyomókat leszámítva a legrégebbi olyan tárgyi emlék, amely megőrizte Veszprém város címerét. Mivel a zászló nagyon rossz állapotban maradt fenn, szükséges volt, hogy egy rekonstrukciós másolat készüljön róla, ami még folyamatban van, de hamarosan befejeződik.

Örvendtes, hogy a Szemle aktuális számát egy 30 oldalas, színes melléklet gazdagítja, ahol pecsétlenyomók (a legkorábbi 1347-ből, illetve 1950-ből, egy „természetesen” még a rákosista címerrel), címerek és címertervek (1906-ból, az 1974-es „vörös csillagos”), oklevelek a város címerével és annak köztéri ábrázolása (Veszprém Aréna, Ipartesület), az 1745-ös zászló mindkét oldala (az eredeti és a rekonstruált), helyhatósági adó- és illetékbélyegek, emlékplakettek, jelvények és dísz tárgyak (például címeres hamutál, cigarettatartó) sorakoznak egymás után, mintegy kiegészítve a szöveget.

Lagzi Gábor

Gyász, zene, felmagasztalás

Nemzeti Filharmonikus Zenekar, Veszprém, Hangvilla, 2015. november 15.

Mendelssohn *Hebridák nyitánya*, Chopin *e-moll zongoraversenye* és Csajkovszkij *V. szimfóniája* volt a programja a Nemzeti Filharmonia soron következő bérleti hangversenyének, melyet november 15-én, pár nappal a párizsi terrortámadások után tartottak a Hangvillában. Mint ekkortájt minden rendezvényen, itt is a terror áldozataira emlékeztünk rövid, néma vigyázállásban. Jóllehet konkrétan a párizsi merényletek áldozataira emlé-

keztünk, de magában ki ne emlékezett volna a nem sokkal előtte pokolgéppel Egyiptom felett felrobbantott orosz repülőgép ártatlan utasaira?

S milyen érdekes rendelése a sorsnak: míg Mendelssohnnal együtt, az ő zenéjével csodálhattuk meg a skót partoknál lévő szigetcsoport csipkés partjaiban a Teremtés e remekművét, Chopin és Csajkovszkij pedig épp a két gyászoló országhoz kapcsolódik. Chopin ugyanis épp zongoraversenyeivel a hónap alatt érkezett Párizsba, a városba, mely a szabadságukért küzdő európai értelmiség fő találkahelye volt a 19. században, Csajkovszkij pedig éppen e művéről írja: „Teljes meghajlás a sors, illetve a végzet kifürkészhetetlen parancsa előtt”.

A pillanat magasztosságát alighanem a muzikusok is átérezték: a Nemzeti Szimfonikus Zenekar tagjai és az est dirigense, a Kossuth-díjas Kovács János kivételes ihletettséggel varázsolták el a közönséget. A kritikus igazán két esetben van bajban: ha az eseményről nem tud semmi jót vagy semmi rosszat mondani. Itt ez utóbbi eset áll fenn... Kovács korát meghazudtoló energikussága, mozdulatainak rendkívüli árnyaltsága és plasztikussága, a zenekar ezzel együtt lélegzése, az egyes belső szólóállások hihetetlen intonációs pontossága és finomsága teljességgel lenyűgözött.

Az est szölistája a *Virtuózok* által megismert, kiváló adottsággal rendelkező pályakezdő zongorista, Gyöngyösi Ivett volt, akit technikai biztonsága, veleszületett zenei érzékenysége és a zene iránti alázata biztosan a legnagyobb zongoristák közé emel majd, ennek jelei a zárótétel sziporkázó humorának, beethoveni frazeálásának és hangsúlyrendjének tökéletes érzékeltetésében nyilvánult meg. A hangos tetszésnyilvánítást a művész Chopin *Op. 30. No. 4-es cisz-moll mazurkájával* köszönte meg.

A zenekari darabokat a karmester kotta nélkül vezényelte, ami páratlan memóriát tételez fel, ugyanakkor biztosítja a folytonos szemkontaktust muzikusaisaival. Ez különösen a Csajkovszkij-mű lassú tételében bírt jelentőséggel, ahol a hangzás arányait pillanatról pillanatra igazítani kell. Az egyetlen témára felépülő és annak a lét valamennyi formáját átívelő, az emberi érzésvilág sokoldalúságát teljességgel bemutató remekmű ez esti előadása valóban felemelte az embert a hétköznapi szürkeségéből, és meg-nemesítette... Jobbá tette, ha csak egy kis időre is, azoknak az emléket pedig, akikről a koncerten megemlékeztünk, ismeretlenül is felmagasztalta.

Rostetter Szilveszter

Hórák, doinák, nigunok

Veszprémer Klezmer Band,
Eötvös Károly Megyei
Könyvtár, 2015. október 11.

Az őszi könyvtári napok záróeseményeként a 20 éves Veszprémer Klezmer Band születésnapjára koncertjét hallhattuk október 11-én az EKM Kiskaludgy termében.

A dolgok általában sokkal egyszerűbbek, mint azt gondolnánk... Egy informatikus, egy zenepedagógus-jogász, egy rockzenész-népzzenész és egy vegyészmérnök négyen alkotnak egy zenekart, amely történetesen klezmert játszik. S hogy miért pont klezmert? Egyrészt mindannyian muzsikások, és mert egész egyszerűen megtalálta őket – és ha már megtalálta, magához is láncolta – a kelet-közép-európai zsidó hangszeres tánczene világa. Mint ahogy a jubileumi koncert közönségét is! Szinte tapintható volt a zsúfolásig telt teremben a zenekar felé áradó szimpátia, s a hajlandóság, hogy együtt ünnepeljék és jelképesen végigjárják újra a húszéves utat.

A házigazda intézmény képviselőjében Németh András könyvtáros megidézte a zenekar életének fontosabb állomásait, majd megjelent a négy muzsikós ünnepélyes fekete ruhában, a zenekari logóban is látható fejfedőkkel, és máris áradt a muzsika...

Jó volt hallgatni őket, s ahogy sorjázta a dallamok, úgy fogyott a kezdeti visszafogottság és izgalom a pódiumon. Az alapító zenekarvezető Barta János visszafogott humorral, finom öniróniával mesélte a zenekar történetét, meg-megállítva kis időre a zeneszót. Cseppet sem bánta ezt a közönség, hiszen mikor van ideje a történetmesélésnek, ha nem egy 20 éves jubileumi koncerten?

Megtudtuk, hogy 1995-ben minden egy zenei kazettával kezdődött, melyet zenésztársa, Koncz Gergő primás nyomott Barta János kezébe. Amerikából hozta, mondván, sok klarinét van benne... Tulajdonképpen a klarinét viszi a primet. Kell ennél komolyabb inspiráció egy zenészeknek?

Megkezdődött a kutatás, ismerkedés a különös zenével, a zenész barátok tororzása. A húsz évvel ezelőtti indulásban szerepet játszott Wollák László, a veszprémi Zsidó Hitközség akkori vezetője is, aki további zenei anyagokkal látta el az alakuló együttest. Az alapítók Abonyi Attila brácsás, népzzenész, a veszprémi Wágner Balázs nagybögös s ahogy a zenekari logó is mutatja, a kezdetekben két klarinétos: az ajkai Németh Róbert és a veszprémi Barta János. A húsz év során megfordult a zenekarban Bonczó István (gitár), aki Zeneakadémiát végzett muzsikusként komoly tanácsokkal látta el társait. Jelenleg már nem tag, de a zenei felvételek készítésében azóta is közreműködik. 1997-ben csatlakozik Tax Zoltán

(hegedű) és Sipos Balázs harmonikás. Őt váltotta Fodor Papp Ferenc, majd 2010-ben Bojnéc Gábor (harmonika) belépésével kialakult a jelenlegi felállítás: Barta, Bojnéc, Tax, Wágner. Az együttes tagjai klasszikus zenei tanulmányok után, többnyire népzzenészként érkeztek a csapatba, de nagyfokú nyitottsággal, fogékonysággal rendelkeztek, mely szükséges volt az új zenei stílus elsajátításához.

Beszédes műfaj a klezmer: magán viseli a zsidó gyökerek zenei motívumait, és magában hordja az évszázadok során együtt élő népek zenei kultúráját is. Ahogy a ladino a dél-európai, a szefárd a Nyugat-Európában élő zsidóság zenéje, úgy a klezmer Ukrajna, Galícia területén születhetett. „Földszagú” muzsika. Egy kritikus jellemezte így később a veszprémi együttes zenéjét, letisztultságuk, egyszerűségük, az autentikus népzenehez közeli hangzásviláguk okán.

A koncert színes, változatos zenei utazás volt. A '98-ban megjelent első CD egyik dalával indult: a lemez címe *Einladung tsum Tants*. Jiddisül azt jelenti: meghívás táncra. A továbbiakban hallhatunk rabbitáncot és szatmári dallamokat, lengyel és erdélyi menyasszonykísérőt. A *Csendesen üldögélve* című román eredetű doinával (pásztordallal) a korábbi formációkban játszó s már elhunyt két zenésztárs, Abonyi Attila és Fodor Papp Ferenc emlékét idézték.

Fennállása alatt a zenekar – a most megjelent *Húsz év* válogatás-CD-vel együtt – hét korongot készített, az ünnepi koncerten mindegyikből kapott ízelítőt a közönség. Bár a klezmer elsősorban hangszeres zene, idővel az együttes repertoárjában teret kaptak az énekelt dallamok is. Ezeket a produkciókat a születésnapjára koncert közönsége is nagy örömmel fogadta.

A Veszprémer Klezmer Band vállaltan az autentikus, a népzenei forrásokhoz leginkább közel álló utat járja, ellentétben a legtöbb – akár magyarországi, például a Budapest Klezmer Band – zenekarral. Sem a jazzre emlékeztető, hangszeres szólókkal teletűzdelt megszólalást, sem a rockosabb, harsányabb hangszereléseket használó zenekari felállást nem érezték saját útjuknak. Választásukat igazolta az idő: szaporodó meghívások, egyre komolyabb feladatok, nemzetközi bemutatkozások fémjelzik az elmúlt esztendőket. A több mint háromszáz fellépésből szívesen emlékeznek a *Kaláka-fesztiválokra*, a lengyelországi turnéokra, megfordultak a balti államok mindegyikében, és persze Veszprémhez sem voltak hűtlenek.

Az együttes büszke rá, hogy kétszer is rákerültek a *Budapesti Táncszínház* zenei CD-jére (1998-ban és 2000-ban), nem kisebb nevekkel dolgozva a hanganyag rögzítésekor, mint Halmos Béla és Eredics Gábor.

Felkérésre elkészíthették *A klezmer zene és eredete* (írója Walter Salmen) című könyv hangzó mellékletét. Megtiszteltetésnek érezték, hogy a CD zenei szerkesztését a kiadó az együttesre bízta.

Az idők során komoly és máig tartó kapcsolatot alakítottak Bob Cohennel,

aki Amerikában született, és már jelentős karriert futott be e műfajban, s Magyarországra települve a Budapest Klezmer Band alapítói közt láthattuk. Számptalan hangzó anyagot adott át a veszprémi csapatnak, régi amerikai felvételeket az 1910-es, 1920-as évekből, hogy stílusukat csiszolhassák, repertoárjukat bővíthessék. Barta János ma is tagja Bob Cohen saját zenekarának, a Di Naye Kapelyenek, mely szintén a klezmer letisztultabb, népi hangzásvilághoz közeli zenei útját járja. Talán mondhatjuk, hogy Magyarországon mindössze e két zenekar képviseli ezt a stílust.

A születésnapjára koncert záróblokkjában kárpátaljai dallamok hangzottak fel, mint például a 7.40 (szem szorok) mely annyira ismert és népszerű saját hazájában, hogy a máramarosi buszpályaudvar szignáljaként hallható nap mint nap.

A Kiskaludgy terem nem épp koncertterem, így a kiegyensúlyozottabb hangzás érdekében szükség volt a hangosításra, bár a zenekar szívesen játszik akusztikusan is. Az ünnepi hangulaton mit sem rontott a – még a dobogóra helyezett szőnyeggel is tompítani kívánt – kicsit karcosabb zenekari hangzás. Élvezetes, hangulatos muzsika a klezmer. Mint azt Barta János elmondta, zeneileg nem igényel különösebb virtuozitást, a kihívás inkább a stílus elsajátításában rejlik. A Veszprémer Klezmer Band ezen az estén meggyőzően tolmácsolta a dalokat. Elvárásolták, beleandalították közönségüket a bús, borongós vagy épp játékos, pajkos zenei világba. És mi több feladata lehet egy jó muzsikusként ennel? A koncert csúcspontját jelentették az énekelve előadott számok, így a hatásos záró szám is, szöveg nélküli imádság, egy vidám asztali nigun volt. Arra a kérdésre felelt vele a zenekar, hogy mikor lesz a következő koncert és terveznek-e újabb CD-t. S a válasz: té-rara té-rara rom, rajra té-rara rom...

További jó utat, sok sikert Veszprémer Klezmer Band! Köszönjük az élményt, köszönjük, hogy gazdagították városunk zenei arculatát, barátsággal:

Farkasné Molnár Csilla

Ajka–Pécs– Veszprém– (Ajka)

30y-koncert, Expresszó,
Veszprém, 2015. október 16.

Az idén 15 éves zenekar tavaly négy tagra csökkenve, de rögtön új lendületet véve végigtornázta a 2014–2015-ös évet. Az alternatív rock hazai viszonylatában élvonalbeli pécsi együttes megmaradt tagjai az elmúlt időszakban alapvető kérdéseket válaszoltak meg önmaguk zenei identitásával, következésképp a zenekar sorsával kapcsolatban.

A mostani őszi klubkoncerten egészen más élményt nyújtott a zenekar,

mint a 2014-es szeptember 29-i veszprémi fellépésükkor. Egy éve pár emblematikus 30y-dalt és a legújabb, 2014-es lemez néhány dalát játszották sok-sok zenei trükkel, zongorajátékkal, különleges hanghatásokkal és hangsúlyosan sok vokállal. Az énekhang izgalmassá tette a régi számokat, kevésbé pörgős, de a szövegre nagyon koncentráló előadásmód volt ez, lecsupasztva és újraértelmezve az olyan meghatározó dalokat, mint az *Ül és vár*, az *Azt hittem, érdemes* vagy a *Városember*. Az új verziókban elhangzó dalok nem lettek kevesebbek, inkább elgondolkodtatóak. Beck Zoli átvette a szólógítár szólamát, és ahogy azt az elmúlt időszak koncertjein nyomon lehetett követni, koncertről koncertre egyre élvezhetőbb szólóimprovizációkat játszott. A veszprémi koncerten az instrumentális hangzás előtérbe kerülésével a másik három zenész vokáléneke is háttérbe szorult, azonban ez a saját hangszerükhöz való erőteljesebb visszanyarodásra, karakteresebb zenélésre adott nekik lehetőséget. A hangsúly az éneklés és a hangszerek felelgetésére helyeződött át, ugyanakkor továbbra is a frontember énekhangját hagyták a fókuszban. A hosszabb, rendszerint a szöveghez kapcsolódó zenei motívumtól eltérő dallamot variáló szólók a dalokban teret adtak a közönségnek a szövegek meditatív átélésére és a jelentésképzés mélyebbre vitelére, ugyanakkor maguk a zenészek is elidőztek egy-egy zenei téma átélő kibontásánál, ami megint visszahat a dalszövegek jelenítésére, és aktualizálja, folyamatá teszi a már elhangzott szövegek befogadását is. Beck Zoli, a frontember értő és értelmező módon énekel, a közönséggel és zenésztársaival folyamatos kapcsolatot létesít, rendkívüli figyelemmel fordul kifelé, ugyanakkor befelé összpontosít, és észrevétlenül hangolja össze a színpadi munkája összetett elemeit. A legszembevetőbb a viselkedésében az a nagyon széles spektrumú érzelmi utazás, amit a számok előadása és a számok közötti színpadi jelenléte közben átél. Elhisszük neki a vidám számok közben a mosolyt, a szemlesütve előadott, belső monológyszerű önvalomásnál a lelki krízist, a tágra nyílt tekintettel, megfeszülő inakkal kiszakadó üvöltést. Fontos a bensőséges hangulat kialakítása a számára. Megköszönti a születésnaposokat, integet az ismerősöknek éneklés közben, megölelgeti, meglapogatja zenésztársait, járkal, iszik, anekdotázik, beleélésével adja át magát a jelenlétnek. A veszprémi koncerten a rajongókat is meglepő *setlist* megválasztása ezt az átélést erősítette.

Koncertnyitó számként az emblematikus *Ül és vár* című dalt szerepeltették, ami nem tipikus nyitódala a zenekarnak, viszont egyből képesek voltak bevonni a közönséget az együtténeklés párbeszédébe. A koncerteken kihagyhatatlan klasszikusok (*Rajszóggal középre*, *Azt hittem, érdemes*, *Bogozd ki*, *Városember*, *Sötét van*) mellett olyan, rég nem játszott dalokat is újra elővettek, mint az *Átszalad*, a *Hős* vagy a *Dadog*. A közönséget behúzta a koncert sodrása, a számokat végig énekeltek, a ráadás utolsó szertartásos dalának

refrénjét (*Sötét van akkor, amikor vége van*) hosszan skandálta a tömeg.

A bő egy év alatt több mint tíz koncertet végighallgatva kibontakozik egy jelentésmező, egy értelmezési sík, ami nemcsak a könnyűzenei koncertek pillanatnyiségében, jelenlételeményében fogható meg, hanem a négy zenész zenei létezésének, alkotói, egzisztenciális folyamatainak dalokba rejtett metaforikus megfogalmazódásaiban. Egyfajta meta-jelentéssík ez, ahol ugyanazok a többéves szövegek új és új jelentést vesznek magukra, mivel a szövegek jelölősorainak változatlansága egy dal esetében a hangszerelés és előadásmód folytonos változtatásával kimozdul, és az élő előadásban újra és újra megképződik. Persze csak akkor, ha nem önmaga emlékenekaraként funkcionál egy formáció, és nem az a célja, hogy egy dalt megpróbáljon egy egykor ideális (a popularitás kétes mércéjével megmért) hangzásvilágban reprodukálni. A 30y tehát a legjobb értelemben véve igazi koncertzenekar: leginkább a zenélés közben jön létre a dal, partitúra-ként értelmeződik a szöveg és a dallam, és az aktuális előadásban válik értelmezhetővé. A különböző zenei hatásokból saját hangzást létrehozni leginkább a koncerttérben sikerül. A seattle-i alternatív rock, a R.E.M., a Nirvana, a Doors, Cseh Tamás éppúgy zenei „pretextusokként” említhetők a zenekar hangzásvilágát tekintve, mint a Biohazard vagy a Helmet, de Chopin is lehetne emlegetni, ha a zongoraintrókra figyelünk.

A régi koncertfelvételeken érzékelhető pörgésből, ugrálásból visszavettek a tagok, inkább a gesztusok, arcjáték, az átélés mozzanatai, az érzelmek kimutatása lett fontos egy-egy szöveg kapcsán, és a kontaktus egymással és a közönséggel. A repertoár sosem ismétlődik teljesen. Elővesznek régi dalokat, egy-egy új dalt hoznak, de nem erőltetik a legutóbbi lemez végigjátszását. A hangulatukhoz közelítik a dalokat, megtervezik a koncert ívét, és szinte minden alkalommal van idejük találkozni a közönséggel a koncert után. Sokszor állnak elő rendhagyó, kedves gesztusokkal: a tavalyi lemezbe mutatón mindenki ajándékba kapta a friss nagylemezt CD-n. A *Városember* című számuk videoklipjéhez rajongói fotókat gyűjtöttek. A gesztusaikkal nem népszerűséget szeretnének elérni, hanem kapcsolatot hoznak létre az őket hallgató emberekkel. Ebben a közegben könnyebb olyan témákról énekelni, mint az abortusz, a hétköznapoktól való rettegés, a család nélküli gyerekkor, a kiüresedett házasság, vagy éppen az ünnepek megélése. A 30y-dalok fajsúlyos témákról szólnak, és keretet adnak a zenészeknek és a hallgatóságoknak is, hogy mindezekkel a témákkal szembesüljenek. A létkérdések komolyságának és a játékosság szabadságának dichotómiája tartja egyensúlyban a 30y nyújtotta koncertélményt. Ezt a dichotómiát pedig úgy lehet előidézni, ha létezik egy mellérendelő kapcsolat a zenészek és a hallgatóság között, valamint megvan az előadóknak az a fajta

bátorság, hogy önmagukkal és egymással őszinték legyenek a színpadon is, és kiálljanak az emberek elé a színpadon megélni egy csomó érzést, alkalmanként épp a saját zenekaruk kríziséhez kapcsolódóakat. Ebből adódik, hogy nem minden pillanat és nem minden koncert kiváló, mert egyébként sem mindig minden az. A veszprémi koncerten felszabadult a zenekar erre az érzelmi jelenlétre, ami aktuálisan egy hangzásban újra önmagára talált alkotói attitűdöt tükrözött.

Balcsik-Tamás Kinga

„Meggyújtom, eloltom”

Quimby Teátrum, Veszprém, Hangvilla, 2015. október 29.

Szerették máshogy megmutatni magukat a hazai alternatív zenekarok az utóbbi években. Komfortzónából menekültek, szerepeket cserélgettek, többet kezdtek használni a csendet. Ilyen újraértelmezett előadás a *Quimby Teátrum* fantázianevű is, amivel éppen a Hangvilla nagytermét töltötték tele.

Jók ezek az akusztikus(abb) műsorok, pontosabban előadások, mert inkább annak szánják őket. Attól izgalmasak, hogy eleinte csak szánták: kihívás volt a zenészek kiforratlan cirkuszt csinálni. Ugyanazzal a félamatőr lelkesedéssel ugorhattak neki, ami a klasszikus repertoárjukat ismertté tette, amiben sok lélek tud még lapulni. Nem tudhatták, hogy milyen lesz, és mikor beindult, a nézőkkel közösen hergelhették egymást az ismeretlen tetőpontokra. Ez eddig bármilyen új előadáson így van, a csendes-ülős koncerteken a körülmények is megágyaznak az élménynek.

A terem, az ülés ténye és biztonsága, tehát a színházi atmoszféra belevegyül a néző elvárásaiba. A csend a legszebb eszköz, amit egy ilyen koncert a zenészek kezébe adhat, szokatlan skálával bír tőle a dinamika. A fegyelmezett közönség és a hangok közé iktatott síri csend borzongásig tetőzheti az intimitást – azért is, mert a csend egy színházteremnyi ember közös munkája.

A *Quimby* eléggé szó szerint vette a teatralitást. Mindenféle vizuális eszközt bevetettek, bejátszásokat, színházi kellekeket és jeleneteket, fényeffektusokat. Vetítés foglalta keretbe az estét, Kárpáti Dódi (trombita, szintetizátor) és Varga Livius (percussion) beszínezett arcú filozofálására, párosuk színészi és hülyeségi kvalitásaira építették a műsort. Ők voltak a főszereplők. Biztatóan indult a dolog, az elején működött a túltolt ironia, nevettek a viceken. Később, ahogy telt a műsoridő, úgy fáradtak a poénok is, vagy ezek koncentrációja volt túl nagy két órára. Mondani akartak dolgokat, főleg jókat, csak a közlés eszközeit lehetett

volna máshogy kimérni. Túlzásba vitték a vicceskedést. A végére sikerült feljebb húzni, és tényleg van hozzá érzékük, az intellektuális humor mellett például Livius kényelmetlenül közlőről kivetített arca is valóban viccesen volt groteszk. Több zenével a kevesebb közjáték is nagyobb ütött volna. Az egyik tetőpontot Gerdesits Faszí (dob) paródiája hozta el: elképesztően mulatságosan karikírozta a dobosok teljesen felesleges szólóit, ahogy az összes útjába akadó tárgyat végigverte a színpadon. Magukat a számokat persze a megszokott profizmussal játszották.

Kiss Tibire (ének, gitár) a felépítésből adódóan kisebb szerep jutott, mint szokott. Persze akkor is erős a színpadi jelenléte, amikor inkább a többieket hagyja érvényesülni. A remek háttér-animációk elkészítésében képzőművész lévén kivehetette a részét, ha nem ő, akkor más emelte a hangulatot eltalált figurákkal, képekkel, gyakran kalandozott el rájuk a figyelmem. A fények is jók voltak, ha kellett, tábortüzesen lobogtak vagy drámaian viharlottak.

A *setlist* lehetett volna erősebb. Több kedvenc előkerült, amit hangos koncerten nem szoktak játszani, ezeknek örültem, de sok szám hatott hangulattöltésként. Jobb dalok maradtak ki miattuk, amik ugyanúgy passzoltak volna. Biztos a mondandó is közrejátszott a kiválogatásukban, ha így van, lehetnének vele lazábbak, nem fenyegetné a konzisztenciát. Valamennyire az újabbak ellen szólok ezzel, a legutóbbi lemezt talán egyszer hallgattam végig, a *Kicsi országról* viszont több kedves dalból merítettek.

Tetszett, hogy ki mertek hagyni slágereket, mint az *Autó egy szerpentin* – ami melleleg kiváló szám. A *Most múlik pontosan* azért elhangzott, de bele is illett a műsorba. Sokaknak a tehetségkutató nyál és a Csík Zenekar vonóinak nyekergése jut eszébe a címéről, pedig Kiss Tibi előadásában a mai napig hiteles, édes-keserű dal a függés romantikájáról. Az ő szájából nem csöpög.

A hangosítás rendben volt. A baszszusgitár lógott ki a túlzott hangerejével, és az ének a túl sok magassal. Harsányan szólt, idegenül a többi hangszerhez képest.

Élvezhető a *Teátrum*, hozza a megszokott minőséget, de az adagolással variálva frissebbé lehetne tenni. Egyszer egy Quimby-koncerten leszakadt az eső, és megtépte a fényeket, mikor Varga Livius kilépett közülük, azt ordítva, hogy „Neki megadom magam”. Na, itt nem.

Bodor Áron

„Játszunk, ameddig bírunk, s ameddig bírunk, addig játszunk”

A hetvenéves Hobo ünnepi koncertje, Hangvilla, 2015. október 23.

Nem mondhatnám, hogy különösebben értek a zenéhez, de erre a találkozásra nagyon vártam. Vitt a kíváncsiság meg a szórakozás iránti vágy, és fölsejlettek az életkoromhoz képest régi, emberi léptékben csekély idejű, alig több mint évtizedes emlékek.

Első találkozásom Hobóval még egyetemistaként, úgy másfél évtizede történt. Irodalmi estet adott József Attila verseiből. Levegőt alig kaptunk az aprócska teremben, ahová nem lehetett elég széket betenni az érdeklődőknek, így nekünk, utolsóként érkezőknek a színpad szélén jutott csak hely, a deszkákon ülve. Tulajdonképpen beleestünk az ölébe, mikor az oldalfeljárón színpadra lépett. Testközlelől látni minden apró rezdülést, mondhatom, meghatározó élmény maradt.

A második találkozásra aztán csaknem újabb évtizedet kellett várnom, s a hobósított Ady ugyanúgy nem okozott csalódást, és máig nem felejttem, ahogy azt a korábbi József Attilát sem. Csak ekkor kezdtem el hallgatni a zenéit. Ismerkedtem a nevével fémjelzett blues banddel. Eszembe jutott, ahogy azokat apám annak idején, az Ausztriában vendégmunkásként megkeresett pénzen vett márkás hifin sokszor hallgatta, meg szólt gyakran útközben a kincsként óvott, hófehér, fullextrás kocka Ladában is. Akkor nem is értettem a szöveget, meg idegesített is a mélyhangú dörmögés, meg hát milyen ciki is lett volna azt hallgatni, amit a fater kedvel.

Most pedig, hogy ő már túl a hetvenen, én meg pont feleannyi, ülök egy színházban néhány megrögzött Hobo-fannal, meg többnyire kiskosztümös értelmiségivel, telt ház előtt, ahol annak a bizonyos forradalomnak az ünnepén, egyben a városi kultúrprogram részeként mégiscsak megint őt és bandáját hallgatom. Színpadra lép, én meg gyorsan oldódom, lábammal verem a tamtamot meg dúdolókat. Tudom a dalokat, de honnan, azt magam sem tudom.

Az első sor széle különben üres. Nincs párttitkár, meg annak hájas farú neje sem feszít ott kikenve-fenve, mint akkor sokszor. Nincs cenzúra, meg nincs besúgó, nem jelent senki, csak én jegyzetelgetek fejben amúgy bőszen. Jönnek a dalok, régi után az újabbak. Meg aztán a slágerek. A vén törzsraajongó rocke-

rek felpattannak, már nemcsak a fejük billeg, karjuk a levegőben. Az előttem ülő kiskosztümös néni is mozdul, már nem cövekel egyhelyben, odasúgja a papának, hogy ezt ismerem, és tátozja is Hobóval a *Madárijesztőt*.

A *Barbibaba blues*nál aztán egy barbihajú kislány csillogó szemmel jobbra-balra vonaglik anyukája ölében, viszi a melódia. Nem érti a mondanivalót, ahogy én sem annak idején a fehér fullextrás Ladában, de önfeledten élvezi a nótát, mely végre igazán neki szól, felnőve meg örül majd apu, s anyuja, ha nem lesz belőle is plázázgató tucatbaba.

A *Hetediknél* nincs menekvés, nézőtéri fény fenn, Hobo a közönség között lenn. És József Attila. Provokál, hogy ordíts, mint a lázadó elődök annak idején, többször ennyien a Tabánban. A „bankárközönség” előbb csendben mondja, majd fennhangon harsogja a jól ismert refrént. Míg Faludy soraiban még szemérmesen suttogva hallatszott a *megáldva és leköpve* taktus, most már egy szólamban majd’ ötszáz éneklő hangosan a *Hajtók dalát*.

S jön még a táncdalfesztiváli nóta, követi az egyszere twist a kétméteres ember esetlen táncával. Innen pedig nincs megállás a bluesosra hangolt, sziporkázó gunyorral előadott *Buona sera signoriná*-ig. Az ifjúkort idéző anekdoták után nem marad el a pantomimes múltból táplálkozó apró közjáték bizonyos Helgával és Michelle-lel, meg az erotikától fűtött, soha el nem kopó tréfák pusztán azért, hogy még ünnepibb legyen a hangulat. Majd jön a csúcspont a *Hey Joe*-val.

El is repült két óra, jön a ráadás, csak úgy a *cappella*, és nem szól semmiről, csak öt férfiról, öt hangról, akik megváltoztatták két órára a rendet. Botrányos volt, mondja a középkorú rocker oldalán a lépcsőn lefelé lépdelő hölgy, épp mögöttem. Bot-rá-nyos, ismétli szótagonként erősen hangsúlyozva.

Nem ugyanazon a koncerten voltunk. Ez ünnepi koncert volt. Nem konvencionális, hanem olyan Hobo-ünnep. És ez itten blues volt, kérem, nem is akármilyen!

Csondor Henrietta

„Gyere és hallgasd, nyög az öreg!”

A hetvenéves Hobo ünnepi koncertje, Hangvilla, 2015. október 23.

Miért a Hobóról akarok inkább írni, és nem a Quimbyről? A Quimby egész közel áll a zenekarom stílusához, biztos hatottak is rá valamennyit, a mentalitása is könnyebben megfogható a generációm szá-

mára. Szóval az volt nekem szánva. Oké, legyen mindkettő!

Végül apámmal mentem el, most volt az első alkalom, hogy én vittem őt koncertre. Azt szokták mondani az előző rendszerben volt tinédzserek, biztos ő is mondta, hogy a velejüket kitaró önfelismerést, amit egy akkoriban *nagyon nehezen* beszerezhető lemez idézett elő, mi már soha nem érezhetjük. Az elnyomó rendszer romantikáját kihasználva szeretnék kisajátítani maguknak a rátalálást. Ugye, akkor ők voltak kihasználva, mi meg már nem vagyunk, ennyi szelfi alapján az is ismer minket, aki nem akar, higgyük el.

Pap Robi barátommal caplattunk haza a Veszprémi Utcazene-fesztiválról Márkóra olyan 16 évesen, a lőtéren keresztül, mert pár évvel azelőtt egy kisteherautó visszapillantója megölt egy punk srácot az utcánkából a főút mellett. Előtte fogytam 30 kilót, mert ideje lett elveszíténi a szüzességemet, és akkor ott, a száraz ördögfarkkórós, napfelkeltés lőtéren valaki belebrummogta a fülembé a fülhallgatóm-ból, hogy „Viharban születtem, / Jó időre várok, / Hosszú útra mentem, / De itt közel járok”. Meg: „Ne bántsatok engem, / Mert én nem haragszom”. MP3-ban. Most, ennek a leírása közben is félszerelmes érzés tölti ki a mellkasomat, aztán megnézegetem a facebookomat, mert úgy érzem, hogy innen nem tudom folytatni a cikket. A „folytatni” szón kezdek csodálkozni, hogy milyen szép, elképzelem, ahogy az én hatásomra folynak a betűk: a dal dolgozik bennem. Vagyis dehogy, én vagyok az, tizenhat vagy huszonnégy évesen, egy elavult zenei stílus hatására. És a láncreakciót egy olyan alak indította be, aki talán ugyanúgy kijelentené, hogy mi azt már nem érthetjük.

Ebből kifolyólag elfogulatlan kritikát nem tudok és nem is akarok írni. Talán a jó negyed mázsa leadásának beérésekor is Hobo Blues Band szólt a háttérben, a búcsúkoncertjük DVD-jén pedig azzal a lánnyal vigyorgok, aki később a *Buszon* című számom „Szakadék, szerpentin, ó, hát akkor hello, életem. / Pörgünk meg forgunk, egy új széplány csapódik épp nekem, / Úgy esik pont, hogy a vasrúd mellettem nem engem ér, / A szemével mondja már csak, hogy meghalna egy csókomér” sorainak megírásához szükséges állapotot kiváltotta belőlem. Örök vesszőparipám, az őszinteség ígézett meg, akkor még én is őszintébb voltam. Most sem számít, hogy mennyire voltak felpe-tőfizve a sorok, talán tudomásul veszem, de az imázsán nem ront a szememben.

Hobo magát játszotta, egy kényszeresen rebellis, öreg, öntelt, ripacs bohócot, aki néha már a harminc éve játszott *Hetedik* versszakát is kifelejtí. Mégis, hogy szeretnék én így megjeleníteni a színpadon negyvenhat év múlva! A mozgása sem sokat lanyhult az elmúlt évtizedekben, ha fájt neki, jól tűri. Remekül is énekel, a hangok a helyükön, egyszer volt hamis, de akkor nem hallotta magát rendesen. A ritmustól hajlamos elcsúszkálni, de ez mindig így volt, a profibbnál profibb zenészek pillanatok alatt lekövetik.

Póka Egonnak felesleges szólóznia a basszusgitárral, mert anélkül is kiemelkedik, ifj. Tornóczky Ferenc viszont akárhogy szólózott, és akármilyen kiváló gitáros, nem tudott felkapaszkodni az öregekhez. Nem tudja, hogy így nem fog sikerülni. Hobo számainak lelke egy jól körülírható nosztalgikus keretbe van zárva, aminek a negatívumai ugyanúgy hozzájárulnak a varázsához. Nem fog sikerülni, ha teljesen új módon akar hozzányúlni. Hiányzott sok klasszikus szóló, pedig azoknak a határait lehetne csak feszegetni, hogy ne legyen idegen a gitár. Szakadati Mátyás dobolásáról nagyjából ugyanez elmondható, ha nem is ilyen mértékben, mert kevesebb lehetősége van mutogatni magát, mint a gitárosnak. Zsenik ezek, persze, csak többször berúghatnának Tátrai Tibusszal és Döme Dezsővel. Fekete-Kovács Kornél trombitájában több volt a lélek, de neki meg az terpeszkedett az arcán végig, hogy rohadtul unja az egészet.

Bár nekem még a 2009-es *Circus Hungaricus* is tetszett, természetesen a klasszikus Hobo Blues Band-dalok ütöttek a legjobban. Hobo szimpatikusan elküldte a közönség fajgyűlölő részét a pokolba, mikor a „buzeráns zsidó” Allen Ginsberg verse alapján íródott *Leples bitang* következett. És nekem minden szörszál felállt alatta a hátamon, sok idő után először. Amíg ezt ki tudják váltani, járókerettel, akárhogy, csinálják.

Bodor Áron

Holddal takarózni

Egygitáros minifesztivál,
Veszprém, Pannon Egyetem,
2015. szeptember 7–10.

Már minden egyetemi polgár tudja a Pannon Egyetemen, hogy ha szeptemberi évkezdés, akkor *Egygitáros minifesztivál*. Idén is egy héten keresztül élvezhettük a zenét az E épület kamaratermében.

A hétfői napot a szokásos páros nyitotta. Berzevici Zoltán, beszélve szokásos fehér ingjében és ezúttal kalapjában, az irodalomkedvelőket szólította meg megzenésített verseivel. A terem nyüzsgött, tele volt lélettel és hallgatóval, és az előadó, új szemüvegének köszönhetően egyből hatszázat látott a lelkes főkből. Estjének gerincét elsősorban veszprémi költők versei alkották, de az egész magyar költészetre is kitekintett, többek között Fenyvesi Ottó és Lackfi János-művek is elhangzottak, sőt a méltán ismert Pásztor Anna-dal is, a *Márti dala*. A saját elmondása szerint *múltós-sanzon-pop-rock* kategóriába sorolható előadások tetszettek mérnöknek és bölcsésznek egyaránt, a közbeiktatott történetek pedig lazítást jelentettek a zenés feldolgozások között. A hangulat

fényéből visszavett, hogy az eredeti tervekkel ellentétben a program nem tudott szabad ég alatt megvalósulni, ám a hideg okozta vacogást a közönség lelkes és ütemes tenyérmelegítéssel oszlatta el, az utolsó Gámentzy-versben pedig megpróbált a „Holddal takarózni”.

Merőben más stílust, előadásmódot képviselt Zselenszky Tamás, akinek előadását leginkább a *borszagú létfilozófia* terminussal tudnám illetni, ami az est előrehaladtával egyre öncélúbb előadás-sá változott. Előadásmódja valami ősi, sámánisztikus stílust követett, és ezt az érzetet hosszú varkocsának (Piri) ritmikus lobogása csak erősítette. A teremben sok rajongója jelent meg, és a felajánlott dalszövegek és cd gyorsan gazdára talált. Annak ellenére, hogy a ráadás dalok végeláthatatlan sora már a kevésbé elkötelezetteknek zavaró lehetett, a dalok kontextuális felépítése, a szövegezés és a metaforika nagyon szép és szövevényes hálót mutatott. Ezért volt az egyetlen felolvasott versnek olyan átütő ereje, hogy utána tapinthatóvá vált a csend a teremben. A hangi adottságok tekintetében egyik férfival kapcsolatban sem lehet kétségünk, könnyen teremtettek olyan hangulatot, melyben volt, aki könnyezve gondolkodott el hétköznapjainak problémáin, de sokan okostelefonjukat előkapva jegyezték fel egy-egy vicces vagy jól hangzó mondatot, melyekből személyes kedvencem már évek óta „mint sütidben bűvő egy szem meggy, úgy félem a szád”. A szerdai napot az idei Veszprémi Utcazene-fesztivál zsűridíjasa, Barna Margit nyitotta. A lírai hangvételű dalok olyan atmoszférát teremtettek a teremben, amelyben mindenki csöndesen figyelt, gondolkodott és érzett, és csak az akkorok elhalkulásával emelte tapsra a kezét. Az előadó el is mondta, hogy számára nagyon szokatlan ez a csend, és először félt, hogy emiatt a koncertnek *Ki mi tud?* jellege lesz, de végül ő is csak egy szót talált rá: különleges. Csendültek fel dalok magyar, angol és olasz nyelven is, kategória szerint saját, feldolgozott és népdal besorolásban. Ez szerencsésen fűzte össze az este fonalát Pető Ádámmal, aki elmondta, hogy ugyanezeket a népdalokat szokta játszani, Barna Margit záródala, a Cseh Tamás által ismertté vált *Tíz év múlva* című szám pedig az Ádám egyik dalában megjelenő emlékezés motívumával volt összekapcsolható. Az elsősorban bluest, rockot, countryt és népdalt játszó Petőtől ezúttal Sting-, Ákos-, Michael Jackson-feldolgozásokat és saját dalokat hallhattunk. Ha a líraiságba burkolózva tovább kutatjuk az összefüggéseket, mindkét énekesről elmondhatjuk, hogy egyedi hangszínnel rendelkeznek, és az előadásaik külsőségei lényegtelenül váltak, ezen az estén mindenki inkább befele figyelt. A visszatapsolás nem akart szünni, és mindenki Pető Ádám egyik dalának soraival ment haza: „a virágos szoknyát félredobva eggyé váltunk te meg én, tudom elmúlt rég, de akarom még, akarom még”.

Heizinger Anita

Mesék és mások

Mesevarázs, Pannon Várszínház, Veszprém,
2015. október 20.

Zsibongó gyerekek, lelkes pedagógusok között vártam csendesen, hogy milyen élményt nyújt majd számomra a Pannon Várszínház Mesevarázs című produkciója. Mesét kaptam, sokfélét, talán egy kicsit túl sokat is, de a varázs részében azért elbizonytalanodtam.

A legmélyebb őszinteséggel: nagyon komolyan elgondolkodtam az előadásról hazatérve. A nézők kétségkívül jól szórakoznak, a gyerekek figyelmé egy percre sem lankad a picivel több mint egyórás produkció során. Biztosan tudom, mert figyeltem. A Hangvilla nagyszínpada professzionális teret biztosít az előadásnak, az akusztika kellemes, a fények pontosak. A díszlet már kevésbé kifejező, elég szedett-vetett, mintha találomra lennének a színpadi térbe szórva a berendezési tárgyak, kellékek, jelmezek – igaz, idővel szinte minden játékba kerül. Bár nem látunk kiemelkedő színészi alakítást, de az előadók kellemesen énekelnek, testhasználatuk tudatos – egységet képvisel játékuk, színpadi jelenlétük harmonikus. Az előadás végén összefoglaló az a bizonyos függöny, a taps, igaz, hamar elhal, de a zene ritmusa még tovább dübörög. Mindezek alapján azt kellene éreznem, hogy egy gyermekszínházi előadást láttam a színpadon, de én mégis bizonytalan vagyok.

Ebben az érzésben pedig a Pannon Várszínház kommunikációja is megerősít – a produkció szórólapja erre a legjobb példa. A tájékoztató a történet részletes leírását olvashatjuk, a megjelentetés születésnap buli körüli hajcihő szervezi az előadást. Műfajként zenés játszadózást jelöl, ami egyértelműen nem azt ígéri, hogy egy nagy ívű narratívát kibontakoztató, komoly előadást láthatunk. Könnyed, mert zenés, játékos, mert játszadózós. Szereposztás alatt a szereplők felsorolásánál lehetetlen nem észrevenni, hogy a színpadi karakterek megnevezése a színészek neveiből származik (Staub Viktória Vikit alakítja; Keresztesi László Lacit; Sente Árpád Csaba Csabit; és ezek után ki lehet találni, hogy Kovács Ágnes Magdolna színésznő kit testesít meg). Ez természetesen nem probléma, de eltér a klasszikus színházi előadásszövegek hagyományától, mivel

az élet és a színház határai elmosódnak, és civillét üt(het)i fel fejét a színpadon. További bizonytalansági tényező, hogy a szórólapon hiába keresem az alkotókra vonatkozó információt, nem találok erre történő utalást. Vajon kinek a rendezését látom? Kinek a szövegét hallom? Kinek a díszleteit, jelmezeit látom? A honlapon is hosszú percek alatt böngésztem mindhiába.

A produkció nagymértékben interaktív, és ezt a műfajmegjelölés jól tükrözi. Személy szerint nem szeretem az álinteraktív dialógusokat, főleg, ha kulcsjelenetek épülnek ezekre, gyakran előfordul, hogy a színészek kérdeznek valamit a gyerekektől, de csak azokat a válaszokat hallják meg, amelyek előre tudják vinni a cselekményt. Ettől a gyerekek frusztrálttá válnak, a színpadi kommunikáció pedig elveszíti hitelességét. Mainstream zenei betétek sora csendül fel a színpadon, ami, bár jól illeszkedik a lineárisan kibontakozó történetszálra, azért elég eklektikus benyomást kelt, amikor a *Madagaszkár* rajzfilm *Riszálom* úgymint, úgymint betétdala és a *Mission Impossible* főcímdala rövid időn belül váltják egymást a hangszórókban. (S még annyi minden. Csak amiket felismertem: *Macskák*, *Jégvarázs*, *Toy Story*, *Túl a Maszat-hegyen*, *Animal Cannibals: A tükörön*.)

Végül tényleg őszintén. Valójában ez az elemzés egy kicsit olyan, mint amikor a színészek megkérdezik a gyerekeket, hogy *Nem láttátok Vikit?* Ők pedig hiába kiabálják, hogy *ott van a hátatok mögött*, mégis úgy tesznek, mintha nem értenék. Természetesen én is tudom, hogy színházba érkeztem, és a színházakban általában előadásokat nézünk – de ennek a kommunikálása azért lehetne pontosabb. A kétségtelenül a nagyközönség igényeit jól kiszolgáló produkció láttán a kulcskérdés inkább az, hogy a színházban is ugyanarra vagy nagyban hasonló élményre vágyom-e, mint mikor bekapcsolom a televíziót, vagy elmegyek moziba? Ha a válasz igen, ez a produkció tökéletes szórakozást ígér. Mindenesetre én nem ezért járok színházba.

Szántó Viktória

Kerek erdő mindenkinek

A négyszögletű kerek erdő. Lázár Ervin regényéből bábszínpadra írta: Szabó Attila;
zene: Bakos Árpád; koreográfus: Juhász Anikó; tervező: Miareczky Edit;
rendező: Bartal Kiss Rita. Kabóca Bábszínház, Veszprém. Bemutató: 2015. október 11.

Emlékszem, hogy még kisiskolásként találkoztam először Lázár Ervin meséjével – a mai napig tudom, hogy milyen színű és formátumú betűk voltak abban a magyar tankönyvben, amelyből először olvashattam Mikkamakkáról, Dömdödömről, Aromoról, Bruckner Szigfridről és a többiekről.

Az igazán jó mesét – akárcsak egy jó regényt – az ember időnként fel-fellapozza, hogy újra felfedezhesse. Örökre belém vésődött ez az első *A négyszögletű kerek erdő*-élmény, és azóta is szívesen beleolvasok. Lázár Ervin nagyon tudhatott valamit. Pedig saját bevallása szerint a meseírás receptje roppant egyszerű: „úgy kell megírni a történetet, ahogyan a kocsisok mesélnek egymásnak a löistállóban”. Számomra ez a megállapítás rögtön rezonál a népmesék szájról szájra terjedő jellegével. A mesének – legyen az modern vagy népmese – mindenekfelett mondhatónak kell lennie. Ez a jellemző erős prózaiságot feltételez, amely inkább helyezi előtérbe a cselekmény elbeszélésének milyenségét, mint az akciót magát. A mesék valóságosága a mesélőtől függ – attól a csatornától, amelyen keresztül a történet eljut a közönséghez.

Ha színpadra kerül a mese, akkor a közvetítő csatorna értelem szerűen az előadás lesz. Képes-e egy bábelőadás olyan élővé tenni a mesét – adott esetben *A négyszögletű kerek erdőt* – mint ahogyan egyik kocsis a másiknak mesélne az istállóban? – tesztem fel a kérdést a Kabóca Bábszínház előadása kapcsán.

Mielőtt még ennyire előre és mélyre hatolnánk, érdemes elgondolkodnunk azon is, hogy milyen nehéz feladata van a bábszínháznak mint színházi formanyelvnek egy ilyen mese kapcsán. Bár a négyszögletű kerek erdőt mint helyszínt az író elmondása szerint a valós gyerekkori helyszín, a Pécel és Gödöllő között fekvő erdő ihlette, mégis az abszurd elnevezés és a benne lakó nem mindennapi szereplők egy varázslatos, Pán Péteréhez hasonló Senki szigetévé teszik. Lázár Ervin a mese valóságán is kívül eső periférikus világba kalauzol, ahol a normalistól eltérő szereplők is otthonra találtak: Nagy Zoárd, a lépkedő fenyőfa, Bruckner Szigfrid, a kivénhedt cirkuszi oroszlán, Aromo, a fékezhetetlen agyvelejű Nyúl, Ló Szerafin, a kék csodaló, Vacskamati, Szörnyeteg Lajos és Dömdödöm. Ebbe a világba csöppen Erzár király Mikkamakka segítségével. A szomorúság elől menekülő írot a négyszögletű kerek erdő különleges világa készíti újból írásra – így sikerül legyőznie a szomorúságot.

A kabócás előadás a mesefüzérből ezt az első, tulajdonképpen bemutatkozó mesét emeli ki és tálalja a zömében gyermek közönségnek. Nehéz feladat ez, amit a rendezőnőnek (Bartal Kiss Rita) és a társulatnak a tárgyanimációra épülő minimalista nyelvvel részben sikerül is megoldani.

Egy multifunkcionális díszletben vagyunk, négyzet és kör alakú keretek jelzik az erdő határait. Ezekből a díszletelemből lesz majd rendre cirkusz, Nyúlfutást Oktató Intézmény, lómosoda és vágóhíd, sziklás hegyoldal, illetve Erzár király szobája. Mindig izgalmas és jól működő színházi eszköz a minimalista díszlet gazdag használata. Ha pedagógiai szemmel szeretném nézni, akkor azt mondanám, hogy ez a fajta tér- és kellékhasználat akár a gyerekek kreativitásának fejlődését is szolgálja.

Az előadás a színészeket is ugyanilyen formában kezeli: Elzár királyt kivéve mindenki több szerepben elevenedik meg. Alapjában véve jó minőségű bábszínészeknek látom *A négyszögletű kerek erdőt* játszó csapat tagjait. Az előadás dinamikus szüzséje a színészekből is alkatrészt csinál – de ennek nincsenek káros hatásai, sőt, egy jól működő gépezetté teszi *A négyszögletű kerek erdőt*. Ebből a gépezetből log ki Erzár király, aki gyakorlatilag a különös világ külső

szemléltője marad. Az író(k) alteregójaként értelmezhető szereplőnek válságából indít az előadás. Erzár királyt ellepi a „szomorúság”: csekket esnek be a lakása ajtaján, csupa rossz hírt hallgat a rádióban, zavaró városzaj szűrődik be az ablakán és ami a leglényegesebb: az író éppen nem tud írni. De ekkor megjelenik Mikkamakka, aki csak annyit mond a szomorú, kétségbeesett írónak: „Fussunk!”, és Erzár király kérdés nélkül az idegen macskával tart.

A valóságos világ kerete *A négyszögletű kerek erdő* mesevilágának: az író ebből a szomorú, szürke realitásból menekül el Mikkamakkával oda, ahol újból írni tud.

Bár Erzár királyt főszereplőnek hittük, ettől a ponttól kezdve nem egy a főhőst középpontba állító mesét látunk, hanem különálló kis történeteket, saját főhősökkel. Erzár királynak minden szereplő sorban meséli el azt, hogy hogyan került az erdőbe. A megjelenítés nagyon jó eszköze az egyszerű kellékek jelzesszerűsítése. A négyzet és kör alakú díszletelemek mindig az elmesélt történethez megfelelően alakítják át. Ugyanez a minimalista, szimbólumszerű építkezés érhető tetten a szereplők megjelenítésében is: az egykori fiatal Bruckner Szigfridet a mostani bundája játssza el, Ló Szerafin kétségét egy kék rongydarab és egy pár kék szteptancos cipő teremti meg, Aromót a nyakában fűzőn lógó tornacipő teszi nyúllá, Nagy Zoárd egy zöldre festett létrát visz a vállán. Az előadás legvégén újból felsejlik az elhagyott valóság Kisfejú-Nagyfejú Zordonbord képében, aki a semmiből jön „kísérteni” az írot, alakja pedig az író szobájának elemeiből tevődik össze. Ezek az egyszerű és találó megoldások jellemzik ez egész előadás építkezését, koncepcióját.

Nem véletlen ez, hiszen Lázár Ervin figurái allegorikus összefüggésbe szerveződnek, rendre egy-egy tulajdonságot, a társadalom szempontjából beskatulyázhatatlan és esetleg elfogadhatatlan jellemzőt vagy létállapotot személyesítenek meg. A társadalomból kiszabadult, emberszerű figura az író allegorikus figurája, Erzár király.

Ha gyerekszemmel nézem, akkor Erzár király a magányos szomorú bácsi, akihez beállít egy kedves macska, akivel elmehet egy jobb helyre, és megismerheti a Négyszögletű kerek erdőt és lakóit, amiktől újból vidám lesz. Ha inkább felnőtt szemüvegen keresztül vizsgálom a történetet, akkor egyből Lázár Ervinre és amúgy az írókra vonatkoztatnám a dolgot. Ebből a szemszögből rögtön kétértelművé válik az erdőlakók és egyáltalán az erdő léte is. Ami a felnőtt, írói síkon fantáziaszámba megy, könnyen jelenthet valóságot a gyermekközönségnek.

Ez talán a leglényegesebb kérdés az előadás befogadása kapcsán: gyerek legyen vagy felnőtt a közönség? Felnőtt szemmel néztek, és gyerekek képzeljem magam, vagy gyerekként lássak, és felnőttes komolysággal viszonyuljak a látottakhoz? Kie ez a mese? Kinek szól? Lehet-e felnőttként teljes értékű kritikát írni egy elsősorban gyerekeknek szóló bábelőadásról? Dömdödöm erre azt felelné, hogy dömdödöm. És neki van igaza.

Pálffy Zsófia

Szeretfilm

Szeretföld workshop. 11. Pannonfiling Mozgóképes Találkozó, Expresszó Klub, 2015. október 10.

A 11. Pannonfiling Mozgóképes Találkozón egy workshop keretein belül ismerkedhettünk meg a *Szeretföld* című filmmel és annak rendezőjével, Buvári Tamással. A *Szeretföld* több szempontból is figyelemreméltó. Helyi stábbal, környékbeli helyszíneken (Bánd, Szentgál, Márkó, Veszprém), közösségi összefogásból készül. Igen, készül, mert az alkotómunka még nem fejeződött be. A rendező elmondása szerint a forgatás körülbelül 30 napot vesz igénybe (a cikk megjelenésekor már leforgatták az utolsó snitteket is), de csak jövő nyáron várható, hogy az utómunkákkal is végezzek.

A filmre jellemző a civilek, amatőrök és profik együttműködése. Így lehet, hogy a környékbeli statiszták mellett Nagy Zsolt is játszik benne. A veszprémiak számára jól ismert színészek is szerephez jutnak, láthatjuk például Módri Györgyit, Máté P. Gábort, Kőrösi Csabát és Trokán Annát. A háttér munkálatokban is megvan ez a kettősség, hiszen együtt dolgozik a kevésbé közismert Ladányi János és a Berlinei Nemzetközi Filmfesztivál zsűrijének Nagydíját elnyerő *Csak a szél* című film operatőre, Lovasi Zoltán. A rendező elmesélte, hogy a vegyes stáb híve, nem szeret csak neves vagy csak amatőr színészekkel együtt dolgozni.

A workshop megpróbált mindenkire szólítani, így Buvári nemcsak a *Szeretföld* kulisszatitkairól, hanem magáról a filmkészítésről is beszélt. Hallhattunk a fény, a kompozíció, a zene, a dramaturgia, a beállítás, a snitthosszúság, a hanghatások és zörejek, a dialógusok, valamint a szimbólumok fontosságáról, továbbá a digitális és a szalagos kamerák pozitív és negatív oldaláról. Buvári vallja, hogy „egy filmesnek az összes művészeti ágban otthon kell lennie”. Ennek bizonyítéka a *Szeretföld* is, melynek alapanyaga egy kisregény. Rengeteg vallási és képzőművészeti utalást tartalmaz, továbbá népzenevel tarkított. Az alapművet a néprajzkutatóból lett költőnő, Iancu Laura 2011-ben publikálta. A regény több meglévő irodalmi mű parafrázisa, mégis a legerősebb benne a Kőműves Kelemen- és a Jézus-történet. A filmes adaptáció és a könyvalap pár ponton eltér egymástól.

Egyrészt a fő eseményszál kapott egy kerettörténetet, amely a megszokottól eltérően párhuzamosan zajlik a kisregény történetével. A rendező által hozzáírt cselekményben egy menekülttáborba érkező szociális munkás nő mindennapjait láthatjuk. Megpróbál kultúrát csempészni a táborlakók szürke hétköznapijaiba, és a látotakból kiindulva elkezd egy sztorit írni. Ez lesz az eredeti alapmű,

így kapunk egy történetet a történetben, jelen esetben egy filmet a filmben. Minden karakternek van egy másik éneje, alteregója. A két világ elkülönítését színek alkalmazásával, a snitek hosszúságával, valamint a vágás és a kameramozgás dinamikájával segítik elő. A regény megadja a helyet és az időt, míg Buvári időtlenné teszi a cselekményt, csak annyi derül ki, hogy hat évvel egy háború után járunk. Az eredetileg moldvai csángó falut mindössze néhány népdal erejéig idézi meg a film. Az egyik ilyen csodaszép népdalt Halas Adelaida énekelte fel, amit a workshopon meghallgathattunk. A harmadik erős változtatás a pozitív befejezés, ugyanis Iancu művében baljóslatú „balladai homályba” vész a vég.

A film a háború feldolgozásának problematikája köré épül: vajon képesek vagyunk-e felejteni, megbocsátani és továbblépni? Fajsúlyos téma, és igazán univerzális. A film minőségének, ígéretesnek és nézőbarátnak tűnik – már amennyire ez az utómunka nélküli részletekből és fényképekből kiderülhet. Fontosnak tartom, hogy a *Szeretföld* minél több platformon megjelenhessen, mert megérdemli. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a rendező és a stáb nem fektet elég hangsúlyt az online felületeken való megjelenésre és reklámozásra (bár Facebook-oldala azért van a filmnek), pedig az internet adta lehetőségeket a mai világban illik kiaknázni.

A workshop zárásaként Buvári Tamás a *Pannonfiling* jövőjét illetően tett néhány megjegyzést. Szerinte már most egy kis alkotói műhely kezd kialakulni a környékbeli filmesek közt, de szeretné, ha ez kiszélesedne, és az ország minden tájáról a fesztiválra érkező mozgóképesek is csatlakoznának, ami közös projektumokhoz, akár hatékonyabb pályázati részvételhez is vezethetne. Kívánom, legyen így.

Szücs Kitti

Fotó: Eckl Máttyás

11. Pannonfíling

11. Pannonfíling Mozgóképes Találkozó, Expresszó Klub, 2015. október 10.

A mozgóképes találkozó a délelőtti Szeretföld workshoppal indult, majd a rövidfilmeké volt a főszerep. A versenykiírásra hatórányi mozgóképek érkeztek a szervezőkhöz, melyek az előző évektől eltérően előválogatón vettek részt. Mindezek után alakult ki a 22 filmből álló mezőny. A paletta színes és izgalmas volt, profik, félprofik és amatőrök egyaránt képviseltették magukat az ország minden tájáról.

Többek közt láthattunk geg-filmet, kis dokumentumfilmet, portrét, kisjátékfilmet, animációt, thrillert, drámát, szelfibotos élményfilmet, valamint kampányfilmet. És még csak nem is soroltam fel az összes műfajt. Ebből is kitűnik, milyen lehetetlen küldetésre vállalkozott a zsűri (Buvári Tamás filmrendező, Horváth Virág, lapunk munkatársa és a Pannon Egyetem hallgatója; Nagy Kálmán, a tavalyi fesztiválgyőztes film rendezője). Éppen ezért a szervezők helyében megfontolnám a különféle kategóriákban való versenyztetés lehetőségét. A három szekció megfelelően állt össze, hiszen nemcsak a filmek színvonalára erősödött, hanem a komorabb témák után mindig kaptunk egy feloldást is. A zsűri megpróbált a szakmaiság és a közérthetőség között egyensúlyozni, ami kisebb-nagyobb sikerrel meg is valósult. Sokszor személyesen az alkotókhöz intézték szavaikat, ezzel segítve fejlődésüket. A hasznos hozzászólások egy-két esetben vitát generáltak, így téve érdekesebbé az amúgy borongós szombati napot.

A filmes szakmában az egyik legnehezebb rövidfilmet létrehozni, hiszen nagyon kevés idő és snittlehetőség áll rendelkezésünkre, a nézőt viszont be kell rántani a filmbe, és le kell tudni zárni a gondolatmenetünket is.

A szegedi Elephant Stúdió több produkcióval érkezett, és Örkény egyperceseinek hangulatát idézték meg, mindig hozva egy félreérthető szituációt és a végére egy bravúros csavart. A komoly témák (erőszak a panelházban, elszalasztott élet képei, egy próbababával való együttélés, karácsonyi öngyilkosságra készülés) ellenére mindig mosolyt csaltak az arcokra. A zsűri második hellyel díjazta a *Toll* című élszereplős, de utólag animációs effekttel való kísérletezésüket. A történet szerint egy fiatal fiú karácsonykor szeretne öngyilkos lenni, de nem tud búcsúlevelet írni a régi tollával, így hát elmegy a boltba újat venni. Ott találkozik egy lánnyal, akivel este randevút beszélnek meg. Minden átalakul körülötte, a kötél, amivel ki akarta oltani az életét, hirtelen az elszakadt öve helyettesítője lesz, továbbá a borotvával szörtemen arcot varázsol magának. Ez a fajta szimbolikus metamorfózis remek ötlet volt, és nem utolsósorban szerethetővé tette a filmet.

A Budapestről érkező Karácsony Péter szintén több filmmel nevezett. Mind a *Sült kacska*, mind pedig a *Fekete kecske* díjat nyert. Az első egy párkapcsolati problémát boncolgat, mely a hűtlen feleség és a hazatérő férj toposzára, valamint helyzetkomikumra épül. A zsűri különdíjjal jutalmazta. A *Fekete kecske* a maga 35 percével a mezőny leghosszabb filmje volt, mégis elnyerte a publikum tetszését, olyannyira, hogy odaítélték neki a közönségdíjat. A mű ötvözte a népmesei szüzstét a modern westernnel és a Tarantino-filmekkel. Rengeteg speciális effektet tartalmazott, és szép fényképezés jellemezte. A levestől betépett, traktorral száguldozó varázsló, a verekedős jelenetek, valamint a falu „bikájának” orrából kiáramló füst felejthetetlen élményt nyújtottak. Az egész egy derbi volt az agytekervényeinken, de attól volt jó, hogy maga sem vette komolyan önmagát. Ugyanakkor nem lehet elmenni a dramaturgiai hiányosságok mellett, főleg hogy kiderült, egy színházi dramaturg is segédkezett a forgatókönyv létrehozásában.

A zsűri harmadik hellyel jutalmazta a szintén Budapestről érkező Engelmann Péter *#Help* című kisjátékfilmjét, amely mindenkinél elnyerte a képzeletbeli legszebb fényképezett, legprofibban vágott és legjobban eltalált filmzenével rendelkező film díját is. A mű egy olyan online reality showműsort mutat be, melyben a felhasználók élőben követhetik egy randira induló fiatal lány megpróbáltatásait: menekülését, dugába dőlt segítségkérését (akitől a segítséget várja, valójában a show egyik alkotója), majd meggyilkolását. Vajon valóban ez lesz a jövő?

A zsűri első helyezette a remek színészi alakításokkal megvalósított, román-magyar koprodukcióban készült *Amit gondolk az egészről* lett. Ugron Réka és Fekete Ludovic alkotása két jelenet kivételével egy perspektívából láttatja a világot, méghozzá a kamerázó főhős szemszögéből. A húga esküvői készülődését, majd lagziját követhetjük nyomon. A téma itt is érzékeny: testvérféltés, illetve -szerelem. A főhős féltékeny az újdonsült családtagra, és amennyire lehet, megpróbálja lejáratni, szándékosan előnytelen pozíciókban megörökíteni. A kameramozgáson és a hős szavain keresztül ismerjük meg magát a főszereplőt. A produkció egyes részei (például hogy ilyen világba minek gyereket szülni – pláne mert felmerül a kérdés, hogy nem a két testvér gyermekével terhes-e a lány) egyeseket sértett, mások pedig kiálltak mellette. A teremben éles vita bontakozott ki a film kapcsán, a zsűri sajnálta is, hogy az alkotók nem voltak jelen.

Az idén megalakított PannonSzmájli különdíjat Király Róbert hulladékgazdálkodási kampányfilmje, *A verseny* kapta. A műben egy sportversenyre hasonlító tudósítást hallunk: csak itt a versenyzőket a különböző elhullajtott szemetek alkotják, a cél pedig a mielőbbi kukába jutás. Személy szerint én szívesen látnám a kereskedelmi csatornák, valamint a közmédia reklámblokkjai közt, mert ennek legalább lenne értelme és haszna. A zsűri további három alkotást emelt ki, de azok díjat nem kaptak. Monory Csaba Bulcs egy geg köré építette fel *Ne habozz* című rövidfilmjét: egy fesztiválózó fiú szeretne fogat mosni, de mindenkit maga elé enged. A cselekmény szépen fokozódik (kézmosás, arcmosás, hajmosás, ruhamosás, kutyafürdetés, végül autómosás), viszont a zsűri által is szóvá tett hosszúsággal tényleg bajok voltak. László Gábor kisdokumentumfilmje, az *Ez volt a sorsom* a második világháborúban oroszok által néptelen-né tett sváb faluról, Kápolnapusztáról szól. Megrendítő volt látni, ahogy idős emberek elcsukló hangon, részletesen beszámolnak a gyilkosságokról és az átélt borzalmakról. Nagyné Borbás Edina *Nekem szülőházam!* című lírai alkotása Radnóti Miklós életét mutatta be visszafelé pörgetve. Ideálisak voltak a zörejek, gondolok itt a vonat zakatolására, valamint a szürke képhez társuló domináns sárga színre (ez utóbbi megosztotta a zsűrit, nekem pedig a *Schindler listájában* lévő piros ruhás lány alakját juttatta eszembe). A filmben keveredtek a Radnóti-versek (megjegyzem, remek előadásban), valamint a magyar népdalok.

Fotó: Eckl Máttyás

Örültem, hogy egy művész életének adaptációja is helyet kapott, előhívta azokat az érzelmeket, melyeket a lengyel Piotr Dumala *Franz Kafka* című animációs rövidfilmjénél élhettem meg. Közel éreztem magamhoz a költőt.

Az eddig megemlített filmekből is jól kivehető, hogy az ideai fesztivál a komorabb hangvételű alkotások jegyében zajlott. Ezekhez a témákhoz társult még a művészetért mindent feláldozó táncoslány portréja, a migránskérdés, a párkapcsolataink kiüresedése, a halál feldolgozása, a modern élet szürkesége, a felnőtté válással való fantáziavesztés és a digitalizálódó világ. Úgy vélem, a magyar filmes szakma átalakulóban van, végre visszatál az igényes groteszk, a kísérletező, a lírai és az abszurd világhoz és humorhoz (gondoljunk csak a *Liza, a rókatündérre*, az *Isteni műszakra*, a *Saul fiára*, a *Van valami furcsa és megmagyarázhatatlanra*, a *Viharsarokra* vagy éppen a közösségi összefogásból készülő *Szeretföldre*). Végre nem a vulgáris és idióta vígjátékok kapnak csupán teret, ez pedig nagyban köszönhető a generáció- és szemléletváltásnak, továbbá a rövidfilmeseknek is. Az alternatív, amatőr és a konvenciók ellen lázadó művészet mindig is katalizátorként működött. Amit ott kikísérleteztek, az átkerült a kommerszebb műfajokba. Gondolhatunk itt a színházra, a táncművészetre, a festészetre, a szobrászatra, de még a divatszakra is. Szükség van rájuk, hiszen nélkülük nincs lendület, csak sárban dagonyázás. Éppen ezért fontos, hogy legyenek ilyen fesztiválok, legyenek kísérletező alkotók, és legyen, aki kíváncsi rájuk. A ma-

gyar nagyjátékfilm érdekes módon akkor volt a csúcson, amikor a rövidfilmjeink is sikeresek és elismertek voltak. Manapság szintén ez a tendencia figyelhető meg (igaz, még mindig a rövidfilmes animációban vagyunk a legerősebbek). Sőt, a filmes szakma öregjei is a műfaj mellé állnak. Ezt személyesen tapasztaltam, amikor évekkel ezelőtt szerencsém volt részt venni a budapesti Országos Középiskolai Filmszemlén, ahol többek közt közreműködött Jancsó Miklós, továbbá Sándor Pál, Kende János, Koltai Róbert, Koltai Lajos, Salamon András és Balog Judit. Fontosnak tartották, hogy kapcsolatot teremtsenek az amatőr középiskolás filmesekkel, ez pedig nemcsak jelzésértékű, hanem igazán előremutató is.

Összességében színvonalas filmeket láthattunk, gondolatébresztő szakmai beszélgetéseket hallgathattunk végig (gondolok itt például a különféle effektek, a GoPro kamera, a drónok, a színszűrők vagy a színfóliák használatára), azonban két kritikai megjegyzésem volna. Az egyik, hogy legközelebb a fűtésről jobban lehetne gondoskodni, mert egy egész napot ilyen hidegben végigülni nehezen lehet, akármilyen jó is a felhozatal. A másik, hogy ki kellene szélesíteni a nézőtábor, ugyanis az alkotók kívül veszprémiekkel csak elvétve lehetett találkozni. Ezek szerint 11 év nem volt elég, hogy tudatosuljon az emberekben, hogy van ez a fesztivál, ezért jobban kellene népszerűsíteni. Remélem, ezzel a cikkel sikerült megtenni az első lépések egyikét.

Szücs Kitti

ÉsTeÁtrum a Játékszínben

A világgal békémet mára megkötöttem... ÉS TE? A Veszprémi Petőfi Színház és az ÉsTeÁtruM közös produkciója. Zenés műfajtalankodás egy részben, rendezte: Tóth Loon, Veszprém, Latinovits–Bujtor Játékszín, 2015. október 3.

Az ÉsTe formációt Trócsányi Gergő szövegíró-énekes és Süle Zsolt zeneszerző alapította a közelmúltban. A főleg negyven feletti közönségnek szóló, gondolatgazdag dalok Süle Zsolt, Trócsányi Gergő, Cseh Balázs, Harangozó Botond, Glück Balázs, Marton Zoltán, Fülöp Lídia előadásában szólalnak meg – írja magáról az együttes.

Az ÉsTe Produkció harmadik alkalommal mutatkozott be a veszprémi közönségnek. A nemrég indult formáció elsőként a Fricskát választotta helyszíneként, de hamar rá kellett jönniük, hogy a Fricska zeg-zugos, hangos, fiatalos környezetébe ez a fajta előadás nem passzol. Második nekifutásra már jobb volt a választás. A Dubniczay-palota udvarán, kellemes tavaszi időben mutatták be a produkciót, sok újítással, rengeteg új elemmel fűszerezve. Az egyébként zeneileg és szövegvilágában hibátlan előadás közé ékelte beszélgetés-kezdemények ezúttal nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. A veszprémi közönség nincs hozzászokva a nyílt színházhoz, kötetlenséghez, így értetlenkedve figyelték, hogy mégis miért akarnak a zenészek az előadást megakasztva beszélgetni. Végül a harmadik előadás úgy és olyan környezetben zajlott le, ahogy annak történnie kellett. A fiúk nemhogy lépcsőfokról lépcsőfokra ugrottak felfelé a minőség csigalépcsőjén, hanem rohamléptekkel futottak rajta. Talán ez a rohanás érződött is rajta egy kicsit. Az esemény a Latinovits–Bujtor Játékszínben került színpadra. Színházi környezet, profi háttér munka, mi kell még? Talán több idő, precízebb szervezés.

Az esemény 2015. október 3-án este 19 órától kezdődött. A Játékszínben nincsenek számozott székek, tehát, ahogy a jegyen is szerepel: „Helyfoglalás érkezési sorrendben”. A rutinosak természetesen a jegyet már jó előre megvették, a kevésbé rutinosak a helyszínen válthattak jegyet. Attól eltekintve, hogy a Játékszín nem rendelkezik számozott széksorokkal, a befogadható közönség maximuma mégis meghatározott, tekintve, hogy 80 férőhelyes, és pótshékek számára hely nem túlzottan akad. Ennek ellenére az esemény székfoglalós játékkal kezdődött. Az emberek csak jöttek és jöttek, a helyek pedig egyre gyorsabban fogytak, majd végül közel 10 ember álldó-gált értetlenül. A legkellemetlenebb, hogy a díszvendégként meghívottaknak sem foglaltak helyet, így ők is állva maradtak. Egyedül az ott dolgozó jegyellenőrök talpraesetségének köszönhető, hogy a közönség egy része nem a színpad szélén törökülésben nézte végig az előadást. Logisztika és gyorsaság, a veszély elhárult.

Az ÉsTe Produkció egy, a nézőknek tett ígérését, sajnos, nem tartotta be. Legutóbbi estjükön azzal búcsúztak, hogy az őszi premieren megvásárolható lesz a lemezük. A lemez, sajnos, nem készült el. Az újabb ígérlet szerint valamikor november végén lesz kapható.

A színházi darab/koncert/műfajtalankodás(sic!) kezdetekor egy bohóc lépett a színpadra Máté P. Gábor személyében. A funkciója egyértelmű volt: egyrészt valamiféle átkötő szerepet fedezhetünk fel benne, hogy átvezesse a közönséget egyik dalból a másikba, és elszavalja Trócsányi Gergő azon verseit, amelyeket nem zenésítettek meg; másrészt az ő feladata volt oldani a hangulatot, megtörni azt a kötelező viselkedési formát, amit az emberek akaratlanul magukra vesznek, hogyha színházi előadáson vesznek részt. Harmadrészt a cirkusz, a szemfényvesztés és a bohóc/udvari bolond toposza Gergő verseiben rendszerint felbukkan, a bolondé, aki bármit ki mondhat büntetlenül. Tóth Loon, rendező nem adta meg a nézőknek azt a bizalmat, hogy megértsék a bohóc szerepét. Az előadás közepe táján a bohóc egy hosszú szöveget olvasott fel arról, hogy miért is van ő ott tulajdonképpen. Didaktikusan az arcunkba vágta a kötelező értelmezést, minimális szabadságot sem adva. Tóth elmondása szerint, talán ezen a szövegen dolgoztak a legtöbbet (ugyanis ezt nem Trócsányi Gergő, hanem Tóth Loon írta), a rendező azt is elmondta az előadást követő kötetlen beszélgetésen, hogy az ominó-zus szöveg szerinte is túl hosszú, és van még mit finomítani rajta.

A darab gördülékenysége, a dalok egymásba fűzése és a hangulat közvetlenségére való törekvés Tóth Loon rendezői tehetségét dicsérik. Talán csak a migránskérdés ránk erőszakolása törte meg a színdarab menetét. Az előadás egészének a felépítése és a szereplők előadása roppant precíz és aprólékos munkáról adnak bizonyágot. Az ÉsTe Produkció sorozat jellege nem tűnik el a továbbiakban sem. A tervek szerint minden hónapban megismétlik az előadást a Latinovits–Bujtor Játékszínben, reményeim szerint kisebb javításokkal, kiegészítésekkel.

Horváth Virág

Liliom a veszprémiek

Molnár Ferenc „külvárosi legendája” a Veszprémi Petőfi Színházban,
Makranczi Zalánnal a címszerepben, rendező: Juhász Róza;
bemutató: 2015. november 6.

Babarczy László emlékezetes 1982-es szolnoki rendezésével átírta a Molnár-mű értelmezését, hagyományt teremtve ezzel, utána rendezők hosszú sora az ő dramaturgiai beavatkozását alapul véve állította színre a *Liliomot*. Ennek lényege: a hét képből álló darab ötödik képét, Liliom halálát az előadás legvégére helyezte, a mennyországi jelenet és a tizenhat évvel későbbi földi látogatás után. A mennyország és a visszatérés így nem szirupos giccs vagy oda nem illő sci-fi, hanem a haldokló Liliom lázálma.

„Ha van rá eset, hogy a szerző síron túl hálás lehet a színháznak, akkor ez az. Babarczy nem túloz, amikor azt állítja, hogy ma Molnár is így írta meg a *Liliomot*” – írta a szolnoki előadásról Koltai Tamás anno. Egy évvel később Kaposváron, majd hat évvel később Újvidéken is színre vitte ugyanezt a darabot a legendás kaposvári társulat rendezője. Utóbbi munkájának érdekessége számunkra még, hogy az a Szilágyi Rövid Eleonóra játszotta benne felejthetetlenül Julit, aki a balkáni háború óta Soltis Nóra néven a Veszprémi Petőfi Színház társulatának tagja, illetve az a Módrí Györgyi is felbukkant benne Liliom és Juli kislányaként, aki most ebben a veszprémi előadásban Hullendernét és a fogalmazót alakítja.

Fontos még elmondani, hogy Babarczynak nemcsak a dramaturgiai beavatkozása volt óriási ötlet, hanem a színpadkép megoldása is. Nála Liliom, a vásári körhintás csalogató legény hullámvasúton érkezik a mennyországba. A színpadot ennek a hullámvasútnak a szerkezete uralja. Ez a megoldás rávilágít az egész rendezői szemléletre. A durva faácsolat (Donáth Péter terve szerint) maga volt az illúziótlan valóság, szemben a ringlispil csiricsárá világával. Tehát Babarczy megközelítését egyértelműen a szociográfia jellemezte.

Juhász Róza rendezése a Veszprémi Petőfi Színházban ezzel szemben inkább visszatér a népszínműi hanghoz, nem is annyira a színészvezetésben, inkább a szándékosan giccsgyanus díszlettel. Libor Katalin díszlet- és jelmeztervező szó szerint megvalósítja azt a miliót, amit Molnár leír. Illetve mondjuk inkább azt, hogy jelzesszerűen kiteszi a kerítés meg a fák, bokrok és a bódé kulisszáját, amelyben Liliom és Juli, a kiscseléd és a hintáslegény meghúzza magát. Ezt a népszínműi naiv felfogást erősíti a rendezőnőnek az a döntése is, hogy nem változtat a jelenetek sorrendjén, meghagyja úgy, ahogyan Molnár Ferenc megírta. Nem érzi vagy nem érdekli, hogy a 21. századi nézőt így, ebben a sorrendben untatja, kizökkenti a pokol tornácának, illetve a mennyeknek ez a bohózatba illő fantazmagóriája. Szemmel láthatóan a színészvezetés, a színészi játék köti le a figyelmét, ami szinte hibátlan, kivéve például Liliom öngyilkossági jelenetét, amikor hosszú percekig nem látunk semmit, mert a vasúti töltés mindent eltakar.

A fiatal színészgárda habitusában szinte ösztönösen benne van a jellemeket hitelesítő szociográfiai vonás a népszínműi gesztusok alatt. A címszereplő Makranczi Zalánban ennél sokkal több is. Született színész, a legnagyobbakkal rokon, akik a színpadon nyílnak ki igazán. Tehetne bármit, imádják a nézők. Ám ő tökéletes értelemmel, öntudattal és tartózkodással játszik, éreztetve az élet, az emberi jellem mélységét. Ezért is tudott talán annyi híres negatív figurát is megformálni a drámairodalomból a Nemzeti Színházban, illetve a székesfehérvári Vörösmartyban, mert sohasem egyszerűsíti, inkább árnyalja a karaktereket. Liliom az ő ragyogó alakításában nemcsak szerethető, de egyben szánalmas figura is, hiszékeny szenvedélybeteg, Ficsúr, a haverja pillanatok alatt elnyeri tőle a még meg sem kaparintott zsákmány részét. Kisstílusú ripacs, pozór macsó, ugyanakkor egy érzelmes, sértett, nyersen őszinte kamasz lakik benne. „Művész vagy te. Nem vagy te tisztességes ember” – mondja rá Muskátné. Egy hiperérzékeny outsider, aki vesztére összetalálkozik a talán még nála is érzékenyebb és még nála is nagyobb igazságérzettel megvert Julival. Innen kezdve görög tragédiákra jellemző gyorsasággal zuhannak,

között

felőrli, ledarálja őket a másságot elviselni képtelen környezet. Kivert kutyák. Igazából a saját kárukra láznak reménytelenül, úgy is fogalmazhatnánk, hogy egyenes derékkal elviselik a csapásokat. Amit ez a két színész művel, az elejétől végig egy anyagból való. Micsoda mesterségbeli fogások, micsoda emberi önvallomások egy taglejtésben, egyetlen hangsúlyban. Ahogy Makranczi eldobja a lányának hozott csillagot, mert képtelen átadni, neki nem kenyere a beszéd, nem tudja kifejezni az érzelmeit, nem tanították meg rá. Az üdvözlést, a mennyországot nem neki találták ki.

Ugyancsak megindító, ahogyan Bach Zsófia e. h. Julijának minden mozdulatában, egész testtartásában benne van az igazság-érzete, a dolgok naivitásig becsületes szemlélete, az érzelmek és a szenvedélyek vállalása, a hétköznapi küzdelmek végigvitele természetes emberi gesztussal. Ez adja alakításának belső tartalmát, pátoszát és humorát. Antigoné vagy Szent Johanna lakik ebben a kiscselédben, amit a más értékek mentén gondolkodó környezete nem tud és nem is akar értelmezni. Inkább nevetségesnek találják, meg egy kicsit szánják is miatta. Amikor babonásan érzi a veszélyt, akkor sem hagyja magára Liliomot, még halálában is kitart mellette. Illetve idealizált emléke mellett. Hiszen, amikor tizenhat év után Liliomot leküldik a mennyből, hogy meglátogassa árván maradt családját, és tegyen velük valami jót, tegye jóvá a bűneit – nem ismeri fel. Pontosabban nem akarja felismerni, holott lánya furcsálló kérdésére elmondja, igen, van olyan, hogy az emberre ráütnek, és nem érzi. Vele is megtörtént, ami most a lányával, akinek ráütött az Idegen a kezére, és nem fájt, inkább melegség öntötte el a szívét. Molnár Ferencről bevesszük még ezt a maszlagot is, elfelejtjük szégyellni a csöpögő lírát. Az ember már csak ilyen, szeret sírni és nevetni. Itt aztán lehet, mert Molnár Ferenc nagyon tudja keverni a lapokat, és úgy ismeri a századelő vurstlis, cselédes, naccságos Budapestjét, mint senki más. Nagyszerűek a párbeszédei, a nyelvi leleményei. A színészek csak úgy lubickolnak a karakterekben.

A veszprémi előadás többi szereplője is mind kiváló. Orosz Csenge Marija valódi ziccerszerep. Nem lehet megállni nevetés nélkül, ahogy barátnőjét oktatta a szerelem fokozatait ecseteli: „Amikor már megvolt a kacérság is, meg az érzékiség is, szívem joga, hát elkövetkezik a szív szerelme...” Furcsa, de még ma is, a lezajlott szexuális forradalmak után sem unjuk ezt az avított maszlagot, mert olyan jól adják. A cselédkötény és a befont copfok mögül feltűnik az örök nő, Orosz Csenge lényének legbensejében hordoz valami egészséges erotikát és vitalitást a konfliktusok rövid úton történő megoldására. Nagyhegyesi Zoltán Hugója kellőképpen komoly ahhoz, hogy nevetni tudjunk rajta. Ugyanez elmondható csaknem mindenkiről, a Muskátnét érzéki szépszönyként alakító Csarnóczy Zsuzsannáról, akiből nem hiányoznak a méregkeverő boszorka és az ordenáré vonások sem, vagy Király Attiláról, aki Ficsúrként, mint az árnyék telepszik rá Liliomra, észrevétlen alattomosággal beteljesítve a tragédiát. Ők ketten tulajdonképpen ellentétpárok. Míg Liliom maga a bizonytalanság, Ficsúr az állatian célratörő nyersség. Módri Györgyi a tőle megszokott finom groteszk játékkal hozza Hullendernét, a zsörtölődő fényképész nő rokont. Külön kis remekmű Bakody József öreg rendőr epizódja a mennyekben, hófehérben. Epizódszerepeikben tökéletesek: Kőrösi Csaba (Linzmann), Simonyai Lujza (Lujza), Oszvald Balázs (Hollunder fiú), Szűcs László (Berkovics, II. Detektív), Takaró Kristóf e. h. (Kapitány, I. Detektív), Szeles József (Dr. Reich), Máté P. Gábor (Kádár István), Madár K. Zoltán (Budai rendőr). Akik nem nézik meg őket, különös tekintettel Makranczira és Bachra, sokat veszítenek.

Bartuc Gabriella

Aszú, veszprémiesen

Tokaji aszú. Veszprémi Petőfi Színház, Veszprém, 2015. október 15.

A Petőfi Színház első nagyszínházi bemutatója az őszi évadban a *Tokaji aszú* volt. Korábban már írtam a színész rendezők kérdéséről (Séd, 2015. nyár, 60–61.), izgatottan vártam, hogy milyen lesz az idei évad első, színész által színpadra állított előadása. Lássuk!

Séd, 2015. nyár, 60–61. old.

Felemás érzésekkel jöttem ki a színház ajtaján. Számos jó elképzelést tartalmazott a produkció, de azok vagy megmaradtak ötlet szintjén, vagy disszonánsak voltak az egész darabot tekintve. A fehér díszletre (fa, kerítés, szőlőtőke – Perlaki Róbert munkája), fényvel varázslottak színeket, ami ötletes volt ugyan,

mégis több sebből vérzett. A történet szerint vidéken járunk, a tokaji borvidéken, és semmi nem utalt rá, hogy ezen a rendező (Szilágyi Tibor) változtatott volna. A fehér szín minden, csak nem természetközeli. Megkaptuk tehát az első ellentmondást. Aztán arra gondoltam, hogy a fehér túlzott jelenléte Lidi ártatlanságát jelképezi, de rá kellett döbennem, hogy ez sem helyes megfejtés, ez ugyanis nincs eléggé kidolgozva. Végül amikor megláttam, hogy realista jelmezek és játéktípus párosul az utolsó icipici darabkáig fehér kellékekhez és díszletelemekhez, végképp feladtam az értelmezést. Ez a díszlet merészebb játékmódot és kosztümöt kívánt volna. Vagy fordítva, a realista jelmezekhez hasonló közeg dukált volna, nem egy stilizált falu. Ez így igencsak disszonáns. Kiváltképp hogy a rendező egyik interjújában azt nyilatkozta, hogy szeretné modernül és igazian eljátszani az előadást, ennek érdekében pedig el kellett hagyniuk a naturalista megközelítést, és minimalista díszletet illet alkalmazni. A szándékot értem, ugyanakkor a minimalizmus meglétén kívül mindebből nem sok mindent lehetett tetten érni. Továbbá az átdíszletezések szerencsésebbek lettek volna *hasznosban*, de lehetséges, hogy ez csak engem zavart annyira a nézőtérén.

Szalai Renáta a *Séd* nyári számában foglalkozott a zenés műfajok dramaturgiájával és a prózai s az énekelt jelenetek egységének fontosságával, most ehhez tennék némi kiegészítést. Az operett vagy zenés vígjáték az a műfaj, ahol „indokolatlanul” megszólal a zene, akár odaillik, akár nem. Ahol a színész holt biztos, hogy előbújik a karakter mögül, és ünnepeletti magát. Ezt nevezhetjük öncélú éneklésnek, de a kvalitások megmutatásának is. A műfaj sajátja, sőt már a commedia dell'artében is voltak hasonló közjátékok. Éppen ezért ilyenkor illik az éneklő színészt és a tánckart is bravúros táncbetétekkel megkínálni. Hábel Ferenc koreográfiájában nem ez történt. Sokszor ismétlődő és egyszerű lépések jellemzik a produkciót. Néptáncemekkel szinte alig lehetett találkozni. Sajnos, még az egyébként egész jól szteppelő Kőrösi Csaba is csak ismételt. Ha egy színésszel felvetjük a szteppcipőt (még ha csak egy jelenet erejéig is), akkor legyünk szívesek azt kihasználni. Többször előfordult, hogy az első sorban lévők nem egyszerre mozogtak. Kisebb bakik beleférnek, lévén, hogy nem profi táncosokról van szó, de itt sok helyen döcögtek az eredetileg egyformára szánt mozdulatok.

Harmadik kritikai megjegyzésem az előadást illetően a vetítövásznat és az azon látottakat érinti. Van, amikor az előadás stílusa elbírja, hogy csak képeket lássunk helyszínváltás és jelzés céljából (gondoljunk például a korábban általam kifogásolt *Anna Kareninára*), ugyanakkor van, amikor nem. Szívesebben néztem volna az állóképek helyett például mozgóképeket Budapestről vagy egy szőlőbirtokról. Nem kellett volna ahhoz Tokajba utazni, hogy ilyen felvételek készüljenek, elvégre itt a Balaton környéke. Amikor viszont végre megkaptam a mozgóképet, azt kívántam, bár csak ne akartam volna. A mai napig nem tudom feledni a 2D-ben kivetített táncosokat, akik a hús-vér emberek háta mögött azokkal abszolút aszinkronban ropták – és itt nem a direkt egy-egy takkal elszólamozott koreográfiára gondolok. Ehhez a részhez csak két szót írtam fel magamnak: szükségtelen és miért. Vagy vállalják be a kevesebb táncost, vagy alkalmazzanak még párat élőben, de ne virtuálisan duplikálják meg őket, ráadásul minden effekt nélkül. Nem hollywoodi filmet készítenek a nézőknek, ha-

nem színházi előadást. A giccses mézeskalácsos képekről inkább nem írnék bővebben. Mindezekből megállapítható, hogy az előadás vetítövásznat nélkül is megállta volna a helyét, sőt.

Az eredeti műben több ellentét is kirajzolódik, azonban az előadásban ezek sajnálatos módon nem jönnek ki. A *halálos tavasz*ból vett „ez lesz a vesztünk” kezdetű mondat, valamint Babszi (Szűcs Krisztina) első megjelenése után nem lehet csak – az egyébként hatásos – jelmezzel érzékeltetni a 20. század eleji modern nőt. Meg kell jelennie a színészi játékban is, vagyis meg kell jelenítenie. Az újjazdag vidéki lányt alakító Halas Adelaida sokkal jobban „dög” volt (legalábbis a második felvonásban), mint a *femme fatale* típusú karaktert játszó Szűcs. Így a Babszi vs. Lidi dilemma sem tud szépen felszínre törni. Négyféle társadalmi réteg (nemes – dzsentri, újjazdag földbirtokos, vidéki paraszt, szolgáló) képviselteti magát, azonban a megírt ellentétek hiteltelenné válnak, mert a színészek csak elmondják, nem pedig értelmezik azokat. Ráadásul néha túlkibálva teszik mindezt. Megjegyezném, hogy mindezekről nem ők, hanem a rendező tehet.

Az előadás főszereplője egyértelműen a ténsasszony, így Csarnó Zsuzsanna lubickolhatott a szerepben. És lubickolt is. Rettentően jól áll neki a beszélő névvel rendelkező Tarcali Darázs Katalin karaktere, akinek szavai úgy csipnek, mint a darázs fullánkja. A produkció egyik legjobb jelenete közte és a Máté P. Gábor alakította Devernyák ügyvéd közt tútul lefolytatott veszekedés. Halas Adelaida és Máté P. Gábor első duettje szintén jóra sikeredett, a második viszont hagy némi kívánnivalót maga után. Mint tudjuk, a gyermek és az állat színpadon való szerepeltetése biztos sikert hoz. Nincs ez másként Veszprémben sem. Nem tudok elmenni az Andriskát alakító Gellért Jenő érthetetlen és bajusz alatt elmotyogott beszéde mellett. Ezenkívül hiába cukki, ha azt látom, hogy ténfereg a színpadon, mert nem tudja, hogy miért van ott egy-egy jelenetben. És itt nem a „viszket az orrom, így hát megvakarom” effektusra gondolok. Az előadásban kimagasló színvonalon játszott Palásthy Bea és a pozitív meglepetés Bardon Ivett. A többiekre hullámozó teljesítmény volt jellemző, de mint már írtam, én ezt a rossz színészvezetésben látom.

Néhány pozitívumot azonban mindenképp kiemelnék. A zenekar tökéletesen szólt, a színészek egy-két hamis hang ellenére megfelelően énekelték el Eisemann Mihály dalait, akit, nem titok, nem ezekért a számokért imádunk annyira. Külön öröm volt, hogy irodalmi utalásokkal is találkoztam. Megjelent a lőcsei fehér asszony (Viola) és Kund Abigél (Babszi) is. Mindemellett meg kell említenem – jobb szó nem jut eszembe – a gagyi és oda nem illő diszkóvilágítással megspékelt finálét is.

Összességében elmondható, hogy egy több ponton is bicegő előadással nyitotta évadát a Petőfi Színház. Amit az előző cikkemben pozitívumként kiemeltem a *Titus Andronicus* és Kéri Kitty rendezői kvalitásai kapcsán, az itt nem valósult meg. Mivel az 1940-es ősbemutató után szinte csak Nagyváradon, Tapolcán, Miskolcon és Székesfehérváron játszották, fontos kérdés számomra, miért döntöttek úgy, hogy színre kell vinni ezt a darabot. Nem látok mögötte átgondolást, sem megfelelő és letisztult rendezői koncepciót. Lényegében semmi újat nem hozott sem az operettjátásban, sem pedig a *Tokaji aszú* színre állításának történetében, csupán jól bevált panelekből építkeztek (ezért nem érzékelhető, hogy Szilágyi hozzá tett volna valamit is), pedig potenciálisan benne volt a lehetőség (például a díszlettel harmonizáló másfajta játéktípussal). Nem állítom, hogy Szilágyi Tibor rossz rendező lenne, sem azt, hogy ez rossz előadás, mert igenis nézőbarát és szórakoztató, de, végtére is, a művész urat inkább színészként szeretném viszont látni, mert abban valóban kiemelkedő.

Szűcs Kitti

Hogyan szelídítsünk háрпиát?

William Shakespeare: *A makrancos hölgy, avagy a hárpia megbabolázása*.
Rendezte: Vándorfi László. Veszprém, Pannon Várszínház, 2015. november

Vannak kultikus szerzők és művek, és a hozzájuk való viszony alapján elég egyszerű: jól vagy sehogy. Kétség sem férhet hozzá, hogy Shakespeare közéjük tartozik, műveiben az ember motivációi, tettei és érzelmei immár több mint négyszáz éve mélydetektoros vizsgálat alá esnek, és mit sem veszítettek erejükből. Nemcsak a tragédiáiban és színműveiben, de a komédiáiban is megvan ez a jelleg. Ezért nem lehet könnyelműen hozzáfogni, ha valaki ezek bármelyike adaptációjára adja a fejét. Mielőtt a túlmisztifikálás bűnébe esnek, inkább visszarántom magam a földre, és a Pannon Várszínház *Makrancos hölgye* felé fordítom a figyelmem.

Az előbbieknél okán félelemmel vegyes izgalommal léptem be a színházba, és nagyok voltak az elvárásaim. Szerettem volna valami ütőset és szórakoztatót kapni, Shakespeare-t és jelent, ívet és gondolatot, mélységet és magasságot, bravúrt. Sajnos, azt kell mondanom, csak részben kaptam meg mindezt, és maradt bennem hiányérzet, valami túske, valami, ami lehetett volna.

Hiába maradt máig aktuális Shakespeare műveinek tartalma, azt valamilyen nyelven közölni kell, hogy a kor, jelen esetben a 21. század nézője képes legyen befogadni. Határozottan jó döntésnek tartom, hogy az előadásban Nádasy Ádám friss fordítását használták, különösen úgy, hogy mai köntösbe bújtatták a darabot – illetve a színészeket. Mondom ezt, mert a díszlet nem tükrözi a máit. Stilizált, tradicionális halászfalu benyomását kelti, ami számomra koncepciózusan volt oda nem illő, pedig már néhány apró jelzéssel is ki lehetett volna emelni a múlthoz kötöttségből. Viszont a fordításválasztásnak hála a szöveg eleven volt, ledobott magáról néhány réteg költői patetikusságot, megőrizve a nyelv játékosságát. Szóval befogadhatóvá vált a publikum fülének, ahol pedig rímbe vagy a szavak összecsengésébe ütköztünk, az jó értelemben véve húzta mosolyra a szánk.

A díszlet mellett néhány jelmeznél is kilógott a lóláb. Számomra a második felvonás elején felvonuló szolgabrigád külleme volt szeméremszúrón érthetetlen. Nem láttam benne rendszert vagy okot, és magyarázatot sem kaptam. Ott voltak, viccesek voltak első dobbenetre, aztán huss, ennyi. Utána csak óriási kérdőjelekként lebegtek előttem. A többi öltözet mindemellett jól mutatott, mert volt funkciója, elárult valamit a figuráról, és belefértek olyan finomságok is, mint a Rolling Stones-logós boxeralsó vagy a vállalhatatlanul öltöztetett Petruchio (Koscsisák András) az esküvőn. Utóbbi a hárpiaszelídítés kelléke volt, így teljesen elfogadható a maga borzasztóságában.

Fotó: Pannon Várszínház

Az előadásban számos geg kapott helyet, a klasszikus rock-riffektől kezdve az arab menekültszerű figuráig, aki Nancy Sinatra *Bang, bang* című jól ismert dalára játszik rá. A legerősebben ezek közül a keresztapa (az a bizonyos) megidézése ütött – azaz üthetett volna, de itt jön a legnagyobb szívfájdalmam. A keresztapa figura geg maradt, súlytalan komédia, pisztolylobálás és fekete öltöny. Baptista (Kiss T. István) hiába néz ki úgy, mint egy maffiózó nagyfőnök, és hiába kezeli üzletként lányai kiházását, parodisztikus marad. Egy keresztapa-parafrazis, akit az elkeseredett öngyilkosság gondolatáig hajszol kiállhatatlan Katalin lánya. Nem. Egy keresztapának ez nem út. Fáj, hogy nem merték bevállalni a komor élt, ami fanyarrá tette volna, súlyozta volna a komédiát. Ha tény-

leg beemelik az olasz maffia világába a cselekményt, nem lett volna ilyen könnyed a hangneme, mint amilyen volt, de ezzel szerintem a legnagyobb lehetőséget szalasztották el. Erre jött még Molnár Ervin ál-apaként való felbukkanása, aki hangban, beszédstílusban és mozdulatokban is Marlon Brandót idézte, ami szórakoztató volt, de semmi több. Ha már nem kevesebb, mint három gengszter (két igazi és egy ál) jelenik meg a színen, a szervezett bűnözés kemény és kegyetlen világa megkerülhetetlen lett volna, ami új szintre, izgalmas kontextusba helyezhette volna a darabot. Hogy egyetlen példát említsék, a fiatalabb lány, Bianca (Pánics Lilla) körül kibontakozó szerelmi cselszövés leleplező jelenetében is feszültséggel dúsulhatott volna a levegő, miközben pisztolyt fognak egymásra. Így azonban megmaradt viccesnek. Annyi azonban elmondható, hogy a humoros stílt következetesen úzték. Vannak bőven poénra vett erotikus utalások, és a második felvonás sztroboszkópos átdíszletezése a régi filmvígjátékok látványát adja meg a színpadnak. Kereszteti László mint az öreg kérő véleményem szerint a darab legüdébb szereplője volt. A commedia dell'arte pantalone figuráját hozta, remekül. Zárójelben tenném hozzá, hogy a Bianca körüli nyüzgés is lehetett volna élesebb, állásfoglaló, így erősebb.

A *makrancos hölgyben* azonban nemcsak kijátszatlanul hagyott lehetőségek voltak, hanem jól kijátszott kártyák is. Nevezetesen a két főszereplőre, a makrancos Katára (Pap Lívია) és a megbabolázására vállalkozó Petruchióra gondolok. Két jól megírt karakter, jól életre kelte. Játékukban érezni lehetett a szintkülönbséget a komikus felszín és az alatta húzódó tartalmas, problémás mélység között. Az első felvonás udvarlási jelenete talán a legbeszédesebb. Kapkodtam a fejem, mert úgy pattogtak a rípszavak, mint pingponglabda az olimpiai döntőben, miközben érezni lehetett Katán, hogy őt, aki istenített hűga árnyékában a mellőzött nő, végre észrevették, és a durva felszín alá láttak. Petruchio hecceli, kijátssza, a csók után a földre ejti, ami csak komikus lehet, az pereg, de a vígjátékmáz mögött mégis látszanak a hősök érzelmei. Ez jellemzi minden közös jelenetüket. Katát, a lány ormótlan járásával, éles nyelvvel, makacsságával együtt Petruchiónak sikerült megfognia. Minden további már presztízsharc férfi és nő között, aminek nem lehet más útja, mint az elfogadás, a megbékélés, a kompromisszum: szerelem és házaseset. Innen válik értelmezhetővé Kata darabzáró monológja, és ez emeli mélyé, igazivá a végén a csókjukat, még ha paradoxonnak hangzik is. Abban már nincs komédia. Pap Lívია pompásan hozza a frusztrált-agresszív keménylányt, a háрпиát, hogy aztán felszínre jöjjön belőle a nő, és végül kiköpött Katalin hercegnővé válhasson. Az áthallás nem lehet véletlen, ha meglátjuk az utolsó jelmez-szettben. Koscsisák András hozzá hasonlóan szinte vibrál Petruchióként. Flegma kérőből gonosz-ravasz hárpiazabolázó szerelmes lesz. Nagyon igaz, hogy senki sem az, akinek elsőre látszik.

Ambivalens érzésekkel jöttem ki előadás után. Volt, amikor hátsított a produkció, és valóban jó volt nézni, míg máskor ott volt a tövis, hogy miért nem volt bátrabb, vállalkozóbb, újítóbb. Úgy érzem, biztonságos középzónában maradt minden. Szerelmi bonyodalmak, humor, meg néha egy-egy szösszenet, amin elmerenghetett az, aki akart, nem kötelező jelleggel. Komédiának oké, Shakespeare-nek számomra kevés. Aztán feltettem magamnak a kérdést: Hogyan szelídítsük meg a háрпиát, amit színháznak hívnak? Hogyan nyerjük meg a publikumot anélkül, hogy „művészetet”, kreatív és véleményű energiákat vesztenénk? És mosolyom kicsit fanyarra sikeredett, mert nem véletlenül mondják, hogy közönség nélkül nincs színház.

Szalai Renáta

Tobias Hume kapitány utazása

Les Basses Réunies-koncert. Veszprém, jezsuita templom, 2015. szeptember 17.

Tobias Hume kapitány utazása volt a címe annak régizenei műsornak, amit a Las Basses Réunies (A Kapitány testőrsége) adott szeptember 17-én este 7-kor a veszprémi jezsuita templomromban. A műsor gerincét Tobias Hume (?1575–1645) művei adták, aki violajátékos és katona volt egyben: innen a műsor címe és az együttes neve. A hangszerek a viola család tagjai (lyra-, discant-, alt-, tenor-, illetve basszusviola) voltak, csembaló kísérte az együttest.

Régi zene alatt általában a barokk kort megelőző évszázadok elsősorban hangszeres zenéjét értjük, ahol még nem alakultak ki a klasszikus formák, ahol még a szabad fantázia egy adott dallamra adta a formaalkotás kötetlen kereteit. Így aztán nagyrészt improvizált, az egyes játékosok virtuóz képességét bemutatni alkalmas zenélési mód ez, amit sok mai muzsikusz elvet, nem vállalva az improvizációval járó felkészülés nehézségeit, zenei arisztokratizmusuk álcájába rejtőzve. Sajnos sokan, akik hangszerükön nem voltak kimagasló tehetségek, régizene-játékra adták fejüket, hátha ott lesz a kiugrási lehetőség számukra. Az ugyan nem volt, de a közönségben, akik az ő tolmácsolásukban találkoztak ezen – amúgy hangszíneiben rendkívül finom és árnyalt – muzsikával, sikerült viszolygást támasztani iránta, hiszen – valljuk meg – első hallásra, felkészületlenül, unalmasnak tűnhet. Ez a zene ugyanis nem koncertcélokra készült, hiszen még pusztán alkalmazott művészetről beszélünk, a zene autonómiája csak a barokkban alakul ki. E zene mintegy háttérzene volt társasági együttlétek, étkezések alkalmával palotában, kocsmában, piactéren. A hangzás – a mai hangszerekhez viszonyítva – kicsi, de nem erőtlen, felharmonikusokban igen dús. Mivel a zene struktúrájában a moduláció mint olyan ismeretlen

fogalom, mindössze néhány hangnem pár akkordját halljuk egész este folyamán, egyedül a tartalom, a tempó, a dikció tud változatosságot mutatni. Így – katonaszerző katonadalaira építve – a program még mindig nem volna érdekesítő, ha a játékosok – Guido Balestracci, Bruno Cocset, Henrike G. Rynningh, Emmanuel Jacques és Richard Myron violajátékosok, valamint Bertrand Cuiller csembalista – nem volnának kivételes muzsikusegyéniségek. A hihetetlen pontosság, az együttlélezés, a minden rezdülésre kiterjedő összhang nemcsak lenyűgözi a hallgatót, hanem magával is ragadja, mintha maga is részese lenne a folyamatnak... Valamennyiük, de főleg Balestracci fűrgé ujjai bizonyítják, hogy ez a zene nem alacsonyabb rendű, mint Mozarté, csak más kor más igényei által determinált. Ugyanarról a szerelemről, fájdalomról, gyászról, győzelemről, táncról, ivásról, magasztosságról szól, mint a népzene világa vagy Beethoven IX. szimfóniája, csak más nyelven: rövid lélegzetű, egyszerű alkotásokban. Ez a zenei nyelv a kötetlenségében, a rögtönzés lehetőségével éppen úgy hagy kitörési pontot, mint a dzsessz vagy éppen a minimal art.

Feltétlenül ki kell emelnem azt a felismerést, ami még – nem szégyellem bevallani – engem is letaglózott, noha negyven éve rengeteg ilyen zenét hallgattam: hogy tudniillik milyen közel is áll a pengetett és vonóval játszott zene a gyakorlatban. Hogy – már a hangszer pusztán építéséből kifolyólag is – ugyanaz az akkord vonóval és pengetve megszólaltatva mennyire mást tud jelenteni. És a pengetéshez nem kell lantosokat hívni külön, hiszen a hangszerek hangolása a lantszerű játékot is lehetővé teszi. A Les Basses Réunies tehát nemcsak hogy a legkiválóbb együttesek közé tartozik, hanem még újat is tudott mutatni.

Veszprém mindössze néhány éve kezd régizenei műhellyé válni, elsősorban Nagy Csaba munkássága révén. Hogy e fáradozása milyen gyümölcsöt ígér, megmutatta a közönség, mely akkora számban volt jelen, hogy pótszékeket kellett hozni, hogy elférjen, és így is voltak, akik állva hallgatták végig a hangversenyt, melyen Tobias Hume művei mellett hallhattunk még egy-egy Ornaldo Gibbons- (1583–1625), John Bull-művet (1562–1628) is, illetve egy Dowlandet a ráadásban, valamint egy „Browning”-ot három szerző, Clement Woodstock, Elway Bevin és William Byrd feldolgozásában.

Rostetter Szilveszter

Fotók: Holló Zsuzsa

A reneszánsz/barokk zeneszerzők erősen nagy száma alapján innen úgy tűnik, hogy akkoriban a zenélés mindenkinél és mindenhol a napi élet része volt; a templomban, a kocsmában, a szalonokban és a kapualjakban; a harctéren és a lóversenypályán; a bordélyokban és az uralkodók előtt; garmadányi elfelejtett szerző várja a soha be nem következő feltámadást; az ismertek jó nagy része mára „kiesett a repertoárból”, de így is maradt elég, akit játszanak és ismernek.

Fotók: Nagy Csaba

Belemerítve ebbe a nagy tömegbe, a háló szinte kiszakad a mai húzónevek nagy köveitől; egy-kettő szinte kontinentalapzati, nyom minket és az egész zeneoktatást, azt kell mondjam, főleg Magyarországon, Kodály és Bartók szülőföldjén, árnyékolnak, mint egy Zeppelin, levegőt alig kapni tőlük, így alig látjuk az alatt megbúvó különleges formájú és színű kavicsokat, igazgyöngyöket és a néhány furcsán tuskés-színjátzsós képződményt, melyeket kézbe fogva, az éleken gyönyörű gyémántberakásokat veszünk észre, a legfinomabb briliánsként simán gyűrűbe foglalhatók lennének, de amilyen szépek, olyan kemények, és olykor minden különösebb fáradtság nélkül kivágják magukat a rengeteg holt sziklából, és a felszínre bukkanva teljes ragyogással örvendeztetnek meg minket.

Körülbelül ez történt szeptember 17-én Veszprémben, a jezsuita templomban.

Tobias Hume, alias Captain Hume egészen különleges szerző; excentricitásánál talán csak kalandorsága és szélhámosossága volt nagyobb. Katonaember volt, konkrétan zsoldos, aki jó pénzért az akkori Európa legkülönbözőbb hadseregeiben szolgált, Oroszországtól Spanyolországig, Lengyelországon át Angliáig számos helyen megfordult, valószínűleg Magyarországon is járt. És eközben zeneszerző, akinek műveit széles körben ismerték, királyi és hercegi udvarokban bukkant fel, emlékezetes vadászatok előtt adott minikoncertet a zöldkalaposoknak, utána pedig harctéri ócska csehókban buzdította katonatársait. Nyomatásban mindössze két gyűjteménye maradt fenn, 1605-ben a *First Part of Ayres*, amelyet Lord Williamnek, Pembroke örgrófjának dedikált, ez később mint a hírhedt *Musical Humours* vált ismertté, valamint a *Captaine Hume Poetical Musicke* 1607-ben, melyet Anna királynőnek ajánlott, az előszóban részletesen taglalva, hogy mennyire „unmusical” ez a szokatlan „Musique”, amelyet most tálcán nyújt át.

Zenéje minden addig ismerttel szembe ment; a viola de gambát pedig különféle hangolásokkal és húrozásokkal vértette fel, hogy olyan tónusú és 'attack-képes' legyen, hogy elérje a megkívánt hatásokat; ma ezt úgy is mondjuk, hogy divatba hozta a lyra violt, amely valószínűleg inkább csak egy hangolási módozat volt akkoriban, a másik hatvannal együtt, amelyek jó része mára a feledés homályába merült.

Les Basses Réunies – egy régizenekar, igazi világsztárok. Vezetője Bruno Cocset, aki a L'Arpeggiata soraiban is beltág, így őt és őket tőlünk nyugatabbra mindenki ismeri, szó szerint mindenki, az összes zeneakadémikus, mozdonyvezető, könyvtáros, patikárius és vécésnéni, tényleg minden-

ki, nálunk a lekovácsodott régizenei tájékozatlanság jégrétegét is berepesztette kissé; persze nem mindenkinél; a Hume project társ-kiötlője pedig Guido Balestracci, akinek lemezei már 2000 körül legendák lettek, a billentyűs Cuiller pedig szintén jól ismert húzónev a francia régizene-kiadásban. Nem jártak még Magyarországon. Soha.

Annyira nem, hogy Saint-Exupéry jutott az eszembe, aki egyszer, egy kényeszerleszállás során, a sivatag környékén egy nagyon magas, különálló platón landolt; aztán megszerelték a gépet, és elmentek onnan, előtte kicsit nézelődött, és nézte a bekövesedett kagylókat, amihez a cipőtalpa ért, és érezte, hogy itt ember még nem járt soha; ember ezt nem látta soha; így ez a plató a világtörténelemben most találkozott először az emberi szellemmel...

Szóval a nagy Les Basses Réunies–Magyarország találkozó, és pont a veszprémi jezsuita templom az érintőpont.

Hogyan jött ez létre? A szálak ismét Nagy Csabához, az ismert veszprémi reneszánsz lantoshoz vezetnek; gyakorlatilag mindent ő szervezett. Köszönet érte.

Koncert

A jezsuita templom megtelt. Még jöttek; álltak, még jöttek, a tetőről kellett leszedni őket, egy másik csoport alagutat akart ásni... jegyzérek bukkantak fel 150 eurós jegyekkel... ennyire akarták ezt a zenét... el sem hittem. Ez a Veszprém egy jó hely.

Kezdeként egy rövid előadás a hangszerokról; merthogy velük jött a saját hangszerkészítőjük, Charles Riché, akinek a nevét meghallva a hazai hangszerkészítők szeme elhomályosodik; beszélt sok érdekes dologról, szerencsére értünk angolul, mert a tolmácsolás körülbelül annyira szélhámoskodó volt, mint Hume történetei, szóval a közönség közepesen kiéhezett állapotban várta, hogy szólaljon már meg valami hangszer...

Aztán megszólalt. Az összes hangszer. Egészen elképesztő hangszínek és árnyalatok; a csembaló harmonikus akkordjaira sorban egyszerre reagáltak, figyelemmel és szépséggel telítve. Egészen fantasztikus hangorgia kerekedett. Mert ez volt a hangolás; mivel érzékeny bélhúrokon játszanak, ezt csak közvetlenül a játék előtt lehetett előadni. Most kezdem megérteni Ravi Shankart,

Fotó: Holló Zsuzsa

akit a nagy *Eroica* után kérdeztek, sok éve, hogy melyik volt szerinte a legjobb tétel, erre az indiai Mester azt mondta, hogy az, az elején, mielőtt bejött a karmester, az remek volt...

Kezdés: a híres *The Lady of Sussex delight*. Egy gyönyörű reneszánsz tánc-consort tétel-szabad improvizáció keverék; a hangszerhangok annyira szépek, hogy talán az első koncert itt, Veszprémben, amikor a közönség számára is egy perc után világos, hogy hangszer és hangszer között a különbség óriási. Aztán sorra jönnek a darabok; egy szilárd, jól át gondolt szerkezetben, ívekkel, tetőpontokkal, és számos kérdőjellel, amit rögtön meg is válaszolnak. Legendás dallamok tűnnek fel; ott a *Harke, Harke*, amely elé Hume odaírta, hogy a vonóval az adott helyen dobolni kell a húrokon(!!!), ez akkoriban több mint merész volt, a *col legno* még ma is extravagáns. Utána rövid, katonai témákra utaló „programzene-füzér”, aztán a *Captaine Hume Galliard*, amely eddig is első számú kedvencem volt, egy körülbelül öt versszakos költemény gambára és billentyűsre; első szakaszban egy egyszere-

rű, harmonikus dallam szépen, lépésekben előadva, végig ez ismétlődik, igen, zeneiskola 4. osztály, már fogalmazódik a gondolat, hogy na, ezt bárki tudná itt minálunk, hát ezért igen jó hosszút utaztak ide, de nem érünk a végére, mert a második strófa finoman ütemet vált, Balestracci áthelyezi a hangsúlyokat, elsötétedik a zene, begyorsul, a harmadiknál elszabadulnak a dolgok, egy hihetetlen örvény csap le, díszítések kibontása újabb variációkkal, elképesztő sebesség, a csembaló nem engedi leszakítani magát, pontosan nyomsávban marad ebben az örült szabadesési versenyben. Balestracci teljesen laza marad, az ujjait nem látni, kicsit elmosolyodik, a vonó alól enyhe füstcsík, a közönség szája tátva marad, aztán visszaállnak a dolgok a rendes menetbe, mi még kissé szédülünk, és arra gondolunk, hogy az egész életünk történetét lejátszotta ebben a három percben.

Egy szép billentyűs közjáték, a kortárs *doctor Bull* akkordjaival, utána pedig egy gyönyörű variációsor; voltaképp az egész koncert alatt az osztinató volt a főszereplő, az alapdallam, ez a kérelhetetlenül ismétlődő basszusszólam, amely megmutatja ne-

künk az alapharmóniát, tudatalanunk le is gyártja az illendő zárást, de ez a folyondár-osztinató nem engedi lezárni, csak ismétél, soha nem ugyanúgy, finom tonális módosításokkal táncolja végig az alapdallamot, körbe-körbe, minden oldalról bemutatja, gyönyörűsége 3D képet rajzol, egy spirális katedrális, és mint egy középkori ráolvasóvers, hipnotizál és beemel egy felsőbb birodalomba... Aztán újabb Hume; két gamba, két szólam, olykor uniszónóban, és váltakozva fals-akkordos díszítések, a közönségben ülő zenetanárok többségének szemöldöke hangos koppanásokkal érte el a véghelyzetet, talán arra gondoltak, hogy a lipcsei Mester mekkora pofonnal vetett volna véget ennek a kromatikus aberrációnak, az ártatlan közönség viszont rendkívüli mód élvezte, valahogy nagyon tiszta harmónia kerekedett ki ebből az egészből.

Valóban, aki a *Vonószerenádot* eszi, meg az agyonszorított halott szonátáformákat issza a nagyszerű-szörnyűséges szimfóniák dübörgése mellett, annak ez egy másik galaxis, és az úrhajózás nem könnyű foglalkozás...

Az egyedüli hölgy a színpadon, Henrikke, jó arányérzékkel középre ültetve, egy szép sötét és nagy basszusgambával, mint színpad-ékszer, szépen kísérte a két vonós vezéralakot; áttört csipkeruhája jóleső látvánnyal fokozta az élvezeteket, melyek komplexitását férfitársaimmal együtt titkon rendkívül helyeseltünk, aztán a koncert egy szóló részhez ért, és a beállt nagy csöndben elkezdte a varázslatot: az első hangnál a levegő összetétele drámai hirtelenséggel megváltozott; a szipogók abba hagyták, a köhögőgenerátorok szünetet tartottak; a zacskózizegetők keze megállt, a titokban-facebookozók felnéztek, hogy mi történt, egy hihetetlenül tónusgazdag hang berezonáltatta az egész teret, akkordváltás, akkora szépség ömlött be, hogy az elektronok leálltak, a templom teteje kinyílt, és minden teli lett csillagokkal... Ilyet akkor hallhatott legutóbb az emberiség, amikor Orfeusz, igen, a lantos, még jóval Vergilius előtt, megpengette a hangszerét, és a Hold meg a folyók leálltak, a madarak és az állatok megszelídültek, ő pedig az alvilági hatalmaktól visszaszerezte lantjával az elhalt szerelmét, Euridikéjét...

Tény, hogy kifelé jövet néhányan még sokáig ezen rugóztak, hogy „amikor a szőke nő elkezdte azzal a nagy gambával...”

Vége, nagy taps, két ráadás, emelkedettség, lélekben kiszélesedés. Egy barátom azt mondja, ez annyira jó volt, hogy ezután át kellene gondolni, hogy mit is tudnánk holnaptól jobbra tenni a világon. Kivéve megbotlottam; az egész templom megemelkedett, egy jó fél lépcsőfoknyit. Aztán kicsit még vissza, gratulációk, beszélgetések, dedikálások. Az Alpha-féle Hume-lemezem kapott egy szép kacskaringós aláírást a tokra, kívülre, mi pedig valami nagyon fontosat, oda, belülre.

A következő napok, hetek, lassan gombolyítják le a ránk tekeredett aranyzárlakat; néhány, úgy tűnik, meg fog maradni bennünk, amíg a planéták forognak oda-fönn.

Király Péter

Dona eis requiem

A Győri Filharmonikus Zenekar és Veszprém Város Vegyeskara hangversenye, Hangvilla, 2015. október 28.

A közelgő halottak napja alkalmából a Hangvillában *Requiem* címmel hangversenyt adott a Győri Filharmonikus Zenekar és Veszprém Város Vegyeskara. A halottak napi koncertnek Veszprémben hagyománya van – mint ahogy annak is, hogy a város kórusa a zeneirodalom egy-egy híres requiemjét adja elő. Az elmúlt években énekelték már Brahms *Német Requiemjét*, Verdi, Donizetti, Michael Haydn vagy John Rutter gyászmiséjét. Idén Mozart jegyében állították össze a műsort, ismét a Győri Filharmonikusokkal együttműködve.

Elsőként a Győri Filharmonikusok az ún. „kis” *g-moll szimfóniát* (K 183) adták elő, Berkes Kálmán vezényletével. Az első tétel zaklatott, tragikus zene, melyet a zenekar jó tempóban, nagyon szép oboaszólóval játszott, bár a mélyvonósok és a rézfúvósok összjátéka néhol túlságosan érdesnek és erőteljesnek tűnt. A második tétel könnyed, csattanósan befejeződő zenei anyag, előadását a vonósok szép, egységes hangzása jellemezte. Az ugyancsak *moll* hangnemű menüett tétel nem táncot idéz, hanem illeszkedik a mű egészének tragikus hangulatához. A harmadik tétel triójában ismét a fúvósok játékát kell kiemelni. A negyedik tétel is *moll* hangnemű, zenei anyaga a menüett tételre utal vissza.

Hildesheimer szerint ebben a nem egészen tizenhét évesen írt, első *moll* szimfóniában „már a kései, és ezért mélyesen idegen Mozart ragyog fel” (Wolfgang

Hildesheimer: *Mozart*. Ford. Györffy Miklós, Gondolat, Budapest, 2006, 85.). S valóban, a *moll* hangnem olyan kései darabokat idéz fel és köt össze, mint a „nagy” *g-moll szimfónia* (K 550) vagy a *Don Giovanni*, illetve a *Requiem*. A szimfóniák *g-mollja* és az operában, valamint a *Requiem*ben alkalmazott *d-moll* hangnem egyaránt a „tragikus” jelzőt idézi fel, bármit is értsünk alatta, hiszen a zenei anyag „jelentése” nem írható le tárgyilagosan a nyelv jelrendszerével. A Mozart-irodalomban mindazonáltal mind a *g-mollt*, mind a *d-mollt* nevezték már a „sors hangnemének” (Hildesheimer).

A koncert fő műsorszám a titokzatos körülmények között keletkezett *Requiem*, Mozart egyik legutolsó, voltaképpen befejezetlen műve volt. A szoprán-, alt-, tenor- és basszuszólóra, énekarra és zenekarra írt gyászmisét ezúttal Csereklyei Andrea, Megyesi Schwarz Lúcia, Varga Donát, Bako-

nyi Marcell, Veszprém Város Vegyeskara és a Győri Filharmonikusok adták elő. A sötét tónusú, *d-moll* introitus (bevezető tétel), a *Requiem aeternam* megrázóan fájdalmas hangulata és a *Kyrie* kettős fúgájának elsöpörő ereje magával ragadó előadásban hangzott fel. A *Dies irae*, eredeti zenei anyagában Tommaso de Celano az utolsó ítéletről szóló himnusza drámai és dinamikai kettősségét a „végső harag napjának” zenei lefestése és az irgalmas Jézushoz való könyörgés adja: a „Salva me, fons pietatis” (Örök Jóság, légy jó velem) szavakkal pianóban záródó kórusszakasz, majd a szólisták által előadott esdeklés: „Recordare, Jesu pie! [...] Ne me perdas illa die” (Kegyes Jézus, kérélek téged: [...] Ne adj érnem gonosz véget). Sajnos, éppen ennél a nagyon lírai és érzékeny résznél kezdett a kórus kicsit fáradni, ami a Comfutatis kórusszakasznál még fokozódott, s ez hatással volt mind a hangzás minőségére, mind az ének tisztaságára, különösen pianóban.

A *Lacrimosa* zenei anyagának első nyolc üteme maradt fenn Mozart kézírásával, ami arra enged következtetni, hogy valószínűleg ez volt az utolsó zene, amelyet halála előtt leírt, s halálos ágyán is ezt próbálta tanítványával, Süßmayrral. Ennél a kórustételnél már újra sikerrel kapaszkodott fel az énekkar a kellő magasságokba, és teljes egységben volt a zenekarral. S ezután a többi miserész: a *Sanctus*, a *Benedictus* és az *Agnus Dei* is igazán méltó, fenséges előadásban hangzott fel. A szólisták az oratórium műfajához illő szép hangszínnel, tisztán és finoman énekelték. A kórus előadása összességében professzionális volt: kifogástalan stílus, egységes hangzás jellemezte előadásukat. Érződött, hogy „nagyon tudják” a darabot, hiszen régóta szerepel repertoárjukban ez a Mozart-mű, és tapasztalt, évek, sőt évtizedek óta összeszokott énekesekről van szó. A zenekar és az énekesek egymásra hangoltsága, a jól megválasztott tempók a karmester, Berkes Kálmán érdeme. Ezúttal ismét ki kell emelni a fúvósokat, például a *Tuba mirum* harsonaszólóját.

Mozart egy 1791-es keltezésű leveleiben, melyet állítólag da Ponténak írt, a *Requiemet* saját „halotti énekének” nevezte. A felhangzott mű – s az egész koncert – méltó megemlékezés volt halottainkról. *Dona eis requiem*.

Rácz Gabriella

Fotó: M. Tóth Antal

Házaspárbaj a hangversenyzongoráért

Hegedűs Endre és Katalin, illetve Várnagy Andrea és Farkas Zsolt
Veszprém, Hangvilla, 2015. október 24.

Veszprémnek nincs a Hangvilla különlegesen jó akusztikájához méltó, megfelelő minőségű hangversenyzongorája, amely az ország egyik legkitűnőbb koncerttermének ékköveként szolgálná a város zeneszerető, koncerteket látogató közönségét. Ez a tény adta a motivációt a Veszprémi Turisztikai Egyesület és a Veszprémi Hangversenyteremért Alapítvány tagjainak, hogy az 1987-ben a veszprémi Zeneművészeti Szakközépiskola növendékei által elindított „veszprémi Hangversenyzongoráért” kezdeményezést tovább érlelve Vásáry Tamás Kossuth-díjas zongoraművész és karmester, illetve Kováts Péter Bartók-Pásztory-díjas hegedűművész védnöksége alatt összefogjanak a közös cél megvalósítása érdekében.

Az esti koncerten részt vevő két házaspár, Hegedűs Endre és Katalin, illetve Várnagy Andrea és Farkas Zsolt zene iránti alázatát és elkötelezettségét bizonyítja, hogy csatlakozva a veszprémi adománygyűjtéshez vállalták a fellépést 2015. október 24-én a Hangvillában meghirdetett jótékonyági hangversenyen. A két házaspár összefogásából született Magyar Zongorás Négyes 2005-ben mutatkozott be először a Holdfény Estek keretében, azóta minden évben megismétlik az előadást.

Az est során négykezes, kétzongorás és nyolckezes művek csendültek fel százhetvenhat billentyűn. A programban több olyan zenemű is helyet kapott, ami Várnagy Andrea és Farkas Zsolt nemrég megjelent *Liszt arcai* című lemezén is hallható.

A koncert Beethoven nyitányának nyolckezes zenekari átiratával kezdődött. Beethovent 1809-ben kérték fel, hogy írjon Goethe *Egmont* című darabjához kísérőzenét. A téma harcias jellegét az esten szereplő zenészek a két Yamaha zongora billentyűinek néha már túlzottan is határozott igénybevételével mutatták meg.

Ezt követően Mendelssohn *Hebridák-nyitányának* minden elemében végtelenül színes átiratát mutatták be. A darab különböző karaktereinek megvilágítása rendkívüli technikai felkészültséget igényel, melyet a játékosok – a két zongora eltérő technikai adottságai ellenére – kifogástalanul megoldottak.

Az est egyik csúcspontja számomra Liszt Ferenc *II. Magyar rapszódia* négykezes változatának tolmácsolása volt Farkas Zsolt és Várnagy Andrea előadásában. A darabban mindketten az átmenetek igazi mesterének bizonyultak. A lehető legnagyobb váltásokat voltak képesek megvalósítani a lehető legrövidebb idő alatt – dinamikában, tempóban és hangvételben egyaránt. Ugyanakkor a változatok mesterei is: előadásukban szinte minden dallamfrázis egy kicsit más, mint a többi, aminek köszönhetően játékuk soha nem vált unalmasá. A közönség hosszú ideig tartó tapssal köszönte meg a lehengerlő virtuozitással előadott zeneművet.

Charles Camille Saint-Saëns *Haláltáncát* (Danse Macabre) 1874-ben mutatták be, a szerző 39 éves korában. Igazi szimfonikus költemény, saját zenei programmal, ahogy az dukál a műfajban. De már az első hangoktól kezdve: hiszen az óra éjfél üt (12 explicit hanggal ábrázolva) jelezve az események kezdetét, ami a felvezetés után aztán egy sötét tónusú keringőbe torkollik, a hátborzongató fokozás lépcsőin. Külön hangsúlyozandó a szólóhegedű megjelenése a műben. Ennek a nyolckezes átiratát csodálhatta meg a veszprémi hallgatóság, melyben az óraütésektől a boszorkánytáncon keresztül egészen a kakaskukorékolásig mindent nagyon plasztikusan mutatott meg a színpadon szereplő négy muzsikos.

Ezek után csendült fel Rachmanyinov két zongorára és négy kézre írott II. szvitjének 3. tétele, melyet a komponista és zongoraművész 1901 első hónapjaiban Olaszországban komponált híres *II. zongoraversenyének* (op. 18) szomszédságában. Az ősbemutatót november 24-én Rachmanyinov unokatestvérével, Alexander Silotival játszotta.

Ezúttal Hegedűs Endre és felesége, Katalin személyisége formálta szerelmes románccá a 3. *Romance (Andantino, Asz-dúr)-tétel*

mondanivalóját. Elvittek minket egy olyan világba, ahol mindent átható, a világegyetemet összetartó szeretet volt jelen. Megszűnt tér és idő, csak a tiszta zene maradt. A zongoristák nem csupán saját személyiségükön átszűrve kiáltották szét a mondanivalójukat, hanem a legmagasabb művészi fokon tárták fel Rachmanyinov érzelmeit, vívódásait. Hegedűsék játéka az első hangtól kezdve majdnem tökéletesnek mondható. Mindent tudnak, amit a zongorázás mesterségbeli fogásait illetően tudni lehet. Sallangmentes, erős arcmikával és széles gesztusokkal követték a zenét, harmóniában a darab történéseivel.

Az operazene világába Gounod *Faust*-keringőjének feldolgozása nyújtott betekintést Veszprém zeneszerető közönsége számára. Szerencsés választás volt a *Faust*-keringő műsorra tűzése – a hallgató így a legmegragadóbb oldaláról ismerhette meg a muzsikosok játékát. Interpretációjukat makulátlan tisztaság és erőteljesség jellemezte: a bevezető ütemek feszült basszustremelőinek energiája, dús hangja és foghíjaktól mentes kivitelezése jelezte, hogy nem mindennapi előadásban hallhatjuk a darabot. A hajlékony rubatónak köszönhetően Gounod muzsikájának eleganciája kiválóan érvényesült a pianisták előadásában: a keringőtéma sima dallamossága a zenészek precizitás és szabadosság között gondosan egyensúlyozó ritmikájának köszönhetően plasztikus és szellemes zene benyomását keltette.

A koncert zárásaként Hegedűsék egy virtuóz nyolckezes darabbal lepték meg közönségüket. Liszt Ferenc sokszor hallgatott cigányzenét, amely elegendő inspirációt adott a komponista számára a vidám, IX. – *Pesti karnevál* elnevezést kapott – zongorarapszódiajának létrehozására.

A két házaspár előadása a – talán minden emberben közös – fájdalom és boldogság feszítő ellentétét érzékeltette. Olyan felfokozott zenei esemény volt ez a koncert, amely során egyöntetűen az az érzés támadt a hallgatóságban, hogy itt bizony történt valami.

Hartmann Péter

Tízéves a Laczkó Dezső Múzeum Szabadegyeteme

Szinte hihetetlennek tűnik, hogy már tíz év telt el azóta, hogy a múzeum akkori vezetője, V. dr. Fodor Zsuzsa összehívta a múzeum szakmai gárdáját, felvázolta egy előadás-sorozat ötletét, és 2006 szeptemberében elindult egy máig élő és még mindig vonzó program.

Séd, 2015. ősz, 26–27. old.

Célja, mint ahogy a beköszöntőben is olvashatjuk: „A Veszprémben, 1903-ban létrejött Veszprémvármegyei Múzeum a műtárgyak gyűjtése, megőrzése mellett a

kezdetektől fogva alapfeladatának tekintette a múzeumi munkavégzésből fakadó új ismeretek továbbadását, közkinccsétételét, amely által a legkülönbözőbb korosztályok és társadalmi csoportok válhattak gazdagabbá szellemiükben, élményükben és izlésben. A múzeum fennállásának több mint száz éve alatt az intézmény vezetői, tudományos munkatársai szinte megszámlálhatatlan kiállítással, publikációval és előadással tették lehetővé, hogy az érdeklődők mind jobban megismerhessék Veszprém város és a megye múltját, történetét, valódi művészeti és szellemi értékeit. (...) A Múzeumi Szabadegyetem műfajával a szakmánkban még egyedülállóak vagyunk, ennek ellenére reméljük, hogy a magunk vállalta küldetést a legmagasabb szinten, a legmegfelelőbb körülmények között és az egyetemi polgárok legnagyobb meglepedésére teljesítjük.” E kezdeményezés révén a múzeum szakmai, tudományos munkatársi gárdája lehetőséget kapott arra, hogy saját, gyakran több évtizedes kutatási eredményeit bemutassa, beszéljen a jövő terveiről.

Már a kezdetek kezdetén kialakult a szabadegyetemi előadás formája, jellege, sőt az akkor megtervezett meghívó is napjainkig őrzi első megjelenési formáját: előlapján a Laczkó Dezső Múzeum homlokzatát díszítő, a Művészeteket ábrázoló szobor látható.

De ahogy a mondás is tartja: „Tempora mutantur, et nos mutamus in illis – Változnak az idők, és mi is bennük (velük) változunk”; időközben sok minden történt a múzeumunk életében, jó és néha rossz is. Az első előadás-sorozatra, mint ahogy azt a korabeli meghívó is jelzi, még a Vár utca 12. szám alá várta a hallgatókat. A 2007. évtől kezdve és azóta is az előadások helyszíne az intézmény Erzsébet sétányon levő épülete lett. Talán még sokan emlékeznek rá, hogy az ún. Közművelődési terem galériás helyiségében tartottuk az előadásokat, és csak ennek 2009. évi átépítése során költöztünk át a Látványkönyvtár és Tudástár termébe. Ugyanakkor ez a helyszín a 2009–2010. évi témához nagyon jól illett,

hiszen a könyv- és könyvkötés történetéről tartott, tíz előadásból álló „tanórát” az azóta már sajnálatos módon elhunyt kollégánk, Koncz Pál restaurátor, a téma legjobb ismerője és kutatója itt tartotta meg.

A Közművelődési terem helyén időközben elkészült Tudás-Tér lett 2010-től az előadások helyszíne, és csupán két alkalommal mozdultunk ki ebből a környezetből. A már említett könyvkötés-történeti előadás zárórendezvényét Zircen, az OSZK Reguly Antal Könyvtárában tartottuk. A könyvtárat Németh Gábor igazgató mutatta be a hallgatóságnak. 2011-ben a Lovassy László Gimnázium meghívására dr. Koltai András *A piarista rend 300 éve Veszprémben* című előadása az iskola falai között hangzott el.

A tíz év alatt különböző témákban, számos szakember előadásában közel száz alkalommal hallhattunk/hallhatunk tudományos ismeretterjesztő előadásokat. A múzeum munkatársai olyan ismereteket igyekeztek átadni az „egyetemi” hallgatóknak, amely mögött komoly szakmai munka állt. Ugyanakkor egy-egy esetben, a kiválasztott téma minél teljesebb körű bemutatása érdekében külső szakembereket is vendégül láthattunk. Zömében egy-egy téma köré épültek fel az előadások, amelyek vagy szemeszterenként vagy évenként változtak. Kiváló előadásokat hallhattunk a népi vallásosság: szakrális kultúra, paraszti vallásosság témakörében, a Balaton az irodalomban, képzőművészetben és a néprajzi kutatások tükrében. Megismerkedhettünk Veszprém megye és Veszprém város régészeti emlékeivel, történetével a 18. századig. 10 előadásból álló sorozat a könyv- és könyvkötés történetét

dolgozta fel. A 2010–2011. tanévet a 150. éve született Laczkó Dezső múzeumalapítónak szenteltük. Első alkalommal került sor arra, hogy más szakterületek kutatóit is meghívjunk egy-egy előadás erejéig. 2011–2012-ben, illetve 2012–2013. tanévekben a Bakony témáját dolgoztuk fel.

A 2013–2014. tanév a korábbiakhoz képest különleges volt, mivel az egész évet a 110 éve alapított múzeum témájában rendeztük meg. Ennek kapcsán „visszahívtuk” a múzeum korábbi munkatársait, akik saját szakterületük vonatkozásában visszaemlékeztek múzeumi munkásságukra. Nagyon jó volt újra találkozni velük, hallgatni a sok emléket, felidézni a nem is oly távoli múltat.

A 2014–2015. tanévet az I. világháború kitörése 100. évfordulójának szenteltük. Előadóknak a témában leginkább jártas szakembereket hívtuk meg, de természetesen a múzeum saját kutatógárdája sem hiányozhatott az előadók közül. Úgy vélem, intézményünk a centenáriumba megnyitott időszak kiállításával, kiadvánnyal, számos rendezvénnyel és szabadegyetemi előadásaival méltó módon emlékezett meg a Nagy Háború évfordulójáról.

Idén, a 2015–2016. tanévben kissé békésebb téma feldolgozását vettük tervbe: Veszprém város és környékének kézművességét, céhes emlékeit dolgozzuk fel. A múzeum tudományos munkatársai elsősorban a gyűjteményeink anyagaira támaszkodva mutatják be egy-egy iparág múltját, hatását Veszprém város és környékének életére. Az előadás-sorozat egy jövőendő, új állandó kiállítás előtanulmányainak is tekinthető.

S. Perémi Ágota

Csutorásmesterség-bemutató a Bakonyi Házban (Illikmann József). Vajkai Aurél felvétele 1937. LDM fotótár

A veszprémi csutorásmesterség

Kézművesipar-történeti szabadegyetemi előadás-sorozatunk nem véletlenül indult a csutorásmesterség bemutatásával. A néprajzi és ipartörténeti szakirodalomban a csutoráság „veszprémi” mesterségként híresült el, amely különleges kötelezettséget ró a múzeumra, mint e sajátos helyi, de országos jelentőséggel bíró kulturális örökség gondozójára. E kérdéskörrel összefüggésben az előadás bevezető gondolatai arra az ellentmondásra kerestek feloldást, hogyan is lett ez a – Veszprém város kézműiparában és polgári fejlődésében csupán csekély jelentőséggel bíró – faipari mesterség az 1930-as évekre a város egyik emblémája, turisztikai kiadványok elhagyhatatlan eleme.

A veszprémi csutoráscéh korszója 1834-ből.
LDM Néprajzi Gyűjtemény

A csutora szó esztergált fakulacsot jelent, amelyet a 18. század közepétől elsősorban hadi célokra gyártottak nagy tételben. Az osztrák–magyar hadseregben 1798-ban rendszeresítették, és mintegy száz éven keresztül volt a hadi felszerelés kötelező eleme. Katonai hasznosításával párhuzamosan terjedt „polgári” használata is: paraszti háztartásokban, főként a szőlőtermesztő vidékeken kedvelt bortároló edény volt, amely hosszabb utakon, de otthoni kínáláskor is jó szolgálatot tett.

A csutora szó és maga a mesterség is balkáni eredetű. Veszprémben a fennmaradt források tanúsága szerint a 18. század elején már dolgoztak mesterek, első önálló céhalapítási kísérletük 1721-ben volt. A céhes mesterek száma a 19. század folyamán 15 és 38 között mozgott, ezzel a létszámmal a veszprémi mesterségek alsó harmadában helyezkedtek el. Történetük mégis különlegesen alakult, mert míg a Kárpát-medence többi csutora- és kulacsokészítő központja (pl. Nagykanizsa, Miskolc, Székesfehérvár) mesterei a 19. század közepére felhagytak az iparral, addig a veszprémi céh a 19. század végéig aktív maradt.

A veszprémi csutoráscéh életképességét minden kétséget kizáróan a hadi megrendelések biztosították. A fennmaradt szállítási szerződések tanúbizonysága szerint 1791 és 1876 között legalább 400 000 hadi csutorát szállítottak Veszprémből Óbudára, a hadsereg hadfelszerelési bizottmánya számára. Emellett kisebb jelentőségű volt a helyi, közeli, illetve távolabbi (dunántúli) vásárokon való értékesítés, illetve – az egyre erőteljesebb népies divatnak köszönhetően – az 1870-es évektől a tehetősebb parasztság és a városi polgárság számára készített faragott, feliratos díszcsutorák készítése.

Az előadás vezérfonalát a múzeum gyűjteményeiben megőrzött tárgyi, dokumentum-, illetve fotóanyag bemutatása és

vázlatos elemzése adta. Nagy hangsúllyal mutatott rá az előadás a múzeumőr elődök szerepére, arra a kitüntetett figyelemre, amelyet a mesterség emlékének megőrzése érdekében a város és múzeuma részéről megnyilvánult. Az 1920-as években már csak egyetlen csutorásmester, Illikmann György dolgozott a városban. A kihalófélben lévő mesterségre a múzeum munkatársai hívták fel egy újságcikkben a város múltja iránt érdeklődők figyelmét, s egyúttal „riasztották” a Nemzeti Múzeum etnográfusait is, akik szakcikkekben dokumentálták az idős mester műhelyét, szerszámkészletét és a csutorakészítés technológiáját. Ezt követte magának a műhelynek a muzealizálása: a műhely és a mester átköltöztetése az 1935-ben épült Bakonyi Ház hátsó szobájába. Így vált fogalommal s egyúttal idegenforgalmi látványossággá „az utolsó veszprémi csutorásmester”, aki ennek köszönhetően valójában mégsem lett az utolsó. A mester ugyanis a halála előtti utolsó két évben betanította unokáját, Illikmann Józsefet is, aki ugyan már nem főfoglalkozásként, de élete végéig készített csutorákat.

A múzeum csutorásmesterséggel kapcsolatos emlékének azonban csak egy egységét alkotja maga a műhelyfelszerelés és a technológia kutatása szempontjából különleges értéket képviselő nyersanyagok, félkész, illetve késztermékek gyűjteménye. A 19–20. század fordulójának céhes emlékek iránt megnyilvánuló érdeklődése következtében az utolsó veszprémi céhmester, Hevenyess György jóvoltából került a gyűjteménybe az 1872-ben megszűnt és ipartársulattá alakult veszprémi csutoráscéh számos tárgya – céhládája, céhkorsói, céhbehívó táblája – és iratanyaga. Az iratanyag legértékesebb része az a két jegyzőkönyv, amely lényegében a céh „anyakönyveként” szolgált, és aprólékosan dokumentálta a veszprémi mesterek szakmai életét az inassá válástól kezdve a remekmunka készítésén át a különböző kihágásokig s végül a mester haláláig. A feljegyzések nem feltétlenül szorítottak a céh életére, így a kitarató kutató számos várostörténeti érdekességre is bukkanhat bennük, például feltűnő időjárás jelenségekre, járványokra vagy nagyobb építkezésekre vonatkozóan.

Fontos adalékokkal szolgál ugyanakkor a kutatás számára a múzeum harmadik gyűjteményi egysége: maguk a csutorák, amelyekből több tucatot őriz a néprajzi gyűjtemény. Míg az iratanyag

feldolgozása már az 1930-as években megkezdődött, addig maguknak a tárgyaknak a funkcionális és stílári elemzése az újabb muzeológus nemzedékekre maradt. Így az előadás zárórésze éppen ezekre a kérdésekre kereste a választ: Hogyan és mire használta a parasztság a csutorát? Hogyan vált egyes falvak népi kultúrájában egyszerű háztartási felszerelésből kultikus tárggyá, szokások kellékévé vagy főszereplőjévé? Kik és hogyan díszítették tovább a veszprémi mesterek által esztergályozott egyszerű csutorákat, és hogyan alakult ki önálló díszítő motívumkincse?

Az előadás tehát a korábbi tudományos és muzeológiai eredmények összegzésével és egyúttal új kutatási szempontok felvetésével az egykori Veszprémmegyei Múzeum elhivatottsága révén „veszprémivé” avatott csutorásmesterség kutatástörténeti hagyományának folytatását és megújítását tűzte ki célul.

Schleicher Vera

Illikmann György csutorásmester veszprémi Malom utcai műhelyében.
Gönczi-Ébner Sándor felvétele 1932. LDM fotótár

Jelenlét – versben, zenében és testben

Závada Péter: *Gondolatrítmus*. Beszélgetőtárs: Berényi Eszter.
Éjszakai Egyetem, Pannon Egyetem MFTK, Etika és Antropológia
Tanszék, Veszprém, 2015. november 25.

Van egy közhelyekkel telítődöttség érzése az emberben, mikor egy izgalmasnak ígérkező eseményre vár, főként, ha tudósítani szeretne róla. Akarva-akaratlanul olyanok futnak át az agyamon, hogy „zsúfolásig telt a terem”, „az izgalom a tetőfokára hágott”, „tapintani lehetett a feszültséget” stb. Na jó, az utóbbi talán épp nem. És valóban nincs semmiféle különlegessége a várakozásnak ilyenkor. Az idő múlása viszont függ a jelenben levéstől: ha próbálsz jelen lenni, és netalán beszélgetésbe is keveredsz valakivel, a várakozástól (= ajtó felé nézegetés) szakadozottá válik a jelenlét; ha a gondolataidba merítkezel, relatívvá válik az idő, de mindig ott van az az apró félelem, hogy az esemény elkezdése egy fontos gondolatfoszlányt szakít meg. Nincs tehát jó várakozási stratégia!

Megerkezik. Neki van jelenléte. Teljes jelenléte, uralja a termet az első pillanattól. A figyelemvektorok azonnal ráirányulnak, és ezeket könnyedén átereszt magán. Ő is várakozik: akarja, hogy elkezdődjön.

Elkezdődött. A tiszteletkörök után bemutatkozik, amire általában kevesen figyelnek, pedig ez az egyik legizgalmasabb rész. Itt kiderül, hogy adott életszakaszban mi fontos az egyénnek, hogyan identifikálja magát, és mi az, amit meg akar osztani. Ő így kezdi: „*En Závada Péter vagyok, és most 33 éves (a korosztályom számára a kor fontos tényező – a szerző kommentje), és most az utóbbi időben a wikipédián valamiért a költő minősítés, vagy nem tudom, az került előre, és utána van az, hogy dalszövegíró...*”, (igazából az van utána, hogy *rapper*. Édesapja Závada Pál – a wikipedia másképp identifikál). Ezután arról mesél, hogy végzett egy színháztudomány szakot a Károlin..., és itt lopja magát akaratlanul is a közönség szívébe (ha eddig még nem tette volna meg), amikor a beszélgetés ötvenegyedik másodpercében az intézmény nevében a felekezeti hovatartozás jelölésénél apró hibát ejt. Imádjuk, mert bár nem látni, de izgul és szeretjük, ha valaki ember. Angol–olasz szakot is végzett az ELTE-n, de tanulmányai bemutatását itt rövidre zárja.

Zene. Még az első két percen belül vagyunk, amikor szót ejt az Akkezdet

Phiai nevű együtteséről, ami 16-17 éves múltira tekint vissza (WOW!), ahol Péter Újonc néven „fut”, alapítótársa Saiid (Süveg Márk), majd később csatlakozott hozzájuk Dj Frequent (Havas Patrik). (A fészbukon 68 648 like-olójuk van – most már engem is beleértve.) Innentől kezdve a kábé egyórás beszélgetésben a zene és a vers szétválasztása felé apró lépéseket teszünk – mert az ember úgy szereti észlelni a világot, hogy kategorizálja –, de a beszélgetés végére a közönség minden tagja meg van győzve/győződve arról, hogy ezt a kétőt nem mindig lehet külön kezelni.

Vers. A verssel édesapja munkássága kapcsán elég hamar, kisgyermekként találkozik, mivel gyakran jár felolvasóestekre, és olyan nagyságok társaságában nő fel, mint Esterházy Péter, Bodor Ádám, Parti Nagy Lajos, és a nemrég megszűnt *Holmi* közvetlen közelében tengeti mindennapjait (amiben később ő is publikál). Maga a vers, pont a klasszikus irodalmi oktatási módszerek miatt csak később érinti meg, mivel abban az iskolában, ahová járt, nem jutottak el a kortársakig. A verssel 19–21 éves korában kezdett el foglalkozni. Kézelfogható produktumai munkásságának, amelyekről alig ejt szót az est folyamán, a két verseskötete: az *Ahol megszakad* (2012), amelyre a fent említett alkotói társaság van leginkább hatással, illetve a legutóbbi *Mész* (2015) című kötete.

Amerika. „16 évesen én elutaztam Amerikába. Apukám támogatta az ilyen utazásokat. (...) 16 évesen én kijutottam Kaliforniába, úgy, hogy teljesen egyedül. És ott egy barátomnak a családjánál laktam, egy fekete srácnál, egy fekete családban, akik nagyon sok rap zenét hallgattak, és onnan kaptam az első kazettáimat meg CD-imet. Ott ismertem meg ezeket a zenéket. És onnantól tudtam, hogy valamilyen szöveghez kötődő dologgal fogok foglalkozni, tehát ez az amerikai utazás ez egyfajta ilyen vízváltó volt vagy ilyen sorsfordító akkor az életemben.”

És valóban, hisz számtalanszor visszautal erre az időszakra, rapzenészekről,

zenekarokról beszél, és hogy igazán beme-ritse a közönséget, videoklip-részleteket mutat, amelyek tényleg „átjönnek”, és segítenek tisztábban érteni a költőt. Zenehallgatás közben figyelem, ilyenkor kicsit ő is átmegy niggába. A rapzenét a homeridákhoz és az eposzokhoz hasonlítja, mert az elbeszélés itt is hangszeres kísérettel történik. Azt mondja még a rapzenéről, hogy az „*a városba költözött népköltészet*”.

Zene és vers. „*És sokszor azt gondolom, hogy bárcsak az irodalommal lettem volna ilyen fiatalon ilyen szoros kapcsolatban, mert akkor még tényleg az emberre úgy ragad ez a tudásanyag, hogy nem is nagyon kell megerőltetnie magát.*”

A verssel komolyabban egy kommentelő hatására kezdett el foglalkozni, aki azt a kritikát fogalmazta meg az Akkezdet Phiaival kapcsolatban, hogy a szövegek lehetnének elmélyültebbek. Aki igazán nagy hatással volt rá és szövegeire, az Parti Nagy Lajos, mert „*ő egy nagy formazsonglőr*”, és a hagyományt mint repertoárt használja. Izgalmas dolgokat fogalmaz meg az avantgárrdal, a posztmodernnel kapcsolatban, például, hogy: kiölték a generációnkból a humort.

A vers és zene ötvöződését a slam poetryben találta meg.

Slam. A slam poetry kapcsán Péter segít, hogy teljes képet kapunk a műfajról, és nagyszerűen összekapcsolja azzal, amiről mind ez ideig beszélt: a költészettel, a funkciókkal, a posztmodernnel. A zenével azon az ágon kapcsolódik, hogy van egy válfaja a slamnek, ami a *spoken word* – zenével kísért slam. A slam szerinte átvette a közéleti költészet szerepét, és aktuálpolitikai kérdéseket hoz szóba, ami azért fontos, mert így a téma párbeszéd tárgyává válik, míg a politikai költészetben a lírai én felvesz egy pozíciót, amivel az Olvasó nem igazán tud kommunikálni.

Végig spontán a beszéde, és ezzel együtt logikus, jól felépített a beszélgetés, és mindemellett érzékeny a közönségére. Örülök, hogy itt lehettem.

Bátyi Szilvia

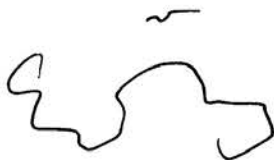

Kmfl.

Orvosomhoz

Jóska, te Csillag, tündökölj még soká!
a magyar egészségügy csillagtalan égen.
Számítatlan hűlő szarként.

Te gyógyítasz.
És ez a legtöbb,
amit ember tehet.

Petri

P.s.: Amennyi közönet reparációmentes, ami
nem tudom, hányra sikerül még.
De néha a kevésből is elég lesz,
pláne a sokból! Mint Ulagyimis' Iljics
mondta: "Dolgozom (?), és jól vagyok."

Pégyé

Kmfl